

પ્રસ્તાવના

S N.....

રતના મુક્તિસંગ્રામનું મંડાણ જે મુહુર્તે મહાત્મા ગાંધી, સાબરમતી આશ્રમ છોડી દાંડી જવા નીકળ્યા ત્યારથી લેખાશે. આ મહાભિનિષ્ક્રમણની અસર સારા દેશ પર પડી. સુષુપ્ત લોકો જાગ્યા. જોત જોતામાં દેશ રથગીતોથી ગુંજી રહ્યો. દેશભેંથી યોધાઓ રથમાં ફાટી પડ્યા. આ સંગ્રામ તો હજી ચાલુ છે. તેની પૂર્ણાવૃત્તિ હજી થઈ નથી. એનું પરિણામ તો લોકનિશ્ચયને તેમજ ઇશ્વરને આધિન છે. આ નાનકડા પુસ્તકમાં ગાંધીજીની સખરસ યાત્રાનું વૃત્તાન્ત આલેખ્યું છે. ભવિષ્યમાં જ્યારે ભારતનો સત્ય ઇતિહાસ લખાશે, ત્યારે આ મહાયાત્રાને મહત્વનું સ્થાન આપવું પડશે. તે વખતે આ પુસ્તક અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે.

હંસા મહેતા

તા. ૧૮-૭-૩૦.

❖ ❖ અર્પણ ❖ ❖

1

નૂતન ભારતના ભાગ્ય વિધાતા
 જે ભારત ઘડતરના ચણતરમાં
 હસતાં હસતાં અર્પણ રહ્યા છે,
 જેમની હાકલે દેશના અનેક
 રાહીદાર જાન કુર્બાન
 કરી રહ્યા છે, અને
 જે આ ઘડતરમાં
 સાચા સૂત્રધાર છે
 એજ

પૂજ્ય ગાંધીજીને ચરણે

અત્યંત ભક્તિભાવ પૂરક

અર્પણ

હો !

**ALWAYS ADVERTISE THROUGH
CONTINENTAL CALENDAR MFG. CO.**

Purchasers of:-MANEKLAL MAGANLAL & Co.

Proved Best by Taste and Cheapest

Manufacturers of :-

**Calendars, Blotters, Blotting Pads &
Blotting Books, Show Card, Embossed
Seals & Labels, Folding Boxes, Sale
Tickets, & Sale Posters.**

INDIAN DESIGNS OUR SPECIALITY

OFFICE & WORKS :

115, Gawasji Patel Street, Fort, BOMBAY.

Proprietor: P. C. SHAH. Telegrams: LANDLORD

દીલખુરા અને મોહક

સેન્ટના રાજ

ઓટો દીલખહાર

(૨૭૨૨૬૯)

કપડાં યા રૂમાલ ઉપર લગાડતાની સાથેજ કૂતોના બગીચા જેવી સુગંધ બહોલ બહોલ થઈ રહે છે. નવા નવા નામના સેકડો સેન્ટ દુકાનદાર નફો મેળવવા ખાતર આપવાની કારોય કરશે પણ તમે

ઓટો દીલખહાર

માગજો. તેમાં ઉતરાવાની ધાસ્તી નથી, એટલુંજ નહિ પણ ખચેલા પેસા બદલ તમને પૂરતો સંતોષ મળશે. ખાત્રી માટે આજેજ જો આનાની ટિકિટ મોકલી, નમુનાની શીશી મગાવી વાપરી જુઓ.

કિંમત ૦૧ ઓંસની ૧ બાટલી રૂ. ૨-૦-૦

જી ૦૧ જી ૧ જી રૂ. ૧-૪-૦

જી ૧ રૂ. ૦-૧૨-૦

જી ૦૧ જી ૧ જી રૂ. ૦-૮-૦

વી. પી. ખત દરેકમાં જુદું.

કપડાના કબાટમાં રાખવાના ઓટો દીલખહારના સુગંધી કાર્ડ
કિં. દરેકનો ૧ આનો.

સોલ જિજન્ટ:-

ધી એંગ્લો ઇન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.

નં. ૨૮૫, લુમ્બાઈ, પોસ્ટ બોક્સ નં. ૨૭૮૨, મુંબઈ ૨.

કામીનીઆ ઓઈલ (૨૭૨૮૬૯)

અટલે

વાળનું જીવન

ધૃધરે મનુષ્યને આપેલા વાળ નકામા નથી, અને તેનું રક્ષણ કરવાની જરૂર છે. વાળનું રક્ષણ-કરવા માટે માણસો તેલ વાપરે છે, પણ તેલમાં જે વાળના મૂળને પોષણ આપનારા તત્વો ન હોય, તો વાળ ખરી જવા લાગે છે.

કામીનીઆ ઓઈલ(૨૭૨૮૬)

વાળના મૂળને પોષણ આપી, વાળને ઉગવામાં મદદ કરે તેવાં કિંમતી-વનસ્પતિયુક્ત તત્વોમાંથી બનાવેલું ઉત્તમ તેલ છે. વાળ તથા મગજ માટે તેના-જેવું શુભકારી એકે તેલ તમે મેળવી શકશો નાહ. ખરી પડતા વાળને અટકાવી, વાળને લાંબા વધારવામાં, માથાને ઠંડક આપવામાં કામીનીઆ ઓઈલ શ્રેષ્ઠ પુરવાર થઈ ચૂક્યું છે. તેની સુગંધી મીઠી મોહક અને અત્યંત આસ્વાદ્યકારક છે. દૂની-આબરના દેશોમાં લાખો લોકોએ આ તેલ વાપરી, પોતાનો સંતોષ જાહેર કર્યો છે. તમે પણ આજેજ વાપરો અને તેનાથી ચતા કાયદા મેળવો. કિંમત ૧ બાટલીના રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ આ. ૬ જીલ્ડું

” ૩ ” રૂ. ૨-૧૦-૦ ” આ. ૧૨ ”

સોલ એજંટ:—

ધી એન્ડો ઇન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.

૨૮૫, જીમા મસ્જિદ, પોસ્ટ બોક્સ નં. ૨૦૮૨, મુંબઈ નં. ૨.

જુઓ સોનેરી પોલીસી

સ્વાર્થ

સાથે

દેશ સેવા.

સત્યાગ્રહી કેદીઓની

પોલીસી

હજી ચાલુ રાખવામાં
આવી છે.

ધી એશીયન એશ્યુરન્સ કું. લી.

મુંબઈ.

હિંદુસ્તાનમાં હિંદી દેખરેખ
હેકલ અનેલીજ દવાઓ વાપરો,
અને દેશનો પૈસો દેશમાં જ રાખો.

તમે જાણો છો ?

કે

હમો આ દેશમાં વર્ષોથી દરેક
માંતની દવાઓ, ડાક્ટરી હથિયારો,
હોસ્પીટલ, ઘરઘરાઉ અને દદીઓ
માટેનું ફરનીચર, બનાવટી અવયવો,
ત્રસ, પટા વગેરે બનાવીએ છીએ.

હિંદુસ્તાન ઉપરાંત પેરીસના
એકઝીબીશનમાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ
આંદો અમારી ઉત્તમ બનાવટ
માટે મેળવ્યાં છે.

એન. પોવેલની કું.

લેમીંગ્ટન રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

સૌંદર્યની રાણી કામીનીઆ સ્નો

(૨૯૪૨૬૬.)

બ ન ગોગ હોય કે શ્યામ હોય, પણ
તેમાં સૌંદર્યતાના ગિયું ઝળકતા ન હોય
તો તે આકર્ષક દેખાતું નથી આમડીના
પદમાં રહેલા તે સૌંદર્યતાના કિર્ણો
બહાર લાવનાર સૌંદર્યની રાણી,

કામીનીઆ સ્નો

સાપ્તર્શિક પ્રલાજ છે તે આમડી ઉપર માનેશ કરવાથી
તેના દરેક તત્વો આમડીના અત્યેક અણુ માં લખલ થઈ મેલને
કાઢી કુદરતી સૌંદર્યની ઝગકને પ્રકાશમાં લાવે છે

કામીનીઆ સ્નોની મીઠી હડક આપનારી શુભામની
ધીમી નાણુક પ્રુથ્થમાં એક જાતનો અવલુનીય આનંદ આપે
છે એક વખત વાપરવાથી તમે તેના શુભોની તારીફ કરશો

કિંમત ૧ બાટલીના બાર આના, ત્રણ બાટલીના રૂ. ૨.

વી, પી ખર્ચ જુદુ

સોલ એજન્ટ:—

ધી એન્ડ્રો ઇન્ડિઅન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.

નં. ૨૮૫ જુમા મસજીદ, મુંબઈ નં. ૨.

વાયુ અથવા શરદીથી થઇ આવતી દુઃખદર્દોની વેદના ભોગવવા

કરતાં, તેનો ઇલાજ કરવા હીલ ન કરો. દુર્લભ
આમાં મહાન અજબ જેવો ઇલાજ ઓડમેન્સનો

સાઇપ્રસ-સાલ્વ

(૨૭૨૬૩)

(આમ)

તમારા દુઃખદર્દોનો જલદી અંત
લાવશે. પછી ગમે તો તમને પીઠમાં
અગર વાંસામાં દુઃખ થતું હોય,
અગર સાંધામાં કળતર થતું હોય
અગર કંઠમાં દુઃખ થઇ આવ્યું

હોય, અથવા તો કમર રહી ગઇ
હોય. આ સધળાં દુઃખ-દર્દોમાંથી તમે જલદી સારા થઇ શકશો.

ઓડમેન્સ સાઇપ્રસ સાલ્વ (આમ)

કુદરતી અમૂલ્ય ઔષધિઓનો મલમ છે. દુઃખ ઉપર આ મલમ
મસજવાની સાથે અચૂકથી સાથે, દરદના છિદ્રો વાટે દરદવાળા
જગ્યા ઉપર આપાદ પહોંચી જઇ, દરદના પરમાણુઓને નિમૂંજ
કરવાની લડત ચલાવે છે. તેથી તાત્કાલિક થએલા દરદોમાંથી, જલદી
આરામ આપનારી અસર ઉપજાવે છે અને લાંબા વખતના હઠીલા
દરદોનો થોડા દિવસમાં નીકાલ આણે છે.

સાઇપ્રસ સાલ્વ.

માથાનો દુઃખાવો, શરદી, સલેખમં, કમરનું ઝલાઇ જવું, હાથ
પગનું રહી જવું, હવાના ફેરફારથી શરીરમાં થઇ આવતો દુઃખાવો,
ઝેરી જંતુના કરડવાથી થઇ આવતો સોજો, ચામડીના જેવી દરદો
વગેરે ઉપર તાત્કાલિક અસર કરનાર મલમ છે. ખાત્રી માટે સેમ્પલ
ડબ્બી જે આનામાં મંગાવી તેનો અનુભવ તમે કરી શકો છો.

મોટા ટીનના પૉટની કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ વી.પી. ખર્ચ રૂ. ૦-૬-૦ જુદા

૩ પાટના..... રૂ. ૨-૧૦-૦ , , , , , રૂ. ૦-૧૦-૦

સોલ એજન્ટ:—શ્રી એચ. ઇન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની.
૨૮૫ જુઓ મેસજીદ, પોસ્ટ બોક્સ નં. ૨૦૮૨, મુંબઈ, રૂ.

ઘરના માલેકો તથા વેપારીઓ
માટે ખુશ ખબર

હિંદુસ્તાન, જરમની અને અમેરિકામાં બનેલો
રંગ, તેલ, વારનીસ, ધનામલ પેન્ટ, ડાઇકલર, ગોલ્ડ
લીબ્ર, પેન્ટ બ્રશસ, વગેરે તથા

મોટરગાડીઓ અને ઘરના દરેક ઉંચા ફરનીયર માટે
“ બ્રસીંગ વેશાઈન અને સ્પ્રેઈંગ
લેકર પેન્ટ ”

તેમજ પોલીસ મોટરગાડી અને ફરનીયર માટે
કલાક એકની અંદર સુકાય તેવો, સુંદર અને ટકાઉ રંગ
અમારે ત્યાંથી જથ્થાબંધ તથા છુટક કીફાયત
લાવે મળશે.

એક વખત માલ ખરીદી ખાત્રી કરો.

ધી બોમ્બે પેન્ટ માટ્ લીમિટેડ,
૬૩, નાગદવી સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૩. ટેલીફોન નં. ૨૫૩૩

તમારી તંદુરસ્તી વગર તમે દેશનું
હિતકાર્ય કુમ કરી શકશો ?

સુરતી હિન્દુ હોટલ

(ખીલાઉસ અને ભુલેશ્વર)

પોતાની દરેક ચીજ સ્વાદહાર બનાવવા ઉપરાંત
શાસ્ત્રીય પદ્ધતી અને વૈદક નિયમોનું
સંપૂર્ણ પાલન કરે છે.

લોભ પૈસાનો નહિ, પણ કીર્તિના છે.
તમે જાતે અનુભવો.

અંગાળના યુવાનોએ આઝાદીની લડતમાં જે બળીદાનો
આપ્યાં છે તેનો પુરો ઇતિહાસ જાણવા જરૂર વાંચો.

ક્રાન્તિની ચીનગારીઓ

દરેક ભારતવાસીએ આં પુસ્તક એક વખત વાંચવું જોઈએ
કિંમત ૧ રૂપિયો. વી. પી. પોસ્ટેજ ૪ આના વધુ.

મળવાતું શ્રી હરિ-હર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
કલકત્તા:—

પુસ્તકો, અઠવાડીકો, માર્સીકો, ચોપાનીયાં નાની ચોપડીઓ
તેમજ અંગ્રેજી તેમજ ગુજરાતી પ્રાઇસલીસ્ટો તેમજ
બીજાં પરચુરણ કામો કીફાયત ભાવે છાપનાર
નં. ૧૮૧, બજારગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

ઉમિ તેજસ્વી કૌલીમાં પ્રાણવાન સાહિત્ય પ્રગટ કરતું
છવન અને છણાસાતું માર્સીકે

લવાજમ વરસના મુંબઈમાં રૂ. ૩, બહારગામ રૂ. ૩,
વી. પી. થી રૂ. ૩ા, પરદેશ રૂ. ૪. અથવા રી. ૭.

ગ્રાહક થનારને ભેટનું પુસ્તક તેમજ ખાસ અંકો
પણ ભેટ તરીકે આપવામાં આવે છે.

છુટક અંકના ૪ આના, ખાસ અંકના ૮ આના.

ઉમિ ઓફીસ, ૧૮૧, બજારગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

દરેક જાણીતા બુકસેલરો વેચે છે.

દુષ્ટી વાર્તાઓનું પ્રેરણાત્મક ઐતિહાસીક સાહિત્ય	
સોરઠી ઝવાહીર (લે. જોષાણી સચિત્ર) ...	૨-૮-૦
અરબસ્તાની આનંદ રજની (સચિત્ર) ...	૧-૪-૦
જગતના જવાબદાર (સચિત્ર) ...	૦-૭-૦

શ્રી ખંધડીયા કૃત હાસ્ય રસીઃ પુસ્તકો.

કે.....એ.....ન્સી ફારસો (રમુજ સચિત્ર) ...	૨-૮-૦
બુદ્ધિવું બજાર (સચિત્ર બીજી આવૃત્તિ હાસ્યરસિક લેખો) ...	૨-૮-૦
દોઢ હજારપણ સાગર (સચિત્ર) ...	૧-૮-૦
દે નવી વાતો (હાસ્ય પ્રધાન વાતો) ...	૧-૮-૦

તે સિવાય આપને ઝાંઝપણ પુસ્તકની જરૂર પડે, તો નીચેને સ્થળેથી પહેલી તકે મળી શકશે.

દરેક જાતનાં રાષ્ટ્રીય સાહિત્યનાં, દુષ્ટી વાર્તાઓનાં, જાલ સાહિત્યનાં, સ્ત્રીઓપયોગી તથા નિશાળોમાં આલતાં, ઝાંઝપણ પુસ્તકો મેળવવાનું વિશ્વાસુ સ્થળ, એન. એમ. ઠક્કર એન્ડ કું. બુકસેલર્સ, પ્રી-સેસ સ્ટ્રીટ, ગાવીંદ બિલ્ડીંગ, મુંબઈ ૨.

પથ માટે અમારું નવું પ્રાપ્ત લીસ્ટ માર્ગે.

પૂ. ગાંધીજીની અગિયાર માંગણીઓ

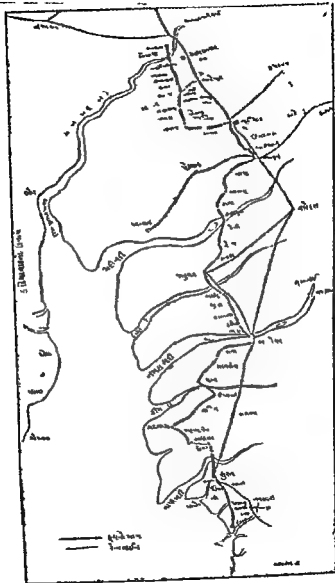
- ૧ સંપૂર્ણ દારૂનિષેધ.
- ૨ હુકિયામણનો દર રૂપિયાની ૧૬ પેન્સ થાય.
- ૩ જમીનમહેસુલ ઓછામાં ઓછું અધુ કરી નાખવામાં આવે અને પાણી ધારાસભાના અંકુશ તળે તે મૂકવામાં આવે.
- ૪ મીઠાનો કર તદ્દન નાબૂદ થાય.
- ૫ લાકડી ખચ દાસ છે તેના કરતાં અધીક કરી નાંખી તેમાં ઘટાડો કરવાની સરખાત થાય.
- ૬ આ પ્રમાણે કરવાથી મહેસુલમાં થતા ઘટાડાને અંગે મોટા મોટા પગારદારોના પગાર અર્ધા અથવા તેથી જોટલા ઓછા કરવાનું ઘટે તેટલા ઓછા કરવામાં આવે.
- ૭ પરદેશી કાપડ ઉપર સ્વદેશની પૂરેપૂરી રક્ષા થાય એટલી જઠાત નાંખવામાં આવે.
- ૮ શ્રી. હાજીનો હિંદી દરિઆમાંના પેપાર સંબંધી કાયદાનો ખરડો પસાર કરવામાં આવે.
- ૯ સામાન્ય ન્યાયની અદાલતોએ ખુનના અથવા ખુનમાં મદદ કરવાના ગુના માટે જોમને તકસીરવાર કરાવ્યા હોય, તેવા સિવાયના બધા રાજકીય કેદીઓને છોડી દેવામાં આવે, બીજા રાજકીય ગુહનાઓ માટે કામ ચાલતા હોય તે બધાં બધે થાય, રાજદ્રોહ વિષેની ૧૨૪ ઓ કલમ ૧૮૧૮ નું રેઝુલેશન અને એવા બીજા કાયદા રદ થાય, અને આજે દેશવટો ભોગવી રહેલા દરેક હિંદીને પાછાં આપવાની પરવાનગી મળે.
- ૧૦ સી. આઇ. ડી (ગુપ્તચર ખાતુ) નાબૂદ કરવામાં આવે અથવા ધારાસભાના અંકુશ નીચે મૂકવામાં આવે.
- ૧૧ ધારાસભાના અંકુશ તળે રહીને આત્મરક્ષણને માટે બંદૂક જેને જેવાં હથિયાર જેમંએ, તેને તેવાં હથિયાર મેળવવાનો પરવાનો આપવામાં આવે.

વંદેમાતરમ્

(રાગ-શુદ્ધ સુંદર અતિ મનોહર)

વંદન ! સુકોમળ ! શાંત ! રસભર ! મંત્ર વંદેમાતરમ્ !
 નંદનવને સુર ગુંજતો-અદ્ભૂત ! વંદેમાતરમ્ ! વંદન
 ગુજરાત ખંડ મહાભૂમિ, મૌર્યાદ્ર ને મહારાષ્ટ્રમાં-
 મદ્રાસ કર્ણાટક પુકારે, કચ્છ વંદેમાતરમ્ ! વંદન
 મોંઘામુલો એ મંત્ર જગવે, જ્યોત નવલખ અંતરે
 મા ભારતી ! ભકિત ભલકે ખમ, જોજ વંદેમાતરમ્ ! વંદન
 ઇતિહાસ ભારતના વીરોનો, પુણ્યગાથા ત્યાગની-
 બલિદાનની ! કીર્તિકથા, માનાર વંદેમાતરમ્ ! વંદન
 સુંદર લીલુડી વાડી સ્વાર્ગ્ય, સૌરભે ઝહેંકી રહી
 જ્યાં દેવ પશુ રમતા ફરે, ગીત ગાય વંદેમાતરમ્ ! વંદન
 સ્વાતંત્ર્ય કાળે શિવ આર્યા, વીર હસતા હોંશથી
 એ કેશરી પડકારતા, રણમુકિત વંદેમાતરમ્ ! વંદન
 આજે ધરોધર ને રંગેરંગ, ખાલવૃક્ષ યુવાન સો !
 નરનારી ખાળકે પર્ણપૂર્ણે, પોકારે વંદેમાતરમ્ ! વંદન
 કાયર ખને ભડવીર વીરો, ચેકતા મુકિત રણે !
 અર્પે વિજયની માળા એકજ, મંત્ર વંદેમાતરમ્ ! વંદન
 દેવે દીધેલો-ને ઝીલેલો, દેશ આખાયે ખરો
 મહિમય અમારો પ્રાણ ને, સર્વસ્વ વંદેમાતરમ્ ! વંદન

પાછરાકર

ભારતનું ઘડતર

(લિપ્યુ નિઃશસ્ત્ર સત્યાગ્રહ મુક્તિસંગ્રામ) •

અનુક્રમણિકા

મહાસભાનું ૪૪ વર્ષોનું સિંદાવલોકન	૫૯.
છેલ્લી મહાસભાનો ઠરાવ	૧
વાઈસરૉય સાહેબ પર, મહાત્માજીનો પ્રથમ પત્ર	૧૨
મહાત્માજી પર, વાઈસરૉય સાહેબનો જવાબ	૨૨
પરાધીન ભારતની સ્વાતંત્ર્ય કુચ	૩૪
	૩૬

‘પૂણે’ સ્વરાજ પ્રાપ્ત કર્યા વિના, પાછા ન ફરવાની બીયણ પ્રતિજ્ઞા બધને તા. ૧૨-૩-૩૦ ને રોજ નીકળેલા, મહાત્મા ગાંધીજી બ્યને ૮૧ આશ્રમવાસીઓનો પવિત્ર સંઘ, હાંડીના દરિયા કિનારા તરફ મગપાળા કુચ કરી, નીચેના ગામેઓ, જણાવેલા સમયે પડાય કયો હતો. તેની -

સત્યાગ્રહીઓની રોજનિશીની અનુક્રમણિકા

વાર.	તા.	સ્થળ	માર્ગ.	પૃષ્ઠ.
શુક્ર	૧૨	અસલાલી	૧૩	૫૦—૦
ગુરુ	૧૩	બારેજ, નવાગામ	૯	૫૬—૬૦
શુક્ર	૧૪	વાસણુ, માતર.	૧૦	૬૮—૭૦
શનિ	૧૫	ડંભાણુ, નડિઆદ	૧૫	૭૫—૭૫
રવિ	૧૬	બોરિયાવી, આણંદ	૧૧	૮૨—૮૭
સોમ	૧૭	મૈનવાર		

વાર	તા.	સ્થળ	માર્ષલ.	પૃષ્ઠ.
મંગળ	૧૮	નાપા, બોગસદ	૧૧	૯૪-૯૬
બુધ	૧૯	રાસ, કંકાપુરી	૧૨	૧૦૩-૧૦૭
ગુરુ	૨૦	મહીસાગર અને કારેલી (૧ માર્ષલ નદી)	૧૧	૧૦૬-
શુક્ર	૨૧	ગજેરા, અણુખી	૧૧	૧૧૬-૧૨૪
શનિ	૨૨	જાણસર, આમોદ	૧૨	૧૨૮-૧૩૨
રવિ	૨૩	ધુવા, સમની	૧૨	૧૩૪-૧૩૮
સોમ	૨૪	કૌનવાર		
મંગળ	૨૫	ત્રાલસા, દેગલ	૧૦	૧૪૦-૧૪૫
બુધ	૨૬	ભરૂચ અંકેશ્વર, (નમંદા નદી મહવામાં બેસી જોળંગી)	૧૩	૧૪૬-૧૫૮
ગુરુ	૨૭	સામેદ, માંગરોળ	૧૨	૧૬૬-૧૬૭
શુક્ર	૨૮	રાયમા, ઉમરાળી (કીમ નદી જોળંગી)	૧૦	૧૬૯-૧૭૫
શનિ	૨૯	એરયાણુ, ભટગામ	૧૦	૧૮૫-૧૮૯
રવિ	૩૦	સાંધીધેન, દેલાડ	૧૦	૧૯૪-૨૦૩
સોમ	૩૧	કૌનવાર, આરામ		
મંગળ	૧	લી એમિલ, જાપરાભાદા, (સુરત, તાપી જોળંગી)	૧૧	૨૦૮-
બુધ	૨	સુરત (અશ્વનીકુમાર રોડ કેમ્પ)		૨૧૭-
ગુરુ	૩	ડીડોળી, વાઝ	૧૨	૨૩૨-૨૩૬
શુક્ર	૪	ધામણ, નવસારી	૧૩	૨૪૧-૨૪૩
શનિ	૫	વેળવપુર, કરાડી મટવાડ	૧૩	૨૪૮-૨૫૪
		મી બપોરે દાંડી - ૪		૨૫૬-

શ્રી હરિ ઝ !

પ્રબલકિયે મહાસભાનું (નેશનલ કોંગ્રેસનું)

સિંહાવલોકન.

“જનની જન્મ ભૂમિસ્વર્ગાદપિ ગરીયસી.”

જન્મ-આપનાર માતા અને જન્મભૂમિ, એ સ્વર્ગ કરતા પણ ચઢીયાતી છે.

મહાસભા (કોંગ્રેસ) એટલે પ્રબલકિય મંડળ, આયવા કહો કે આપણી પાલમિન્ટ.

આઝીન કાળમાં દુનિઆ પરના અનેક દેશો, જ્યારે અજ્ઞાન અને અવિદ્યાના અંધકારમાં પડ્યા હતા, ઈર્ષ્યાના લોકો નમાવસ્થામાં જંગલી જિંદગી ગાળતા હતા, તે સમયથી તે ઇ. સ. ૧૬૦૦ ની સાલ સુધી આપણો આર્ષાવત વિદ્યાકળાની ટોચે હતા! ધનધાન્ય અને અદ્ભુતભાર વનસ્પતિથી આગાહ હતા. જમીન કાચા સોનાથી ભરેલી હતી! માથે દૂધની નદીઓ વહેવડાવતી હતી! મંગા ગોદાવરી જમના, સરસ્વતી, ઘણપુત્રા, નર્મદા, કાવેરી, જેવી સાગર સમી નદીઓ એના ચરણ પખાળતી અને પખાળે છે! લોકો સુખી સમૃદ્ધિવાન સાહસિક અને અધ્યાત્મિક જ્ઞાનમાં પૂરા પારંગત હતા! દેશમાં સમામ રાજાઓ હિંદુઓજ હતા પણ જેમ કામ સૌદયવાન અને તેનું સૌદય જ કેટલીક વાર નાશ કરનાર નીવડશે, તેવીજ રીતે આપણા સમૃદ્ધિવાન દેશનો તેની સમૃદ્ધિ, એજ નાશ કરનાર બની! તેની વિપુલ સમૃદ્ધિથી આકર્ષાઈને અનેક પરદેશી પ્રજાઓ આપણા દેશ પર

ચઢી આવી ! તેમાં મુસદ્દાઓ પેઢી પ્રથમે અફઘાનો અને પછી
 મોગલો આવ્યા । આ લોકોએ તલવારને બળે રાખ્યો હતો અને
 તે તે રથને રહ્યાં. અનેક 'મિલિસ' તોડ્યા, 'લુટકાટ' કરી, પણ તેને
 બદલે અનેક મહેલો, મસ્જિદો, મિનારા - વગેરે આપણા હિંદમાં
 બંધાવ્યાં-આપી દેશનું દ્રવ્ય દેશમાં જ રહ્યું. અને દેશી કારીગરોને
 જ રોજ મળી. આમ પરદેશી રાજાથી લુટકાટ વગેરેનું દુઃખ પડ્યું,
 પણ તેઓ હિંદમાં જ રહેવાથી છેવટે ધનધાન્યનું તે સુખ મળ્યું જ !
 આવી રીતે મોગલ રાજ્યના અંત સુધી હિન્દની દશા હતી. :

પરંતુ હિંદમાંના લોકોએ અત્યંત જનાવ લખાવા હોય તે કેમ
 મિથ્યા થાય ? ઇ. સ. ની સોળમી સદીમાં વ્યાપાર બંધે ત્રણ દરના
 મુદાપખંડમાંથી પોદુંગીઓ, ડચ, ફ્રેન્ચ અને અંગ્રેજો આવ્યા, તેમાં
 છેવટે અંગ્રેજ પ્રભુ થાવી અને આજ સુધી એ દહી રહી છે.

અંગ્રેજોએ રહેવાની પરવાનગી શી રીતે મેળવી ?

મોગલ પાદશાહ જહાંગીર પાસે, અંગ્રેજ પ્રજા તરફથી સર
 ટામસરોએ ધણી વિનવણી કરીને હિંદમાં વેપાર કરવાની પરવાનગી
 માગી. પાદશાહે મંજૂરી આપી અને ત્યારથી સુરતમાં અંગ્રેજોએ
 વેપારની દાંડી સ્થાપી । આવી રીતે બ્રિટિશ ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપની
 હિંદમાં વેપાર કરવા માટે આવી. પણ ધીમે ધીમે નબળા નવાઓ
 અને દેશી રાજાઓના કુસપો અને નબળાઈઓનો લાભ લઈ કંપનીએ
 વેપારને બદલે હિંદનો મુલક હાથ કરવા માંડ્યો ! અને તેમાં વધારો
 કરવા માટે કંપનીના રાજ્યમલમાં હિન્દી પ્રજા પર ઇજાકપટ, અમાય
 અત્યાચાર મથા, વેપાર હિંદોઅનો નાશ કર્યો, ને હિંદી પ્રજાને ધણું

મહા દુઃખ પડ્યું । પરિણામે સન ૧૮૫૭ માં દેશી સિપાઇઓનો બળવો જાગ્યો. તેમાં કુસંપ, અવ્યવસ્થા અને છળકપટના ભોમ થવાથી પાછા પડ્યા । અને ના કદંપી શકાય તેવી શિક્ષાઓ દિંદી પ્રજાને સોંસવી પડી । હથિયારો છુટવી લેવાયાં । ગામોના ગામો કંપનીએ બાળી નાખ્યાં । પુરુષો સ્ત્રીઓ અને બાળકોને ધાસ કાપે તેમ વાઢી નાંખ્યાં । અને સિપાઇ નામે તોપને ગોળે ઉઘાડી દીધા । પરિણામે કંપનીના હાથમાંથી દિંદો રાજ્યમલ મયો અને ઇંગ્લાડના રાણી-શ્રીના હાથમાં આવ્યો । તે વખતે ત્યાંના રાણી વિક્ટોરીયા મહારાણી હતાં. તેમણે દહેરો કાઢી, દિંદની પ્રજાને અભય વચન આપ્યાં.

ત્યાર પછીનાં વરસોમાં પણ દેશની હાલત નહિ સુધરવાથી દેશના સુશિક્ષિત વર્ગે સન ૧૮૮૫ માં રાજ્યદારી ચળવળની શરૂઆત કરી. તે કાયદોના આરંભ કરનાર નીચે જણાવેલા સત્તર દેશભક્તો હતા:—

મુખ્યમંત્રી—(૧) શ્રી. કી. ટી. તેલંગ (૨) શ્રી. દાદાભાઈ નવ-રોજ (૩) શ્રી. વી. એન. મંડલીક.

મદ્રાસના—(૪) શ્રી. એસ. સુબ્બાઈય્ય આચર. (૫) શ્રી પી. રંગીયા નાઇક. (૬) શ્રી. પી. આનંદ આયુર.

કલકત્તાના—(૭) શ્રી. બાબુ રાજેન્દ્રનાથ સેન. (૮) શ્રી. બાબુ સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી. (૯) શ્રી. બાબુ એમ. ઘોષ.

પુનાના—(૧૦) શ્રી. સી. વિભ્યરંગ મુઘ્ધીઆર. (૧૧) શ્રી. પાંકુરંગ ગોપાળ.

બનારસના—(૧૨) શ્રી. સરદાર દયાલાલિં

અલ્પહિન્દીના (૧૩) શ્રી. બાણુ દુરિયંદ્ર

વાળુપ્રાંતના- (૧૪) શ્રી. બાણુ કાશીપ્રસાદ (૧૫) શ્રી. પંડિત
શ્વદેવી નારાયણ.

બંગાળના— (૧૬) શ્રી. બાણુ ચાર્યંદ્ર મિત્ર અને

અયોધ્યાના- (૧૭) શ્રી. બાણુ શ્રી રામ.

હિંદના પ્રાંતવારના આ નેતાઓએ રાષ્ટ્રીય મીઠીશબ્દાનું જે બીજા
વાળુ દળ, તે 'વૃક્ષ' આજે ૪૪ વર્ષનું પાકટ અને અનેક વિચારો,
ઉપાયો, યોજનાઓની વિવિધતાથી નેવંપેલવિત, વિકસિત અને વિશાળ
બન્યું છે. તેના ખર્ચમાં ફેરફાર થયો નથી, તેનો એક અને અચળ
રહ્યું છે. તે ખર્ચ હિંદને સ્વાધીન કરવાનું છે.

રાષ્ટ્રીય મહાસભા સ્થાપવાનો ઉદ્દેશ.

મુખ્ય ઉદ્દેશ તો એ હતો કે હિન્દના રાજતંત્રમાં જોષતા
સુધારા કરવા માટે હિન્દી પ્રજાને નામે, બ્રિટિશ પ્રજાને, બ્રિટનના
સુત્રદી વગેરે અને મિત્રમંડળને વિનંતિઓ કરવી.

આ કામ માટે નાતાલના દિવસોમાં નિયત ફેરફાર સ્થળે પ્રતિવર્ષે
મળતું. સરકારની આ પ્રવૃત્તિ માટે ભાગે કેળવાએલો વર્ગ જ કરતો
અને તેઓ પોતાની શુદ્ધચકિત અનુસાર દેશના પ્રજાની ચર્ચા
અંગ્રેજ સામ્રાજ્ય કરતા. પણ ૩૦ વર્ષે એટલે સન ૧૯૧૫ માં તેમાં
ફેર પડ્યો. જે મહાસભા કેળવાએલા મંડળને માટે ચર્ચા કરવા
પૂરતી એક દલીલ, તે બદલાઈને દેશની સમસ્ત પ્રજાના પ્રતિનિધિરૂપ
તે બની, છતાં તેનું સુકાન તો કેળવાએલા વર્ગનાજ દાયમાં રહ્યું
તેમજ વિનંતિઓ કરવાની રીત પણ ચાલુજ રહી.

મહાસલાની પ્રવૃત્તિઓમાં થએલો ઉમરો,

સન ૧૯૧૫ માં મીસીસ એની ખીસડે “હોમરલ લીગ” અને થોડા સમય પછી સ્વ. લોકમાન્ય તીલકે “સ્વરાજ્ય સંઘ”, સ્થાપી લોકોને વધુ જાગૃત કર્યાં. બેઠિના ઉદ્દેશ એવા હતા કે:—

(૧) રથને રથને એ સંસ્થાઓની શાખાઓ સ્થાપી લોકોને જાગૃત કરવા

(૨) લોકોને દેશના પ્રશ્નોપર વિચાર કરતા કરવા અને રાજકીય મુદ્દાઓ માટે પોષક કરતા બનાવવા.

આ પછી મહાસલાના નાવની ગતિમાં અબજ વેગ વધ્યો. સન ૧૯૨૦ થી તેના મુકાની કમળીર મહાત્મા ગાંધીજી બન્યા. પાર્ટીસ વર્ષોથી હિંદના નેતાઓએ બારે પરિશ્રમ અને અવિશ્રાંત વિચાર-મંથનથી કાપ કપાડે હતા. છતાં કોઈએ ન સાંભળેલો, ન જોયેલો અને ન અનુભવેલો એવો ન શોધાયેલો અમોઘમંત્ર મહાત્માજીએ શોધી કાઢી, દેશ અને જગતભરને અજ્ઞાનનીમાં ગરકાવ કરી મૂક્યો ! એ મંત્ર તે “અહિંસાત્મક અસહકાર.”

બિહારમાં અપારણ્ય અને ગુજરાતમાં ખેડાએ, ખેતરનો વધારે પડતો કર, એછો કરાવવા માટે હિંદી સરકાર સામે અહિંસાત્મક સત્યાગ્રહ આદર્યો. પરિણામે યશ મળ્યો, અને લોકોમાં પ્રુજ્ઞ જાગૃતિ અને આત્મવિશ્વાસ ઉત્પન્ન થયો.

મહાસલાની પદ્ધતિમાં ફેરફાર કર્યો.

મહાસલામાં લાંબા લાંબા બાપણો કરવાથી અને માત્ર દરાવો મડવાથી દેશનું કાપ કપાડી બની શકે નહિ પણ જો કાપ કરવું

હોય તો જાતે કરવાં 'મહિયું' જોઈએ.' જતેને માટે મહેનત કરવી જોઈએ, દુઃખો સહન કરવાં જોઈએ, આપજોગ આપવા જોઈએ, વખત આવે પ્રાથુનું જસિદાન પણ આપવું જોઈએ. તોજ ધારેલું કામ પાર પડે." એમ મહાત્માજીએ પોકાધું, એટલુંજ નહિ પણ પોતે તપ આદ્યુ. જોરાક પોચાક પર અંકુસ રાખી તે કમી કર્યા અને તે પ્રમાણે વતવાને પ્રગતે હાકલ કરી દેશમાં ગામડે ગામડે ફરી દેશપ્રાધેવાની હાલત આંખે નિહાળી, તેમણે જોયું કે માત્ર સુબાઈ, કલકત્તા કે દિલ્હી એ કાંઈ હિંદુસ્થાન નથી. પણ ખરું હિંદ તો ગામડાઓમાં છે. દેશની વસ્તીના મોટા કહેવાય તેવાં જાગને દુકડો રોટલોયે નથી મળતો, તેવાઓને ખાવાનું શું આપવું ? એવું શું કરવું કે તેઓ ધરે જોડા આખરે પોતાના પેટને ખાડે પૂરી શકે ? મહાત્માજીએ પોતાના આ બધા જાતિ અનુભવથી પ્રગતો જૂખમરો ટાળવા રેડીયાનો પુનરોદ્ધાર કર્યો આને તેના વડે ગામડાની ૨૦ લાખ વસ્તી પોતાનો મુજરો કરે છે. આરંભમાં આ વેગ ગુજરાત, મહારાષ્ટ્ર મદ્રાસ વગેરેએ ઠીક ઠીક ગ્રીધો. પણ આ ધંત્ર મુગમાં જોશઆરામી જની ગએલી પ્રગતે મહેનત કરવામાં મજા લાગી નહિ, તેથી રેડીયાનો વેગ સુખી લોકોમાંથી ઘટ્યો અને દુઃખી લોકોએ જાળવી રાખ્યો !

હિંદુ મુસ્લીમો જાગૃત થયા !

સન ૧૯૧૬ માં જનરલ ડાયરે જામૃતસરનાં જાલીયા-નવાળા જાગમાં નિઃશસ્ત્ર હિંદીઓનો સંહાર કર્યો. અને વધારામાં હિંદી સરકારે પંજાબમાં 'મારશલ લો' (લશ્કરી કાયદો) શરૂ કર્યો. આથી દેશમાં ત્રાસ ત્રાસ વતી રહ્યો !

સને ૧૯૧૪ થી ૧૯૧૮ના યુરોપાય યુદ્ધ પછી જે સુલેહ થયું, તેમાં તુર્કી સલતનતને નિર્જળ અને સત્તાહીન બનાવી દેવાના અને મુસલમાન ખિલાફતને બચમાં મૂકવાના પ્રયાસો થયા. તેથી દુનિયાનાં અને હિંદના સમગ્ર મુસલમાનોમાં તીવ્ર અસતોષ ફેલાયો. આથી મહાત્માજીએ ખીલાફતને મદદ કરવા અને અસહકારનું અમોઘશસ્ત્ર અજમાવવા તા. ૪-૯-૧૯૨૦ ને રોજ કસકતામાં ખાસ મહાસભા બોલાવી અને પરદેશી માલનો બહિષ્કાર કરવાનું નહેર કયું.

સમગ્ર અધી સદીના પ્રયત્ને રાજકાળમાં ધણા ફેરફારો થયા. સન ૧૯૧૯થી 'મોન્ટ-ફોર્ટ' સુધારા મળ્યા. પણ તેમાં હિંદી પ્રજાને જુજળ હકો આપવામાં આવ્યા, આથી અસહકારની ચળવળ શરૂ થઈ. તેની સામે હિંદી સરકારે દમન ચાલુ કર્યું પરિણામે દેશના હજારો યુવાનો, અગ્રગણ્ય નેતાઓ, જેવા કે સ્વર્ગસ્થ દેશબંધુ દાસ, પંડિત મોતીલાલજી નહેરુ, શેક્ષતઅલી, મહંમદઅલી વગેરે હજારો હિંદુ મુસલમાન શીખ અને છેવટે હિંદના ગૌરવરૂપ મહાત્મા ગાંધીજીને પણ જેલમાં પૂરી દીધા. આથી ધણા વર્ષોની ઘોર નિદ્રામાંથી હિંદી જનતા જાગૃત થઈ. કષ્ટ ખમવા પ્રવૃત્ત બની અને મહાત્માજીના ઉપદેશો મોતનો ડર અને સરકારની બીક તણ પ્રજા નિર્જય બની અને તેમનામાં આત્મવિશ્વાસ ઉત્પન્ન થયો.

મહાત્માજીના નેતૃત્વ નીચે મહાસભા આવ્યા પછી બારેમાં બારે અને વધારે મહત્વનું પરિવર્તન એ થયું છે કે મહાસભામાં બાપજો અંગ્રેજીમાં જતાં, જેથી અંગ્રેજી ભણેલાઓ જ સમજતા, તે રીતિ ફેરવીને સ્વભાષામાં અને ખાસ કરીને હિંદી ભાષામાં, બાપજો થવા લાગ્યાં. તેથી આજે હિંદના ખુણે ખુણામાં પુરૂષો, સ્ત્રીઓ, બાળકો

અને અલગ વર્ગ પશુ મહાસભા એ શુ છે તે સમજવા લાગ્યા છે. આ ઉપરાંત દારૂનિષેધ અને અસ્પૃશ્યતા નિવારણની પ્રવૃત્તિ મહા-ત્માજીએ દાખલ કરી, તેનાથી હજારો વર્ષથી ઉચ્ચ ગણાતી કામોથી પીડાતો, દેશનો અત્યંત વર્ગ પશુ જનમૃત થયો છે.

૪૩ વર્ષ સુધી યએલા કામના સિદ્ધાવલોકનથી જાણાય છે કે આ કામ માત્ર પુરુષ વર્ગે જ કર્યું છે પુરુષોનું અર્ધાંગ જે સ્ત્રીઓ તે તેમાં દેખાતી નહોતી અપનાવ તરીકે પરદેશી છતાં હિંદને જ પોતાનો દેશ ગણી રહેલાં, આયર્લાંડવાસી મૈયા એની બીસેટ અને હિંદુ શુદ્ધશુદ્ધ, દેવી સરોજની નાઇકુ સિવાય, હિંદી મહિલાઓએ મહાસભામાં પુરુષોની બરાબર જાહેર વાગ લીધેલો જાણાયો નથી પણ સન ૧૯૧૮ની કનકતાની મહાસભામાં સ્ત્રીઓને પણ ભાગ લેતી કરવાનું કરાવ્યાથી સન ૧૯૨૬ ના વર્ષની લાહોરની મહાસભામાં સેક્રેટરી સ્ત્રીઓએ સ્વયં સેવિકા તરીકે કામ કર્યું હતું.

પશુ આ રિધતિ આવતા પહેલાં સન ૧૯૧૬થી સન ૧૯૨૬ સુધીના દશકામાં નીચે દર્શાવેલા કેગલક બનાવો બનાવ અને પ્રજાના અસંતોષમાં વધારો થતો ગયો

૧ મોન્ટ-ફર્ડ સુધારાની રૂએ રથાપાએથી કાઢી-સીતો ઉધાડવાને માટે મહારાજા પચમ જયોજના દાકા, ક્યુક ઓફ કોનેટ, હિંદમાં આવ્યા અને મોદાની સહાનુભૂતિ દર્શાવી ગયા

૨ ત્યાર પછી સન ૧૯૨૨ માં હિંદી પ્રજાની ધ્રુષ્ટા વિરુદ્ધ પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ પણ હિંદમાં ઠેર ઠેર ફર્યા.

૩ હિંદી પ્રજાની જાગૃતિના પરિણામે ત્યાર પછી “હિંદને કેવુ સ્વ-રાજ્ય આપી સકાય તેમ છે, એ બદલા નીચે તપાસ કરવાને સન ૧૯૨૮ માં

સાત અંગ્રેજોનું, સાધમનું કમિશનરૂં નીમ્નું; પણ તેમાં એક પણ હિંદીને નીમ્યો નહિ. આથી, હિંદના ગામે ગામથી તે કમિશનનો ધણાજ રોષ સાથે બહિષ્કાર થયો.

૪ વળી આ કમિશનની સાથે સાથેજ દેશી રજવાડાના દરકા વગેરે નક્કી કરવા માટે 'બટલર કમિટી' નામનું મંડળ નીમાયું તેણે બ્રિટિશ હિંદ અને દેશી રાજ્યનું હિંદ જુદા પાડવાની ભલામણ કરી.

૫ હિંદના માજી પ્રધાન લોડબકન હેડે જણાવ્યું કે હિંદી પ્રજામાં સ્વ નથી લાયકાત નથી, તેમનામાં (૧) કેમિસમેન (૨) મોડરેટ અથવા લીબરલ અને કન્ડીપેન્ડન્ટસ વગેરે પક્ષો છે. આ બધા પક્ષો એક થાય નહિ ત્યાં સુધી સ્વરાજ્ય કેમ અપાય ? અમે (અંગ્રેજો) તો હિંદના ટ્રસ્ટીઓ છીએ, લાયક થાઓ ત્યારે સ્વરાજ્ય મળશે. ”

આ કહેણના પડકારનો જવાબ આપવા, શ્રી પડિત મોતીલાલ નહેરૂના અધ્યક્ષપણા નીચે બધા પક્ષોની પરિપક્વ મળી અને હિંદને કેવું સ્વરાજ્ય જોઈએ તેનું બંધારણ નક્કી કર્યું. આ બંધારણ 'નેહરુ રિપોર્ટ' કહેવાયો.

હિંદી પ્રજામાં આવેલું અદ્ભુત ચેતન.

આવા આવા પરિવર્તનો ઇર્તા, મદાતમાજના ઉપદેશે જનતામાં અપૂર્વ જાગૃતિ આવી. જેના પરિણામે શ્રી. વલ્લભલાલ પટેલના નેતૃત્વ નીચે બારડોલી તાલુકામાં અબણ, બોળા, નિઃશસ્ત્ર ગામડીયણુ ખેડુત પ્રજાએ મદાતમાનું 'અહિંસા'નું હથિયાર ધરી સત્યાગ્રહ આદર્યો, અને ક્ષેત્ર મેળવી.

૪૪ મી સાહાર મહાસભા

આ દરમ્યાન હાલમાં ઈશ્વારમાં મજુર પક્ષની કેબીનેટ બની, તેના પ્રધાન મી. મેકડોનલ્ડ, હિંદ માટેના પ્રધાન મી. બેન અને હિંદના વાઈસરોય લોડ, અરવીનના પ્રવલ્નથી હિંદી સરકારે હિંદમાં ખુલાસો કર્યો કે:—

૧. મોન્ટ-ફોર્ટ સુધારામાં જે 'રીરો-સીમલ ગવર્મેન્ટ' હિંદમાં સ્થાપવાનું થયે છે, તેનો અર્થ કુમીનીયન રોટસ એટલે સંસ્થાનિક સ્વરાજ્ય છે,

૨. બીજી બાબત પણ જાહેર કરી, કે તે બાબત વિચાર કરવા નજદીકના ભવિષ્યમાં લંડન મુકામે જોળમેજી પરિષદ ભરવામાં આવશે.

'આ પછી વાઈસરોય સાહેબ, મહાત્મા ગાંધીજીને બીજા બે નેતાઓ સાથે તા. ૨૩-૧૨-૨૬ ને રોજ દિલ્લીમાં મળ્યા

આ બાબતમાં મહાત્માજીએ ખાતરી માગી કે —

૧. હિંદને હવે સંસ્થાનિક સ્વરાજ્ય આપવાનું છે એમ કબુલ થાય.

૨. અને તે માટેની પરિપક્વતા દિવસ નહીં કરે.

આના જવાબમાં ના. યોગસરોય સાહેબે પોતાની અસંકલિત દર્શાવી કે આ બેઉ બાબતોની જાહેરાત આપવા સિવાય હું કશીપણ કબુલ થાવી શકું તેમ નથી!

આ જવાબ પછી ૪૪ મી મહાસભાએ નિમ્નવ કહ્યો કે:—

(૧) મહાસભાનું 'ધેય સંપૂર્ણ' સ્વાતંત્ર્ય મેળવવાનું કરવું.

(૨) નહેરુ રિપોર્ટ રદ કરવો.

(૩) કેશિલોભાથી રાજનામાં આપવાં.

(૪) સવિનય ભંગ અને કર ન ભરવાના તેમજ કાષ્ટ પશુ જાતનો અસહકાર કરવા માટે પ્રજાને તૈયાર કરવી.

આ મહાસભાના સુકાની પંડિત જવાહરલાલ નહેરુ અને સારથિ મહાત્માજી છે. તેમણે લાહોરના ઠરાવ પ્રમાણે ચળવળ શરૂ કરવા આગમ્ય તા. ૨-૩-૩૦ ને રાજ ના. વાઘસરાયને પત્ર લખ્યેા અને અગીયાર માંગણીઓ કરી કે આટલું પશુ હિંદને મળે તો સત્યાગ્રહ મોકલે રાખું. પશુ તેનો જવાબ નિરાશામાં આવવાથી મહાત્માજીની સરદારી નીચે ગુજરાતમાં તા. ૧૨-૩-૩૦ થી સત્યાગ્રહ શરૂ થયો. અને પ્રથમ ભવથુનો કબ્જો તા. ૬-૪-૩૦ થી તુટયો. આ સત્યાગ્રહ આહુજ છે એટલે અત્યારે મહાસભાનું નામ ભરદ્વાજે પ્રમાણુ કરી કહ્યું છે !

ઉપસંહાર

મહાસભા (કેએસ) એ આખા હિંદનું પ્રજાકિય એકત્ર મહા-મંડળ છે. એ મંડળ હિંદી પ્રજાના રાજકીય દુઃખો દુર કરવા, હિંદના રાજતંત્રમાં ફેરફાર કરાવવા મહાન પ્રયત્નો વર્ષોથી કરી રહ્યું છે, ત્યાં સુધી દેશ ઉપર, દેશના લોકોનીજ સત્તા ન હોય, સરકારની સહાનુભૂતિ ન હોય, ત્યાં સુધી દેશના દુનનર ઉદ્યોગો ખીલી શકે નહિ. અને દેશનું દારિદ્ર્ય શીટી શકે નહિ. એટલા માટે દેશની ગરીબાઈ ટાળવા, દેશનું રાજ્ય ચલાવવાની સત્તા લોકોને જ સોંપવામાં આવે એવી લડત મહાત્માજીએ લાહોરની (કેએસ) મહાસભા મારફત હાલ ઉપાડી છે, મહાસભાની શાખાઓ હિંદના બધા પ્રાંતોમાં છે અને

તેથી મહાસભાની કાર્યવાહિ સમિતિ (વજીમ કમિટી) જે કાંઈ કરાવે। કરે છે, તેને અમલમાં મૂકવા આ પ્રતિ પ્રાંતની કૌન્સિલ કમિટીઓ પ્રયત્ન કરે છે. એ રીતે કૌન્સિલના દરારનો અમલ સમસ્ત દિંદમાં કરવામાં આવે છે.

છેલ્લી મહાસભાએ (કૌન્સિલ) કરેલો દરાર, સ્વતંત્રતા મેળવવાનો છે, તે સવિસ્તર આગળ આપવામાં આવ્યો છે. આ સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા મેળવવા માટે મહાત્માજીએ અસહકાર અને અહિંસાત્મક સત્યાગ્રહના શસ્ત્રો બતાવ્યા છે, તેમાં પ્રથમ મીડાનો કાયદો તોડવાનો સત્યાગ્રહ તાર કયો અને મહાત્માજીને સરકારે પકડ્યા, ત્યાં સુધીમાં તેમણે કરેલી ઐતિહાસિક ક્રિયા અને તે વખતે જુદા જુદા ગામોમાં આપેલાં ભાષણો, મળ સમક્ષ રજુ કરવાનો આ રંક મળાસ કયો છે.

મહાસભાનો સ્વાતંત્ર્ય દરાર.

“આ મહાસભા વાઈસરૉય સાહેબના ઠર મી ઓક્ટોબરના જાહેરનામાના જવાબમાં મહાસભાવાદીઓ અને બીજા નેતાઓએ કાંદેલી ઘોષણા મિતે કાર્યવાહકમંડળે લીધેલા પગલાને બદલ રાખે છે અને વાઈસરૉયસાહેબે સ્વરાજની રાષ્ટ્રીય દિલ્લ્યાસને પૂરોત્તી વગવાને માટે કરેલા પ્રયત્નોની કદર કરે છે.”

“પણ આ મહાસભા હિપર કહેલી ઘટનાઓ પછી બનેલી બધી ઘટના ધ્યાનમાં લઈને, અને ગાંધીજી, પંડિત મોતીલાલ નેહરુ અને બીજા નેતાઓને વાઈસરૉયસાહેબ સાથે થયેલી વાતચીતનું

પરિણામ ધ્યાનમાં લેખને, એવા અભિપ્રાય ઉપર આવે છે કે દાલના સંભોગોમાં મહાસભાના પ્રતિનિધિઓ 'રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સ'માં જાય છે તેથી કશો લાભ થતો નથી.

"એટલે આ મહાસભા, 'જિયા વપે' કલકત્તાની બેઠકમાં થયેલા દરાવ મુજબ, જાહેર કરે છે કે મહાસભાના ખર્ચમાં 'સ્વરાજ' શબ્દનો અર્થ 'સંપૂર્ણ' સ્વાતંત્ર્ય કરવો, અને વધારેમાં જાહેર કરે છે, કે નેહરુ રિપોર્ટમાં આલેખેલું બધારણ આખું હવે રદ થયું છે એટલે તે આશા રાખે છે કે હવે પછી બધા મહાસભાવાદીઓ હિંદુસ્તાનને માટે સંપૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય મેળવવામાં જોડાતાની બધી શક્તિ અને સમય અપાંચુ કરશે.

"સ્વાતંત્ર્યની લડતનો વ્યુહ રચવાના પ્રારંભિક પગલાં તરીકે અને મહાસભાની નીતિ મહાસભાના બદલાયેલા ખર્ચને બતી શકે તેટલી અનુરૂપ બનાવવાના હેતુથી આ મહાસભા દરાવે છે કે વડી અને પ્રાંતિક ધારાસભાઓને અને સરકાર નીમેલી કમિટીઓને સંપૂર્ણ બંધિયાર કરવો, અને આ મહાસભા સભાવાદીઓને અને બીજા જોડા રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેતા, હોય તેમને સીધી અથવા આડકતરી રીતે ભાવી ચૂંટણીઓમાં ભાગ લેવાથી અસમ રહેવાનું ફરમાન કરે છે, અને આજે જે મહાસભાવાદીઓ એ ધારાસભા અને કમિટીઓમાં કામ કરે છે તેમને તેમની જગ્યાનું 'રાજનામું' આપવાનું ફરમાવે છે.

"આ મહાસભા પ્રજાને વિનવે છે કે તેમણે મહાસભાનો રચનાત્મક 'કાયદમ' અતિશય વેચથી ચાલુ રાખવો, અને મહાસભિતિને,

ત્યારે તેને યોગ્ય લાગે ત્યારે, અમુક પસંદ કરેલા કે બીજા ક્ષેત્રોમાં, અને અમુક શરતો રાખીને, સવિનય ભાગ અને કર ન ભરવાની હિલચાલ શરૂ કરવાનો અધિકાર આપે છે

હૃદયના ઉદ્ભારે

[સ્વાતંત્ર્ય અથવા 'આઝાદી'નો ઠરાવ રજૂ કરતાં ગાંધીજીએ ભાષણ ન આપ્યું પણ તેની ઉપર અનેક સુધારા રજૂ થયા પછી તેમણે જવાબ આપ્યો. હિંદી અને અંગ્રેજી બંને ભાષણમાં નિરનિરાળા ખુબી હતી, બંનેને નીચેના સારાંશમાં સમાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે,

૩૦ જૂન ૧૯૪૭]

અખંડ ઠરાવ

આ ઠરાવ એક અખંડ ઠરાવ છે અને જેમ કોઈ ચિત્રનો કે કોઈ મકાનનો કે કોઈ શરીરનો, એનાં અવયવ ભુદા પાડીને આપણે વિચાર નથી કરી શકતા, તેમ આ ઠરાવના ભુદાભુદા ભાગો કટકે કટકે લખતે નથી વિચારી શકતા જે એક કટકનો, એક અવયવનો નાશ કરે છે તે આખી વસ્તુનો નાશ કરે છે

એ ઠરાવ સામાન્ય ઠરાવો જેમ મહાસભામાં આવે તેવી રીતે તમારી આગળ આવીને નથી ઉભો રહ્યો. એ ઠરાવ મૂળ તો તમારા જ પ્રતિનિધિઓએ કાયંવાદકમ બની બેઠકમાં સ્વીકાર્યો, પછી વિવિધ વિચારિણી સમિતિમાં એની ઉપર ઠીકઠીક ચૂંચણ ચાલ્યા ખુબ, અર્થાત્ યદ અને પસાર થયો ત્યારપછી એ અદિ આબે જે કાયંવાદકમ બને તમે જ ચૂંટણી, જે તમારા તરફથી બધાં અવદાર

ચલાવે તે કાચવાહકમંડળ; વિષે તમને વિશ્વાસ; હોવો, જોઇએ એ
કાચવાહકમંડળ અને તમારી વચ્ચે દેવો વ્યવહાર હોવો જોઇએ એનું
તમને સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોવું જોઇએ.

“ ”

આ ઠરોવમાંથી અમુક શબ્દો કાઢી નાખવા વિષે તમારી પાસે
સુધારા આવ્યા છે. એક ‘ સુધારો ’ એ છે કે એમાં વાઇસરૉયના
કામની કદર બતાવનારા શબ્દો ન હોવા જોઇએ. તમારામાં જો કહાપણ
હોય તો તમે સમજો કે વાટાઘાટ અને મોટીમોટી મંત્રણામાં આપણે
દુશ્મનની સાથે પણ મસલત કરવાના પ્રસંગો આવશે, અને દુશ્મન
પણ અમુક પ્રસંગે સરસ રીતે વર્ત્યો હોય તો તેની તારીફ કરવી એ
તમને શોભાજન્ય જ દર્શો. આપણે આઝાદી લેવાનો ઠરાવ કરવાના
છીએ. હું તમને કહું છું કે જે માણસ આઝાદ બનવા માગે છે તે
મર્દાદા, વિનય, વીરતા છોડતો નથી બહાદુર માણસ મવંમાં તણાઇને
એમ ન કહે કે અમારાથી કાઢની તારીફ ન થાય. દુશ્મનની પણ
તારીફ કરી શકે તેજ વીર છે વાઇસરૉયનું ખ્યેય જરૂર બ્રિટિશ
સરકારને ટકવી રાખવાનું છે પણ એટલી વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખીને
એનાથી થાય એટલું એણે સાચા દિલથી કયું, એમ કહેવામાં આપણે
શુદ્ધ વિનય બતાવવા ઉપરાંત કશું વધારે નથી કરતા

તમારા પ્રતિનિધિઓ વાઇસરૉયને મળ્યા અને મળી આવીને
ત્યાં શું બન્યું, તે તમારી આગળ તેમણે કહી સંજળાવ્યું તેમને લાગ્યું
કે વાઇસરૉયની દાનત શુદ્ધ હતી, વાઇસરૉયનો ઇરાદો કાઠક સારો
તોડ લાવવાનો હતો. એ અમારી સાક્ષી તમે માનતા હો તો અમે જે
સામાન્ય વિવેક અને વિનય પ્રકટ કર્યો છે તેમાં તમારે બળવું રહ્યું.

પણ જો તમે ક્ષિપ્ર જામિ કે સમાચાર પ્રતિનિધિઓ જુદે છે એ ચાત
અરોર થી, તો સાબિત થઈ કે તમે જામને કાપ ધોઈકમડળ જેવું
રહેવા દો. તેના કરતાં જામને લાત મારીને છાંટી શકો. પણ જો ક્ષિપ્ર
સાક્ષી માનતા હો, તો તમે અદ્વિસાની નીતિ સ્વીકારનાર સંસ્થાના
અગ્ર દોષને તમારે એટલા વિવેકમયી ન ચૂકવું જોઈએ

આ ઠરાવમાં બીજા કેટલાક શબ્દો તમારે જાણી લેવામાં આવ્યો
છે, 'હાલના સંજોગોમાં' શબ્દ કાઢી નાંખવો જોઈએ એવો સુધારો
તમારી આગળ આવ્યો છે. એ શબ્દોની આવશ્યકતા ન હોત તો
કાપવાઈકમડળ શા સાર એ શબ્દો પસંદ કરત કે આ ઠરાવ કરો, હો
તેથી તમારા પ્રતિનિધિઓ કાંઈ પણ 'ચાઉંડ રેખલ કોન્ટ્રેસ' માં કાઢી
જઈ જ ન શકે એવો અર્થ નથી. એવો પ્રસંગ આવે પણ અરોર
જ્યારે એ લોકોને પરિષદમાં જવાપણ હોય એટલી વસ્તુ ઠરાવમાં
નાખવામાં હું કશું માકું નથી જોતો, હા, જ્યાં 'કુમિનિયન રેટેક્સ' ની
જગ્યા થવાની હોય, ત્યાં તમારા પ્રતિનિધિઓ નથી બાગ લઈ શકતા,
જ્યાં 'આઝાદી' ની જગ્યા થવાની હોય ત્યાં જ તેઓ જઈ શકે છે.

શુભાંગીમાં આજુ રહેવું છે ?

આ ઠરાવમાં ધારાસભ્યોના અદ્વિષ્ટારની વાત આવે છે બાકી
જમનાદાસ મહેતાએ કીક ક્યું, 'કે જાણી રહે છે મારે કંઈ ન કરતા
પણ તમને પોતાને લાગે તો જ કરો' એ વાત અક્ષરસઃ સાચી છે.
હું તો એક ઠામના બંદ તરીકે—દિશના સેવક તરીકે, તમારો કારકૂન
બનીને અમુક ઠરાવો ધડી લાવ્યો 'એ ઠરાવ ધડી આવ્યું', પણ તે
તમે સ્વીકારો એવો આગ્રહ હું કેમ ધરી શકું કે એટલે હું તો માત્ર

તમને સંમળવવા માથું છું કે આ બહિષ્કારની વાત ઠરાવમાં કેમ આવે છે. એનું કારણ એ છે કે એમાં ધારાસભાનો અનુભવ લઈ આવેલા સભ્યોનો અંગત અનુભવ ઉતારવામાં આવેલો છે. મોતીલાલજીને માટે સૌ માને છે કે એમણે પોતાનું કામ બારે યશસ્વી રીતે કર્યું. છતાં મોતીલાલજી જ કહે છે કે એમાં કોઈ સ્વાદ નથી રહ્યો, ત્યાં રહેવાથી સ્વરાજને રસ્તે એક કદમ પણ આગળ વધવાના નથી. મારો પોતાનો અનુભવ તો ૧૯૨૧માં હતો તે જ છે, ઉલટો તે વધારે દૃઢ થયો છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે ધારાસભામાં ગયાથી ધણું મળી શકે છે. હા, સુંદર રમકડાં મળી શકે છે ખરાં, બાઈબ્લેન. સર્વિસ'બંધીને ઠેકાણે પણ પાઠી શકાય છે ખરાં; આ સસ્તનત અને આ રાજ્યના ખાયા કાયમ રાખીને તમે ઇચ્છો એમાંથી ધણુંયે ધારાસભાઓ આપે એમ છે. પણ તમારી પોતાની સ્થિતિનો વિચાર કરો? આપણા ઘરમાં ગુલામ હોય, ગાય હોય, ખિસાડી હોય, એ બધાંને આપણે સુખમાં રાખતા હોઈએ, ભૂખાં ન મારતા હોઈએ તોપણ તે ગુલામ કે પશુ નથી મરતાં. ગુલામ તે ગુલામ અને પશુ તે પશુ. એક મિત્ર પોતાના ઘોડાને મિદાઈ ખવડાવે છે, તેથી ખિચારો ઘોડો માણસ નથી થઈ જતો, એ ઘોડા ઝિપર સવારી કરનાર માણસ સવારી કરે છે, ઘોડાનો માણસ ઉપર સવારી કરવાનો કદી વારો નથી આવતો. તેમ ધારાસભામાં જઈને મને તે લઈ આવીએ, પણ આપણે ગુલામ છીએ તે ગુલામ ઘોડા મટવાના છીએ ?

એક જ બહિષ્કાર કેમ ?

પૂછવામાં આવે છે કે એક જ બહિષ્કાર કેમ, અને બીજા બહિષ્કાર કેમ નહિ ? વડીલોને શા માટે છોડી દેવામાં આવ્યા છે ?

સાચી વાત, બાઈ, સાચી. પણ માણસોની જિંદગી તકંસાસને આધારે નથી ચાલતી, બધીવાર માણસો તકંસાસથી વિરુદ્ધ વતીને પોતાનું ડહાપણ અને જળ જતાવે છે. કરોને બહિષ્કાર જેટલી વસ્તુનો થઈ શકે એટલીનો. પણ હું તો તમારી નાડ જોનાર વેઠ, રહો. હું જાણું છું, કે તમને જેટલી માત્રામાં આપધ આપી શકાય અને જેટલું તમારાથી પચાવી શકાય. આજકાલના વાયુમંડળમાં જે જોઈું છું તે જોઈને હું મારા ઠરાવ ધકું છું. ખીજ બહિષ્કારનો અમલ ન કરી શકો એમ હો, તો મક્કત જોનો ઠરાવ કરીને શું કરશો ? નવજવાનો કહીએ ત્યારે ફાસીએ ચડશે એમ સામળીએ છીએ, પણ જ્યારે શાળા તો છોડો એમ કહીએ, ત્યારે તો તેમ કરવા કોઈ માનતું નથી. અદાલતો છોડીને ખેતી કરે કે પથ્થર ફોડે કે હજમત કરે કે ખીજ મજૂરી કરે એવા વડીલો આજે જાણ્યામાં નથી એટલે તેવાને અદાલત છોડવાનું કહીને શો ફાયદો ? આજે તો જેટલી દદ સુધી દેશ જઈ શકે છે તે જોઈને ઠરાવ ધડ્યો છે.

એક દલીલ હમેશાં કરવામાં આવે છે કે ધારાસભામાં આપણે ન જઈશું તો ખીજ જશે, જગ્યા ખાલી ન રહે આ તે કાંઈ દલીલ છે ? દાર કે અપીલના પીકામાં આપણે જતા અટકીશું તો ખીજ જશે, માટે આપણે જતું જોઈએ એમ કોણ દલીલ કરશે ? એ વાત જ બેહુદી છે ! એક જ વાતનો તમે વિચાર કરી શકો છો, તે એ કે આ ધારાસભામાં જવાથી 'આઝાદી' મળે એમ છે ! જો મળે એમ હોય તો જરૂર જાઓ, અથવા તો ધારાસભામાં ન જવાથી અટકીશું તો ચોખ્ખું નુકસાન થતાનું જ છે એમ તમે કહી શકતા હો તો જરૂર જાઓ.

સવિનય ભંગના હંગા

સવિનય કાનૂનભંગ એવી વસ્તુ છે કે જોને માટે હું પ્રણામ દર્શાવી

તથા છું જેને વિષે મારી શ્રદ્ધા અચલ છે. 'સ્વતંત્રતા' વિનયદીન
 કાનૂનભંગથી ન મેળવી શકાય. હમરો અને લાખો મામડાંમાં પધરા-
 ચેલા લોકોને માટેનું સ્વરાજ્ય કેવળ શાંતિ અને સત્યથી બરેલા ઉપા-
 યોગી જ મળી શકે, બીજી રીતે ન મળી શકે એ વિષે મારી ખાતરી
 છે. અને એ સાચા વિનય ભંગને માટે તમારા જીવન પસંદગી
 જોઈશે. બોબ પશુ ફૂટી શકે અને અહિંસાની નીતિ પણ સાથે ચાલી
 શકે, એવી શબ્દભળીને આશ્ચર્ય લાગે, તમે સવિનય ભંગનું વાતાવરણ
 નથી પેદા કરી શકવાના, જે મહાસંસ્થા અહિંસાની નીતિને વરેલી
 છે. ત મહાસંસ્થાને સવિનય ભંગ સિવાય બીજું શસ્ત્ર ન જ હોઈ
 શકે. પણ એ શબ્દને માટે તૈયાર થવાને માટે તો આજે જે ગંદું
 વાતાવરણ છે તે નાબૂદ થવું જોઈએ. ઝગડો કરતાં તમને વાર
 નથી લાગતી, ધુળજેવી બાબતમાં ધમક કરીને તમે હકને માટે
 લડવાને હિંમત ધાઓ છો, ચાલતાં ચાલતાં 'શિવિજન' (અલગ અલગ
 મતગણતરી) માગો છો, એ 'સવિનય ભંગ' કરનારાઓને ન શોભે.
 આજે તો મને કાંઈ પૂછે કે એ મહિનામાં તમે સવિનય ભંગથી
 સસ્તનતની સાથે મુકાબલો કરી શકશો? તો હું ના કહું. કેટલાક
 ભાઈઓ લાલ વાવટા લઈને જોઈ છે. અને એ લાલ વાવટાએ તેમને
 આઝાદી લેવી છે. ભલે એ લોક એવી વાત કરે. પણ આઝાદી તો
 હંડી તાકાતથી આવવાની છે. છાતી કાઢીને જે તલવાર ઝીલશે તે
 બહાદુર છે. શિખોને બહાદુરીનું વર્ણન આપવાની જરૂર નથી. યુરુકા-
 બાગમાં એમણે સાચી બહાદુરીનો પરિચય આપ્યો હતો. જે લોકો
 એમ કહે છે કે શાંતિથી આઝાદી ન મળે, તેમને કહેવા માયું છું કે
 લોકોને હંડી તાકાત એ શી વસ્તુ છે એની ખબર જ નથી. તમારે
 સવિનય ભંગ કરવો હોય તો વીરોની જેમ, સત્યનિષ્ઠ વીરોની જેમ,

વત'તા' શીખવું, જોઈશે-જે વીરોના ચોવીસે ઠલાક સ્વરાજ અતિશય
જલદી આણવાને માટે જ અપાતા હશે. જો એ સ્વરાજની તમને
ધમકા હોય, તો ઝગડાનો સમય ક્યાં છે? પણ તમે તો આજે
'ડિસિપ્લન' (તાલીમ) જેવી વસ્તુ જાણતા નથી. જે મહાસભાની
સરસ સેવા બળવી રહ્યા છે તેના ઠરાવનો અમલ કરવો જોઈએ, પણ
તેને બદલે તમે તો 'ડિવિઝન' 'ડિવિઝન' પોકારો છો. એ સવિનય
ભંગના આજ્ઞા ન કહેવાય. એટલે, હું કહું છું કે 'આઝાદી'ના ઠરાવ
ઉપર 'ડિવિઝન' ન હોય. એ ઠરાવ તો આખી સભાએ એકે અવાજે
પસાર કરવો જોઈએ. એ ઠરાવ કરતાં પણ આપણે ઝગડા ક્યાં એમ
જાગત સાંજો તો શું કહે? એટલે હું તો તમને વિનવું છું કે આ ઠરાવને,
તેમાં એકે શબ્દનો ફેરફાર ક્યાં વિના, તમે હવેનાહથી વધાવી લેશો.

લાંબી ક્ષણ ન ભરે

સુભાસ બાણુનો ઠરાવ કેને ન જમે? એ બહુ ધુનસરત ઠરાવ
લાગે છે. જેમ સરકાર પોતાનું રાજ્ય ચલાવે છે, તેવું જ સમાનતંત્ર
ખતાવીને આપણે શા સારું રાજ્ય ન ચલાવીએ? પણ એટલી આપણી
તાકાત છે? આપણામાં એટલી સંઘચક્તિ છે? એ ઠરાવ કરીએ તો
એમાં કહાપણ ગણાશે કે આપણે મૂરખામાં ખપશું? સુભાસ બાણુ
મોટા કામ કરનારા છે, એમની ભારે પ્રતિષ્ઠા છે, પણ એ અનુભવ
વિના વાત કરે છે. સમાનતંત્ર શબ્દોથી નહિ બનાવી શકાય. ૬૦
વર્ષની ઉંમરે હું સુભાસ બાણુ સાથે કદાચ ન ચાલી શકું, પણ મારું
દિલ તો નવજુવાન છે, અને નથી લાગતું કે 'સાડી છુદ્ધિ નાડી'ની
મારી દશા ચમ્પ છે. પણ હું નો મારી મર્યાદા જાણું છું. એટલે મેં
કહ્યું 'મારે ધોડાની લગામ ન જોઈએ, હું ધોડા પર બેગીશ તો મને

થોડા એવી લઈ જશે. એ લગામ- જવાહરલાલને આપો.' મારા અનુભવથી હું આજે કહું છું કે વચન અંકુશમાં રાખીને જ તેનો ઉપયોગ કરી શકશો, બીજી રીતે એનો ઉપયોગ ન થઈ શકે. આજે સમાનતાંત્રને માટે આપણે તૈયાર નથી, આપણે એની વાત કરીને પણ હાંસીને પાત્ર થઈશું. આજે તો હિંદુસ્તાનના દરેક ગામડામાં મહાસભાનું નામ પણ નથી પહોંચ્યું, ત્યાં કામની વાત જૂની કરવી ?

એટલે આજે આપણે કયો છો તેટલા ઠરાવથી જ સંતોષ માનીએ. આજે આપણે લાંબી દાળ ન ભરીએ. અનેક બિલ્લખારની વાતો કરીએ છીએ, પણ આપણે ક્યાં જઈ રહ્યા છીએ તે ભગવાન જાણે. એટલે આ ઠરાવ, જે અતિથિય વિચારપૂર્વક ધડવામાં આવ્યો છે, અને જેમાં આપણી તાકાતનું પૂરું માપ રહેલું છે તે ઠરાવ, એકે શબ્દ કે કાનામાત્રના ફેરફાર વિના સ્વીકારશો, અને એના ઉપર ચૂંટવાયેલા સુધારાને ધસીને ફેંકી દેજો. મહેરબાની કરીને એ ઠરાવમાં કાપકૂપ ન કરશો. માણસનાં આખનાક કાપવા કરતાં તેને મારી નાખવો એ સારું.

મને જે શાંતિથી સાંભળ્યો એ માટે તમારો ઉપકાર માતૃ છું. એવી જ શાંતિથી આ દુનિયા ઉપર મને જે થોડા દિવસ રહ્યા છે તેટલા દિવસ મને સાંભળ્યા કરજો, ધીરજ રાખજો !

વાઈસરોયને પત્ર.

ધમકી નહિ પણ ધર્મકૃત્ય

સત્યાગ્રહાગ્રમ, સાબરમતી.

૨૭ માર્ચ, ૧૯૪૦

પ્રિય મિત્ર,

વિનંતિ કે સવિનય ભંગની સરખાત કરવામાં રહેલું જે જોખમ એકતા હું આટલાં વર્ષો સુધી અચકાયા કર્યો છું. તેમાં હું ઉતરું તે ચહેલાં જો કંઈ સમાધાનીનો મામું મળે એમ હોય તો તે શોધવાની ઉમેદથી હું આપને આ લખવાને પ્રિયછું છું.

અહિંસા વિષેની મારી નિષ્ઠા સાવ સાફ છે. જાણી જોઈને હું કાંઈ પણ જીવની હિંસા કરી શકું એમ નથી, તો મનુષ્ય હિંસાની તો વાત જ શી? પછી, જાણે, ને માણસોએ માર કે જોમને હું મારા સમજું તેમનું ભારેમાં ભારે અદિત કયું હોય. આથી જોઈ અગ્રેજી રાજ્યને હું એક જલા માનું છું, છતાં એક પણ અગ્રેજને, કે તેણે હિંદમાં મેળવેલા એક પણ ધર્મ દિતસંબંધને, તુકશાન પહોંચાડવાનો મારો ધરાદો નથી.

ગેરસમજ ને સાચ તે માટે ફરીથી સ્પર્શ કરે છું. હિંદુસ્તાનમાં અગ્રેજી રાજ્યનો અમલ એક જલા છે એમ હું માનું છું ખરો, પણ તેથી અગ્રેજોમાત્ર દુનિયાના બીજા લોકો કરતાં વધારે દુષ્ટ છે, એવું મેં કદી માન્યું નથી. મહા અગ્રેજો સાથે ગાદ મિત્રતા બધવાનું મને સદ્માત્ર પ્રાપ્ત થયું છે, એટલુંજ નહિ પણ, અગ્રેજી રાજ્યે

હિંદુસ્તાનને કરેલાં નુકસાન વિષેની ઘણી હકીકતો તો કઠોર સત્યને નિખાલસ અને નીડર રીતે ખુલ્લું પાડનારા ઘણા અંગ્રેજોનાં લખાણોમાંથી જ મેં જાણી છે, જે પણ મારે આભારપૂર્વક સ્વીકારવું જોઈએ.

ત્યારે હું આ માટે અંગ્રેજી રાજ્યને એક બહારપ માનું છું ?

કારણો આ છે: આ રાજ્યે એક એવા પ્રકારનું તંત્ર ગોઠવી દીધું છે કે એથી દેશ સદૈવ વધતા પ્રમાણમાં ચુસાયાજ કરે; વળી એ તંત્રનો ભરકરી અને દીવાની ખર્ચ એટલો તો સત્યાનાથ વાળનારો છે કે દેશને એ કદી પોસાધ શકે એમ નથી. આને પરિણામે, હિંદુસ્તાનની રાંકડી કોટપવધિ પ્રજા બિખારી થઈ ગઈ છે !

રાજકીય દૃષ્ટિએ આ રાજ્યે અમને લગભગ ગુલામ બનાવી દીધા છે. અમારી સંસ્કૃતિના પાયા જ એણે ઉખાડવા માંડ્યા છે. અને પ્રજાને નિશ્ચય કરવાની એની નીતિએ અમારી માનવતાને હણી નાંખી છે. સંસ્કૃતિના નાશથી થયેલી આધ્યાત્મિક હાનિમાં નિઃશ્ચય દર્શાવે છે. ઉમેરો થવાથી કાયર, અસહાય અધીનતાના જેવી મનોદશા અમારી પ્રજામાં ફેળવાઈ છે.

‘હાનત જ નહોતી.’

મારા ખીજા કેટલાક દેશબધુઓની માફક હું પણ આશા બાંધીને બેઠો હતો કે આપે સચ્ચેથી ગોળમેજી પરિપક્વતા આપે. કંઈ ઉકેલ નીકળશે. પણ, બ્યારે આપે મને ચોખ્ખું જણાવી દીધું કે પૂર્ણ ‘કુમિ-નિયન સ્ટેટસની કોઈ પણ યોજનાને ટેકો આપવાની આપ અથવા બ્રિટિશ પ્રધાનમંડળ બાંધકારી આપવા તૈયાર નથી, ત્યારે મને લાગ્યું કે હિંદુસ્તાનનો સમજણો વગર સ્પષ્ટ જ્ઞાનથી અને અજ્ઞાનને લીધે મૂંઝા રહેલો કરોડો લોકોનો વગર અસ્પષ્ટ જ્ઞાનથી, જે હું:પો

દૂર કરવા તકસે છે, તેનો ઉપાય ગોળમેજી પરિષદ લાવી શકે એમ નથી અતિમ નિષ્ફળ આપવાના પાર્લામેન્ટના અધિકારને લઇ લેવાનો આમા સવાલ જ નહોતો, એમ કહેવાની જરૂર લાગ્યે જ હોય, પાર્લામેન્ટની અનુમતિ મળશે જ એવી અપેક્ષા રાખી પ્રધાનમંડળ રાજનીતિ નહીં કરી નાંખે એવા દાખલા આજ પહેલાં અનેકવાર બન્યા છે.

આમ દિલ્હીની વિધિ નિષ્ફળ જવાથી, ૪ સ ૧૯૨૮ માં કલકત્તાની મહાસભાએ જે ગંભીર ઠરાવ કર્યો હતો, તેને અમલમાં મૂકવાની પેરવી કરવી એ સિવાય પંડિત મોતીલાલ નેહરુની અને મારી આગળ ખીજે કાંઈ મામુંજ રહ્યો નહિ.

પણ આપના જાહેર નિવેદનમાં વપરાયેલો 'કુમિનિયન સ્ટેટ્સ' શબ્દ એના સ્વાધ્યા અર્થમાં જ વપરાયો હોત તો 'પૂણું' સ્વરાજ્યના ઠરાવથી કશું બહાવાપણ નહોતું કારણ, 'કુમિનિયન સ્ટેટ્સ' એ સમભગ પૂણું સ્વતંત્રતા જ છે, એમ પ્રતિષ્ઠિત બ્રિટિશ રાજદારી પુરુષો કમૂલ કરી ચૂકતા નથી શું ? પણ હિંદુસ્તાનને દુરતમાંજ 'કુમિનિયન સ્ટેટ્સ' આપવાની બ્રિટિશ રાજપુરુષોની દાનન જ કહી નહોતી એવું અને હાસે છે.

પણ આનો બંધી ગણ્યજરી આપના નિવેદન બાદ તો બ્રિટિશ રાજનીતિનું વલણ સ્પષ્ટ મંદ જાય એવા લક્ષ્યા બનાવે બની ચૂક્યા.

હિંદને પીસી નાંખનાર રાજતંત્ર

જે રાજકીય ફેરફારોથી ઇંગ્લાંડના દિલ સાથેના વેપારને જરામ આંચ આવે તથા દિલ સાથે તેણે કરેલા આર્થિક વ્યવહારોની એઆયોમતાની તટસ્થ પંચ પાસે ઊઠી તપાસ કરાવવાની જરૂર પડે, એવા રાજકીય

ફેરફાર કરવાની નીતિ અપભ્રંશ કરવાની પ્રિટિય રાજપુરોની મુદ્દસ
વૃત્તિ નથી એમ દોષો જેવું સંપર્ક જણાય છે. પણ દિંદને ચૂસવાની આ
પદ્ધતિનો અંત આણવા માટે કેમ 'ધસાજ ન લેવામાં આવે,' તો
દિંદની પાંચમાલીનો વેગ દિનપ્રતિદિન વધતો જ જવાનો છે. આપના
નાણાખાતાના મંત્રી કહે છે કે 'શી. ૬' પે. નો કુંડિયામણનો ભાવ
તો છટ્ટીના લેખ જેવો છે. આમ માત્ર એક કસમના ગોદાથી દિંદના
કેટલાક કરોડ રૂપિયા તાણી જવામાં આવે છે. અને ન્યારે આ અને
એવા ખીજ અનેક છટ્ટીના લેખને ટાળવા સંત્યામદ અથવા સવિનય
કાનૂનભંગ અજમાવવાનો મંજીર પ્રયત્ન કરવાની વાત થાય છે, ત્યારે
આપ પણ શ્રીમંતવગને વિનવો છો કે વ્યવસ્થાના દિનાથી આવી
હિસાબો દાખી દેવામાં અમને મદદ કરજો. પણ, આ તમારી
અવસ્થાની તમે તો દિંદના ચૂરચૂર થઈ રહ્યા છે ।

પ્રાગને નામે જેઓ કામ કરી રહ્યા છે, તેઓ જે સ્વતંત્રતાની
અંખના પાછળ રહેલા હિંદો રપટ ન સમજે, અને સર્વની દૃષ્ટિ
સમક્ષ તેને ન રાખે તો એવી ધાસ્તી છ કે જેમને માટે એ સ્વતંત્રતા
પ્રજ્ઞાય છે અને મેળવવા જેવી છે, તે રાતદિન શ્રમ કરતાં છતાં
મૂંગા રહેલા કરોડોને એ સ્વતંત્રતા એટલા બોળ તમે કચડાયેલી મળે
કે તે કશી વિસાતની ન રહે. આ કારણથી, સ્વતંત્રતાનો સાચો અર્થ શું
એ હું કેટલાક દિવસથી પ્રાગને સમજાવી રહ્યા છું.

એમાંના કેટલાક મુખ્ય મુદ્દાઓ આપની આગળ રજૂ કરવા
ચૂટ મળે છું.

સાચી સ્વતંત્રતા શેમાં છે ?

રાજની આવકમાં બારે ફાળો આપનાર જમીનમહેસુલનો બોજો

રૈયતને કચડી નાખનારો છે. સ્વતંત્ર ભારતમાં એમાં કશો ફેરફાર થવો જ નોંધજો. બહુ વખણાયેલી કાયમી મહેસૂલની પદ્ધતિથી પણ માત્ર મૂડીબર શ્રીમંત જમીનદારોને જ લાભ થયો છે; રૈયતને નહિ. એટલે જમીનમહેસૂલને ખુબ ચટાડવાની જરૂર છે, એટલું જ નહિ, પણ રૈયતના કલ્યાણને જ મુખ્ય ધ્યેય બનાવી આપી મહેસૂલપદ્ધતિ ફરી રચવાની જરૂર છે. પણ બ્રિટિશ પદ્ધતિ તો રૈયતના પ્રાણનેયે ખેંચી કાઢવા માગતી હોય તેમ રચાયેલી લાગે છે રૈયતને જેના વિના ચાલે નહિ એવી રાજની જરૂરિયાતની ચીજ નીમક ઉપર પણ કરનો બોજો એવી રીતે લદાયેલો છે કે એનો ભાર મુખ્યત્વે મરીબ રૈયત ઉપર જ પડે છે, એ કરના નિષ્પક્ષપાતપણામાં જ એની નિષ્વૃત્તા સમાર્પ છે. માફ જ એક એવી વસ્તુ છે કે જે શ્રીમંત વ્યક્તિ તેમજ સમુદાય કરતાં ગરીબ વધારે ખાવું નોંધજો એ જો ખ્યાલમાં લઈએ તો તે પરનો કર મરીબને કેટલો ભારરૂપ છે તે જણાઈ આવે છે. દારૂ તથા કેરી ચીજોની આવક પણ ગરીબ વર્ગ પાસેથી જ મળે છે એ પ્રજાના આરોગ્ય અને નીતિ બંનેનો જ હમ્મજથી નાશ કરે છે વ્યક્તિગત સ્વાતંત્ર્યના બુદ્ધિ બહાના તળે તેનો ખયાલ કરવામાં આવે છે; પણ, સાચી વાત તો એ છે કે એમાંથી ઊપજતી આવક મારે જ એ ખાતાં નિભાવેલા છે ઈ, સ. ૧૯૧૯ ના સુધારા હામલ કરનારાઓએ ચતુરાઈથી એ કરની આવક ચુંટાયેલા ગણાતા મંત્રીઓના ખાતામાં નાખી દીધી, જેથી કરીને સંપૂર્ણ દારૂનિષેધ કરવાથી થનારું આર્થિક નુકસાન તેમને જ ખમવું પડે, અને, એ રીતે દેશનું હિત કરવાનું સરખાતથી જ તેમને અશક્ય થઈ પડે. જો કમનસીબ મંત્રી આ આવક જતી કરે તો

તેને કેળવણીખાતું પશુ જાંઘ કરવું પડે, કારણ કે હાલના સંજોગોમાં
દારને ખૂલે આવકનું બીજાં સાધન નિર્માણ કરવું તેને માટે શક્ય
નથી. આમ ઉપરથી કરનો બોલો ગરીબને કચડે છે એટલું જ
કુઃખ નથી; પણ પોતાની આવકમાં ખૂતિ કરનારો જે મુખ્ય ધણો
(રેટિયાનો) તેની પાસે રહેા હોય, તેનો નાશ કરી, તેની ધનોત્પાદનની
શક્તિયે ઝુંટવી લેવામાં આવી છે.

દિંદની પાથમાલીની કચ્છ કયા દિંદને નામે જે કરજો કાઢવામાં
આવ્યાં તેનો ઉલ્લેખ ક્યાં વિના પૂરી ન થાય. પણ તે
વિષે હાલમાં જ વતમાનપત્રોમાં પૂરો ઉદ્ઘાપોહ મળેલો છે, તેથી તેનો
વિસ્તાર કરતો નથી. એટલું જ કહેવું બસ છે કે એવાં બધાં દેવાની
નિષ્પક્ષ પંચ પાસે પૂરેપૂરી તપાસ કરાવી, એમાંથી જે દેવાં અન્યાયી
બને ગેરવાજબી હરાવવામાં આવે તે પતાવવાનો ઇનકાર કરવાની
સ્વતંત્ર ભારતની ચોખ્ખી ફરજ થઈ પડશે.

એ તંત્રને તિલાંજલિ આપો

દેખીતી રીતે જગતમાં સૌથી વધારે ખર્ચાજ એવા પરદેશી
રાજતંત્રને નભાવવા માટે આ બધાં પાપો ચાકુ રાખવામાં આવે
છે, આપનો જ પગાર લો. એ માસિક રૂ. ૨૧,૦૦૦ થી વધુ છે.
એ ઉપરાંત તેમાં લઘ્યાં અને બીજાં આગમવળા ઉમેરા જુદા.
આ સામે ઇંગ્લાંડના મુખ્ય પ્રધાનનો પગાર સરખાવો. અને વર્ષે
૫,૦૦૦ પાઉંડ, એટલે, આજના ભાવે, મહિને રૂ. ૫,૪૦૦ થી કાંઈક
વધુ મળે છે. જે દેશમાં દરેક માણસની સરેરાશ દૈનિક આવક રૂ.
આનાથી ઓછી છે, ત્યાં આપને રૂ. ૭૦૦ થી વધારેનો રોજ મળે
છે; ન્યારે ઇંગ્લાંડના વતનીની સરેરાશ દૈનિક આવક લગભગ રૂ. ૨

ની ગેશ્યા છે, ત્યારે તેના મુખ્ય પ્રધાનને માત્ર રૂ. ૧૮૦ નો રાજ મળે છે. આ રીતે, આપ પગારરૂપે ૫૦૦૦ થી વધુ હિંદીઓની સરેરાશ કમાણી ઉપાડે છે; ત્યારે ઈંગ્લેન્ડનો મુખ્ય પ્રધાન માત્ર ૬૦,૦૦૦ રૂ.ની કમાણી ઉપાડે છે ! હું આ અજબ વિષમતા ઉપર જરા ધ્યાનપૂર્વક વિચારી જોવા આપને હાથ જોડીને વિનંતી કરું છું. એક કંઠાર પણ સાચી હકીકત જરાજર સમજાય તે માટે-મારે આપનો અંગત દાખલો, જ દર્શાવે પડ્યો છે; નહિ તો અંગત રીતે મારા મનમાં આપને વિષે એટલો આદરભાવ કે આપની લાગણી દુભાય એવું કહેવા હું ન ચાહું. હું- જાણું છું કે આવડો પગાર આપને મળે એમ આપ ઇચ્છતા નથી. કદાચ આપનો આખો પગાર આપ અભાવતમાં આપી દેતા હશો. પણ જે રાજ્યપદ્ધતિ આવી હોય બ્યવસ્થા થોડે છે, તેને તાજડતોળ તિલાંજલિ આપવી પડે છે. જે દલીલ આપના પગારને લાગુ પડે છે, તે આખા રાજ્યતંત્રને લાગુ પડે છે.

સારાંશ કે, જે રાજ્યતંત્રના અર્થમાં બહેળો ઘટાડો કરવામાં આવે તો જ રાજ્યની આવકમાં બહેળો ઘટાડો કરી શકાશે. આનો અર્થ એ છે કે રાજ્ય ચલાવવાની પદ્ધતિમાં જ પરિવર્તન થવું જોઈએ. આવું પરિવર્તન સ્વતંત્રતા વિના શક્ય નથી. મારા મત પ્રમાણે, આ જ લાવનાથી લાખો ગામડિયા તા. ૨૬ મી જાન્યુઆરીએ આપોઆપ થયેલી સભાઓમાં સહેજે જોવાયા હતા. એમને મન સ્વતંત્રતા એટલે ઉપર વચુંવેલા ચઘદી નાખનારા ભારમાંથી મુક્તિ.

ઈંગ્લેન્ડ જે લૂંટ ચલાવી રહ્યું છે, તેનો હિંદ એકમતે વિરોધ કરી રહ્યું છે, છતાં ઈંગ્લેન્ડનો એક મોટો રાજકીય પક્ષ તે લૂંટ છોડી દેવા તૈયાર નથી એમ મને લાગ્યું છે.

અહિંસા જ. યમપાશમાંથી છાડવે

પશુ, હિંદી-ગ્રજને જીવતી રાખવા અને કામ્રેકામે બૂખમરાથી થતો તેનો વિનાશ અટકાવવા કાંઈક પશુ તાત્કાલિક પદ્ધતિ શોધે જ છૂટકો છે. આપે સુચવેલી પરિપદ એવો પદ્ધતિ નથી. દલીલોથી સુદ્ધિને ખાતરી કરાવી આપવાપણું હવે રહ્યું નથી, પણ એ પરસ્પર વિરોધી શક્તિઓનો મુકાબલો કરાવું જ હવે બાકી રહે છે. વાજબી હોય કે ગેરવાજબી હોય, હિંદનો વેપાર અને હિંદમાં રહેલા સર્વે લાભો પોતામાં રહેલા બળના ભેર પર ઈંગ્લેંડ ઝાલી રાખવા માહે છે. આ યમપાશથી છૂટવા માટે જોટલું બળ આવશ્યક છે તેટલું હિંદે સંપાદન કરવું જ રહ્યું.

આટલું તો બન્ને પક્ષે નિર્વિવાદ છે કે હિંદમાં રહેલો હિંસક પક્ષ ભલે અવ્યવસ્થિત અને આજે નજીવો હોય, છતાં તે દિવસે દિવસે બળવાન થતો જાય છે, અને અસરકારક બનતો જાય છે. એનું ધ્યેય અને માર્ગ ધ્યેય એક જ છે, પશુ મારી ખાતરી છે કે હિંદના કરોડોને જે મુક્તિ જોઈએ છે, તે એ નહિ અપાવી શકે. વળી મારી દિવસે દિવસે દદ પ્રતીતિ થતી જાય છે, કે શુદ્ધ અહિંસા સિવાય બીજા કશાથી બ્રિટિશ સરકારની વ્યવસ્થિત હિંસા અટકાવી શકાશે નહિ. ધણા માને છે કે અહિંસામાં કાચ સાધક શક્તિ નથી. જોકે મારો અનુભવ પરિમિત છે, છતાં તે એવો છે કે અહિંસામાં તીવ્ર કાચ સાધક શક્તિ રહેલી છે. અંગ્રેજ સત્તાની વ્યવસ્થિત હિંસા-શક્તિ સામે તેમજ દેશના હિંસક પક્ષની અવ્યવસ્થિત હિંસાશક્તિ સામે એ તીવ્ર શક્તિને યોજવાનો મારો ધરાવે છે જે હું મૂંગો બેસી રહું તો એ બન્ને હિંસક શક્તિઓને છૂટી લગામ આપ્યા

જેવું થશે, મારી સમજ પ્રમાણેની અદિંસાની અમોઘ શક્તિમાં મારી નિશ્ચય અને અડગ શ્રદ્ધા હોવાથી તેનો પ્રયોગ કરવાને બદલે હું માથે હાથ જોડી બેસી રહું, તો મને લાગે છે કે હું જરૂર પાપમાં પડું !

આ અદિસાશક્તિ સરિનય જગ દ્વારા વ્યક્ત થશે. હાલતુરત તો માત્ર સત્યાશ્રદ્ધાશ્રમના વાસીઓ દ્વારા જ એનો અમલ થશે, પણ આગળ ઉપર તો એ પદ્ધતિની સ્પષ્ટ મર્યાદાઓને જોઈ સ્વીકારે તે સર્વે તેમાં સામેલ થઈ શકે એવી તેની યોજના છે

જોખમ વિના જય નથી

હું જાણું છું કે અદિસાત્મક લક્ષત ઉપાડવામાં ગાંડું સાહસ કહી શકાય એવું જોખમ હું ખેડી રહ્યા છું. પણ ગંભીરમાં ગંભીર જોખમો ખેડ્યા વિના સત્યનો જય થયે નથી જે પ્રજા પોતાના કરતા વધારે મોટી અને પ્રાચીન, અને પોતાના જોડથી જ સંસ્કારી પ્રજાનો જાણેઅજાણે નાશ કરી રહી છે, તે પ્રજાનો હૃદય પાકટો કરવા માટે જોડણું જોખમ ખેડવું પડે તેટલું આજીવું.

અગ્રજોની સેવા જ મારો ઉદ્દેશ

‘હૃદયપલટો’ એ પ્રયોગ હું જાણીજોઈને વાપર છું કારણ, અદિસા દ્વારા મારી ઉમેદ પ્રિદિય પ્રજાનો એવો હૃદયપલટો કરવાની છે, કે જેથી એણે દિલ્લે કરેલા નુકસાનને તે સ્પષ્ટપણે જોઈ શકે હું આપના દેશમધુઓનું અદિન ગોધનો નથી મારા દેશમધુઓની જેમ જ નેમનીયે તે સેવા કરવા માટું છું હું માટું છું કે મેં હમેશાં તેમની

એવા જ કરી છે. ઇ. સ. ૧૯૧૯ સુધી મેં, આજ મીંચીને તેમની
 એવા કરી. પણ જ્યારે મારી આંખો ખુલી અને મેં અસહકાર પોષાયો,
 ત્યારેયે મારો ઉદ્દેશ નેમની સેવાનો જ હતો. જે શરૂ મેં નમ્રતાથી
 પણ દ્વંદ્વતાપૂર્વક મારાં પ્રિયમાં પ્રિય સગાં સામે ઉપાડેલું તેજુ શરૂ
 મેં સરકાર સામે ઉપાડ્યું. હું દિંદીઓના જેટલાજ અંગ્રેજોને ચાહું
 છું એ વાત જો સત્ય હોય, તો તે લખિયાં વખત છૂપી રહેશે નહિ.
 વરસો સુધી મારી કસોટી કર્યા બાદ જેમ મારા કુટુંબીઓએ મારા
 પ્રેમનો દાવો કબુલ રાખ્યો, તેમ અંગ્રેજો પણ કબુલ રાખશે મને
 ઉમેદ છે કે પ્રજા મને સાથ દેશે, અને જો તેમ થશે—સિવાય કે
 બ્રિટિશ પ્રજા વહેલી સમજી જાય—તો દેશના પર તૂટી પડનારાં
 હુખના પૂર વજ્રમાં વજ્ર હ્રદયને પણ પિગળાવવા પૂરતાં થશે.

સવિનય ભંગ દ્વારા સત્યાગ્રહ કરવાની યોજના ઉપર સૂચવ્યા
 છે, તેવા અન્યાયો સામે લડવાની રહેશે બ્રિટિશ પ્રજા સાથેના સબંધ
 તોડી નાંખવાની અમને ઇચ્છા થાય છે, તેનું કારણ ઉપલા અન્યાયો જ
 છે. એ દૂર થતા રસ્તો સ્પષ્ટ થશે. પછી સુમેલનો માર્ગ ખુલ્લો થશે.
 દિંદં સાથેના બ્રિટિશ વેપારમાંથી લોભનું પાપ નીકળી જાય, તો
 અમારી સ્વતંત્રતા સ્વીકારવામાં મુશ્કેલી નહિ રહે. હું આપને આદર-
 પૂર્વક વિનવું છું, કે આ અન્યાયોને સ્વીકારો, તેને તત્કાળ દૂર કરવાનો
 માર્ગ કાઢો અને આ રીતે સર્વ માનવજાતિનું હૃદયમાં શોધવાના જ
 આશયથી જ એ સરખા દરજ્જાના પક્ષે સલાહ માટે બેગા થાય
 એવો માર્ગ લો, આથી સ્વેચ્છાપૂર્વક મિત્રતા બધાશે. બન્ને દેશો એક
 બીજાની મદદમાં ઉભા રહેવાની અને બન્ને અનુકૂળ થાય તેવો વેપાર
 બેડનાની રીતે નહીં કરી શકશે. કમબાગ્યે દેશને પીડતા કેમી

અગાડ્યોને આપે નિષ્કારણ જ વધારે પડતુ મહત્ત્વ આપ્યું છે રાજ-
યધારણની કાષ્ટપણ યોજના નહીં કરવામાં એ બાબતોનું મહત્ત્વની છે
ખરી, પણ સર્વે કામોને સમાનપણે લાગુ પડતા, કમોઢી પર એવા
મદ્દાન પ્રશ્નોને એ અગાડ્યો સાથે કશું લાગતું વળગતું નથી.

તમે ન સાંભળો તો—

પરતુ ઉપરના અનિષ્ટો દૂર કરવાનો આપ કાષ્ટ ઉપાય શોધી
નહિ, અને મારા કામગની આપની ઉપર બસર ન થાય, તો આ
મહિનાની ૧૧મી તારીખે હું આશ્રમની શક્ય હશે તેટલા સાથીઓ
સાથે મીઠાને લગતા કાપડાઓનો અનાદર કરવાનું પગલું બરીશ
મરીમ વગ'ના દષ્ટિગિ-દુષ્ટી આ કાપડો અને કૌથી વધુ અન્યાયી
લાગ્યો છે સ્વાત્ત્વની લડત દેશના મરીમમાં મરીમ વગ'માટે મુખ્યત્વે
હોવાથી, આ અનિષ્ટ સામેની લડતથી સરખાત કરવામાં આવશે
આશય' તો એ છે કે અમે આટલાં વર્ષો સુધી આ કુટ ઇતરારને વશ
રહ્યા 'મને કેદ કરીને મારી યોજના નિષ્ફળ કરવાનું આપના હાથમાં
છે એ હું જાણુ છું હું આજ રાત્રી છું, કે મારી પાછળ લાગો
માણસ વ્યવસ્થિત રીતે કામ ઉપાદી લેશે, અને જે મીઠાના કાપડા
કદી થવા જ જોઈતા નહોતા એનો ભંગ કરી કાપડાની રચે ચનારી
સમને બોમવવા તૈયાર થશે

શક્ય હોય તો તો આપને નકામી-અથવા જરાયે-મુઝવણમાં
નાં રવાના મારી છુટા નથી એ આપને મારા કામગમાં કાષ્ટ વચ્ચે
લાગતી હોય અને મારી સાથે ચર્ચા કરવા જેટલું આપ એને
મહત્ત્વ આપતા હો, અને તે કારણે એ આપ આ કામગની પ્રસિદ્ધિ

અટકાવવા આદતા હો, તો આ કાગળ મળતાં જ આપ મને તારથી ખબર આપશો તો હું ખુશીથી તેમ કરતો અટકીશ. પણ, જો મારા કાગળના મુખ્ય મુદ્દાઓને સ્વીકારવાનું આપને અશક્ય લાગતું હોય તો તો મને મારે માગેથી પાછો ફેરવવાનો પ્રયત્ન કરશો નહિ એવી વિનંતિ કરું છું.

આ કાગળ ધમકીરૂપે લખાયેલો નથી, પણ સત્તાગ્રહીતા સરળ અને પવિત્ર ધર્મના પાલનને અંગે છે. આથી આ પત્ર હું એક અંગ્રેજ યુવકદ્વારા આપને પહોંચાડવાનો ખાસ માર્ગ લઉં છું. એ યુવક દિલ્લી લડત ન્યામી છે એમ માને છે, અહિંસામાં એને પ્રભુ શ્રદ્ધા છે, અને જાણે ઇશ્વરે જ એને આ પત્ર મારે મારી પાસે મોકલી આપ્યો હોય, તેમ મારી પાસે આવ્યો છે. એજ વિનંતિ.

- -

લિ. આપનો સાચો મિત્ર,

મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી

વાસી જવાબ

“ ભાઈશ્રી ગાંધી,

તમારો તા. ૨૭નો પ્રત્ર નામદાર વાઇસરૉયને મળ્યો છે. તમે એવું કામ ઉપાડવા ધારો છો કે તેને પરિણામે મુલેદશાંતિનો ભંગ થવાનો તથા કામદાનો અનાદર ચવાનો ભય ચોકજો રહેતો છે. એ જાણીને વાઇસરૉય સાહેબને દિલગીરી ઉપજી છે

સિ. સેવક,

જી. કનિંગહૅમ

ખાનગી મંત્રી.”

આવા જવાબથી આપણે પરિચિત છીએ. વાચક જોઈ શકશે કે ચૌર કોટવાળાને દોંડે એ ન્યાય આ છે. એનો વધુ પુરાવો જોઈતા હોય તો ઘડાઈ ગયેલી દક્ષિણ આ જવાબમાંથી મળી રહે છે, પગે પડીને જે ન્યા ખાવાનું માગ્યું ત્યાં ભાણુમાં પથરા મળ્યા.

મીઠાનો ગરીબો ઉપર પકતો વેરો—જેને લીધે તેના ઉપર વાર્ષિક પાંચ આનાનો એટલે લગભગ ત્રણ દિવસની કમાણી જેટલો ખોળે પડે છે તે—૨૬ કરીને મને પોતાનો કરી લેવાનું વાઇસરૉય સાહેબના હાથમાં હતું. હિંદુસ્તાન સિવાય બીજા કોઈ પણ દેશમાં, ૩. ૩૬૦ ની વાર્ષિક આવકવાળાને પોતાને ખાવાના મીઠા માટે શબ્દને ૩. ૩ આપવા પડતા હોય એવું મારી જાણમાં નથી. આવો વાસી જવાબ આપવાને જલ્દે બીજું ધણું વાઇસરૉય કરી શકત. પણ હજી એ વખત નથી આવ્યો. જે પ્રજાના વાઇસરૉય પ્રતિનિધિ છે તે એમ ઝટઝટ નમ્યું આપે એવી, અથવા ઝટઝટ પચાતાપ કરે

એવી નથી. કાલાવાલા કરવાથી તે કદી માનતી નથી. શારીરિક બળ એ તરત ધ્યાનમાં લે છે. જરાયે ચાક્યા વિના કલાકો સુધી મુકાબાલના ખેલ એ એક શ્વાસે નિહાળી શકે છે. ફૂટબોલની મેચ જેમાં હાડકાં ભાંગવાનો સંભવ હોય છે એ જોવા તેઓ ગાંડગાંડ થઈ જાય છે. મુદ્દનાં લોહીને થીજીવી નાંખે એવાં વણૂંનો તેમને રોમરૂપું લાગે છે. વિરોધ ઉઠાવ્યા વિના મૂંગામૂંગા સહન કરેલા દુઃખની પણ તેઓ કદર કરે છે, પરંતુ ગમે તેવી સચોટ દલીલ હોય તેથી કાંઈ જે કરોડો રૂપિયા હિંદુસ્તાનમાંથી દર વરસે તે ધસડી જાય છે, એ તે જતા નહિ કરે, એટલે વાઇસરોયના જવાબમાં મને કશું જ આશ્ચર્ય પામવા જેવું લાગતું નથી.

પરંતુ એટલી મારી ખાતરી છે કે મારા કાગળમાં જે લખ્યું છે. તે ફોગિયો ધા ન હોય, તો મીઠાવેરો અને એવી બીજી ઘણી વસ્તુઓના દિવસ ભરાઈ ચૂક્યા છે મારા કાગળમાં લખેલામાંથી કેટલું કું સાચે જ કરવાનો છુ તે તો કાળે કરીને જ જણાશે.

જવાબમાં લખ્યું છે કે કું એવું કાપ' ઊપાડવા ધાર છું જેને પરિણામે મુલેદશાંતિનો ભાંગ થવાનો તથા કાયદાનો અનાદર થવાનો ભય મોકળો રહેલો છે કાયદા અને ધારાધોરણનાં થોધાંના મોગ પદાડો અડકેલા તો છે, પણ પ્રગ્નને તો એક જ કાયદાનો પરિચય છે, અને તે બ્રિટિશ અમલદારની મરજી. એક જ મુલેદશાંતિ પ્રગ્નએ અનુભવી છે, અને તે પોતાના દેશમાં જ કેદી જેવી રિયતિમાં રહેવાની આખો હિંદુસ્તાન દેશ એક મોટું દેદખાતું થઈ ગયો છે. કું આવા કાયદાને ગણકારતો નથી. અને જે દરમિયાત શાંતિ પ્રગ્નના હૃદયને મોકળાશને અભાવે ગૂંગળાવી રહી છે તેના રમસાનવત્ એકસરનો નાશ, કંવાની કું મારી પવિત્ર દરજ સમજતું છું!

પરાધીન ભારતની

પગ રસ્તે

અદ્ભુત સ્વાતંત્ર્ય કુચ

ઐતિહાસિક કુચનો પ્રારંભ

૨૨૫ માઇલની કુચ: ૫ લાખ માણસોએ સાંભળેલો સંદેશો

૪૦ ગામોની મુલાકાત: સાબરમતીના સંતના બહુર ભાષણો

સત્યાગ્રહી સેનાની કુચ

અમદાવાદ, તા. ૧૨ મી માચ

જગતના ઇતિહાસમાં વિરલ એવા અહિંસાત્મક સંભ્રામની મહાત્મા ગાંધીની મહાન કુચ, ઠરાવ્યા મુજબ સવારના સાડા છને ટકોરે-પ્રભાત ફાટતા પહેલાં શરૂ થઈ હતી. મહાત્મા ગાંધી ૭૯ સત્યાગ્રહી સ્વયંસેવકો સાથે મીઠાના કાચદાનો ભંગ કરવા જલાલપોર તાલુકાના દરિયા કિનારા પર આવેલા દાડી ગામે જવા આશ્રમથી ઉપડ્યા ત્યારે હિન્દના છુટાપણાના ઇતિહાસમાં અમર રહેવા સરખાવેલી ઉચ્ચ દેશભક્તિની ભાવના આ મહાન કુચ નીહાળવા ટોળે વળેલી માનવમેદનીના અંતરમાં બહુકી રહી હતી. વાતાવરણ દેવી અને સાત્વિક તત્વથી ભરપૂર હતું: સર્વનાં હૃદય જગત પરના સર્વ શ્રેષ્ઠ

પુરુષને જીવન મરણની લડતમાં કુચ કરતા જોઈને અશ્રુભીનાં યર્ષા
 દર્તાઃ જનસમુદના દીલમાં દેશભક્તિના આ અપૂર્વ દ્રશ્યનું મોજું
 જોરથી કદી ઉઠળું નહોતું. આ મહાન અને ઐતિહાસિક કુચ શર
 ચતા પહેલાં મહાત્મા ગાંધીજીને રાતે પકડવામાં આવશે, એવી સંખ્યા
 અફવાથી અને ચિંતાથી પરોઢીએ લોકોની એક મોટી સંખ્યા
 ગાંધીજીના આશ્રમની આસપાસ ટોળે વળી હતી, પ્રત્યેક પળે માનવ
 મહાસાગર ગાંધીજીની આ મહાન કુચ નીહાળવા આશ્રમ ભણી
 ઉભર્યો હતો હતો.

રાતે છાવણીમાં ફેરવાઈ ગયેલું સત્યાગ્રહાશ્રમ.

આગલી રાતનો ખળભળાટ

કુચની આગલી રાતે સાબરમતી આશ્રમનો દેખાવ એક છાવણી
 જેવો થઈ પડ્યો હતો. રાતની પ્રાર્થના પછી લોકોની સંખ્યા
 આશ્રમમાં ઝડપથી વધવા લાગી હતી. રાતના નવ વાગે શહેરમાંથી
 આવતી દરેક બસ નવાં માણસોને લઈને આવતી હતી. રાતના સાડા
 દશ વાગે આવતી છેલ્લી રેલ્વે ટ્રેનમાં ગુજરાતનાં જુદાં જુદાં શહેરો
 અને ગામોમાંથી લોકોની એક મોટી સંખ્યા આશ્રમમાં આવી હતી.
 રાત્રે આશ્રમમાં આ બધા લોકો શા માટે આવતા હતા? કારણ કે
 રાતના ૧૧ વાગે મહાત્મા ગાંધીને પકડવામાં આવશે. આશ્રમમાં
 લોકો ૩૦-૪૦ જણની ટુકડીમાં આખી રાત મામલાની ચર્ચા
 ચલાવતાં જાગતા બેસી રહ્યા હતા. આશ્રમના જે મુખ્ય દરવાજા જે
 બંધ કરવામાં આવતા હતા તે ખુલ્લા હતા અને ત્યાં ૬૦-૭૦
 જણની ટુકડી પહેરો ભરતી બેઠી હતી. આશ્રમનો એક ટોળે બેઠેલા
 માણસોની વાતચીતના અવાજથી ખળભળી રહ્યા હતા. બહારના

લોકોને આકર્ષી રહેલી વસ્તુ એ હતી કે આશ્રમવાસીઓ, બહારના ખજાજાટ વચ્ચે, પોતાની તૈયારીઓ શાંત રીતે કરેજી જતા હતા આશ્રમવાસીઓ હંમેશા મુજબ તેમની ફરજ બજાવે જતા હતા. રાતના દસ વાગે મહાત્મા ગાંધી શાંત રીતે સુષ્ટ થયા હતા.

રાતે તાપણીઓ

રાત વધતી જતી હતી, તેમ તેમ ટોળે વળેલા લોકો ખુલ્લી જમીનપર સુષ્ટ જતા હતા. અને ઘણા તો હંડીને થીંધે તાપણીઓ, સજગાવીને તાપતા બેઠા હતા. આવો દેખાવ પહેલાં કદી જોનામા આવ્યો નહોતો આશ્રમની બહાર જાણે એક ગામ વચ્ચું ન હોય તેવો એ દેખાવ હતો આશ્રમવાસીઓમાંના થોડાજ કામ કરતા જનમૃત જણાતા હતા ખ્રીસ્તીપાલ કુપાલાની આખી રાત જાગ્યા હતા.

બાપુજી છે કે ?

રાતના ત્રણ વાગે થોડી નિદ્રા લઇને લોકો જનમૃત થયા હતા અને પૂછવા મંડવા હતા, કે રાતે કંઈ બન્યું છે કે ? અને બાપુજી સલામત છે કે ? જાપાના પ્રતિનિધિઓને મીઠા કામદારોએ પૂછ્યું હતું, કે બાપુજી સલામત છે કે ? જાપાના પ્રતિનિધિએ જવાબ વાળ્યો હતો કે, 'અરે, હા. અને કામદારોનો ઉત્સાહ અને આનંદ વધી પડ્યો હતો લોકો માનવા લાગ્યા હતા, કે સરકારે પોતાની યોજના છેક છેત્તી ધડીએ ફેરવી હતી ગાંધીજી હજી છુટા છે એવા સમાચારથી લોકો રાહત પામ્યા હતા અને ખુશી થયા હતા, કે, ભય પસાર થયો છે. જાપાના પ્રતિનિધિઓ આખી રાત કામમાં રોકાયેલા હતા

આખી રાત અવર જવર

મહાત્મા ગાંધીની ધરપકડની સખ્ત અફવાથી ત્રણ રાતે ચહેરમા બારે

અર્થાતિ વ્યાપી રહી હતી અને આશ્રમમાં આખી રાત હનરે લોકોની અવરજવર ચાલુ રહી હતી. સ્ત્રી સ્વયંસેવિકાઓએ આખી રાત આશ્રમના દરવાજાનું રક્ષણ ક્યું હતું, સવાર પડતાં જ લોકોની એક મોટી સંખ્યા, આશ્રમ બહારી વળવા માંડી હતી. અને જ વાગતા પહેલાં તો આખો રસ્તો માનવ મેદનીથી ભરાઈ ગયો હતો. માર્ગને ક્ષપાન અને વાવટાથી શણગારવામાં આવ્યો હતો.

સ્વજનોની વિદાય

ગાંધીજી કસ્તુરબાની રજા લે છે

“સવારના છ વાગે મહાત્માજી પોતાના ઓરડામાંથી બહાર આવ્યા. તેમણે આશ્રમવાસીઓની લીધેલી વિદાય અતીશય હૃદય-સ્પર્શી હતી. મહાત્માજીની સાથે સર પ્રભાકર પટ્ટણી પણ જણાયા હતા. મીરાંબાઈ મહાત્માજીની વિદાય લેતાં તેમને ચરણે ઢળી પડ્યાં હતાં. કસ્તુરબાનો વંસો થાબડીને મહાત્માજીએ તેની પણ રજા લીધી હતી. તે પછી એક માંદા આશ્રમવાસીને મળી લાંબે મહાત્માજી બહાર પડ્યા હતા. સૈનિકો એક હારમા ખડા હતા વેશ્યવજનવાળું મહાત્માજીનું પ્રિય બળન તે પછી ગયાનું હતું. બળનની ધુનમાં સ્વરાજ કુચનું મંગળાચરણ કરવામાં આવ્યું હતું.

માંદાની મુલાકાત

ચાર વાગ્યાની પ્રાર્થના પછી મહાત્મા ગાંધીએ આશ્રમમાં માંદગી મોગવતા આશ્રમવાસીની છેલ્લી મુલાકાત લીધી હતી. બરાબર સાડાછતે ટકારે ગાંધીજીએ પોતાની મહાન કુચ શરૂ કરી હતી.

કુચની આગેવાની મહાત્મા ગાંધીએ લીધી હતી અને આખે રસ્તે તેમને શુકનનાં નાળિયેર અને ફૂલપાન આપવામાં આવ્યાં હતાં.

મહાત્માજી અને સર પ્રભાશંકર પટણી વચ્ચે મુલાકાત અમદાવાદ, તા. ૧૨ મી માચ'

સપ્તમી દુકાનો અને શેર બજાર બંધ રહ્યા હતાં.

સર પ્રભાશંકર પટણી પોતાના કુટુંબ સાથે આજે અમદાવાદ આવ્યા હતા અને મહાત્માજીની મુલાકાત લીધી હતી.

મહાત્માજી અને સરકાર વચ્ચેની સમજુતીની શરતો ઉપર તેઓ વચ્ચે ચાલેલી વાતચીત દરમ્યાન મહાત્માજીએ પોતાની ૧૧ શરતોના અમલની માગણી કરી હતી.

મહાત્મા કુચ પહેલાં

મહાત્મા ગાંધી પોતાની ઐતિહાસિક કુચ શરૂ કરે, તેની પહેલાં એલીસબ્રીજથી આશ્રમ મુખીની સડકની બંને બાજુએ માનવ મહાભેદની ગાંધીજીના છેલ્લા દર્શન માટે અને તેમની સ્વરાજ્ય સેનાને વિદાયગીરી દેવા પયરાઈ રહી હતી. આશ્રમના કપાઉડ અને તેના બહારના ભાગની એકે એક ધન્ય જગ્યા માણસોથી ભરાઈ ગઈ હતી. પોતાની ઝોરડીમાંથી કુચ માટે બહાર નીકળતા પહેલાં, મહાત્મા ગાંધીજીએ કેટલાક સ્થાનિક આગેવાનોને મુલાકાત આપી હતી.

પ્રાર્થના અને વિદાયગીરી

૭ કલાક અને ૧૦ મિનિટે મહાત્મા ગાંધીજી, સર પ્રભાશંકર પટણી, શ્રીમ મહાદેવ દેસાઈ અને પોતાના મંત્રી પ્યારેલાલ-જેઓ

પહેલી ટુકડીના એક સૈનિક છે-સાથે પોતાની ઝોરડીમાંથી બહાર આવ્યા હતા. ગાંધીજી આશ્રમના ચોકમાં કુચ કરતા પહેલાં ૨૦ મિનિટ થોભ્યા હતા. તેમની પાછળ ૭૮ સ્વયંમસેવકો બળખેની ટુકડીમાં પ્રવાસના સામાન સાથે ઉભા રહ્યા હતા. પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી. આશ્રમની સ્ત્રીઓએ ગાંધીજીના કપાળમાં અક્ષત કુંકુમના ચાંદલા ઠપ્પાં દતા અને તેમને સુતરના હાર પહેરાવ્યા હતા. ગાંધીજીએ કચ્છ પહોંચ્યો હતો અને શરીર પર ખાદીની ચાદર ઓઢી હતી. દિંદના તારણુદારે પોતાના બંને હાથ જોડી શાંત ચિત્તે પ્રાર્થના કરી હતી અને પ્રાર્થના પૂરી થતા તેમના મુખપર મુક્ત હાસ્ય ફરી નિલસી રહ્યું હતું.

તે પછી ગાંધીજીએ વિદાયગીરી લીધી હતી. દરેક આશ્રમવાસીને ગાંધીજીએ આશીર્વાદ આપીને તેમની પીઠ ઠોકી હતી. વિદાયગીરીનું દ્રશ્ય હૃદયને હચમચાવી મૂકે તેવું હતું, પોતાના પ્રિય રામને વનવાસ જતા જોઈ અથોષ્ઠાવાસીઓને થઈ, તેવીજ લામણી હાજર રહેલા સૌ કોઈની હતી. દરેકની આંખ બીની થઈ હતી.

રાષ્ટ્રપતિ જવાહીરપર ગુજરાતનો સંદેશો.

અમદાવાદ, તા. ૧૨ મી માચ.

મહાસભાના પ્રમુખ જવાહીર ઉપર ગુજરાત પ્રાંતિક મહાસભાના સેક્રેટરી શ્રી. મગનલાલ કાઠારીએ નીચેનો સંદેશો મોકલ્યો હતો-

આશ્રમમાં અગાઉ કદી નહિ જણાયેલા દેખાવો વચ્ચે મહાત્માજીએ આજે કુચ ચર કરી હતી.

છેલ્લા ૨ દિવસો દરમિયાન આશ્રમ ખાતે હજારો નિઝિટરો ઉતરી પડ્યા હતા, રાત્રે નદીને કિનારે પ્રાર્થના થેઠ હતી, ત્યારે મહાત્માજીએ છેવટનો સંદેશો આપ્યો હતો.

આશ્રમના કમ્પાઉન્ડમાં આખી રાત હજારો લોકો ભગનો ગાતું બેસી રહ્યું હતું અને મહાત્માની જયના પોકારો ચાલુ થતા રહ્યા હતા.

કુચ કરી જતી ટોળકાને બહી દુવાઓ ઇચ્છવામાં લક્ષાધીપતિ તેમજ મજુરો, એકેક સાથ હરિદ્વારમાં ઉતર્યો હોય, તેવો મામલો નજરે પડ્યો હતો. અને હજારો મરદો, સ્ત્રીઓ અને બાળકો મામલો સુધી સરખસની પુઠે ગયાં હતાં.

રસ્તાઓમાં હજારો લોકોની ભેગી મળેલી મેદનીએ મહાત્માજી ઉપર સીકાઓ, ચલણી નોટો, ફૂલો અને કંકુનો વરસાદ વરસાવ્યો હતો.

મહાત્મા કુચનો વધુ હેવાલ

મહાત્મા ગાંધી મહાત્મા કુચને સારું પોતાની ઝોરડીમાંથી બહાર આવ્યા ત્યારે તેમના મુખ પર હંમેશનું મુક્ત હાસ્ય અને પોતાની ન્યાયી લડતની સફળતાનો અગમ વિશ્વાસ નજરે પડતો હતો. બહાર ઉભેલી લોકમેદનીએ ગાંધીજીને હાથનાં દોચી વધાવી લીધા હતા. એક આશ્રમવાસી બાળાએ ગાંધીજીને કપાળે અક્ષત કુંકુમનો માલો કર્યો હતો સ્વતંત્રતાના સૈનિકોને પણ માલો કરવામાં આવ્યા હતા. ગાંધીજીએ પોતાની સેનાની તપાસ લીધી હતી. ગોઠવણથી તેમને સંતોષ થયો હતો. તે પછી

ગાંધીજી સેનાને મોખરે ઉભા હતા. ગાંધીજીએ કશી વસ્તુ સાથે લીધી નહોતી. શ્રી. મણિલાલ કોઠારી મહાત્માજીના રક્ષક તરીકે સાથે રહ્યા હતા. ગાંધીજી આખે રસ્તે પોતાની ઉંઘર અને તંદુરસ્તીના કરતાં વધુ ઉતાવળા ચાલતા હતા. ટેકા માટે ગાંધીજીએ હાથમાં લાઠડી રાખી હતી. આખી સેના સંપૂર્ણ તાલીમમાં કુચ કરી ગઈ હતી. ગાંધીજી બધાને મોખરે પ્રેરણાભૂતિ સમાન લાગતા હતા. સત્યાગ્રહી સેના, આશ્રમાંથી અસલાહી સુધીનું દશ માઈલના અંતર સુધી લોકોની વચ્ચે પસાર થઈ હતી. આખે રસ્તે લોકો દિનના મહાન સેનાપતિના દર્શન માટે ઉભા હતા. અમદાવાદ શહેરે પોતાની જીવંત યાદમાં આવું જંગી સરખસ જોયું નહોતું. શહેરના દરેક રહેવાસીએ આ મહાન કુચ જોયે માઈલ પથ તલાંબી હતી તે નિહાળી હતી. લોકો જાપરા, ગેલેરીઓ, ખુલ્લી જગ્યા, અને ઝાડો પર દર્શન માટે ઉભા રહ્યા હતા. આખા શહેરે આ ઐતિહાસિક પ્રસંગે તહેવારનું રૂપ ધારણ કર્યું હતું. આખે રસ્તે મહાત્મા ગાંધીની જયના પાકારોથી આકાશ ગુંજી રહ્યું હતું. કાપડા અને વ્યવસ્થાના રક્ષકોએ ગમે તેવી ખાનગી ગોઠવણ કરી હોય, તો પણ આજે એક પણ સિપાઈ નજરે પડતો નહોતો.

મહાત્મા ગાંધી અને તેમની સત્યાગ્રહી ટુકડી જલ્દાલપુર આગળ સાબરમતીના પાણી, જમીનના જેટલીજ ઝડપથી ઝેળાંગી ગઈ હતી.

આજે વનવાસે નીકળેલો રામ
રણે ચહુડેલા મહાત્માજી

સત્યાગ્રહી સેના સાથે આશ્રમમાંથી ગાંધીજીએ
કરેલું પ્રયાણ

સેનાપતિને વધાવવા સવાલાખ માણસોની મળેલી
જંગી મેદની

દીલ ઉશકેરનારા અદ્ભુત દેખાવો

ફૂલોનો વરસાદ અને હરખનાં આંસુ-પ્રાર્થના સાથે
ધર્મશુદ્ધનો આરંભ

શ્રી રામ વનવાસ જાય છે

હાજર રહેલી માનવ મેદનીની આંખમાંથી આનંદનાં આંસુ દાઢા
પડવા માંડ્યા હતાં. ગાંધીજીએ પોતાના ધડિઆજમાં જોયું હતું અને
અરાબર સમજાવવાને 'વંદેમાતરમ્' ના ગગનમેદી જયનાદો વચ્ચે
ગાંધીજી અને તેમની સત્યાગ્રહી મેનાએ કૂચ કરી હતી મક્કમ અને
ઉતાવળે પગલે પૂરવશોડે ગાંધીજી આગળ વધ્યા હતા અને હજારો
માણસોને કૂચ કરવા રુકડીની પાછળ પડવાનું કામ શરૂ કરી ભયું

નીવડ્યું હતું. મહાત્મા ગાંધીજી લશ્કરના સરદાર કરતાં, દ્યેયપ્રાપ્તી સિવાય આશ્રમમાં પાછા ન ફરવાના અડગ નિશ્ચયથી વનવાસે નીકળેલા રામ જેવા લાગતા હતા ! મહાત્મા ગાંધીજીને આશ્રમથી એલીસબીજ વચ્ચેનું જે માધ્યમનું અંતર કાપતાં એક કલાક લાગ્યો હતો. આખે રસ્તે લોકોએ મહાત્મા ગાંધી અને તેમના સત્યાગ્રહી સૈનિકો પર પુષ્પોનો વરસાદ વરસાવ્યો હતો. આખાલવૃદ્ધ, સ્ત્રીપુરુષો અને યુવકોએ ગાંધીજીને પ્રણામ કર્યા હતા. જેનો જવાબ ગાંધીજી સામા પ્રણામ કરી મુક્ત હાથથી આપતાં આગળ વધ્યે જતા હતા. શહેરોમાંથી અને આસપાસના બાગોમાંથી લોકો ગાંધીજીના દર્શને આવ્યા હતા. પ્રત્યેક ક્ષણે માથુસોની ભરતી વધતી જતી હતી. સ્ત્રીઓ, પુરુષો, યુવક યુવતીઓ બધા ગાંધીજીને વિદાયગીરી આપવા ઉત્સાહી દેખાવો કરી રહ્યા હતા. જાણે સાબરમતીના કિનારા પર ધોળા ટોપીનો માનવ મહાસાગર ન ઉલટાયો હોય એવો દેખાવ નજરે પડતો હતો. યુવકોનો ઉત્સાહ તો અવધુનીય હતો. આશ્રમમાં ગાંધીજીને છેવટની વિદાયગીરી આપવા એક હજાર સ્ત્રીઓએ સરખસમાં બાગ સીધો હતો. આશ્રમને દરવાજે ધુધળી રહેલી આનવમેદનીને રોકવા આશ્રમના સ્વયંસેવકને બારે થ્રમ ઉઘાવવો પડતો હતો. સત્યાગ્રહી સૈનિકો ખાદીના સાદા પોશાકમાં સજ્જ થયા હતા અને લેમણે પોતાની પીઠે કામળી અને પથારી લટકાવી હતી. સ્વતંત્રતાના આ પહેલા સૈનિકો ક્રવા સુખી દેખાતા હતા, તે તેમના મુખ પર પથરાઈ વળેલાં હાસ્ય અને સંતોષ પરથી જણાતું હતું. મહાત્મા ગાંધીજી આશ્રમથી નીકળીને એલીસ બીજથી અસલાબીને રસ્તે ફંટાયા એટલે લોકોની મેદની શહેરમાં પાછી વળી હતી.

ધર્મચુદ્ધ

પહેલા દિવસની ફતેહમંદ કુચ

અમદાવાદ અને અસલાલી વચ્ચેના બાદાજ ગામમાં ટોળકી આવી પુગના, શ્રીમતી કસ્તુરબાએ મદાતમાજને આશીર્વાદ આપ્યા હતા.

મદાતમાજ થોડાક છેટા સુધી કસ્તુરમાના ખગા ઉપર દાથ મેલીને ચાલ્યા હતા.

શ્રી અબ્બાસ તયમજીએ વિવેચન કર્યા બાદ જુદાં જુદાં ગામોના લોક તરફથી ૩૫૦ રૂા ની થેલી મદાતમાજને અર્પણ કરવામાં આવી હતી.

અસલાલી ખાતે મુકામ

અમદાવાદ, તા. ૧૨ મી માચ.

મદાતમાજ અને તેઓની ટોળકીએ અસલાલી ખાતે કરેલા મુકામ વેળાએ ત્યાંની સ્ત્રીઓએ પહેની વેળાએ સુરખા પણ્ય મેલ્યા હતા અને મદાતમાજના વાળણ વેળાએ હાગરી આપી હતી.

ગોનાની અને ટોળકીની મહેમાનદારી માટે બાબાર માનતાં મદાતમાજએ દીનગીરી બહેર કરી હતી, કે ગામડામાં એક પણ ચરખો હતો નહીં તેઓએ જણાવ્યું હતું કે ચરખામાં કેવા ગુજો દતા તે મેડો જણાવે ત્યારેજ અજાન્યો.

નીમકના કર ઉપર જેવતા મદાતમાજએ જણાવ્યું હતું કે ૯ પૈસાની કિમતના નીમક માટે ૧ રૂ. ૪ આના લેવામાં આવતા

હતા. જો તાલેવતો ઉપર ભારે કરો પણ હોય, તો તે ચલાવી લેવાય તેમ હતું. પણ જરૂરીયાત માટેની દરેક વસ્તુ ઉપર લોકને સીધો કે આડકતરો કર બરવો પડતો હતો. અને લોક જ્યારે આવા કરો દુર કરાવવાને શક્તિવાન નીવડશે, ત્યારે તેઓ ખર્ચ મજસતાક મેલવશે. નહિ પસંદ પડે એવા કરો સામેની સચાઇની અને અહિં-સાત્મક લડતનું નામ સત્યાગ્રહ હતું. લોકોની મરજી વિરૂધ્ધ જઇને સારા કરો પણ લઇ શકાય નહિ.

આવી રીતીને અંત લાવવા માટે જે માગ હતા. એક અંતુની કામો અને બીજું સત્યાગ્રહ અથવા સવિનયભંગ.

“બંદીખાને પડવું જોઇએ કે મરવું જોઇએ,”

મદાત્માજીએ પોતા માટે એ તબોસતાં જણાવ્યું હતું કે—

મારે બંદીખાને પડવું જોઇએ કે મરવું જોઇએ. હું બીજું કરું કરવા માંગતો નથી. આશ્રમ ખાતે કે અસલાલી ખાતે પાછો ફરવા ઇચ્છતો નથી. મેં ચોક્કસ પગલું લીધું છે. હું હવે પાછલ હતવા માંગતો નથી. (તાલીઓ) તમો તૈયાર રાખ ત્યારેજ ખુશાલીના પોકારો કરી શકો પછી તમારે જોગે ઉપાડવો જોઇએ.

હેવટના ઠરાવ પર આવવા પહેલા, તમોએ પુખ્ત વિચાર ચલાવવો જોઇએ અને એક વેળા પગલું લેવા બાદ તમોએ પાછળ હટવું જોઇએ નહિ. મારી કુચની શરૂઆતમાં હમ્મરો લોકોએ મને તે આશીર્વાદ આપ્યા હતા. સ્વરાજ તરફનું પહેલું પગલું નીમક ઉપરની જગત દુર કરવાનું છે. બીજાં પગથીયાંઓ પર આપણે જલદીથી આગળ વધીશું.

ગાંધીજીની કુચ માટે કલકત્તા ખાતે અપૂર્વ ઉત્સાહ

કલકત્તા તા. ૧૧ મી માચ

કલકત્તા, આજના ઐતિહાસિક દીને મહાત્મા ગાંધીજી જયના પોકારોથી જગૃત થયું હતું અને દરેકના મહેરાપર અપૂર્વ ઉત્સાહ જણાતો હતો. મહાસભાના પ્રમુખ પંડિત જવાહરલાલ નહેરુની આગાને માન આપીને મહાસભાની બધી ઝોરીસો પર અને નગરજનોએ પોતાના મકાનો પર સદ્વિનય કરતો કર્યો હતો. મહાત્મા ગાંધીને વિનય મળે અને સ્વતંત્રતાના સેનિકોને તેમની લડતમાં પૂર્ણ બળ પ્રાપ્ત થાય, એવી પ્રાર્થના કરામાં આવી હતી.

બરાબજરમાં દિંદીઓના લગ્નમાં-ભારે ઉત્સાહ નજરે પડતો હતો. ઠેકઠેકાણે મહાત્મા ગાંધીના ફોટાને સુતરના દારથી શણગારીને મુકવામાં આવ્યા હતા. મહાન કુચની જાહેરાત કરતા સ્વયંસેવકો રાષ્ટ્રીયધ્વજ સાથે ફર્યા હતા. કલકત્તાના પરામાં એવાજ દેખાવે અને ઉત્સાહ જોવામાં આવ્યા હતા. સાંજના સરધસો રહેરના મહોક્ષાઓમાં ફર્યા હતું. અને અને જુદા જુદા જગીયાઓમાં જંગી જાહેર સભાઓ મળી હતી.

શાળાઓ અને મીલો બંધ. તથા ઉત્સાહ દર્શાવવા
સરધસો નીકળ્યાં

વિદ્યાર્થીઓ અને કામદારોએ આજના સરધસમાં મોટી સંખ્યામાં બાગ લીધો હોવાથી સડેરની શાળા, કોલેજો અને મોટા બાગની મીલો બંધ રહી હતી.

છેવટનો કાયકુંમ

હવે કાયકુંમ છેવટનો ઠરાવવામાં આવ્યો છે. ગાંધીજી પકડાશે તો અખાસ તૈયબજી સરદારી લેશે. દેશના ચારે ખુણેથી મોટી સંખ્યામાં અત્રે આવેલા સ્વયંસેવકો પહેલી દુકડીમાં રથાન ન મળવાથી નાખુશ થયા છે. બહાર-ગામથી આવેલા સ્વયંસેવકોએ આજે સવારે આશ્રમને દરવાજો હાજર થઈને કુચમાં પોતાને સાથે લેવાની અરજ કરી હતી. પણ જ્યારે તેમને કહેવામાં આવ્યું કે પહેલી દુકડીમાં સાથે લઈ શકાય તેમ નથી, ત્યારે તેઓ અત્યંત નિરાશ થયા હતા.

ગાંધીજીને શેઠ અંબાલાલનો આવકાર

સાબરમતી નદી ઓળંગ્યા પછી જલાલપુરમાં શેઠ અંબાલાલભાઈ સારાલાલ અને મીલ કામદારોએ ગાંધીજીને આવકાર આપ્યો હતો. પુવકો મોટી સંખ્યામાં ગાંધીજીની પુઠે વળ્યા હતા. લગભગ નવ વાગે ગાંધીજી ચંડોળાના તળાવે પહોંચતાં, ત્યાં દશન માટે એકઠા મેળલા લોકોને ખાદી પહેરવાની સલાહ આપતાં જણાવ્યું કે હિંદુ મુસ્લીમ સવાલ સરકારે પેદા કર્યો છે, બાકી હિંદુ અને મુસલમાનો મુળે એકજ છે.

અસલાલી સુધી લોકોની પુઠ.

મહાત્માજીની દુકડી નવ વાગે અસલાલી પહોંચી ત્યાંસુધી લોકોની એક મોટી સંખ્યા તેમની પાછળ ગઈ હતી. અસલાલીના લોકોએ ગાંધીજી અને તેમની સેનાને ધાર્મિક ક્રિયા બરેલો આવકાર આપ્યો હતો.

અસલાલી (૧)

અસલાલી, તા. ૧૨ મી માચ.

મહાત્માજી આજ રોજ સવારમાં અત્રે આવનાર હોવાથી, ગ્રામ-લોક તો ઘેલું ઘેલું થઈ ગયું હતું. અને તેમને સત્કારવા રાષ્ટ્રીયધ્વજ તથા આશોપાલવના પાનથી ગામને શણગારી મૂક્યું હતું. નિયમ મુજબ સવારમાં સાડાસ વાગતા તેઓ આવી પહોંચતાં, સુવકોએ તથા ઓએએ વિવિધ પ્રકારનાં ગીતો ગાઈ તેમને બારે સત્કાર કર્યો હતો. અને મહાત્માજીની જયના પોકારો વચ્ચે તેમને વધાવી લીધા હતા. બાદ જાહેર થયા મુજબ આજે સાંજે સાંજના સાત વાગે અસલાલી મુકામે મહાત્માજીએ જાહેર બાપણ આપ્યું હતું. શરૂઆતમાં તેમને સુતરના હારતોરા વગેરે અપાઈ થયા બાદ સત્યાગ્રહમાં કુચ કરનાર સૈનિકો પૈકીના એક શ્રી. ખરેએ 'હરિનો મારગ છે શુરાનો' એ ગીત ગાઈ પ્રાર્થના કરી હતી.

મહાત્માજીનું બાપણ

મહાત્માજીએ ત્યાર બાદ બાપણ શરૂ કરતાં શરૂઆતમાં સવને તેમને સત્કાર કર્યા બદલ, આજાર માન્યા બાદ જણાવ્યું હતું, કે 'મેં તમારા ગામ પાસેથી જો વિગતો માગી હતી તે મળી ગઈ છે અને તે ઉપરથી મને જણાયું છે કે આ ગામમાં એક પણ રેંટીયો નથી અને દર મહિને ૨૫ વાર ખાદી વેચાય છે. મને યાદ છે કે અગાઉ અહિં પણ ખાદીનું કામ થયેલું છે અને મને તે માટે અહિંથી જો વિશ્વાસ બતાવવામાં આવ્યો હતો તે પણ યાદ છે.

આટલી જાહેરાત હોવા છતાં જો તેનો અમલ ના થાય, તો ધણું જ દીલગીરી બધું કહેવાય. હું તમારા ચારસોમાંથી કોઈને પણ એક કલાક રેંટીઓ લઈને પ્રજાનું નામ લેવામાં વધે આવી શકે ? છોકરાઓ કેમ રેંટીઓ કે તકલી સરખી ચલાવી ના શકે ? તે કેટલી શરમની વાત કહેવાય ! તમારા ગામના ૨૦૦ છોકરાઓ એકએક કલાક કામ કરે તોપણ તે અર્ધા લુગડાં વણાવી શકે. જો તમે આટલું પણ ના કરો, તો કાંઈ પણ ફળ ના આવે એટલું જ કહું.

સરકારને હિસાબ આપવા તૈયાર રહો.

મેં અને સરકાર વક્તબાઈએ એમ ધારેલું કે અમે ગામડામાં જઈને નવજીવન આપીશું. અને તે દ્વારા મીઠાનો સંદેશો પહોંચાડી શકીશું. મીઠાનો સંદેશો ખાદીના સંદેશાના જેવો જ છે. તમારા આંકડા પરથી જણાય છે કે મીઠાનો વધારે ઉપયોગ તો માણસ કરતાં દોર પાછળ વધારે થાય છે અને જો તે વાત સાત્ત હોય, તો મીઠાવેરો કેટલો બારે છે એ તમે સમજી શકશો. એ તો અસલાહીના ભેટો આટલા બધા સાકુકાર છે, તેથીજ આ મીઠાપરનો કર આપી શકે છે.

હિંદમાં સરેરાશ આવક સાત પાંચલા આવે છે. અને તેમાં શ્રીમંતોનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. અને વળી કેટલાકને લુખે મરવું પડે છે. તેમની હાય સરકાર ઉપર પડવાની છે એટલું જ નહિ પણ મારા અને તમારા ઉપર પણ છે. કારણ કે હું અને તમે આ અન્યાય દૂર કરી શકીએ છીએ.

આપણને શાન હોય તો સમજીએ, કે જે કર લેવાનો સરકારને

હકે નથી તેવા હોકા કાઢી નાખવો એ અગત્યતાનું કામ છે, આપણા પ્રતિનાધિઓ તો ઘણા છે પણ ખોટા છે. —

હું બાદશાહ હોઉં તો ?

એક અદનો મેજીસ્ટ્રેટ વલ્લભભાઈ જેવા બહાદુરને પકડે અને ભાષણ કર્યા વિના તેમને હુકમ ફરમાવે તે કાર્ન ઇન્સાફ નથી, પણ ગેરઇન્સાફ છે. વિનયથી આપણે કહી દેવું જોઈએ કે તમારો કાયદો ઉ તો હોકા ઉપર પણ કર નાખો. જો હું બાદશાહ હોઉં અને મને કોઈ સ્વમળવે તો હું પણ નાખું. પણ તેમ કરતા પહેલાં પ્રથમ તમારી સલાહ તો લેવીજ જોઈએ આથી અમે ઠરાવ કર્યો છે, કે મીઠાનો કાયદો કાઢી નાખવોજ જોઈએ. ગુજરાતના ૫૦ સાખમાંથી ૩૦ સાખ માણસોને સરકાર શી રીતે પકડી શકે ?

આથી આપણે મીઠાના કાયદાનો લાંચ કરી, મીઠું ઉપાડી લેવું જોઈએ. અને તે માટે અમે જવા તૈયાર થયા છીએ અને તેમાં તમારો ફાળો માંડ્યો છું.

‘હાલું ભયું’ તે પાછું નહિ હઠવું.’

કદમ પાછું તો નાજ પડે !

જો તમે મારી સાચી સરકારા કરતા હો તો આટલું તો કરજોજ. હું ફરીથી તમને કહેવા નથી આવવાનો. મને વિચાર તો હવે એવો છે, કે કદમ ઉપાડ્યું તે હવે પાછું નથી જવાતું. લડે પછી મને જલાલપુરની જેલમાં લઈ જાય. જેલમાંથી આવ્યા પછી પણ એજ કામ કરવાનું હશે.

અત્રે તાળીઓના અવાજ થતાં મદદમાણ્યે જંજીરનું હાલું, કે તાળીઓ તો તમે તૈયાર થાઓ ત્યારેજ પાડવાની છે. સરદાર વલ્લભભાઈએ તો કહ્યું ■ કે ત્રણ મહિનાની જેલ મળી તેમાં કાંઈ નથી. ત્રણ મહિનામાં શાંત ચિન્તે વિચાર કરીશ. ત્રણ મહિના પછી બહાર નીકળીને ગુજરાત પાસેથી હિસાબ લેવાનો છું. જેણે રેલસંકટ સમયે હજારોની જિંદગી બચાવી છે, જેણે ઇન્દુસ્ત્રીએના વખતે પણ સારી સેવા બતાવી છે, અને જેણે બારડોલીનો વિજય તથા બીજાં અનેક કાર્યો કર્યાં છે, તેમને તમે ત્રણ મહિના પછી કયો હિસાબ આપશો ? જો તમે આજે પણ તૈયાર થવાના ના હો તો.

હું આશા રાખું છું કે તમે તમારો ફાળો આપશો અને જે લોકોને નામ નોંધાવવાં હોય તે નોંધાવી દે. પણ પહેલાં તે જે પ્રતિજ્ઞા લેનાર છે તેને ધ્યાનમાં રાખે. પ્રતિજ્ઞા લીધા પછી કાંઈ વિચાર કરવાનો ના હોય. લખ હોય તો તે દુર રહે. બીજાઓને કરવા દે. મૃત્યુ થાય તો તે રમશાનમાં મૂકી આવે, પણ કાંઈ પણ બોગે તે પ્રતિજ્ઞાને તો નાજ તોડે. જો તમેને આ શરત મંજૂર હોય તોજ નામ નોંધાવજો.

હું નથી ખાતર કે સરકાર લાકડી ઉગામી શકે. કદાચ મારી નાખે તોપણ શું ? જો કે હું તે માનતો નથી. તોપણ પ્રતિજ્ઞા લેનાર બધા માટે તૈયાર થઈ જાય. આજે અમદાવાદે અને સુદર વિદાય આપી, અને બધા ચડોળા સુધી વિદાય કરવા આવ્યા; તે દ્રશ્ય દેવોને પણ દુર્લભ હતું એમ હું માનું છું. અને મને તમારા બંધાના આશીર્વાદ મળે, ત્યારે મીઠાપરનો કર ટકી કેમજ શકે ?

અંતમાં તેમણે બધાને અંત્યજ્ઞે અત્યે સમદ્રષ્ટિ, રાખવા વિનંતિ કરી જણાવ્યું હતું, કે હવે શ્રી. અબ્બાસ તૈયબજી તમને કાંઈ કહેશે

શ્રી અબ્બાસ તૈયબજીએ અત્રે પોતાને કાંઈ કહેવાનું નથી એમ દર્શાવતાં મહાત્માજીએ તેમને જણાવ્યું હતું કે તમે તો ધરડા છે તો એટલું તો કહેજ કે આ દાદી વિનાના માણસે જે કહ્યું છે તે ખરું છે.

અત્રે શ્રી. અબ્બાસ તૈયબજીએ તે મુજબ કહ્યું હતું.

મહાત્માજી—એમ પણ કહી દો કે જ્યારે હું પકડાઈશ, ત્યારે મારી જગ્યાએ આવશો. (હસાહસ) એક દાદી વિનાનો તો પકડયો પણ હવે દાદીવાળાને પકડો !

અત્રે મહાત્માજીને અસલામી ગામ તરફથી શ. ૧૦૧, વટવા સુવક સંધ તરફથી શ. ૩૪-૪-૦ લોભા તરફથી શ. ૧૨૧ તથા અસલામી સુવક સંધ તરફથી શ. ૨૧ ની બેટો તથા સુતરના હારતોરા અપશ્ચ કરવામાં આવ્યા બાદ ‘વદેમાતરમ્’ નું ગીત ગવાયા પછી, સભા “ મહાત્માજીની જય ” ના પોકારો વચ્ચે વિસર્જન થઈ હતી.

અસલામી ખાતે આજે પરાંદીયાની પ્રાર્થના વખતે ગાંધીજીએ સ્વપંસેવકાને જણાવ્યું હતું કે, જો મને પકડવામાં આવે તો મારી ગેરહાજરીમાં લેફ્ટનન્ટોનું કુકમ માનવા, અને જે કુઃખ પડે તે ધીજરથી સહન કરવું. આપણે મૃત્યુના મુખમાં ધસી રહ્યા છીએ પણ આપણે અહિંસાત્મક રહી આત્મજયથી લડવાનું છે. તમારે ગામ લોકો પાસેથી ગામને લગતા સવાલનો અબ્બાસ કરવો અને ગામની ગંદકી દુર કરવાના કાર્યમાં મદદ કરવી.

ગાંધીજી અને તેમની સેના સવારના ૭ વાગે ઉપડી બારેજ કુચ કરી ગઇ હતી. આખું બારેજ ગાંધીજીને સાથું લેવા આવ્યું હતું. ગાંધીજી સાંજે ૭ વાગે નીકળી સાંજનાં ૭-૩૦ વાગે જવા ગામમાં ખેડા જીલ્લાની હદમાં દાખલ થયા હતા.

અસલાલીનું જંગલ.

અસલાલી-જેને સ્વાતંત્ર્ય સેનાના પહેલા પગવના સ્થળનું લાગ્યું પ્રાપ્ત થયું હતું-સવારમાં પરોડીએથીજ પ્રાર્થના સમયે ગાંધીજી શા ઉપદેશ આપે છે તે સુધુવા એકઠું થયું હતું. મહાત્મા ગાંધીની ધરપકડની અટકળથી ગામ લોકો ઉંધા નહોતા. અમદાવાદ અને અસલાલી વચ્ચે આખી રાત મોટરોની દોડધામ રહી હતી.

પરોડીએ ગાંધીજીનો ચહેરો જોઈને લોકોની બીક અને ચિંતા ઉડી ગઇ હતી. એમની મંગળમૂર્તિના દર્શન એટલા પ્રેરણાવંત હતા કે લોકોમાં ભારે ઉત્સાહ પ્રગટ્યો હતો. ગાંધીજીનાં વચનો ગામડીઆઓ પ્યાન પૂર્વક શ્રવણ કરતા હતા અને હૃદયમાં ઉતારતા હતા. તેમણે પોતાનું ગામ સાફ રાખવાનું અને તેને યાત્રાત્રા ધામને લાયકનું બનાવવાનું ગાંધીજીને વચન આપ્યું હતું. ગાંધીજીના ઉપદેશથી હજારો લોકોની આંખમાં અશ્રુ આવ્યા હતાં.

ગાંધીજીએ સવારે ૭ વાગે કુચ કરી હતી, અને ગામડીયાઓએ સત્યાગ્રહ સેનાને બારેજ સુધી દોરવવા મોખરે હતા. લોકોની મોટી મેદની ગાંધીજીનાં દર્શન માટે મળી હતી, અને સરઘસમાં દાખલ થઇ હતી.

વિદ્યાપીઠના સ્વંસેવકોની દુકડી ગાંધીજીની એક દિવસ આગલ કુચ કરે છે.

બારેજ. (૨)

મહાત્માજીની છાવણી, તા. ૧૪ મી માય.

આજે ઠેર ઠેર પ્રજાનું ધ્યાન મહાત્માજી તરફ ખેંચાઈ રહ્યું છે. આજ રોજ સવારે તેઓ પોતાના કાર્યક્રમ મુજબ પોતાના સૈનિકોની દુકાની સાથે સવારમાં છ નો દોકારો થતાં, બારેજ તરફ કુચ કરવા તૈયાર થઈ ગયા હતા. અને ગઈ કાલનો મહાન શ્રમ હોવા છતાં દોકારો થતાંની સાથે એક મુવાનની માફક પોતાની દોડતા જોવી વ્યાસ મુજબ કુચની શરૂઆત " મહાત્મા ગાંધીજી જય " ની મજાના વચ્ચે કરી હતી. તેમને સખેમ વિદાય આપવા આપું ગામ ઉતરી પડ્યું હતું અને તેમનો ઉત્સાહ અવધૂનીય હતો.

બારેજનો અપૂર્વ સત્કાર

સવા કલાકમાં તો પાચદળ બારેજ જઈ પહોંચ્યું હતું અને ત્યાં પશુ ગામથી દૂર લોકોએ તેમનો બારે સત્કાર કર્યો હતો. ગામની સ્ત્રીઓ તો મહાત્માજીનાં દર્શન કરવાને ઘેલી જની ગઈ હતી અને આપું ગામ મહાત્માજીના ઉતારા તરફ ઉતરી પડ્યું હતું. આજુબાજુના ગામોમાંથી પશુ સંખ્યાબંધ લોકો ઉતરી પડ્યા હતા.

મુસાફરીમાં પણ રેંટીઆ

મહાત્માજીએ તથા તેમના સૈનિકોએ પોતાની સાથે રેંટીઆઓ રાખેલા હોવાથી, બપોરે રેંટીયાનું કામ તો તેમણે તથા મહાત્માજીએ દરેક રથને ચાલુજ રાખ્યું હતું, અને તે મુજબ આજે પણ બંધુ હતું. લોકો તો મહાત્માજીને સત્કારવા ગામની બાજોએ ગંગાવર

મેદનીમાં એકલા થયેલા હતા અને મહાત્માજી દુરથી દેખાતા ગામના લોકોએ તાસાં તથા ઢોલ વગાડી તેમને આવકાર આપ્યો હતો. અને ગામમાં પગ મૂકતા તો “મહાત્માજીની જય”ના પોકારો વચ્ચે-ગામ ગળું છિંચું હતું. અને તે પોકારો વચ્ચે મહાત્માજીને તેમનાં ઉતારા તરફ લઇ જવામાં આવ્યા હતા. સ્ત્રીઓનો હાથ પશુ અનહદ હતો અને “મહાત્માજી સ્વરાજ્ય લઇ વહેલા આવજો”ના ગીતથી તેમનો હૃદયપૂર્વક ભારે સત્કાર કર્યો હતો. બાદ જાહેર થયેલા કાપકમ મુજબ તેમણે એક જાહેર બાષણ આપ્યું હતું.

આખો દિવસ મેદની

મહાત્માજીના ઉતારા પાસે લોકોની મેદની તો અખંડ ચાલુજ હતી, અને ઠેક અમદાવાદથી મોટરોની અવરજવર ચાલુજ રહી હતી. મહાત્માજીના દર્શન માટે લોક ઘેલું બન્યું હતું, અને છેવટે તેમની માગણીને માન આપી બપોરના ત્રણ વાગતા મહાત્માજીએ હાજર રહેલાઓ સમક્ષ હુંક વિવેચન કર્યું હતું.

સપ્તમ વિદાય

પાંચ વાગે સૈનિકો વગેરે બોજન કર્યા બાદ, મહાત્માજી તેમની ટુકડી સાથે, નવાગામ તરફ કુચ કરવા તૈયાર હતા, અને તેમના ઉતારા પાસે સંખ્યાબંધ સ્ત્રી પુરુષોની મેદની જાગી હતી. અને ઉતારામાંથી મહાત્માજી પોતાની ટુકડી સાથે જહાર નીકળતાં, વાતાવરણ “મહાત્માજીની જય”ની ગજનાથી ગાળુ છિંચું હતું. અને પોકારો કરતું કરતું ગામનું રોજી ગામની ભાગેળ સુધી મહાત્માજીને સપ્તમ વિદાય આપવા પાછળ પડ્યું હતું. સ્ત્રીઓએ પણ ગીતો ગાતાં ગાતાં

મહાત્માજીને સમિતિ વિદાય આપી હતી. અને લોકો હર્ષાશ્રુ વચ્ચે મહાત્માજીને વિદાય આપી મહાત્માજી ઉપર નજર પડે ત્યાં સુધી ઉભા રહ્યા હતા.

રસ્તામાં મહાત્માજીનો સત્કાર કરવા મુકિતપુરા ગામના રસ્તા ઉપર પણ લોકોનું ટોળું જમ્યું હતું. અને તેણે પણ “મહાત્માજીની જય”ના પોકારો વચ્ચે મહાત્માજીને સુતરનો દાર પહેરાવી તથા કંકે અને ચોખા ચોદી સત્કાર કર્યો હતો. મહાત્માજી હાથમાં લાંબી લાંકડી રાખીને, એક ધુવાન સૈનિકની ઝડપને પણ આંટી નાખે, એવી ઝડપથી કુચ કરતા કરતા સાતના ટોકારે તે નવા ગામની હદે આવી પહોંચ્યા હતા.

ગામના લોકો જન્મે જાનુએ લાંબી લાંબી રાખીને ઉભાજ રહ્યા હતા અને ઢોલ ત્રાસાની પીટ થતાં તે આશુ ગામ ગઈ ઉડ્યું હતું. ઠેર ઠેર ગામમાં સ્ત્રીઓ ટોળે ટોળાં મળી મહાત્માજીનાં ગુણગાનો ગાતી, મહાત્માજીના આગમનના ક્ષણે દોડ ક્ષણે અગાઉ ગામના ચોકમાં જઈ પહોંચી હતી, અને મહાત્માજી આવી પહોંચતાં તેમનો સત્કાર કરવા મંડે હતી.

આશુ ગામ ઉલટી પડ્યું

ગામના લોકોનો હૃદય અનહદ હતો અને શહેરને પણ આંટી નાખે એવી હાજરી ગામના લોકોએ આપેલી હતી. અને મહાત્માજીની આજુબાજુ આખા રસ્તામાં હારે માનવમેદની જમી હતી. છેવટના બાગમાં સ્ત્રીઓ ગીત ગાતી ગાતી આવતી હતી, અને “મહાત્માજીની

જય"ના લાગે હૃષ્નાદ વચ્ચે મહાત્માજીને તેમના ઉતારે લઈ જવામાં આવ્યા હતા.

બરાબર આઠ વાગતાં મહાત્માજી, શ્રી૦ ચણ્યાસ તક્રયબજી, સરદાર શ્રી ગોપાળદાસ, શ્રી૦ ગોકળદાસ તલાટી તથા પોતાના સૈનિકો સાથે આવી પહોંચતાં "મહાત્મા ગાંધીજીજી જય" તથા પડિત 'જવા-હીરલાલ નહેરૂજી જય'ના પોકારો વચ્ચે વાતાવરણ ગળું ઉઠ્યું હતું અને સભાનું કામ "પ્રાણ જાય અર વચન ન જાય"ના ગીતથી શ્રી૦ ખરેએ ચરૂ ક્યું હતું અને મહાત્માજીએ લ'બાણુ બાપણુ આપ્યું હતું. સભામાં આપું ગામ ઉત્તરી પડ્યું હતું અને લોકોનો હૃષ્ અનહદ હતો. સ્ત્રીઓએ પણ ૨૦૦-૩૦૦ ની સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

પોલીસ પટેલોનાં રાજનામાં

સભામાં મહાત્માજીએ જાહેર ક્યું હતું, કે ગામના મુખીએ તથા બીજા આઠ મતાદારોએ રાજનામાં આપ્યાનું મને જણાવ્યું છે અને હું માનું છું કે તેઓ અંત સુધી મક્કમ રહેશે. અંતમાં બધાએ પોતે મક્કમ છું એમ દર્શાવ્યા બાદ સભાનું કામ ખતમ થયું હતું.

નવાગામ (૩)

સાબરમતીના સંતને ખેડા જીલ્લા સક્રિય કાયદી સત્કારે છે

નવાગામ, તા. ૧૩ મી માચ.

મહાત્મા ગાંધીજી આજરોજ અત્રે આવી પહોંચ્યા બાદ આપુ' ગામ દુધધેણું બની મધુ' હતું, અને આખો દિવસ સાબરમતીના એ સંતના દર્શન વારંવાર કરવાને તલસી રહ્યું હતું. સ્ત્રીઓ પણ દુધધેણી બની ગઈ હતી અને "ગાંધીજી સ્વરાજ્ય લઈ વહેલા આવજો" તથા એવાં બીજાં ગીતો ગાતી આપે રસ્તે મહાત્માજી ગામમાં આવ્યા ત્યારથી પાછળ આવે જતી હતી મહાત્માજી પોતાના

જા વાગતા ગામના એક મધ્યે આવી પહોંચ્યા હતા જ્યાં તેમને સત્કારવા મળેલી માનવ મેદનીનો ચિતાર રજુ કરવો તે પણ એક કઠિન કામ થઈ પડે તેમ હતું. તુરંતજ નેઓ જાહેર સભામાં લોકોને બોધ આપનાર હોવાથી, લોકો તુરંત તે જગ્યાએ જઈ પહોંચ્યા હતા. આજુબાજુના ગામોથી પણ લોકોનું મોડું ટોળું ઉતરી પડ્યું હતું. સભામાં લગભગ ૮-૧૦ હજાર માણસોએ હાજરી આપી હતી. જેમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા લગભગ ૪૦૦-૫૦૦ ની હતી. સભામાં મહાત્માજી આવી પહોંચ્યા બાદ મહાત્માજીએ નીચે મુજબ બાપણ આપ્યું હતું:

મીઠાં કડવાં સ્મરણો

ખેડા જીલ્લામાં પ્રવેશ કરવામાં આજે ચાંદનીની રાતે ઠંડલાંએ મીઠાં અને થોડાં કડવાં સ્મરણ મને યાદ આવે, છે. 'સુજરાતમાં મારો

ગુજરાતીઓ સાથે ઘાઠ પરિચય, એ તો મેં ખેડા જીલ્લામાં કામ કર્યું ત્યારથીજ ગણાય. તે પહેલાં ગુજરાત જીલ્લાના પ્રેમનું પાન તો ધણું કરેલું.

ભુનાં સ્મરણો

આ જીલ્લાનું કાંઈપણ ગામ એવું ન હોય જે મેં નહિ જોયું હોય. ધણાંમાં પગપાળે આવેલો છું. તેમાંનું આ એક છે. નવા ગામનાં સ્મરણો, તો મને તાજાંજ છે. મારો મુસાફરીનો આ ત્રીજો પંથ છે.

ખેડા જીલ્લાની આશા

ખેડા જીલ્લાની આશા સરદાર વલ્લભભાઈએ કેટલી રાખી હતી તે તમે જાણો છો. તેથી તો સરદાર મારી પાસેથી માન ચોરી ગયા અને મેજિસ્ટ્રેટને હાથે જેલમાં પકડાયા. સરકારે પણ માની લીધું કે સરદારને જો આપણું નહિ પકડીએ, તો સરકારની આજુ જતી રહેવાની છે.

બહાનું ચોંટ્યું

તેમને પકડવા માટે તેને કાંઈ બહાનું તો ન હતું, છતાં કાંઈ બહાનું શોધી કાઢી તેમને પકડ્યા. મેજિસ્ટ્રેટ કે જેણે તેમને પકડ્યા, તેમણે એક રીતે તો વફાદારીથી કામ કર્યું છે. પણ તેણે આ કામ અંતઃકરણથી કર્યું હોય, એમ હું માનતો નથી. ઉપરથી દુકમ આવ્યો, એટલે તેની સામે થવાની તેમની હિંમત આસેજ નહિ પણ તેઓ એક હિંમત કરી શક્તા હતા. તેઓ ઓડર ઉપર સહી કરવાનું ના તો પાડી શકત. તેઓ કહી શકત કે હું તેની ઉપર

સહી નહિ કરી શકું, જો તમે એવું કરાવવા માગતા હો તો રાજનામું આપવા દો.

સરકાર શું કરનાર છે ?

પણ એવી દિગ્ગતની આજ્ઞા હજી નથી દેખાતી અને તે આપણી કંગાળ તથા જીખમરાની સ્થિતિ સુચવે છે. મેજસ્ટ્રેટને મળતું હશે તો ૧૦૦-૧૫૦ કે ૨૫૦ રૂપિયા મળતા હશે. અને એટલાનો ત્યાગ કરવો એમાં કરવાનું શું હોય ? પણ એટલી ત્યાગશક્તિ કે આત્મ-વિશ્વાસ આપણામાં નથી, સરકાર પગાર આપનાર કાણ છે ? મને જો લકવો થાય તો તે કામના પણ શા ? ઉંટાટીયો થાય અને ઓછાકરાં મરી જાય, તો પછી પૈસા શા કામના ? એવા કીસ્સા સુરતમાં કેટલાંએ બન્યા. પગાર આપનાર, ખાવાનું આપનાર તો ઇન્ધર છે. પણ મેજસ્ટ્રેટને મારી શી તાકાત કે હું સમજાવી શકું ? તેને મન તો સરકાર જ ઇન્ધરદાતા છે એમ લાગે છે.

હવે તમે શું કરશો ?

વસ્તુબબાઈને તો જોલમાં કંઈ નથી થયું. ત્યાં પણ તેઓ તો હસે છે કે ઠીક થયું. હવે હું શાંતિમાં બેઠો બેઠો વિચાર કરીશ. પણ હવે તમે શું કરશો ? પણ હું તમને કંઈ ખુલ્લું તે પહેલાં તો તમે મને મેળ્યા હો. મતાદારોએ મારા દેખતાં તો બહુજ બહાદુરી બતાવી. એટલે તરત મુખીએ પણ તેના ખીસ્સામાંથી પોતાનું રાજનામું કાઢી આપ્યું, આ માટે તમને બધાને ધન્યવાદ આપું છું.

એક શરત

પણ મારી તમારી સાથે એક શરત છે, જો તમે ખાલી દેખાવ

કરવાન આવી હો, તો તમારા રાજનામા અત્યારેજ પાછા ખેંચી લેજો. તમે કદાચ કાંઈના દયાણુથી આવતા હો, તો સ્પષ્ટ કહી દેજો, હું તમારો બચાવ કરવા તૈયાર છું. જો તમે દયાણુથી રાજનામું આપશો તો કાંઈ કિંમતજ નથી.

એક મતાદાર—અમે રાજપુત્રીથીજ રાજનામા આપ્યાં છે.

બ્રાણુ આપવાની લડત જોઈએ છે

મહાત્માજી—પણ મારે તો કહી દેવુંજ જોઈએ. આવી કેટલાકની ટેવ પણ હોય છે. આ લડત તો સત્ય અને અદિંસાની છે, અને પરમેશ્વરને સાક્ષી રાખી કેટલાંજે ઉગમરા કરી, મથન કરી રહ્યો છું. અને હવે મારે તો બ્રાણુ સાથે બ્રાણુ આપવાની લડત જોઈએ છે. એટલે હું સાચી બીનાને છુપાવવામાં આવે તો જરાપણ નભાવી ન શકું. મારે તો સત્યને રસ્તે આ લડતને જીતવી છે. અને તેથી જુદી મદદ ના કરો એમ જરૂર ધન્યું. જો મને જુદી મદદથી જીતાવ તો મારે જીતવું પણ નથી. જો ઇશ્વરની કૃપા હશે, તો સત્યને રસ્તે લડત જીતી શકાશે.

આપણા મુખી કેવા હશે?

આપણા રાજ્યમાં પણ મુખીઓ હશે. પણ તે દાસના જેવા નહિ હોય. તેઓ ભંગી કે બીજા કાંઈને દબાવનારા નહિ હોય. પણ ભંગી તેમને દબાવતા હશે. સરદાર વલ્લભભાઈને પણ સરકાર ના દબાવી શકે પણ ભંગી દબાવી શકે છે. સાગરમતી જેલમાં તેમણે બાપ મહાદેવને એમજ કહ્યું હતું, કે મને કુઝ એકજ છે, તેમણે જણાવ્યું કે સાગરમતી જેલમાં જ્યાં દિંદી, એટલે તેમની

સાથે શું લડું? જો કોઈ રાજ્યકર્તા હોત, તો લડી લેત. તેમના આ વાક્યમાથી તમે બધું સમજી શકો. વલ્લભભાઈના રાજ્યમાં હાલની માફક બળીયાના જે ભાગ નહિ હોય.

બંદુકની કિંમત રજ સમાન છે

જો મને કોઈ હોકરો એક ચપડ મારે તો હું તે સુધી જઈ એટલો બધો શરીરે નબળો છું. પણ મનમાં સમજી છું કે મન તો મજબુત છેને? સરકારની બંદુકની હવે મને બીક નથી રહી. મારા જેવા પાસે બળીયાના જે ભાગ નથી ચાલી શકવાના બંદુકડી, કે દારૂગોળાની કિંમત મારે મારે તો રજ સમાન છે.

પ્રાણુ જાય અરે વચન ન જાય

મુખીથી સારા કામ કેટલા થયા હશે, તે તો તેમની રાજનીશી જોઈ ત્યારેજ ખબર પડે પણ ખોટા કામ કેટલા હશે તે તો તરત ગણાવી દઉં. દરવાર ઠહી ગયા છે કે ખેડા જીલ્લામાં મને બહુ મળવાનું છે અને એટલા માટે તો વલ્લભભાઈ પણ ગયા હતા. સગીત શાસ્ત્રીએ ખરેખર ગાયું કે 'પ્રાણુ જાય અરે વચન ન જાય' એ તમારે સારી રીતે યાદ રાખવાનું છે. એ રામાયણની ચોપાઈ ■ રામચંદ્રને બધા સમજાવતા હતા કે રાજ તો મુખ થયો છે, તેનું કાગળું ચસક્યું છે અને તમે કેવા બોળા છો. કે વનમાં જવા તૈયાર થયા છો? ત્યારે રામચંદ્રએ ઉપરનું વચન કયું હતું. કયા શબ્દો કહ્યા હશે એ તો રાગ જાણે, પણ ટુળસીદાસ તેમના શબ્દો, મીઠા શબ્દોમાં ઉતારતા ગયા છે. હું હજી ફરીથી પણ મુખી તથા બીજાઓને કહું છું કે તમે દમાણથી કાંઈ પણ કામ કરશો નહિ. મારં

સાંભળ્યા પછી જો તમને કંઈ લાગે, અને તમે કોઈ રાજનામું પાછા ખેંચી લેશો, તો તો હું જાહેરનામું કાઢવાનો છું, અને કહીશ કે આ બહાદુર પુરુષો હતા. તમે રાજનામું પાછું ખેંચી લેશો તો હું સાંખી લેવાનો છું. એકા જીવના માથુસોએ મને છેતર્યો હતો, અને મારે પશ્ચાત્તાપ કરવો પડ્યો હતો. તે તમે જાણો છો. પણ દુઃખડાં શા માટે રાઉં ? તમારો પ્રેમ કેમ ના સંભાડે ? જતાં એટલું તો સ્મરણ જરૂર દેવડા-પુંજ, ને હું માનું છું કે કોઈપણ એકવાસી અને ખંજર નહિં બોલે જો તેમ થશે તો મને બારે દુઃખ થવાનું છે. માટે હજી પણ તમને કહું છું કે જો તમે રાજનામાં ખુશીથી આપ્યાં હોય, તો ઉભા થઈને કહી દો કે અમે રાજનામાં ખુશીથી આપ્યાં છે.

અત્રે દરેક જણે પોતે રાજનામાં ખુશીથી આપ્યાં છે, એવું ઉભા થઈને જણાવ્યું હતું.

મારે જે કામ કરવાના છે

મને બધીથી પૈસા મળે છે. મારી કમળાંતો એવી કે ન્યા ન્યાંધી પૈસા મળે ત્યાં સેવકો રોકી લઈએ, અને તેઓ સેવાનું કામ કરે. આપણે અત્યારે જે કામ કરવાના છે. એક સરકાર સામે લડવાનું છે અને બીજાં અંદર અંદરની તુટીઓ દૂર કરવાનું છે. ગણ કાંચે મારી પાસે ધણાંએ રોકીઆઓ આવ્યા હતા અને તેમણે કહ્યું હતું, કે પૈસાની મદદ અમે પૂરેપૂરી કરીશું. મારી પાસે ગરીબોના પૈસા પણ આવ્યા છે. મારે મન સ્વરાજ્ય એ તો સમરાજ્ય છે અને ગરીબની કોડી તો મારા ખીરસામાં પડી છે. પૈસાનો વરસાદ તો મારી ઉપર પરમેશ્વરે હંમેશાં વરસાવ્યો છે, અત્યારે તો પૈસા વિના વડી રાકાય છે.

તમારા બળનું કામ છે

મારે તો તમારા બળનું કામ છે તમે કહો કે જો તમે જેલમાં જશો તો અમારે આખું ગામ જેલમાં જશે, તેથી તો મને માણસ દીઠ સવાશેર લોહી ચડે છે વલ્લભભાઈ પણ દરેકજ એજ કહેતા હતા કે હું તો મીઠું પકાવવા જઈશ, અને જશ લઈને ચાલ્યો જઈશ પણ તમે શું કરશો ? હું જશ લઈશ તેથી તમને કાંઈ ઓછું સ્વરાજ્ય મળવાનું છે ? હું તે જશ તમને આપના આપ્યો છું, મારે તો તમને બધાને મહાત્મા બનાવના છે

અતમા “રઘુપતી રાધવ રાજરામ”ની ફરીયાદી હું ગવાયા બાદ સમા “મહાત્માજી કી જય”ના પોકારો વચ્ચે વિસજન થઈ હતી

સંત, જંગલની પશુકુટીમાં

દશન માટે ઠેર ઠેર જામતી માનવ મેદની

સામરમતીના સતને નીહાળવા આજે આખું ગુજરાત ઘેરુ બન્યું છે જ્યાં જ્યાં તેમનો મુકામ રાખવામાં આવે છે, ત્યાં તેમના દશન માટે માનવમેદની ઉભરાયાજ કરે છે મહાત્માજી પોતાના સૈનિકો સાથે ગાંધી કાને સવારે નરાગામથી વાસણા કુચ કરવા નીકળી પડતાં ગામ લોકોએ તેમને સમ્રેમ વિદાય આપી હતી અને તેમને વળાવવા ગામનોક બાગેજ સુધી મહાત્માજીના સૈન્યની પાછળ ગયું હતું.

મહાત્માજીની સુદર છ પડી

મહાત્માજી વાસણા જઈ પડોચતા ત્યાં પણ લોકોએ તેમને બારે આવકાર આપ્યો હતો, અને તેમને ઉતારો આપવા ખુલ્લા મેદાનમાં

વાસણા (૪)

અમદાવાદ, તા. ૧૪ મી માચ

આજે સવારે મહાત્માજીની પાડીએ ૯ માઈલની કુચ કરી હતી. મહાત્માજી સંધીવાધી પીઝમ છે, જેનું ગપ રાતે વધુ બેસે હતું. તેઓ મુશ્કેલીથી ચાલે છે ખરી વાત એ હતી કે આજ સવારની કુચ દરમ્યાન તેઓને બે છોકરાઓના ખલાનો આસરે લેવો પડ્યો હતો. પોતાના ગરીબ દેશ માટે બની શકતો શ્રમ લેવાનો તેઓએ કરાવ કરેલો હોવાથી, ધોડા ઉપર બેસવાની કે તેઓને ઉચકીને લઈ જવાની કરવામાં આવેલી તે માગણી તેઓએ ના પાડી હતી, અને એક મિનિટ પછી આસાએસ લેવા વગર એકી તગરે તેઓએ ૯ માઈલની મંજલ ઠાપી હતી.

કુચનો ત્રીજો દિવસ

મહાત્માજીની ઐતિહાસિક કુચનો ત્રીજો દિવસ ગુજરાતે બારે ધમાલ સાથે ઉજવ્યો હતો.

અત્યંતે મોટે મહાત્માજીની કાળજી

અમદાવાદ, તા. ૧૪ મી માચ

મહાત્માજીને વાસણા ખાતે જાગે આવકાર મળ્યો હતો. તેઓને ૩૦૦ રૂ. ની ચેલી એનાયત કરવામાં આવી હતી અને ગામના પરોક્ષ પ્રતિક્રિયકોની વિગતો રજૂ કરી હતી.

ફેરીના ઝોડોની જગ્યા દેશ જાસ ઉમા કરવામાં આવેલા મંડપમાં પ્રજાકીય સેનાએ ઉનારો લીધો હતો બીજા મથકો ઉપર સેનાને કોઈક મંદિર નજીકની ધર્મશાળામાં ઉનારો આપવામાં આવેલો.

હોવાથી, મહાત્માજીને ઉપલા ખાસ મંડપની ગોઠવણુ વિચિત્ર લાગી હતી. મહાત્માજીને એવું લાગતું હતું કે તેઓ સાથ આવેલા કહેવાતા અત્યંત જ ધર્મશાળામાં ઉતારો લે, તે વામણવાસીઓને પસંદ હશે નહિ, અને તેથી ખાસ મંડપ ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો.

બપોરે મળેલી સભામાં મહાત્માજીએ ઉપલી સંમત જાહેર કરતાં જણાવ્યું હતું, કે ઉતારા માટેની ખાસ ગોઠવણુ તેઓની સાથે અત્યંત હોવાને સખએ કરવામાં આવેલી હોવી જોઈએ.

મહાત્માજીએ લોકોને આગ્રહ કર્યો હતો, કે અરપણતા કાઢી નાખવી, જે એ શ્રાપ સમાન હતી.

શ્રી વલ્લભલાલ માટે બોલતાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું, કે સરદારની બારડોલી મધેની ઉમદા સેવાઓ માટે, સરકારે તેઓને ખાસ માન આપવું જોઈતું હતું. પણ તેને બદલે સરકારે તેઓને કેદ કર્યા હતા, અને તેમ કરીને ખેડૂતોની સેવા બળવતાં તેઓને અટકાવ્યા હતા. એક એવો વખત આવશે કે બપોરે સરકારને, સરદારની માફી માગવી પડશે.

મહાત્માજીએ લોકોને આગ્રહ કર્યો હતો, કે કાચ છોડીને દેશના છુટાપછુટા માટે ભોગો આપવા તૈયાર રહેવું.

સભામાં ગામના પટેલે અને મતાધારોએ પોતાના રાજનામાઓ મહાત્માજીને સુત્રદ કર્યા હતાં.

વાસણા ખાતે બોજન લઇને, સાંજે ૬ કલાકે પાટીએ માતર ખાતે ચાલુ મૂક્યું હતું.

રાતે ૭ કલાકે પાટી માતર ખાતે જઈ પૂગતાં, લોકોએ ધીમીએ સાથ તેને આવકાર આપ્યો હતો.

માતર (૫)

શનિવારે નડિયાદમાં

લોકો તરફથી મહાત્માજીને બારે આવકાર મળ્યો હતો. માતરમાં મુસ્લીમોની પણ મોટી વસ્તી છે. સેનાને ધર્મશાળામાં લેવારે આવવામાં આવ્યો હતો. સેનાને હિંદુઓ ભેગો મુસ્લીમો તરફથી પણ બારે આવકાર મળ્યો હતો.

મુખી તરફથી મહાત્માજીને પસંદ એનાયત કરવામાં આવી હતી. રાતે જંગી સભા સનમુખ મહાત્માજીએ બાપશુ આપ્યું હતું.

૧૦ માઇલનો ટપો

આવતી કાલે સવારે એકી તરે ૧૦ માઇલ ચાલવાનું મહાત્માજી માટે કાઠન ઠહેવાય.

આજે શ્રી અખાસ તખ્તખજા અને અમદાવાદના જાણીતા મીલમલેકો મહાત્માજી સાથે હતા.

સાંજના ૭ વાગતા મહાત્માજી વાસણા સરે ક્યાં બાદ, માતર તરફ કુચ કરવા નીકળી પડ્યા હતા. અને દોઢ કલાકમાં તે તેઓ માતર જઈ પહોંચ્યા હતા. ગામડાનો રસ્તો ધુળવાળો હોવાથી આજો રસ્તો ધુળના ગોટાથી ઢાકાઈ ગયા હતા અને ગામ લોકોએ દોલ ત્રાસા વગાડી, તેમનો બારે સત્કાર કર્યો હતો અને તેમને “ મહાત્માજીની જય ”ના બારે પોકારો વચ્ચે તેમના લેવારે લઈ જવામાં આવ્યા હતા. અને ત્યાં રાત્રે તેમણે ગામલોક સમક્ષ એક જાહેર બાપશુ આપ્યું હતું.

આમ્ય પ્રજાને ગાંધીજીની હાકલ

માતર, તા. ૧૪ મી માય.

રાત્રે ૮ વાગે સભા મળતાં, તેમાં અમદાવાદથી પણ લગભગ ૨૦૦ માણસો આવી પહોંચ્યા હતા, અને સભામાં હાજરી લગભગ ૮ થી ૧૦ હજારની હતી. મહાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતાં તેમને બારે હાથનાં વચ્ચે વધાવી લેવામાં આવ્યા હતા. અને ત્યારબાદ તેમણે બાષણ કરતાં જણાવ્યું હતું, કે માતરમાં મારી આ પહેલી મુલાકાત નથી. જ્યારે ખેડા જિલ્લામાં ૧૮ ની સાલમાં કામ ચાલ્યું હતું, ત્યારે પણ માતર આવી મળેલો, અને માતર તાલુકાની દુઃખી સ્થિતિનો વિચાર હતો. આજે વિદ્યાપીઠ તરફથી આ તાલુકામાં એક દુકાદી કામ કરી રહી છે, અને તાલુકાની આર્થિક સ્થિતિનો હિસાબ તપાસી રહી છે.

સ્વાગત કોણ ?

મોટી રેલ વખતે સરદાર વલ્લભભાઈએ મુખ્યત્વે કરીને ખેડા અને માતર તાલુકામાં કામ કર્યું હતું. એમ ધણો પરિચય મને થઈ ગયો છે. મારું સ્વાગત તો અત્રે અમારું પ્રયાણ થયું ત્યારથી થાય છે એમ થયું છે. આ સ્વાગત નથી, મારું કે મારા મંદનું. પણ એ સ્વાગત તો સત્યાગ્રહનું તથા મીઠાના કર સામેના યુદ્ધનું કર્યું છે અને એમ સ્વાગત કરી, તમે તમારા મનની ધમશનું પ્રદર્શન કર્યું છે. પણ તે માટે તમારે પગપાળું બનવું જોઈએ. તે બરવા તમે તૈયાર છો કે કેમ, તે તો હજી હવે જોવાનું રહ્યું.

સરદાર વલ્લભભાઈને નકામી જોલ મળી છે, તે વિષે તમારામાં ખર્ચ દુખ છે કે હમ તેનો દિસાળ પળુ હવે અપાવાનો છે. નવાગામ વગેરે મળી, ચાર ગામોના મુખીઓએ રાજનામાં આપ્યા છે મેં તેમને સાવધાન કર્યા હતા અને જણાવ્યું હતું, કે જો કાંઈપણ દબાણથી તેમને કરતા હશે, તો હું તમારો રક્ષક મહંશ

રાજનામાં માટે નિમત્રણ

માતર તાનુકાનું આ ગામ મુખ્ય મથક છે. તેમાં ઠીક ઠીક કામ પણ થયેનું છે. એટલે સારી રીતે પ્રજામાં જાગૃતિ અને ત્યાગશક્તિ હોવા જોઈએ હજી કાંઈએ એવી ખબર નથી આપી, કે આ ગામના મુખી મતદારો રાજનામાં આપવા તૈયાર ના હોય, તો હું તેમને તેમ કરવા નિમત્રણ કરું છું જો ના આપે તો, માતરની તથા એમની પણ શરમ ગણાય સરદાર વલ્લભભાઈ જેવાને વગર વાંકે જેલમાં નાંખે, અને માતર તાનુકાના સારા માણસો તે જોઈ રહે અને કાંઈ ન કરે તો કેવું આશ્ચર્ય ?

સત્તાનો લોભ શા માટે ?

હું તો ગામોગામ રાજનામાંની આજ્ઞા રાજ્ય મુખી કાંઈ પગાર માટે આપ્પી સાચવી રાખે છે એનું કાંઈ નથી મુખી ગામના પ્રતિષ્ઠિત પુરુષ હોય છે. એટલે તેને પૈસાનો લોભ હોય-સત્તાવાગાને માળ દેવાનો હક્ક છે અને તેટલા માટે જો તે આપ્પી સાચવી રાખે તો મને આશ્ચર્ય નહિ થાય જો તેન લોભ ઉપર જીવન કરવાની ઇચ્છા ન હોય, તો આ આપ્પી ઉપર વળગી રહેવાનું કંઈ કારણ નથી.

જમાનો બદલાયો છે

એ તો આપણે રહી પડી ગઇ છે, કે જોદ્ધાથી ડરીએ છીએ અને બીજાને ડરાવાય છે. પણ હવે તો લોકોમાં જેમ જેમ જાગૃતિ થશે, તેમ તેમ લોકો મુખીને દાદ પણ નથી દેવાના, આટલું સમજીને પણ શાણા મુખી રાજનામું આપે બીજા ધાસ્તી રાખવાને કાંઈ કારણ નથી !

સરકાર કોને ડરાવે છે ?

સરકાર તો તેનાથી જ ડરે છે તેનેજ ડરાવે છે. સરકાર વલ્લભભાઈ, રવિશંકર કે કુંભળાચોર મોહનલાલને સરકાર શું ડરાવી શકે ? આવી સ્ત્રીઓ પણ પડેલી છે. મીઠુંબેન પીટીટને કાણુ ડરાવી શકે છે ? તે કાંઈ ત્યાં વિચરે છે. ને લોકોને ધમકાવે છે.

ખાસ કેદી બન્યા છે

વલ્લભભાઈને ત્રણ મહિનાની જેલ મળી, તેથી તેમને તો આરામ થયો છે. અત્યાર સુધી તો જેલનો રાટલો ખાતા હતા. પણ હવે તો ખાસ કેદી બન્યા છે. જો તમે ડર મૂકી દો, તો સરકાર કોઈને ડરાવવા જવાની નથી. આ સમયે જો પૂણું સ્વરાજ જોષ્ટું હોય તો ડર મૂકી દેવાનો છે.

બાકી હવે તમે શું કરશો તે જોવાનું છે. કું પણ મીઠું પકાવીશ તેથી કાંઈ સ્વરાજ્ય મળવાનું છે ? અમે ૭૦-૮૦ જણા એમ કરીને દિશા બતાવીશું, અને ગરીબોના ધરમાંથી જતા છ કરોડ રૂપિયા બચાવી લકારો. મીઠાનો ઉપયોગ વધારે તો ગરીબને અને તેથી તેમની ઉપર વધારે કર આવે છે. આ મીઠાની બાબતમાં તો

પણું માતડીપણું અને જંગલીપણું જોવામાં આવે છે. આ બાબતમાં કરવામાં આવતી દંધીય પણ રાક્ષસી લાગે છે, કે ગરીબમાં ગરીબ માણસ જે ખાધ તેની ઉપર કર લેવાવો જોઈએ.

વળી ગરીબને હુટનાર કાણ છે? રક્ષણ કરનાર તો ઇશ્વર છે. શ્રીમંત તથા ગરીબ ઉપર સરખો દ્રષ્ટિ લેવો, એ કેટલું બધું અધમ-પણું છે? તે કર કાઢવા આ દિશા અમે લીધી છે. અને તેમાં મદદ કરવી તે તમારો ધર્મ છે.

બધા બદલપુર જાણે

તમારે તો મીઠું પાસે પાકે છે. અને બદલપુર પાસે જ્યાં મીઠું પાકે છે, ત્યાં તમે બધા ખેડેલા વળો, અને તે મારે કામ કરવા તમારા નામ નોંધાવો.

હોળીના શુભ દિવસ છે

આગળ ચાલતાં મહાત્માજીએ ગામમાં રેડીયા ચલાવવાની તથા દારૂની બંદી દૂર કરવાની સલાહ આપતાં જણાવ્યું હતું, કે આજે તો હોળીનો દિવસ છે, અને આજે શુભ દિવસે તમે પરદેશી કાપડની હોળી કરી ચકા છે.

મારી ઉમેદ છે કે તમે બધા મારા કામમાં સજ્જ થઈ જાઓ, અને તેમ કરશો તો સરકારને તથા મહિના પૂરા જોશમાં રહેવાપણું પણ નહિ હોય. જો એકલો ખેડા જઈતો આટલું કામ કરે, તો તે પણ દુરત તેમને હોડાવી ચકે છે, અને ઇશ્વર તમને તે શક્તિ આપે એવી પ્રાર્થના છે.

અતમાં વડેમાતરમ્નું ગીત થયા બાદ, મિટિંગ રાતના ૮:૧૫ વાગતાં ખતમ થઈ હતી.

ડભાણુ (૬)

મહાત્માજી ડભાણુ તરફ

મહાત્માજીની સ્વારી આજ સવારે ૭ વાગે, માતરથી નીકળી ડભાણુ જવા ઉપડી હતી. બંને સાકાનવના સુમારે ડભાણુ પહોંચી ગઇ હતી. તેમના સત્કાર માટે ગામલોક રસ્તાની બંને બાજુએ લાંબી દારોમાં એક કલાક અગાઉથી ગોઠવાઇ ગયા હતા. અને મહાત્માજી આવી પહોંચતાં, તેમનો ભારે સત્કાર કરી ગામમાં લઇ ગયા હતા.

નડિયાદ (૭)

સાબરમતીના સંતને, નડિયાદનો ભવ્ય સત્કાર

નડિયાદ, તા. ૧૫ મી માચ.

સાબરમતીના સંતના દર્શન કરવા આખું નડિયાદ ગામ, કીડીઓની માફક ઉલટાઇ ગયું હતું. અને ડભાણુથી લગભગ બે માઇલની લાંબી દારો, બંને બાજુએ મહાત્માજીનાં દર્શન કરવાને, કલાક અગાઉથી આતુરતાથી રાહ બેઠી રહી હતી. રસ્તા રેતાળ હોવાથી, આખે રસ્તે માનવીઓની અપૂર્વ મેદનીના અવરજવરથી આખું વાતાવરણ ધુળથી ઢંકાઇ ગયું હતું, અને આખે રસ્તે મહાત્માજીની જયના ધ્વની ચાલુજ રહ્યા હતા. મહાત્માજી નડિયાદમાં આવી પહોંચતાં તેમને નીરખવા કેટલાક તો બારી બટારીઓએ પણ ચંદવા હતા, અને મહાત્માજીનું

એકવાર દર્શન કર્યા છતાં, લોકોની આતુરતા તેમના દર્શન વારંવાર કરવાને તલસીજ રહી હતી.

જાણે કે મહાત્માજીની ત્યા છેલ્લી મુલાકાત ના હોય તેમ મહાત્માજીનાં અનેકવાર દર્શન કરનારા અમદાવાદીઓ પશુ, હજારોની સંખ્યામાં નડિયાદ ખાતે આવી પહોંચ્યા હતા. સવારની તથા બપોરની એમ બન્ને દ્રેનો અમદાવાદીઓથી ચિઝાર બરાબ મધ હતી. કેટલાક તો દૂર દૂરથી ખાસ ખાનગી મોટરો લઇને પશુ આવી પહોંચ્યા હતા.

અમદાવાદના શ્રીમતો

આ સહતર્માં અમદાવાદના કેટલાક મીલ માલિકો પશુ, ઉત્સાહ-પૂર્વક ભાગ લઇ રહ્યા છે. અને અવારનવાર તેમની મોટરો માત્ર તથા હાથ વગેરે રથો આવી જ કરતી હતી આને સવારે અમદાવાદના જાણીતા-મીલમાલિક શેઠ કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ પશુ આવી પહોંચ્યા હતા. અને મહાત્માજીએ તેમની સાથે લગભગ વાતચીત કરી હતી.

નડિયાદમાં ગંગાવર સભા

મહાત્માજીનું સરલ નડિયાદમાં દાખલ થવા બાદ, તેમને સંતરામ મહાદેવ ખાતે ઉતારે આપનામાં આવનાર હોવાથી, ત્યાં લઇ જવામાં આવ્યા હતા. અને તે સમયે લગભગ સાબ સાબ મનુષ્યોની ગંગાવર મેદની જમી હતી નડિયાદના ઇતિહાસમાં આવેલ સમય આ પહેલી વારનોજ હતો.

માનવ દેવ પ્રવચન કરે છે

આખું મદિર એટલું ચિઝાર મધ ગયું હતું, કે છેવટે મહાત્માજીને પોતાનું બાપજી મદિરના જાગ્રાથી કરવું પડ્યું હતું. અને

નીચે જમીનપરથી બધાએ તેનું સંપૂર્ણ સંતિથી ગ્રવણ કર્યું હતું. અગ્નિની બેઠક મંદિરના અંગાસીના ભાગમાં રાખવામાં આવી હતી. અને મહાત્માજી ભાષણ કરતા હતા, તે સમયનો દેખાવ જણે કે કોઈ દેવી પુરુષ વિમાનમાં બેઠો બેઠો કોઈ સંદેશ પાઠવતો ના હોય, એવું દ્રશ્ય જણાવ્યું હતું, મહાત્માજીનું આખું ભાષણ હૃદયપરથી અને હાજર રહેલાઓના રૂઆં ઉભા કર્યું હતું.

મહાત્માજીનું ભાષણ

તમે બધા જાણો અને જાહેરો સાંત થઈ જાઓ, તો મારો અવાજ બધે પહોંચી શકશે. અને મારો નીચે નહિ આવવાનો હેતુ પણ એ જ છે, કે મારો અવાજ જો કું ઉપર હોય, તો વધારેમાં વધારે સાંભળી શકાય.

આવી સલા જોઈ નથી

હું નડિમાદમાં ઘણી વાર આવ્યો છું, અને ભાષણો આપ્યાં છે. પણ આવડી ગંભીર મેદની મેં કદાપી જોઈ નથી.

હિંદુસ્તાન શું માગે છે?

અત્યારે આખું હિન્દુ શું માગે છે? આપણે આને સુધામીની સાંકળમાં પીસાઈ ગયા છીએ, પણ થોડું ચેતન છે તેથી આ બીડ અસહ્ય થઈ પડી છે. અને તેથી તેમાંથી છુટા થવા માગીએ છીએ.

હું એટલો બધો મુખ નથી કે કહી શકું, કે તમે આટલા બધા મારી ખાતર, કે મારા ૮૦ સાથીઓની ખાતર આવ્યો છો. તમે

આવ્યા છે, પૃથ્વિ સ્વરાજ્યની ખાતર. અને તેને અગે મારી સાથેના માણસો પ્રતિજ્ઞા લઈને નીકળ્યા છે, તેને આશીર્વાદ દેવા આવ્યા છે અને તે મને પ્રિય છે. પણ તેથી હું પુલાઈ નથી જતો, કે અમારામાં એટલી બધી શક્તિ છે, કે, આ બધા માણસો અત્રે આવ્યા છે,

મારા સંઘની શક્તિ અશક્તિ કેટલી છે તેની તમને ખબર નહિ હોય. તેની કેટલી શક્તિ છે તેની મને તો ખબર છે. જ્યારે અમે જલાલપુર તાલુકા સુધી પહોંચીએ, જો સરકાર પહોંચવા દે તો. અને જો બધું દુઃખ નાખે તે સહન કર્યેજ નહિએ, તોજ અમારા સંઘમાં કંઈ શક્તિ હતી એમ કહેવાશે. - જ્યાં સુધી અમારું કામ પૂરું થાય નહિ, ત્યાં સુધી ઘેર જવાનું કંઈ કહી શકાય પણ નહિ. તમારો આશીર્વાદ એ અમને મોટી શક્તિ આપનારી વસ્તુ છે. અમદાવાદથી અહિં આવ્યો ત્યાં સુધી મને અને મારા સાથીઓને ધણાના આશીર્વાદ મળ્યા છે. જો હું કહું કે આશીર્વાદનું પૂર આવ્યું છે, તો તેમાં કંઈ અતિશયોક્તિ નથી. અને તેનાં તમે બધા સાક્ષી છો. તમારી શાંતિ પણ તેને સાક્ષી પૂરે છે, પણ તમારા આ આશીર્વાદ શુદ્ધ હોવા ન જોઈએ. તમે અર્ધા કલાકમાં જશે તેથી મારો, તમારો કે હિંદુસ્તાનનો શુક્રતાર વળવાનો નથી.

સરકાર વલ્લભભાઈ જેણે ખેડા જિલ્લામાં આટલું બધું કામ કર્યું, જેણે રેલસંકટ સમયે ધણાને જીવતદાન આપ્યું, અને હજારોને બચાવ્યા, એ વલ્લભભાઈ જેલમાં ગયા. ખેડા જિલ્લામાં તો મેં પણ કંઈ કર્યું છે, એટલે તેની દરજ્જા તો ત્રેવડી છે.

વલ્લભભાઈને કેદ કર્યાં તે તમનેજ કેદ કર્યાં છે. તેમને ખેડામાં કેદ કર્યાં તે ખેડાને કેદ કર્યું છે એજ અર્થ થાય. તેઓ કેદમાં ગયા

તેમાં તેમને તો માન મળ્યું છે. પણ તમારું તો અપમાન થયું છે. વસ્તુબદ્ધમાં તો તોફાન સમાવવાની શક્તિ હતી, અને તેનું તો સરકારે પણ પ્રદર્શન કર્યું હતું. છતાં તેને પકડ્યા. આ અપમાનનો બદલો તમે શી રીતે આપી શકો? પૂણું સ્વરાજ્ય લાધેનજ. અને તે તમે શી રીતે લઈ શકો? જેમ હું જાઉં છું તેમ આ તો ચોક્કસ ત્રિરાશીનો મેળ છે.

મેં તમારા જીલ્લામાં કામ કર્યું છે, એટલે તમને કહેવાને પાત્ર છું. તમે પણ તમારા અપમાનનો બદલો જેમ વાસણા, મહેરેજ, કતરપુરા વગેરે ગામોના મુખી અને મતાદારોએ રાજનામાં આપ્યા છે, તેમ બહિના ખેડા જીલ્લાના મુખીઓ અને મતાદારો દરેક રાજનામાં આપી દે એમ ઇચ્છું.

શું બન્યું છે ?

હું તો સરકારી નોકરી પણ જવા ના કરે એમ ઇચ્છું. સરકારી નોકરીમાં એટલું બધું શું બન્યું છે ? તે નોકરીથી જીલ્લામ કરવાની શક્તિ મળે છે. તેમાં કમાણી પણ શું છે ? પ્રમાણિક માણસ બાહુ-બળથી હજારો રૂપિયા મેળવી શકે છે. વળી નોકરી પણ કેટલા માણસો પામી શકે છે ? સરકારી નોકરી એ એવી ગંદી વસ્તુ છે કે આપણે હાથે પાપ-જીલ્લામ કરાવે છે. સરકારી નોકરીવાળાથી કેટલીકવાર સેવા થઈ જાય છે, પણ એ તો તેનું હાડ દિન્દુરયાની છે તેથી.

અને મને ખબર મળે છે કે બહિના મુખીએ પણ રાજનામું આપ્યું છે. (તાળીઓ) પણ એથી શું ? નડિઆદ એતો ગોવર-ધનરામનું, મણિલાલ નજીભાઈનું, સાદારોનું નગર. વિદ્વાન માણસોના

વારસો શું કરશે ? એ સાક્ષરોના નગરના વિદ્યાર્થીઓ શું કરશે ?
બહેનો શું કરશે ? માતાઓ શું કરશે ? આ બધાને જવાબ તમારે
આપવાનો છે.

તમારે બધાએ સ્વયંસેવક બની જવાનું છે. જ્યારે હું જેલમાં
પહોંચું, અથવા તો મદાસલા તરફથી હુકમ મળે કે તરત તમે જેલમાં
જવા તૈયાર થાઓ, ત્યારે હું સમજીશું કે નડિયાદે કાંઈ કયું તો અરે.
નડિયાદના આંકડા અને મળ્યા છે. નડિયાદમાં ખાદીનો ઉપાડ છે
પણ તેથી અને સંતોષ નથી. અહિં આવેલી બહેનો અને પુરુષો
વીલામની કપડાં પહેરે, ત્યાંસુધી સંતોષ ના વળે. જે સ્વતંત્રતાની
ધગધગ હોય, તો તે બહેનો અને બાપડો તે કાપડને બાળી નાખે,
બાળેલા અને બાળાઓ તકલી કાંતલી થઈ જાય, તો પણ લાખો
અમળ વાર સુતર તમે હમેશાં પેદા કરી શકો.

નડિયાદની વસ્તી ૭૧ હજારની છે અને તમે કાપડ પાછળ ત્રણ
લાખ રૂપિયા રૂપિયા ખર્ચો છો. આ પૈસા બહાર જવાને બદલે
જો દરેકના ઘરમાં રહી જાય, તો કેવું સાફ થાય ? તો તો કુદરતના
સુંદરમાં સુંદર કાપડાનું પાલન કયું કહેવાય.

ગોવરધનરામના અને મણિલાલ નજીબાબા વારસોને આ મારે
સીધા દિસાજ છે. જો તે તેમ નહિ કરે, તો નડિયાદની લાજ જાય
છે. નડિયાદ તો સુજરાતનું નાક છે, અને તે આટલું કરી ના શકે
તો શું કરશે ? મારી ઉમેદ છે કે ધ્રુવર તમને તે શક્તિ આપે.

ત્યાર બાદ આસ માગણીથી મીં નરીમાને પણ હું વિવેચન
કયું હતું અને મુરોને આ મુદ્દામાં મોટી સંખ્યામાં ઉતરી પડ્યા

બસામણ કરી દત્તી જીલ્લામાંથી મુખીઓ તથા મતાદારો દિવસે દિવસે રાજનામાં આપતા જાય છે અને ખુદ નડિયાદમાંથી સ્વયંમેવક તરીકે આજ સુધીમાં ૨૦૦ નામે તો નોંધાઈ પણ ચુક્યા છે.

નડિયાદથી વિદાય.

નડિયાદ, તા. ૧૬ મી માચ.

મહાત્મા ગાંધીજી આજે સવારે ૬ વાગે પ્રાર્થના પછી નડિયાદથી ઉપડ્યા હતા ઉપડતા પહેલાં તેમણે જણાવ્યું કે ૨૨૫ સેવકો દર સોમવારે, જે મારો મૈનતો દિવસ છે, તે દિવસે આસાએશ લેશે. આજે સવારે પણ સંખ્યાગણ બી પુરુષો, મહાત્માજીની વિદાય વખતે હાજર હતા.

...

બોરીયાવીમાં ગાંધીજીનો અપૂર્વ સત્કાર

બોરીયાવી, તા. ૧૬ મી માચ

મહાત્મા ગાંધીજી આજે સવારે બોરીયાવી જઈ પહોંચતાં, આમ લોકે તેમનો અપૂર્વ સત્કાર કર્યો હતો અને આખો દિવસ તેમનાં હસ્તે માટે માનવમેદની ચાલુજ રહી હતી લોકોનો ઉત્સાહ અનહદ હતો, અને મોટરોની અવરજવર આખો દિવસ ચાલુજ રહી હતી.

બપોરના ત્રણ વાગે કાયંકમ મુજબ મહાત્માજીનું લાપચુ થનાર હોવાથી, તે માટે ગામલોક લગભગ એક કલાક અગાઉ એકઠા થઈ ગયા હતા. અને વિવિધ પ્રકારનાં લોકમા ઉત્સાહ પ્રેરનારાં ગીતો લોકને ગવડાવવામાં આવ્યા હતાં. અને તેથી સભાનું આખું વાતાવરણ શાંત અને ગંભીર બની ગયું હતું. તેમાં એક હૃદયસ્પર્શી ગીત નીચે મુજબ હતું, અને તેને ગામલોકોએ ઉત્સાહપૂર્વક કીધું હતું:-

રૂંડો ગાંધીડો

ગાંધી તોરા રાજમાં ધિજી ટોપીરા ચેર, રૂંડો ગાંધીડો.

કપાસ પીલી, રૂંડે પીંછ,

પુણી બનાવશું આજેજી.

એ પુણી કાંતી, સુતર વણાવી,
 ખાદી ઝોડીશું આજેજી, ગાંધી તોરા-
 વીલાયતી કાપડ ભુખે મારે,
 વાપરવું એ શોલે નહિ,
 ભુખે મરીને શુભામ બનીને,
 જંજીર જકડાયો નહિ,
 મરદો જેવા મરદો થઇને,
 શુભામી તમને શોલે નહિ,
 ગાંધી તોરા રાજમાં, ગરીબ કરે છેડુંદેર. રૂઠો ગાંધીડો.
 ઉપરવું ગીત ગવાયું હતું અને તે સાંભળતાં કાંઈ કાંઈ પ્રેરણાઓ
 ઉભી કરતી હતી.

દેશની દુદશા

ખીજું પણ એક આવુંજ સુંદર ગીત, જે ગામ લોકોએ ઉપા-
 કતાં, દેશની દુદશાનો આખેડુખ ચીતાર રલુ કરવું હતું. તે ગીત
 ગવડાવવામાં આવ્યું હતું અને તે ત્રીએ મુજબ હતું:-

ટાપીવાળાને શીદ મોકલ્યો

રઘુવીર ટાપીવાળાને શીદ મોકલ્યો.

હારે તારા રજપુત બાપા ભાગી ગયા;

હારે એનાં ખાંડા તણાતા બચ રે—રઘુવીર.

હારે તારા વાણીયા વેપારી ભાગી ગયા;

હારે એના લેખાં ગણાતાં બચરે—રઘુવીર.

હારે ટેકું વણકરીયા ભાગી ગયા;

હારે જોની સાળો તણાતી બચરે—રઘુવીર.

હારે તારો કણુખીલાએરો 'લાગી' ગયો;
 હારે એની ધુન્સરી તણાતી જાયરે—રધુવીર.
 તારા આંહણુ જોશીડા લાગી ગયા,
 હારે એના ટીપણું તણાતાં જાયરે—રધુવીર.

આ ઉપરાંત ખીજ પશુ કેટલાંક હૃદયસ્પર્શી, ગીતો એક ક્ષણે
 મુખી સભામાં ગવડાવવામાં આવ્યા હતાં અને તે દ્રશ્ય અવશ્યનીય
 અર્થ પડ્યું હતું. મહાત્માજીની એકક એક મહાન વૃક્ષ નીચે ગોઠવવામાં
 આવી હતી, અને આતાએ સાર એક સામીયાનો ગોઠવવામાં આવ્યો
 હતો. બરાબર તથા વાગનાં મહાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતાં
 લોકોએ તેમને હૃદયપૂર્વક વધાવી લીધા હતા, અને સભાનું કામ
 “રધુપતી રાધવ રાજરામ”ની ધુનથી શરૂ થયું હતું, અને તે પૂરું
 થયા બાદ, સંગીતાચાર્ય શ્રી. ખરેએ “પ્રાણ જાય અર વચન ન
 જાય”નું ગીત, રિવાજ મુજબ ગાયું હતું.

હવે એવાનું કાંઈ નથી રહ્યું

આ સભામાં એક નોંધવા જેવો પ્રસંગ જન્મ્યો હતો. જેવા
 મહાત્માજી સભામાં આવી પહોંચ્યા, કે તુરત એક વૃદ્ધ ડોશી તેમની
 પાસે આવીને ઉઝી રની હતી અને બને આંખો ઉપર હાથ રાખી
 મહાત્માજીનું નિરિક્ષણ કરતાં તેણે મહાત્માજીને જણાવ્યું હતું કે
 મારાથી દૂરથી દૃશ્ય થતાં નથી એટલે આવી છું. મહાત્માજીએ
 તેનો તુરત જવાબ આપતાં જણાવ્યું હતું કે “કાંઈ દરકત નહિ.
 હવે જેવા જેવું કાંઈ રહેલું જ નથી.”

મહાત્માજીનું બાપણું

બાદ મહાત્માજીએ પોતાનું બાપણું ચર કરતાં જણાવ્યું હતું, કે હું જેવો અહિં આવ્યો, કે તરત મારા હાથમાં એક મુખીનું રાજનામું આપવામાં આવ્યું છે. અને તેનું કારણ સરદાર વલ્લભાઈ તરફ અન્યાયી રીતે વતન ચલાવી, કેદ કરવામાં આવ્યા છે તે છે. કુમેલના ત્રણ મતાદારોએ પણ રાજનામાં આપેલાં છે અને તેમને બધાને હું મુઆરકખાદી બાપું છું. અને અહિં ગામ તરફથી ર. ૧૦૧ આપવામાં આવ્યા છે, તેનો પણ આભાર માનું છું. પણ જેમ બીજા જગ્યાએ કહ્યું હતું, તેમ અત્રે ફરીથી કહીશ, કે એટલેથી કાંઈ આ લડત પતવાની નથી. તમોએ રાજનામાં આપ્યાં તે પ્રતિજ્ઞા ઉપર કાયમજ રહેશે એવી મારી ઉમેદ છે.

આ સ્થિતિની લડતમાં બળાત્કારને ક્યાંએ સ્થાન નથી, આપણે ચાપરવાનો બળાત્કાર અંગ્રેજ ઉપર કે આપણા કૌંસ લાઇ ઉપર. આપણું કહ્યું કૌંસ ના કરે તે માટે દેશ કરવો ન જોઈએ. એમ દુઃખ દેવાથી આપણું કામ પતી નથી શકવાનું. ૨૧-૨૨ ની સાલમાં ચણેલી ભૂલ નથી કરવાની ચેારીચેરા જેવું હવે ના થાય. બળાત્કારે પુણ્ય કરાવવા આવ્યો, તેમાં કૌંસને સ્વાદ ના મળ્યો! અને આ વખતે પણ નથી મળવાનો. હું ફરીથી કહેવા ઇચ્છું છું, કે જેમણે બળાત્કારે કે સરમને વશ થઈ રાજનામાં આપ્યાં હોય, તેઓ કહી દે. હું તેમનું રાજનામું પ્રકટ થવા નહિ દઉં.

લડત ઝપાટામાં આટોપવી

મારો ઇરાદો આ લડત ઝપાટામાં આટોપવાનો છે. તે ક્યારે પૂરી થશે તે તો ઇશ્વરના હાથમાં છે. અને થોડું થોડું તમારા હાથમાં છે. જો આપણા દુઃખ બધાને સરખે લાગે હેંઝાઈ જાય, અને તમે

બધા મારી સાથે એકમતે થઈ જાયોં તો બધું ઝડ પતી જાય. ઠગ કરોડને જાન આવે કે અમને દબાવવામાં આવે છે, ત્યારે એક લાખ દબાવનાર કોણ હોઈ શકે ?

પણ આપણે ધણી સ્વાધી' કે બીજી ધણ ગયા છીએ. કે રૂ. ૧૦૦૦ કે ૧૫૦૦ નો 'પગાર મેળવનાર સરકારી નોકર' કે જેને બીજે કાંઈ ન મળી શકે, તેઓથી તથા જેઓ ડરી 'જ્યાં' છે તેમનાથીજ આ રાજ્યતંત્ર ચાલી રહ્યું છે.

મહાત્માએએ આગળ ચાલતાં, ખાદી વાપરવા માટે ખાસ આમદ કર્યો હતો. અને જ્યાંબધું હતું કે મીઠાનો કર ન આપીને, જેલમાં જઈએ તેમાં કાંઈપણ પ્રકારે નીતિનો લંગ નથી. તેમાં બહાદુરી છે એમ પણ નથી. એમ કરીને આપણી સામે જે હેઠડડતાં અન્યાયો છે, તે પ્રગળે તથા દુનિયાને સમજાવવા માગીએ છીએ. આવા આ સંસ્તનતેના ધણીએ અન્યાય છે !

બોરીઆવી એ તો વસ્તુશાસ્ત્રનો જીવલે. તેને કેદમાં લઈ ગયા, તેના અર્થ' એ કે પૂણ' સ્વરાજ્યને કેદમાં લઈ ગયા. સરદાર ત્રણ મહિને તો છુટે, પણ એક મહિનામાં છોડાવીએ, ત્યારે આપણી શક્તિનો ખરો ઉપયોગ કર્યો કહેવાય.

અંતમાં તેમણે વધુ વિવેચન પછી જ્યાંબધું હતું કે, મને પેસાં તો ધણી મળે છે. પણ પૈસાથી સ્વરાજ્ય નથી મળવાનું. તેથી મળતું હોત, તો ક્યારેક એ લઈ લીધું હોત. એમ તો હું જાતે છું તો વાણીઓજને ? એ સ્વરાજ્ય તો આપણા લોહીથી મળવાનું છે. ચામડીમાંથી લોહી કાઢીને, નખની કલમ કરવાની છે, અને તેને સહી કરવાની છે.

તેમણે 'ચોડુ' વિવેચન કર્યા બાદ, 'મિટિંગનું' કાચ' અતમ થયું હતું.

આણુંદ (૬)

‘ખેડા જલ્લો ઉઠ્યા પછી હિંદને ઉઠતાં શી વાર ?’

— — — — —

‘આ તો આખરી ફેસલો થવાનો છે

— — — — —

ચરોતરના પાટીદારોને ગાંધીજીની અપીલ

— — — — —

‘પકસા નહિ’ પણ લોહીની કુરબાની જોઈએ’

— આણુંદ, તા. ૧૬ મી માચ’.

સાખરમતીના સતના દર્શન માટે આજે આણું આણુંદ ગામ ઠીઠીઓની માફક ઉભરાઈ ગયું હતું તેનાં દર્શન કરવા આજીઆજીની ગામોમાંથી સખ્યાખધ લોકો ઉતરી પડ્યા હતા મહાત્માજી ગોરી-આવીથી નીકળી રાતના ૬ વાગે આણુંદ આવી પહોંચતા, કાયકમ મુજબ ચરોતર જોળ્યુંદેશન સોસાયટીવાળા મકાનનાં યોગાનમાં, તેમનું ખાસ બાપણ રાખવામાં આવ્યું હતું જે સમયે જ-૮ હજાર માણુ સોની મુંગવર મેદની જામી હતી સભાનું કામ ધણુંજ વ્યવસ્થિત રાખવામાં આવ્યું હતું, અને મહાત્માજીની બેઠક જોઈ ઉચા સિંહાસને

પર રાખવામાં આવી હતી અને તેથી તેમનો અવાજ બધાથી સંભળાય તેમ હતો.

મહાત્માજી આવી પહોંચતાં તેમનો સલાજનોએ “મહાત્માજી જય”ના પોકાર વચ્ચે અપૂર્વ સ્તંભાર કર્યો હતો. અને સંગીતાચાર્ય શ્રી ખરેએ “રઘુપતી રાધવ રાગરામ”ની ધુનથી સભાનું કામ શરૂ કર્યું હતું. ત્યારબાદ તેમણે “હરિનો માગ” છે શુરાનો, નદિ કાંચરનું કામ જોને” નું ગીત છુલક અવાજે ગાઇ, સભામાં ગંભીર વાતાવરણ પેદા કર્યું હતું.

બાદ મહાત્માજીને કરમસદ તરફથી રૂ. ૧૦૭, કરમસદના શ્રી. સોમાભાઇ તરફથી રૂ. ૧૦૦, સારસા ગામ તરફથી રૂ. ૫૧, ખંભાતના ભાઇઓ તરફથી રૂ. ૫૫, આશુબંદના અનાજના વેપારીઓ તરફથી રૂ. ૨૦૧ આપવામાં આવ્યા હતા.

મહાત્માજી-અનાજના વેપારીઓ પાસેથી તો આવ્યા, હવે સોનાના વેપારીઓ શુ આપે છે ? ગામમાં સોનાના વેપારીઓ તો છે ને ?

મહાત્માજીનું ભાષણ

બાદ મહાત્માજીએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું હતું, કે આશુદે અમારું જે સ્વાગત કર્યું છે, તે માટે તમને હાદીક ધન્યવાદ આપું છું. ખીજે ઠેકાણે હું “હાદીક” વિશેષજનો ઉપયોગ નથી કરતો, પણ તમે, અહિં એવો સુંદર બંદોબસ્ત કર્યો છે, કે મારે કાંઈપણ ધુળની લાણી લેવી પડી નથી અમદાવાદથી ઊપડ્યા, ત્યારે ઠીક ઠીક ધુળના અખીવ ગુલાલ ઉડ્યા હતા પણ તે તો હોળીના પહેલાંના દિવસો હતા નહિવાદે પણ તેની લાણી આપી હતી, છતાં તેને એ ધન્યવાદ આપ્યા હતા પણ તમે નહિવાદ પાસેથી શીખી લીધું, અને

અહિ નરસિંહભાઈ દોઢ્યા, અને મને ધુળમાંથી બચાવ્યો. છતાં અમે નીકળ્યા તે કાંઈ ધુળથી બચવા ઓછાજ નીકળ્યા હતા ? અમને ખબર તો હતીજ, કે અમારે ધુળમાંથી તેમજ કઠિન રજુમાંથી પસાર થવું પડશે.

મરવાનું સફલાખ્ય હુસે તો-

પંડિતશ્રીએ હમણાં ગાયું કે “ પંચપાવની જ્વાળા દેખી પાછા ભાગે જોને ” સત્યાગ્રહીઓનો પંથ એ પ્રેમ પંથ છે. સખી હૃદયના દુઃખનને પણ પ્રેમને માગે જીતી લેવો એ તેનો ધર્મ છે. જો એ પ્રેમની ખરી જ્વાળા ના હોય તો કાંઈ ના થાય. કામદાના સવિનય ભંગની પાછળ પ્રેમજ નીસરી રહે છે, અને તેનું કેમ દર્શન કરી શકાય ? પ્રીતમદાસને અનુભવ થયોજ હશે, અને તેથીજ તેણે ગાયું હશે. સામાન્ય રીતે એમજ લાગે કે દુઃખનની સામે પ્રેમની જ્વાળા કેમ લાગી શકે ? આ માગે જાણે કોઈને કઠિન લાગતો હોય, પણ તેની પાછળ શિતજતાજ રહેલી છે. પણ તે કેમ સિદ્ધ કરી શકાય ? મારી સાથેનો કાફલો નાટકી નથી. થોડા દિવસનો એ કાંઈ ચટકો નથી. તે તો મરીનેજ પોતાની પ્રતિજ્ઞા સિદ્ધ કરી બતાવશે. જીવવાનું હશે તોએ રાજ્યકર્તાની પાસે એ બુલ્લ કબુલ કરાવશે જ, કે સત્યાગ્રહીઓ સત્યના ઉપાશયક હતા, અહિંસાના ઉપાશયક હતા, મરવાનું સફલાખ્ય થશે તો તે સિદ્ધજ થવાનું છે.

અમારામનિ એકપણ કહી શકતો નથી, કે તેનામાં સત્યાગ્રહી તરીકે મરવાની શક્તિ કે નહિ. કોઈમાં જળીને મરી જાય એ મૃત્યુ સત્યાગ્રહીનું ના હોય. તે તો મરતી વખતે પણ-પોતાની ઉપર ધા પડતા હોય, તોએ-મનમાં કોઈ ના લાગે પણ પ્રેમજ હોય, અને પ્રભુને

મરતા મરતા પણ પ્રાથના કરે, કે ભગવાન ! મારનારાનું પણ ભલું કરજો. ત્યારે હું એમ કહું કે તેની પ્રતિજ્ઞા સાચી પડી. મારા વિષે તો કાંઈ ખાતરી આપી શકતો જ નથી. મરતી વખતે અદ્વાનિતને લીધે દેશ હોય તો તે મૃત્યુ પણ નકામું છે, તેથી હિંદને હાથદો અવાને નથી.

અહિં તો નરસિંહભાઈની માંટી છે. ખેડા જીલ્લો એટલે પાટી-દારોનો જીલ્લો ! સરદાર વલ્લભભાઈના જીલ્લો ! ખેડા જીલ્લો એટલે મોતીભાઈ અમીન. ખેડા જીલ્લો એટલે ચંચોતર એન્જીનેરીંગ મોસા-મટીમાંના સ્વયંસેવકો, તેમની પાસે જો હિંદુગાર ન કાઢું. તો ક્યાં કાઢું ? તે તો સહેજે નીકળે. તેનું બીજું પથ્ય કારણ છે, તેની પાસેથી મેં વધારે લાભ્ય રાખી છે.

હું પૈસા માટે નથી આવ્યો આ હવે પૈસાની નથી પાંચ સાત હજારની રકમ હોય તો બસ છે, અને પૈસા તો મને જોઈએ તેટલા મળે. દેરાના વેપારીઓના સધે આજ રૂ. ૨૫૦૦ આપ્યા, ડાયરેક્ટ ઇન્સોસીએશને રૂ. ૨૦૦૦ આપ્યા. પરચુરણ તો મળતાજ રહ્યા છે. જરા માગણી કરે તો ગુજરાત અને હિંદ મને પૈસાનો વરસાદ વરસાવે તેમ છે. અને તેની નીચે તો હું દયાઈ જાઉં. હું તો તમારી પાસે મોટી બીક્ષા માંડવા આવ્યો છું. પડિતજીને મેં “હરિના માગે છે શુરાનો” નું ગીત ગાવું કહ્યું તો હવે. તે તો મુનમા આવે તો ગાય છે. માત્ર નવા ગ્રામમાં મેં તેમને કહેલું કે “આજી જાય અર-વચન ન જાઈ”, નું ગીત ગાવ્યો. કારણ કે ત્યાં મુખી પટેલોએ રાજીનામાં આપ્યાં, હતા, અને તેમને માફ કરાવવા માગતો હતો, કે વચન પાછું ના કરે. મને લાગ્યું કે જો વચન

ખોટું દરો, તો ખેડા જીલ્લાનું નાક કાપી લેવાના છે. અને તેથી મને થયું કે જો તેમના હૃદયમાં રામ વસતા હોય, તો તેમને સમજાયું.

વિદ્યાપીઠના પૈસા વસુલ છે

પડિતજીએ અત્યારે તો સહેજે ગાયું. તમે તો રજા પાટીદાર મીઠાના સમુદ્રમાં રહેનારા. મીઠું પોતાની મિઠામ છોડે તો ક્યાં જાય ? મીઠાનું નામ ખારું છે તે ખોટું છે. જે મિઠાસ મીઠામાંથી મળે, તે ગોળ કે સાકરથી નથી મળવાની. મળ્યું ખાઈએ તો કમળો પશુ થાય જે આશુ'દ પોતાની મિઠાસ છોડી દે, એટલે કે જો તે મિઠાસ પાટીદારોમાં જોવામાં ના આવે તો ક્યાં આવે ? હું કહું છું કે ખેડા જીલ્લાનાં વિદ્યાથી'ઓ શું કરવાના છે ? ચોપડી સાચવી રાખશે કે વિદ્યાનો માર્ગ મદલ્ય કરશે ? હું માનું છું કે વિદ્યાપીઠ પાછળ જે પૈસા ખરચાયા છે, તે મારા વિચાર પ્રમાણે તો બ્યાજ સુદાં વસુલ થઈ ગયા છે. તેણે ચોપડા તો સફેલી લીધા છે “સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે” નો મત્ર સિદ્ધ કરી બતાવ્યો છે સોળમાં વર્ષમાં દાખલ થયેલાં બધાએ સમગ્ર બહિદાન ક્યું છે, અને નીકળી જવાનો ઠરાવ કર્યો છે તેમની પાસેથી તેથી વધારે શી આશા રાખી શકાય, અને તેનાથી બીજી કયા પ્રકારની ડેળવણી હોય ? તેની પાછળ ખરચાયેલા પૈસા પાત્રે દાન હવું, એમ પણ તેમણે સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે.

હાલો સિદ્ધ કરો

હવે તમે શું કરશો ? તમારી સાથે તો આજે આશુ' ગુજરાત હિંદ માટે પદાય'પાઠ મૂકી ચકાશે. લગત બલે લગાય જે ખેડાના વિદ્યાથી'ઓ, શિક્ષકો ખોટા નીવડે, મોતીનાલના મોતી ખોટા પડે

અને નરસિંહભાઈ પણ એવા નીવડે, તો કાંઈ ના થાય. લડત જરૂર
 સળાય તમારા વિષે મારી પાસે જે દાવો છે-જે દાવો વસંતભાઈએ
 કરેલો છે અને સિદ્ધ કર્યો છે તે દાવો અત્યારે પુરવાર કરી આપો.
 શસ્ત્રામના ધારાળા-હું ધારાળા નહિ કહું. રજામુતને પણ જો તમારા
 પાટીદારોનો સ્પર્શ થાય તો તો ધણું થાય તમે પારસ રૂપે યશો તો
 તેઓ તો કંચનવર્ણા થઈ જવાના છે ખેડા શસ્ત્રો બરાબર ઉઠ્યો તો
 પછી દિંદને ઉઠતા શી વાર છે ? પહેલાંની માફક હું. તમને નથી
 કહેતો. એટલુંજ કહું છું. કે લડત ચાલે ત્યાંસુધી વિદ્યા સહેલો,
 દેશબધુ રૂ. ની માલમાં મને કહેતા હતા કે વિદ્યાથીઓને પાંચ
 વર્ષ પછી કહેજો પણ આજ તો દસ વર્ષ થયાં.

આજે શુભ ચોપડીયું છે

તમે વ્યક્તિગત સવિનય ભંગ કરો, કે મને તે રીતે કરો.
 કાશ્મીરથી કુમારીકા સુધી કરો. હું તો કરવાનો છું અને લોકો
 કરશે. પહેલાં હું તેમ કરવા ના કહેતો હતો તે બ્રહ્માના અક્ષરો
 હતા. પણ આજે તે કહે છે કે આજ શુભ ચોપડીયું છે. જો તે
 વખતે તમે નહિ કરો, તો તે તક આવવાની નથી. તે સમયે ક્યો
 વિદ્યાથી વિચાર કરે કે હું વિદ્યા સધરી રાખવાનો છું ? અત્યારે
 ભણ્યા કરે તે શોભવાનું નથી, વેપારીઓ વેપાર કરે તે શોભવાનું
 નથી દિંદ પાસે વ્યાપક સત્યાગ્રહ કરાવવો હોય, તો એકજ ધધો
 છે. તે એ કે ધધો છોડી દો, અને કામ આગળ ચલાવો. ખાવાનું
 તો ભગવાન આપવાનો છે. જો આખું દિંદ ભગી ઉઠે અને સવિનય
 ભંગમાં રોકાઈ જાય તો શું થાય ? ત્રીસ કરોડને એક લાખમાંથી
 છુટા થતાં શી વાર લાગે ? આ તો સહેલો, ત્રિરાસીનો દિસાળ છે.
 તે તમે જ્યાં વિદ્યાથીઓ સમજી જાઓ.

તમારો ધર્મ શું છે ?

એ તમે હજી કંઈ ના કરો તો આજુદ નકામું છે. લડત ક્યારે પૂરી થાય તે તમારા હાથમાં છે. તમે અવાજ તો શુલ્ક કરો છો. ધીરેસ્વાર તો તમારા પ્રમુખ છે, તેને શોભાવવા માગતા હો તો તમારો ધર્મ શો છે ? 'હું' તો ભંગવાન પાસે માથું છું કે તે સમજવાનું હૃદયબળ તમને આપે. આ કંઈ શુદ્ધિનો પ્રયોગ નથી. હૃદયબળના હોય તો શુદ્ધિબળ શું કરી શકે ?

હિમાલય બૂલ નહિ હોય

એ તમે એમ માનતા હો કે આ તો થોડા દિવસની રમત છે અને થોડા દિવસ પછી, આ ડોસો પહેલાંની માફક કહેશે, કે મેં તો હિમાલય જેવી-અરે તેથી પણ મોટી બૂલ કરી, અને પછી તે પાંચ સાત દિવસ અપવાસ કરી લેશે, અને બહુ લાગશે તો કંઈ આપ લેશે, અને ફરી પાછા ડાવકે મોઝે આપણી પાસે આવશે. તમે તેમ ના માનતા. આ તો આખેરીનો ફેંસલો કરવાનો છે. ઇશ્વર પ્રત્યે આશ્ના છે, કે આ સદેશ તમને ગળેથી ઉતરી, હૃદય સુધી પહોંચાડે. અને પછી તો તમે ફાવે તેમ કરજો. એ તો કહ્યું છે ને, કે ધણીને સુઝે ઢાંકણીમાં, અને પાંડોશીને આલસામાં પણ ના સુઝે. હવે તો તમે કરશો તેજ સાચી વાત હશે.

બાદ વહેમાતરમનું ગીત ગવાયા પછી રાત્રે સાગ્રનવ વાગે સમાનું કામ “મહાત્માજી”ની જ્યના પોકારો વચ્ચે પૂરું થયું હતું.

નાપા (૧૦)

નાપામાં મહાત્મા ગાંધીજીનો પંડકાર

નાપા, તા. ૧૮ મી માચ.

મહાત્મા ગાંધીજી આજ રોજ, નાપા ખાતે જઈ પહોંચ્યા બાદ તેમનો ગામ લોકો બારે સત્કાર કર્યો હતો. અને સભા બપોરે ત્રણ વાગે હોવા છતાં, બાર વાગ્યાથી આજીવજીવના ગામેઆથી લોકો મોટી સંખ્યામાં ઉતરી પડ્યા હતા. સભામાં લગભગ દસ હજાર ઉપરાંત માણસોએ દાનરી આપી હતી. જેમાં સ્ત્રીઓની દાનરી એક હજાર ઉપરાંત હતી. નિયમ મુજબ પ્રાર્થનાવગેરે થયા બાદ, મહાત્માજીએ નીચે મુજબ કાપણ કર્યું હતું. સિમે જે જે ગામેએ પૈસા આપ્યા છે, તે માટે હું અથા કાપણ તથા પહેનેનો આભાર માનું છું.

સેવાનો બદલો.

આજે અમે એ તાલુકામાં પ્રવેશ કર્યો છે, કે જે તાલુકામાં સરદાર વલ્લભજીએ કેદ કરવામાં આવ્યા છે. જ્યાં એ તાલુકામાં અમે પ્રવેશ કર્યો છે કે જ્યાં સરદાર વલ્લભજીએ ૧૯૨૪ માં એક જંગી લડત ચલાવી હતી. અને જેને અંતે સરકારને પોતાની

મૂલ કબુલ કરવી પડી હતી. અને જે ન્યાય તમને લડત વિના મળવો જોઈતો હતો તે લડત વિના મળ્યો હતો. કોણ જાણે તે સેવા માટે વલ્લભલાઈને આ જોલનું ધનામ આપ્યું હશે !

આ સમયે તમારી પાસે પ્રશ્ન એકજ છે. જેને અંગે તમને કેદ મળી, તે અંગે તમે શું કરશો અને મારે શું કરવું જોઈએ ? કેટલાક મુખી તથા મતાધારોએ રાજીનામાં આપ્યા છે, તેમને હું ધન્યવાદ આપું છું. પણ હજી એવા મતાધારો બેઠા છે, કે જેઓ મધમાખીની મારક પોતાનું મુખીપણું છોડી શકતા નથી. એ લોકો જાણે છે કે તેમાં કાંઈજ નથી. પગાર માટે મુખીપણું કરતા હોય એવું મારા જોવામાં નથી આવતું. મુખીને લોકો ઉપર જીલમ કરવાનો જે આધિકાર મળ્યો છે, તેને તેઓ વળગી રહેલા લાગે છે. તે ઝોલાને લીધે ટેલોઠ રનાય પણ સરતો હોય, પણ એ બધાને પ્રાથના કરવા છાંછું છું, તમે તેમ કરીને તમારા ગામોને ચુસવાના કામમાં ફાળો આપો છો. શું હજી પણ તમારી આંખો નથી ઉઘડી કે સરકાર કેવી છુટ ચલાવે છે ?

પ્રત્યેક ગામમાં સરકારની સત્તાની નિશાની એ મુખી, તલાટી અને રાવણીયા છે. અને તે ગામડાઓને છુટવામાં ભાગીદાર બને છે. એમાં નથી જીપણું મુખીનું, તલાટીનું કે રાવણીયાનું. તેમજ નથી એ ગ્રામવાસીઓનું, કે જેઓ મુઠીબર માણસોથી કરી જાય છે.

સરદાર સાથેની યાજના

આ જીલમ કે જે લોકો ઉપર ચાલે છે, તે દૂર કરવા સારું વલ્લભલાઈ અહિં મથી રહ્યા હતા, અને તે તેમનો ગુ-હો. તેમણે

બાપણુ ક્યુ' ન હવું, તેમનાથી તોફાન થાય એવું પણ ન હવું, અને તે કલેક્ટર, મામલતદાર બંધા મનમાં સમજતા હતા સરદાર કંઈ તોફાન કરાવવા નહોતા આવ્યા તેમણે પોતાનું કામ પુરું રાખ્યું ન હવું, અને સત્યાગ્રહી તે નજ રાખી શકે. તેઓ મારો રસ્તો સાફ કરવા સાફ આવ્યા હતા. તેમને તો મીઠાના કાયદાનો ભંગ કરવાનોજ ન હતો. અમારા બંને વચ્ચે યોજના એજ હતી કે મીઠાના કાયદાના ભંગની શરૂઆત મારેજ કરવી, અને મારી સાથે આવેલા આ તેમના ૮૦ સૈનિકો સાથે કરવી.

મેજરટ્રેટ કે કલેક્ટર પણ ગુનોહ નહોતા જાણતા તેમને તો નકામા કાયદાની કલમથી પકડવામાં આવ્યા હતા અને સજા કરી તે પણ ત્રણ મહિનાનીજ જેલની એમને ત્રણ મહિનાની સજા કરતાં તો સરકારે લાજે, અને વલ્લભભાઈ પણ લાજે છે તેમને તો ૭-૮ વર્ષની જન્મ દીપ હોય

મારી સાથે આવેલાઓને કદાચ ત્રણ મહિનાની સજા આપે તો તે તો શોભે, પણ મને ત્રણ મહિનાની જેલ આપે તે શું સરકારને શોભે કે? સજાદોહનો ગ્રુ-હો તો હું કેટલાય વર્ષથી કરું છું. હું તો પોકારીને કહેતો આવ્યો છું, કે આ રાજ્યનો દોષ કરવો એ આપણો ધર્મ છે. જે રાજ્યમાં ગેરધંધાદાર મતો હોય, જે રાજ્યમાં મીઠા પર ભુલ્મી કર નંખાતો હોય, જે રાજ્યમાં કરવાનો તથા પોલીસના ખર્ચ માટે લખણુટ ખર્ચ થતું હોય, જે રાજ્યમાં સુબો લોકોની આવક કરતાં પાંચ દળરમણો પગાર લેતો હોય, જે રાજ્યમાં ૨૫ કરોડ સરાજ અને ખાવાપીવા પાછળ જતા હોય, જે રાજ્યમાં ૬૦

કરોડનું કાપડ બહાર ગામથી આવતું હોય અને જ્યાં દેશનાં લોકો બેઠાર હોય ત્યાં તે રાજ્યનો નાશ કરવો, દ્રોહ કરવો, એ આપણો ધર્મ છે. અને ધર્મ પાસે પણ માગણી કરીએ, કે એ રાજ્યનો નાશ કરે. એ ધર્મ એ મારે માટે ગ્રહનો હતો અને એક વાર પકડાઈ ગયો.

પણ મારા અને આ સરકારના કમનશીએ હું મદિ પડ્યો અને સગના વધ પૂરા ન થયાં, તે પહેલાં છુટ્યો. વળી પાછું મારે માટે વાદળ કે સામેયું આવી ગયું છે કે મારે પકડાવાનો સમય આવ્યો છે. જો મને પકડે, તો તો સારી વાત છે, પણ મને જો ત્રણ મહિનાની સગ આપે તો મારે તો હસવા જેવું અને મેજલેટને શરમાવા જેવું થાય. રાજદ્રોહ કરનારને તો કાળા પાણીએ, ફાંસીએ પણ મોકલી શકાય ! અને તે પણ જ્યારે કાંઈ માણસ પોકારી પોકારીને કહે કે હું તો રાજદ્રોહ કર છું, ત્યારે તેના તો શું હાલ થાય ?

દરબારની સેવા માટે શું કરશો ?

પણ સરકાર કરે શું ? તેને થયું હશે, કે સરકારને પકડીશું એટલે લોકો દબાઈ જશે પણ તમે તો આજે આટલા બધા આવ્યા છો અને દબાયા નથી તેમની કેદ એ તો હિતસવ છે અને મારી કેદને પણ હિતસવ બનાવશો ! પણ હિતસવ કરાવીને તમે બેસી રહેશો કે ? મુખી મનાદારો હજી પણ પોતાના અમલ ઉપર બેસી રહેશે અને મેલા ઉપર માખી ચોટી રહે તેમ ચોટી રહેશે તો તે દુઃખની વાત છે અને આ તાલુકો કે જેમાં દરબાર ગોપાળદાસે રાજપાટ છોડી દઈને, આટલી બધી સેવા કરી છે, તેમને માટે શું કરવાના ? જો તમે કાંઈ ન કરી શકો, તો તમે તેમની પાસેથી હિંમત અને

ત્યાગની ચાવી ન લઈ કદાપિ એમ કહેવાશે. તમે પૈસા આપ્યા તેની કિંમત નથી. કરોડ રૂપિયા તો મેં સહેજે ઉધરાવ્યા હતા. અને તેનું કામ પણ થયેલું છે. મારે આજે પૈસાની જરૂર નથી જરૂર તો છે તમારી. તમે બધા કહો કે મીઠાના કાપદાને બાગવાનો વારો આવે ત્યારે અત્રે બધા બેઠા છીએ.

સ્ત્રીઓને હું હમણું લઈ જવાનો નથી પણ તેમનાં પણ નામ માગું છે. ધમધુદ્ધર્મા તેમણે પણ દિસે આપવાનો છે. આ તો આપણે બળી મરવાનો ધંધો લઈ બેઠા છીએ અને આખા જગતની સાચી લાગણી પેદા કરશું અને સરકારની લાગણી પણ પીગળશે.

આજે તો સરકાર ન્યાય સામે અન્યાય કરવા બેઠી છે. સેનગ્રુપ્તા અંગાળના મોટા માણસને વલ્લભલાઈની માફક પકડી રંથન મોકલ્યા આ તો અન્યાય છે, તેને ટકાવી રાખવા વધારે અન્યાય કરવામાં આવે છે. પ્રજા કઠણી ઉઠે ત્યારે સરકારે તો કહેવું જોઈએ, કે ચાલો મીઠાનો કર કાઢી નાખીએ છીએ. પણ તેને તેમ પોસાય તેમ નથી. તેમ કરે તો તેનો ધંધો ચાલ્યો જાય. કરોડો રૂપિયા દિંદમાં રહી જાય અને હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, શિખ બધા મુખી થાય, તેને તો તે પૈસા ઇંગ્લેંડ લઈ જવા છે. એટલે આટલા બધા ત્રાસમાંથી છુટવા માટે આ મીઠાના કાપદાનો લાંગ કરવાનું પહેલું પગથિયું છે. તેનો લાંગ આપણે એટલે સુધી કરીશું કે આપણે મરી જઈશું અને તેને કરવું હોય તે કરે. આ કામમાં હું તમારા બધાનો દિસો માગુ છું.

અંતમાં મહારાજાજીએ હૃદયસ્પર્શિ ભાષામાં દારના બદિષ્ઠારની તથા વીલાયતી કાપકના બદિષ્ઠારની અપીલ કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે તમે ખાદી પહેરીને ૬૦ કરોડ રૂપિયાનું દેશનું ધન બચાવી રોકો છો. તો શું એટલું પણ ના કરો ?

ખાદ સક્ષાનુ કામ પૂર્ક ચલું હતું.

ભોરસદ (૧૧)

ભોરસદમાં ગાંધીજી.

ભોરસદ, તા. ૧૬ મી માર્ચ

મહાત્મા ગાંધીજી આજે સાંજે નાપાઠી ભોરસદ તરફ કુચ કરવા પોતાના સૈનિકો સાથે “મહાત્મા ગાંધીજીની જય”ના પોકારો વચ્ચે નીકળી પડ્યા હતા. ભોરસદ ખાતે કેટલીક વધારાની પોલીસ આવેલી હોવાથી અને મહાત્માજીની ભોરસદ અથવા રાસ ખાતે ધરપકડ કરવામાં આવનાર છે એવી ઠેર ઠેર સખ્ત અફવા ચાલી રહેલી હોવાથી, લોકોમાં વિવિધ પ્રકારની વાર્તા આજ અપોરથી ચાલુ રહી હતી. મહાત્માજીના સત્કાર માટે આખું ભોરસદ ઉતરી પડ્યું હતું.

મહાત્માજીનો ઉતારો ભોરસદમાં સરકારી શાળામાં આપનામાં આવેલો હોવાથી, સભા પશુ રાતના નવ વાગે શાળાના મકાનમાં રાખવામાં આવી હતી. સભામાં લોકોએ ઘણી મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી અને તેમાં મહાત્માજીએ ત્રીયે મુજબ જાપણ કયું હતું, જાપણ તમે સમજી નવા હસો, કે આટલે જીંચે રચાનેથી કંઈ કહેવાતું કહી રહ્યો છું તેનું કારણ એકજ છે કે મારો અવાજ આ મોટા જલસાને પહોંચી શકે. જે મુખીઓ, મતાદારો તથા સવર્ણીયા જાણીઓ રાજનામાં આપ્યા છે તેમને ધન્યવાદ આપું છું. ખરી દ્રષ્ટિએ

તેમણે રાજનામું આપી થોડું પાપ ધોયું છે અને પ્રાંધશ્રિય કયું છે. સરદાર વલ્લભભાઈ જે બોરસદમાં તમારે અથે આવણી રાખી બેઠા હતા અને છેવટે ન્યાય અપાવ્યો હતો તેનો તમે જવાબ વાળ્યો છે. અને હજી જો મુખી રાવણીયાઓ વગેરે બેઠા હોય તે કાંઈ શોભે તેમ નથી. જેમણે રાજનામાં આપી પોતાના ધર્મનું પાલન કયું છે, તેમણે પોતાની દરજ્જા અદા કરી છે, એમ કહેતા પણ મને સંકોચ થતો નથી.

મને આશા છે કે આ તાલુકામાંથી એક પણ મુખી, મતાદાર કે રાવણીયા રાજનામાં આપવામાં બાકી નહિ રહે, અને જ્યાં સુધી પૂણું સ્વરાજ્યની સ્થાપના નથી થઈ, ત્યાં સુધી સરકારની ટાંક પણ નોકરી લેવાનો ત્યાગ કરશો. અને મને આશા છે કે મુખીઓની માફક તક્ષાદી પણ રાજનામાં આપશે. ગામડામાં સરકારની સત્તા તથ્ય રીતે ચાલે છે. મુખીઓ, પટેલો તથા રાવણીયાઓથી એ સત્તાના બદલામાં બંને શહેરોમાં કાંઈ મળતું હોય, પણ ગામડાંઓને તો કાંઈજ મળતું નથી!

એથીજ હું કહું છું કે આ રાજ્ય મેતાનીયત છે. તેની પ્રવૃત્તિ રક્ષાસી પ્રવૃત્તિ છે, અને તેનો તો નાશજ કરવો એ દરેકનો ધર્મ છે. હું તો નીરંતર પ્રાર્થના કરી રહ્યો છું પ્રજાને, કે તેનો જેટલો બની શકે તેટલો વહેલો દાવ ચાલે !

હું જ્યાં જ્યાં જાઉં છું ત્યાં ત્યાં સમજાવવા પ્રયત્ન કરું છું કે તમે આમાં સામેલ થાઓ. એનાજ ઇતિહાસક્રમે અને અમલદારો કહે છે, કે ત્રીમ કરોડમાંથી ૧૦ કરોડ માણસોને એકવાર આવડું

પણ મળતું નથી અને અધમુવા પડ્યા રહે છે, રાતના સુએ છે ત્યારે બુખે સુએ છે. તેઓ શું સમજી શકે? આપણે તેમને શું સમજાવવાના છીએ, કે જ્યાં સુધી તેમને ખાવાનું સાર ખોરાક કે ખીજા કસાનો બંદોબસ્ત કર્યો ના હોય, આપણે તો તેમને ખવડાવ્યું નથી ત્યાં સુધી ખાવાનો અધિકાર પણ નથી.

રાજ્ય ચલાવનારાઓનું હૃદય ભલે પત્થર જેવું હોય, પણ મારો વિશ્વાસ છે કે જ્યારે હિંદના કરોડો લોકો હું કરું છું તેવી હૃદય પૂર્વક પ્રાર્થના કરશે, ત્યારે ઇશ્વરનું હૃદય પીગળશે. હું કોઇને બમાવવા ઇચ્છતો નથી પણ મારું મન જે સાક્ષી આપે છે તે ખરું જ હશે. એક સમય એવો હતો કે જ્યારે હું સરકારનો સખત વફાદાર હતો. અને બધાને વફાદારી શીખવતો હતો. હું God Save the King નું ગીત ગાતો હતો અને કેટલાક સમાને શીખવેલું પણ ખરું. પણ આખના પડળ ઉધડ્યાં; ભ્રમણા ભાંગી અને સમજ્યો કે જે સહનતની હું આજ્ઞાદી ઇચ્છું છું તેને વફાદાર રહેવું તે શુન્હો છે-પાપ છે. તેથી રાજદ્રોહ એ મારો ધર્મ કરી બેઠેલો છું અને કહેતો રહ્યો છું કે આ રાજ્યને વફાદાર રહેવું છે પાપ છે. વફાદાર રહેવું એટલે એ કે સરકારનું શુભ ઇચ્છવું અને હિંદનું અશુભ ઇચ્છવું. વફાદારીના બદલામાં મને છે તે લેફ્ટનાયરના ચીથરાં આ રાજ્યનીતિ કબુલ કરવી તે દેશની ગરીબ પ્રજાને દ્રોહ કરવા સમાન છે.

હું તમને જે કહું છું તે તમે સમજો. મીઠાનો કાપડો ભંગ કરવામાં તમારાં આશીર્વાદ માગું છું. આમ રાજદ્રોહ કરવા છતાં હું તેમાં મારો ધર્મ માતું છું. છતાં આપણે રાજ્યકર્તાનો નાશ નથી

ધમ્મજ્ઞતા, પણ તેને સલામી યજ્ઞ શકે તેમ નથી. તેને આ યુધ્ધ કરીને આપણે નોટીશ આપીએ છીએ કે હિંદ પ્રત્યે જે પાપ ચાલે છે તે હુએ, નહિ તો સમજાવે કે આજે તો મીઠાના કાયદાનો અમે અમલ કર્યો છે, પણ પછી તો ખીજા એવા કાયદા સામે પણ સામનો થવાનો છે. અને પછી તો એવો અસહયોગ થવાનો છે, કે તેની સામે તમે સામનો નહિ કરી શકો. તમને ફાંસીએ ચઢાવશે પણ કેટલાકને ? એક શીખ અગ્રેજોને ૩૦ કરોડને ફાંસીએ ચઢાવતા કેટલો વખત જોઈએ તેનો હિસાબ તમેજ કઢી લો.

આ રાજ્યનીતિ આપણને એવી કડવી લાગે છે કે તેનો નાશ ક્યાં વિના છૂટકોજ નથી. હું તો છુટો હોઈશ તો પણ આ રાજ્યનિતિનો નાશ કરવાનો છું અને કેદ હોઈશ તો પણ કરવાનો છું. જ્યાં લગી આજુ ત્યાં સુધી એજ વસ્તુ ધમ્મજો રહ્યા છું. દીવાની ખરચો, લશ્કરી ખરચો કે મીઠાનો કર સાચો છે એમ તો કાંઈ પણ કહેવું નથી.

કોન્સ્ટેબલ કરતાં જરા વધારે સત્તાવાળાને મીઠાના કાયદા સંબંધમાં કાંઈ સત્તા આપી છે. કાયદામાં તો મરીજનું મીઠું ડોળતા પણ અમલકાવવાના નથી. આ કરનો કાયદો એ તો એક જુલમ છે, રાક્ષસી નીતિ છે. અને એની સામે થવું એ મારો ધર્મ છે.

અંતમાં તેમણે સિક્કો તથા વિદ્યાર્થીઓને આ ભગતમાં જોડાએ જોડાવાની ભલામણ કરી જણાવ્યું હતું, કે મેં તો વાઇસ-રોયને આ કર કાઢવા સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કર્યા હતા, છતાં કાંઈ કામ નથી આવ્યું અને હું તો બળવાખોર કહેવાયું છું અને તેમ કહેવામાં મને આનંદ છે.

બાદ મીટીંગનું કામ રાતના દસ વાગતાં ખતમ થયું હતું.

રાસ (૧૨)

રાસ સરદાર માટે શું કરે ?

ગાંધીજીનું યાદગાર પ્રવચન

રાસ, તા. ૧૯ મી માચ.

આજ સુધીમાં રાજનામાં આપનારા પોલીસ પટેલો, મતાદારો તથા રાવણીયાની સંખ્યા અનુક્રમે ૨૪, ૬૦ તથા ૨૨ ની થવા પામી છે. અત્યાર સુધીમાં નીચેના ગામોના પોલીસ પટેલોએ રાજનામાં આપ્યાં છે:—નવાગામ, ડભણ, ભુમેલ, નડિયાદ, મહેલજ, વાસણા, સંઢાસર, ઇસરામા, રૂપીમાપુરા, રાસ, વીરસદ, વડાદલા, ખાનપુર, હંતારણ, ધુંદાકુવા, જ માલ, ખનેજડા, વત્રા, કતકપુરા, દાનીલીમડી, હરેરી, અસલાલી, વાવડી અને વડતાલ.

મહાત્માજી બરાબર ત્રણ વાગતાં સભામાં આવી પહોંચતાં લોકોએ તેમને “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” ના પોક્કરો વચ્ચે સત્કાર આપી, આખો મંડપ ગળવી મૂક્યો હતો. અમદાવાદથી પણ ટેલેગ્રાફ લોકો આ સભામાં આવી પહોંચ્યા હતા. મહાત્માજીની બેઠક એક ઉંચી પાટ ઉપર ગોઠવવામાં આવી હતી.

સભાનું કામ સંગીતાચાવ’ શ્રી ખરેએ “રઘુપતીરાવ રામરામ’ની ધુનથી તથા “આણુ જય અર વચન ન જાણ.” ના ગીતથી શરૂ થયું હતું.

બાદ શ્રી. રવિશંકરે શ્રી. વલ્લભભાઈની મુચનાનો અમલ કરી તેમના કાથુમાંથી મુક્ત થવું જોઈએ, એમ દર્શાવી જણાવ્યું હતું કે સરદાર વલ્લભભાઈને સરકારે પકડ્યા અને ગેરકાયદેસર ગીરફતાર કર્યા છે, તે માટે બીજા ગામોની માફક રાસના પટેલે તથા નવ મતાદારોએ પોતાના રાજનામાં આપી દીધાં છે. આ ઉપરાંત સારોલ્લભના દારૂના પીણાવાળા ભાઈએ પણ દારૂ નહિ વેચવા જણાવ્યું છે.

મદાતમાજીએ ત્યાર બાદ વિવેચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે બોરસદ તાલુકામાં અને રાસમાં અને આ પહેલો પ્રવેશ નથી. રાસનાં થોડાં મીઠાં અને ઠડવાં રમરછોડાં પણ રહી ગયાં છે. તમે બતાવેલી દિંમત છુલ્લી નથી ગયો.

પણ બાળે રાસ ઉપર તો કારે જવાબદારી આવી પડી છે. કોઈના સ્વપ્નામાં ન હતું, કે તે અહિં પકડાશે. અમે તો માનતા હતા કે તેઓ તો મારો રસ્તો સાફ કરવા નીકળ્યા હતા. પણ તે અહિં પકડાયા. ખેડા જીલ્લા કરતાં પણ રાસ ઉપર તેમનો વધારે હુકમ છે. તેમનો વિચાર રાસમાં લાપણું કરવાનો હતોજ નહિ. પણ તમારા મેમને લીધેજ કમું હતું અને તે તેમનું પાપ હતું.

એને કારણે રાસ શું કરે? અહીં પટેલો, રાવણીયા વગેરેએ રાજનામાં આપ્યાં છે તેમને મુખારકબાદી આપું છું. દારૂવાળા ભાઈને ત્યાગ મુખી મતાદારો કરતાં એક બંદો વધારે છે. મુખી કે મતાદારે પસાનું બહુ બોવાનું નથી પણ આ ભાઈને તો છે. પણ રાસની પાસે તો રાસના ધમનું પાલન કરાવવાનું છે.

મેં સાંભળ્યું છે કે રાસમાંથી ૫૦૦ સ્વયંસેવકો મળશે, મીઠું પકવશે અને પોતાની જાતને પકડાવશે. મીઠાનો કર ઉધરાવવા કેટલો

ત્રાસ કરવામાં આંખો હતા તે તો છાપાંઓમાં આવેલું જ છે. જે સરદાર ગરીબ માણસોને પછી સજા કરે કે જે કામ આપણા પૂર્વે કરતા હતા તે નબાવી શકાય નહિ. બાળક મીઠું લે તો તેને પણ સજા થાય તે કેવો ન્યાય ? -

કાયદો એ છે કે અમે દરિયા કિનારે જો મીઠું પકવીએ તો અમને ગમે તે કરી શકે. અમે સાંભળ્યું છે કે અમારી પાસેથી મીઠું છુટવી લેશે, તે તો છુટવી લેશે ત્યારે જણ્યારી કે કેટલી વીથીએ સો થાય છે. તે તો અમે તે વખતે જોઈ લઈશું.

પણ રાસના માણસો જેની પાસેથી સરદારને છુટવી ગયા તે શું કરશે ? આજે એક વૃદ્ધ પુરુષ પૂછતા હતા કે વલ્લભભાઈ છુટરી ખરા ? જો તમે બધા સાચા થાઓ અને સ્ત્રીઓ અને પુરુષો એમ કહો, કે અમારે નથી જોઈતાં ધર કે બાર, પણ અમે તો બારવટે નીકળ્યા છીએ, તો વલ્લભભાઈ જલદી છુટી શકે. તમારી પાસે તો મીઠું પકવવાનું પણ પાસે છે.

સરદારને ત્રણ મહિનાની જેલ મળી, તો તમને કેટલી મળે ? પણ મારે તો તમને ચેતાવવાના છે, કે જ્યાં સુધી આ રાજ્યનો નાશ થયો, નથી ત્યાં સુધી તમારે ઝુટ્યા કરવાનું છે, અને તે તમારો ધર્મ છે. વલ્લભભાઈ પૂણું સ્વરાજ્ય માટે જેલમાં ગયા છે. તેમના શબ્દો પૂણું સ્વરાજ્ય માટે, મારો રસ્તો સાફ કરવા માટે નીકળવાના હતા, અને તે શબ્દોનું પાલન કરવું એ તમારો ધર્મ છે.

જે ધર્મ તમારી પાસે પળાવવા ઇચ્છું છું તે રાજદ્રોહનો ધર્મ છે જે રાજ્યનીતિથી લોકો ચુસાતા જાય છે, તેનો નાશ કરવો એ

આપણાં ધર્મ' છે. ધાર્મિક પુરુષ અધર્મ'નું જો કામ કરે તો તેનો પશુ નાશ કરવો જોઈએ. જો આ રાજ્યનીતિનો નાશ કરવાનો તમે બધા સંકલ્પ કરો, તો વલ્લભભાઈને ત્રણ મહિનાના પહેલાં છોડી શકો.

દેશમાં જે ભગૃતિ છે તે ખાદી વિના ચવાની નથી. સુતરનો ધાગો દેશના કંગાળ લોકોને બાધનારો છે, અને તે તાંતણે જે લોકો ભણે તો ખાવાનું નથી મળતું તો જરૂર મળવાનું છે. જે સમયે કંગાળો સાથે સંબંધ બધારો, ત્યારે સ્વરાજ્ય એની મેળે આવવાનું છે ! આ યુદ્ધની કલ્પના પણ મારે મન અકલ્પીત હતી, જે ખાદીનું કામ પણ ચાલ્યું હોત તો.

એટલો નાનો ત્યાગ કરવા તમે તૈયાર ના હોવ, તો વધારે ત્યાગની ઇચ્છા કેમ રાખું ? જે યુદ્ધની ઇચ્છા મુજબ વલ્લભભાઈને ત્રણ મહિના પહેલાં છોડાવવા હોય, તો તે કામ તરત ઉપાડી લેજો. આજે પણ તમે ઇચ્છો તો વગર પૈસે કાપડ પેદા કરી શકો છો.

ખાદ સલાનું કાચ' ખતમ થયું હતું

કંકાપુરી (૧૩)

કરેલી, તા. ૨૦ મી માચ.

ગાંધીજી મહાત્મા ગાંધીજી અને તેમની સેના રાસથી કંકાપુર કુચ કરતી હતી, ત્યાં માર્ગમાં દેવના ગામમાં ૧૦૫ વર્ષના એક વૃદ્ધ ડોશીમા ગાંધીજીના દર્શને આવ્યા હતા. તેમણે ગાંધીજીની ચરણરજ લઈને તેમના કપાળ પર કુંમકુંમનો ચાદ્યો કર્યો હતો અને સ્વરાજ્ય લઈને પાછા ફરવાની આશિષ આપી હતી.

મહાત્મા ગાંધીજી ગાંધીજી સાંજના ૭ વાગે રાસથી કંકાપુર જવા નીકળતાં, રસ્તામાં બબ્બે ત્રણ ત્રણ ખેતરો પાસે, તેમનાં દર્શન માટે ખેડૂતોનાં ટોળા જામેલાં હતા. અને તેમની મહાત્માજી પ્રત્યેની શ્રદ્ધા અનહદ હતી.

‘સ્વરાજ્ય લઈને વહેલા આવજો’

રસ્તામાં જુમેલ ગામે ગામલોકત્રું ભારે ટોળું એકઠું થયું હતું જેમાં એક સ્ત્રી કે જેની વય ૧૦૫ ની કહેવામાં આવે છે તે મહાત્માજીનાં દર્શને આવી હતી અને હૃદયસ્પર્શી ભાષામાં મહાત્માજીને વંદન કરતા તથા શ્રીફળ અને કુંકુંચોખા અર્પણ કરતાં કહ્યું હતું. “ મહારાજ સ્વરાજ્ય લઈને વહેલા આવજો. ”

મહાત્માજી-તમારા આશીર્વાદ છે તો તો આવીશુંજને ?

ડોશીમા-અમારા શા આશીર્વાદ ? સ્વરાન્ય સપ્તને વહેલા આવજો.

મહાત્માજી-સ્વરાન્ય મળશે તો તો આવવાનુંજ છે નહિ તો, પાછી જોવાનું.

અત્રે મહાત્માજીને ધણી ઊંઝાએ શ્રીફળ તથા કુકુઓખા અપેશ્ય કર્યા હતા.

કનકાપુરા ખાતે

બાદ મહાત્માજી આગળ વધ્યા હતા અને રાત્રે ૮|| વાગે કનકાપુર નજ પહોંચ્યા હતા. રાસમાં બાપે રસ્તે તેમની પાછળ લોકોની ભારે મેદની જામી હતી બાદ રાત્રે મહાત્માજીએ કનકાપુરાના લોક સમક્ષ એક જાહેર ભાષણ આપ્યું હતું અને બધાને આ હકતમાં જોડાવા જણાવ્યું હતું.

કારેલી (૧૪)

ભરૂચ જીલ્લામાં પ્રવેશ

રાતના ૧૧ વાગ્યાના સુમારે મહાત્માજી તેમની ટુકડી સાથે કનકાપુરાથી કારેલી તરફ જવા મહિવાની સહાયથી નીકળી પડ્યા હતા. મહી નદીના મહાન તટ પર આ સમયે રાત્રિના અગીઆર વાગ્યા છતાં, તેમજ ભારે અંધકાર હોવા છતાં, ભારે માનવમેદની જમી હતી. અને આજુબાજુના ગામ લોક પણ ત્યાં ઉતરી પડ્યા હતા. સાબરમતીના આ સંતને વિદાય આપવા સ્ત્રીઓ પણ નદીને કાંઠે એકઠી થઈ હતી. રાત્રિ અંધારી હતી અને પાણીના પટનો તો કાંઈ અંતજ દેખાતો નહોતો. આજુતું દ્રષ્ય અતુલ્ય હતું અને તે હિન્દના ઇતિહાસમાં સોનેરી અક્ષરે લખી શકાશે.

બરાબર સવા અગીઆર વાગતા મહાત્માજીની બોટ “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” ના પોકારો વચ્ચે કારેલી તરફ જવા ઉપડી હતી. સાથે ખીજ તેમના સ્વયંસેવકોની ઢોડીઓએ પણ તેમની સાથે કુચ કરી હતી. નદીમાં પાણી ઉતરતું હોવાથી નદીની સામે પાર ઉતર્યા પછી કાદવમાં પણ બે માઈલ સુધી કુચ કરવાની હતી. ખીજ પાર નીકળી જતાં રાત્રિના બાર વાગી ગયેલા હોવાથી, અને ઠંડા પવનના સુસવાટા પણ ચાલુજ હોવાથી, તે મુસાફરી ધણી કઠિન થઈ પરે તેમ હતું. કારણ કે ચીકણા કાદવમાં પોતાનો માલ ખાંધે રાખી દરેકને બે માઈલની લાંબી મંજલ કરવાની હતી.

માટી ચીકટ હોવાથી ચાલનારને ટૂંચી મુશ્કેલી પડી હશે તેનો ખ્યાલ બીજાને તો શો આવી શકે ? બે માઇલ પસાર કરતાં તો બે કલાક થાય તેમ હતું. પરંતુ સ્વયંસેવકો ઉપરાંત બીજા પશુ સમુદાય હોવાથી, ધીમે ધીમે તે રસ્તો ‘મહાત્માજીની કુચ’ ના કાપ-ક્રમ વિશે વિશ્વ પ્રકારની ગોઠિ કરતા કરતા પસાર કરી ગયા હતા અને કાંઈ આવતા કાંઈક આરામ મળ્યો હતો.

૫. જવાહીરલાલનો ભેટો

કીચડ તો એવો જમી ગયેલો હતો કે જાણે પગમાં ઓવર બ્રુટ પહેર્યા ના હોય અને પગ પશુ ત્રણ ત્રણ વાર પાણીથી સાફ કર્યા ત્યારે પણ પરાણે સાફ થયા. મહાત્માજીના કુચના કાપ-ક્રમમાં ખરો કસોટીનો દિવસ આજનોજ હતો. મહાત્માજી વગેરેનો ઉતારો કાંઈ ઉપર સુકી જમીન ઉપર ખુલ્લા મેદાનમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.

ખુલ્લા મેદાનમાં ઉતારો

આટલો બધો આખા દિવસનો શ્રમ હોવા છતાં, મહાત્માજી તો રાત્રે ત્રણે વાગે જાગી ઉઠ્યા હતા, અને પોતાનું કામ ચર કપુ હતું. પડિત જવાહીરલાલ નહેરુ સવારમાં સાઝાચાર વાગે કનકાપુરાને રસ્તે ચપ્પને બોટમાં ચઢી, કાંઈ ઉપરના સુકામ ઉપર આવી પહોંચ્યા હતા અને મહાત્માજી સાથે ખાનગીમાં ચર્ચા ચલાવી હતી.

બાદ સવારના ૬ વાગતાં મહાત્માજી પોતાની ટુકડી સાથે કારેલી તરફ જવા ઉપડ્યા હતા. અને ત્યાં પશુ રસ્તામાં લોહિાંજે તેમનો ભારે સત્કાર કર્યો હતો અને ગામમાં તેમનાં દશનાથે લોહિાંજી ભારે મેદની જમી હતી.

જાંબુસર, તા. ૨૦ મી માચ.

મહાત્મા ગાંધી ગઈ કાલે રાતે ૧૧-૩૦ વાગે કંકાપુરથી “ગાંધીજીની જય” ના ગગનભેદી પોકારો વચ્ચે બોટમાં મહીસાગર ઓળંગવા ઉપડ્યા હતા અને બે કલાકની મુસાફરી પછી કિનારે જઈ પુગ્યા હતા. તેમને બે માઈલ લાંબો નદીનો રેતાળ, મહડ અને ઘુંટણપુર પાણીવાળો પટ ઓળંગવો પડ્યો હતો. અમવાળી મુસાફરી પછી રાતના ત્રણ વાગે ગાંધીજી પંડિત જવાહીરલાલ સાથે મસલત કરતા બેઠા હતા. પંડિત જવાહીરલાલજી કંકાપુરથી રાતના ૪-૩૦ વાગે ગાંધીજી સમક્ષ આવી પહોંચ્યા હતા.

ગાંધીજીએ જવાહીરલાલ અને પોતાની સેના સાથે નદી કિનારેથી સવારના ૭ વાગે કુચ શરૂ કરી હતી અને સવારના સાડા સાત વાગે તેઓ કારેલી જઈ પુગ્યા હતા. ત્યાંના લોકોએ બારે ઉત્સાહથી ગાંધીજીનો સત્કાર કર્યો હતો. લગભગ આઠ હજાર માથુસોની જાહેર સભા મળી હતી. ગાંધીજીએ સ્થાનિક મુખી અને મતદારોને રાજીનામાં આપવા માટે અગિનદન આપી જણાવ્યું હતું, કે તમારે બધાએ મીઠા વેરા સામેના સત્યાગ્રહમાં સામેલ થવું જોઈએ. મીઠાં વેરા મરીજો. પર અસર કરતા છે અને તેથી અમને આ મળવળ દાથ ધરવાની ફરજ પડી છે. તમે મહી નદીના પાણીમાંથી મીઠું બનાવી શકો છો.

ગાંધીજીએ છેવટે ગ્રામ લોકોને ખાદી ધારણ કરવાની અને મહાસભા કહે તે મુજબ ચાલવાની અપીલ કરી હતી.

કારેલીમાં ગાંધીજી

કારેલી, તા. ૨૦ મી માચ.

મહાત્મા ગાંધીજી આજ રોજ કારેલી આવી પહોંચ્યા બાદ આખો દિવસ તેમના ઉતારા પાસે લોકોની ઠઠ ચાલુ રહી હતી. અને સભાનો સમય ત્રણ વાગ્યાનો હોવા છતાં, બાર વાગ્યાથી લોકોની મેદની જામી ગઈ હતી. સભામાં આશરે ૮ થી ૬૫ હજાર માણસોએ હાજરી આપી હતી. જેમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા એક હજારની હતી.

શરૂઆતમાં પ્રાર્થના થવા બાદ ભરૂચ જિલ્લા સમિતિના પ્રેસીડન્ટ ડૉ. ચંદુલાલ મણિલાલ દેસાઈએ નીચે મુજબ તાલુકાની સ્થિતિ રજુ કરી હતી.

તેમણે જણાવ્યું હતું કે ભરૂચ જિલ્લામાં અમને ભય હતો કે બાપુજી ખેડા જઈને વટાવી અહિં આવી ન શકે. પણ અમારી અંતઃકરણની લાગણી હતી, તેથી આપ આવી શક્યા છો. આ જિલ્લામાં જો કે કંઈ ચળવળ ચલાવી નથી, તો પણ ભારે જાગૃતિ આવી છે અને આ જિલ્લામાંથી પડેલો સારી સંખ્યામાં રાજનામાં આપશે એમ લાગે છે. આ જિલ્લામાં હિંદુ મુસલમાનની વસ્તી બહુ છે, અને અમને આશા છે, કે મુસલમાનો પણ સારી સંખ્યામાં રાજનામાં આપશે.

આ જિલ્લાના ૪૦૦ ગામ છે. અને અમે પાંચ હજાર રૂબંદોની માગણી કરી છે, અને અમને આશા છે કે આ જિલ્લો સારી આશા આપશે.

મહાત્માજીનું ભાષણ

લાઈઓ અને બહેનો.

ભરત્ય જીલ્લામાં આ લડતને અંગે આજે પહેલો પ્રસંગ છે. અને તે વખતે મારું અને મારા સાથીઓનું તમે જે સ્વાગત કર્યું છે તે માટે હું તમારો સૌનો આભાર માનું છું, અને આપણા કહે છે ભરત્ય જીલ્લાના સફળાચ્છ છે, કે પડિત જવાહીરલાલ ગુજરાતની લડતમાં પહેલીજવાર અહિં આવી ગયા. અને જેટલી ઉતાવળથી આવ્યા, તેટલીજ ઉતાવળથી તેમના કામ માટે પાછા ગયા. પ્રભુ કરશે તો તેમનું કામ આટોપી લઈ, જશુદાર મુકામે પાછા આવી પહોંચશે.

૭૦૦ પટેલો રાજનામું આપે તો ?

આજે બપોરે ગાંધીજીએ જંગી જહેર સલા સમક્ષ પ્રવચન આપતાં જણાવ્યું હતું, કે જો ભરત્ય જીલ્લાના ૭૦૦ ગામેના પોલીસ પટેલો રાજનામા આપે તો મને ખાતરી છે કે, સ્વરાજ્યને નજીક લાવી શકાશે. હિંદના સાત લાખ ગામડામાં ગેર રાજ્ય છે આ ગામડાને દિતકારક એક પણ વસ્તુ કરનામાં આવતી નથી આ સાત લાખ ગામડામાં સાત લાખ પ્રાથમિક શાળાઓ પણ નથી જ્યારે આપણે સ્વરાજ્ય મેળવીશું ત્યારે આ બધી સ્થિતિ સુધરશે અને ત્યારે બધાને રોટલો મળશે. હું તમને મીઠા વેરા સામેના સત્યાગ્રહમાં

મોટી સંખ્યામાં હાજર થઈ, મને સહાય કરવાની અપીલ કરું છું. તમારા સમક્ષ બીજો કશો માગ નથી. ક્યાં તો તમે મીઠા વેરાના કાયદાને કાઢો અથવા તમે મરી જાઓ!

ચંદુભાઈએ તમારે માટે જે આશા બતાવી છે તે એ બતાવેજ. કારણ કે એનામાં મહત્વાકાંક્ષા રહેલી છે. તે પણ મારા જેવા આગાવાદી છે. પાંચ લાખમાથી પાંચ હજાર સ્વયંસેવકો નોંધવાની વાત જરા વધારે ન કહેવાય. દરેક ગામના મુખી પટેલ અને રાવણીઆ, રાજનામા આપો, એમ હું ઇચ્છું છું. છતાં હજી સત્યયુગ નથી થયો. જીસાના ૪૦૦ ગામમાંથી ફાઇ પાછું ન હોય, પણ એકવાર જે રાજનામાં આપે તે પાછળથી પાછા જેવી લે, તો એ શરમ બરેલું ગણાય. જે રાજનામાં અપાય, તે નાટકી ન હોવા જોઈએ. તમે બધા તૈયાર થશો, તો મારી ખાતી છે, કે આપણને જેલમાં પણ નહિ પૂરે.

પટલોને

મુખીપણ એક મંદી વસ્તુ છે. જેમ માખીઓ ખરાબ વસ્તુઓ ઉપર વળગી રહે છે તેમ આપણાથી ન થાય. તમને મુખીપણનો એવો મોહ ન હોવો જોઈએ કે જે હું છોડીશ તો બીજો લઈ લેશે. એ ભય રાખવો નહોતો છે એનો શુદ્ધ મનથી ત્યાગ કરવો જોઈએ. તે સિવાય એમને એમ અપાયેલાં રાજનામાનીરથક જરો. ખરી વખતે તમે દગો દો તો તમારે માટે શું ધારી શકાય? તમે મામલતદાર પાસે જઈ પોકાર કરો, કે હું તો ગ્રાસથી છુટવા માટે નાજનામું આપનાર હતો અને આપનો વફાદાર સેવક છું. અને

મામલતદાર તમને ડરાવી વળી પાછા તમારી જગ્યાએ તમને નીમે. તો એમાંથી કંઈ સ્વાદ નહિ આવે. રાજનામા આપ્યા પછી તમને ડરાવે, લલચાવે તોપણ જે મુખી કહે કે અમારે તમારા રાજમાં મુખીપણું નથી કરવું તો હું એ સાચુ માનું. બીજે ઠેકાણેથી આવા રાજનામાં આવી ગયા છે. તમારો નિશ્ચય ઠેક સુધી ટેકા એમ હું ખાતુ છું.

ગરીબનો બેભો

તમે સમજો કે હું શું કરવા નીકળ્યો છું, અને મારી સાથે જે સંધ છે તેની શી ઉમેદ છે, વિદ્યોદી ભરવાનો ત્રાસ હોય છે. પણ વિદ્યોદીનો કર તો જેની પાસે જમીન હોય તેને માથે હોય છે. એ કંઈ સ્ત્રીઓને કે બચ્ચાઓને નથી પડતી, પણ એક એવી વસ્તુ છે જેનો કર બાળક અને સ્ત્રીઓને, ગરીબ અને તવંગર સૌને આપવો પડે છે. કરોડપતિ પણ આપે છે. પણ ગરીબ વધારે આપે છે. કારણ કે ગરીબને મસાલા મળે નહિ, એટલે એને વધારે જોઈએ. ગરીબને રોટલામાં સ્વાદ લાવવા માટે એકજ વસ્તુ કે મસાલા તે મીઠું. તેને પણ સરખોજ કર આપવો પડે છે. આવા અન્યાયી રાજ્યને હું રાક્ષસી રાજ્ય કહુ છું.

‘સાત લાખ ગામોમાં અધારૂ’

તમે ગુજરાતીમાં એક કવિના તો વાંચી હશે. ‘પુરી એક અધેરી ને મંડુ રાજ.’ પણ બહિં કંઈ એક અધેરી નગરી નથી બહિં તો સાત લાખ ગામડામાં અધારૂ છે. એક પણ ગામ સાક-સુક થતું હોય. તેના આરોગ્યની સંભાળ લેવાતી હોય, તેનાં બાળકોને કેળવણી મળતી હોય એવું નથી. નિશાબો પણ નથી.

સ્કૂલમાં પહેલાં દરેક ગામમાં મહેતો રહેતો અને નિશાળ ચાલતી, એ સાવ સાચી વાત છે. હવે એ જતું રહ્યું. આવા તો ખીજ અનેક દાખલા જતાવી શકું. તેમાં ગરીબો પાપમાસ ચતા હોય.

એવા રાન્યતંત્રનો નાશ કરવો એ આપણે 'ધર્મ' છે. અને એવું રાન્યતંત્ર સ્થાપવું જેમાં ગરીબમાં ગરીબ માણસોને પૂરેપૂરું રક્ષણ મળે. અને હિંદુ મુસલમાન કે પારસી સાને સરખો ન્યાય મળે. હમણાં તો જે ઢોંગી હોય, તે ફાવી જાય, ને સીધો ને મુગો માણસ માર્યો જાય, એવી સ્થિતિ છે. આજે બળીઆના બે ભાગ છે. નબળા પાપમાસ થઈ જાય છે, આજે તો રોટલો પણ મળતો નથી. એવું રાજ થઈ ગયું છે.

આ સ્ત્રીઓ આવી છે એમના સરીર ઉપર પોતાના બનાવેલાં કપડાં નથી. એક વખત એવો હતો, ન્યારે આપણે જેમ હાથે રાધિલો બોરાક જમીએ છીએ, તેમ હાથે બનાવેલાં કપડાં પહેરતાં. પણ નુર ઉડી ગયું છે. હવે આ રાન્યતંત્રનો અંત લાવવો છે. તેથી પહેલાં તો મીઠાનો કર લીધો છે. અને એ કઢાવવો છે અને એ મીઠું તો મરી નદીના કઠિ પણ થાય છે. પણ દરગાહ અને સરદારે મને કહ્યું, કે એ માટે જલાલપુર સુધી જવું એ ઠીક છે. ત્યાં જતાં કે મીઠું બનાવીને પકકશે તો પકકાયું છે. પણ મંગાની કાવડ માફક એક ટુકડી તો ત્યાં પહોંચી આવનાનીજ છે.

મુખીઓ રાજનામાં આપે એ તો જરૂરુ છેજ. પણ જેટલા સ્વયંસેવકો માગે તેટલા નીકળા પડે. હું તો આજેજ જોઈને આવ્યો કે તથુજ માધવ દૂર તમે એમને એમ મીઠું પકાવી રહ્યા છો. મદિનાના અમુક દિવસ મીઠાના ચરના ચર હોય છે. પણ એ ન

સેવાય. એ સેનારને ગુનેગાર ગણવામાં આવે છે. જ્યાં અધિરાજ ચાલે છે તેમાં તમને ગુનેગાર ગણશે. એ મીઠાનો કર કઢાવતાં પકડે, તો તમે જેલને વધાવી લેજો. પણ એ કામ તો કાંઈ આખો વખત નથી કરવાનું. ત્યારે બીજું શું કરવાના છો ? તમે સહેજ મન ઉપર લો, તો કપડાં પાછળ ખરચાતા કરોડો રૂપિયા બચાવી શકો છો. ગાયકવાડી હક્કવાળા મીઠાનો કર રદ કરવાનું કામ કરી શકે છે. પણ એ ન કરવું હોય, તો ખાદીનું કરી શકે છે. એ કામ તો સ્વરાજ્યનું અવિભાજ્ય અંગ છે, અને એ કામ હિતી નીકળવાનું છે. હું જે કાંઈ કહું તે સમજવાની શુદ્ધિ અને શક્તિ તમને ઇશ્વર આપે.

મજેરા છાવણી, તા. ૨૧ મી માચ.

પાંચ નવા સ્વયંસેવકો,—એ બંગાળમાંથી અને ત્રણ મદ્રાસમાંથી—સ્વયંસેવક દળમાં જોડાવા અહિં આવ્યા છે. ગાંધીજીએ તેમને દળમાં લેવાની ના પાડી હતી અને તાલીમ લેવા માટે આશ્રમમાં જવા કહ્યું હતું.

આજની સભા શરૂ થઈ તે પહેલાં એક વિચીત્ર બનાવ ધ્યાન પર આવ્યો હતો. હિંદુસ્થાનના લોકો ખેડા હતા, ત્યાંથી થોડે દૂર ગાંધીજીનું ભાવણ સાલગવા ‘અંત્યજ્ઞે’ ખેડા હતા. આનો મમ્ સમજી જઈ સ્વયંસેવકો તેમની સાથે જઈ ગયા હતા.

ગાંધીજીએ આવીને આ જોયું ત્યારે તેમને દુઃખ થયું. તેમણે કહ્યું—‘અંત્યજ્ઞ ગણાતા લોકોને બીજાથી દૂર જોડેલા મારી આ કુચમાં હું પહેલીજ વાર જોઉં છું ! આપણે અસ્પૃશ્ય પર રાજ કરવું છે અને બીજી બાજુ સરકાર આપણા પર સત્તા ચલાવવા માગે છે !

બને સમાન છે. જો આમ ચાલુ રહે, તો આપણે સ્વરાજને માટે લાયક નથી. આ જોઈ મને ખરેજ દુઃખ થયું છે ! તમે ‘અરપૂર્યો’ ને તમારી સાથે બળવા દેશો નહિ તો આત્રીથી માનજો કે સ્વરાજ દૂર ને દૂર થશે. સ્વરાજ માટેની લડત એ ધર્મ’ મુદ્દ છે અને એ લડતમાં કોમોને બેદરબાવ દોષ શકેજ નહીં.

પછી ગાંધીજીએ ઉચ્ચ ગણાતા વગેરે પૂછ્યું કે “અરપૂર્યોને તેમની વચ્ચે બેસવા દેવામાં હવે તેમને કંઈ વાંધો છે ? જો તમે અંત્યજને સાથે બેસવા દેશો નહિ, તો હું તેમની વચ્ચે જઈ લાયક કરીશ જો તમે તેમને સાથે બેસવા દેશો, તો હું તમને સુમારકબાદી આપીશ”.

અને એક જણે બધા વતી કહ્યું કે ‘તેઓને કંઈ વાંધો નથી. આથી બધા અંત્યજો પાસે આવ્યા અને બધા વચ્ચે બેઠા.

ગાંધીજીએ હવે કહ્યું કે “આજે આ ધામી’ક કાપ’ કરી તમે સ્વરાજ એક ડગલું આગળ ધપાવ્યું છે. અંત્યજોને અડકવામાં પાપ નથી, અને એ પાપ હોય તો હું તમને તેમ કરવા કહું જ નહિ. ઉલટું મીઠાના કરના કામદાને તાપે થયું એ પાપ છે. એકજ ગરીબ તેમજ તવંગર બંનેને કચરે છે. મીઠાના કામદાનો ભંગ કર્યાથી તમારામાં જે બળ આવશે, તેનાથી સરકારને બારે કરો નહિ નાખવાની તમે ફરજ પાડી શકશો.

હું તમને આ લડતમાં મદદ કરવાનું કહું છું, હું જલ્લાલપુર પહોંચું કે તરત તમારા ગામ નજીક મીઠું પકાવવાનું કહેવામાં આવશે. જો તમે બધા એક થઈ કામ કરશો, તો સ્વરાજ મળશે એવી હું આત્રી આપું છું.

ગજેરા (૧૪)

ગજેરાને માગે

૧ મહાત્મા ગાંધી આવતી કાલે સવારે ગજેરા જવા કુચ કરી જશે. કારેલી મહીસાગરના કિનારાપર આવેલું એ હજાર માણુમોની વસ્તી-વાળું એક ગામડું છે. ત્યાંથી બાર માઇલની અંદર રેલ્વે સ્ટેશન, દપાલ કે તાર ઓફીસ નથી. રસ્તાએ રેતાળ છે અને દરેકને અવરજનરના સાધનોને અભાવે પગે ચાલીનેજ મુસાફરી કરવી પડે છે.

ગાંધીજી ગજેરા ખાતે

ગજેરા જાવણી, (જંજુસર) તા. ૨૧ મી.

મહાત્મા ગાંધીજી અને તેમના રસયસેનિકાની ટુકડી અહિં આજે સવારે ૯ કલાકે ૬ માઇલનું મજલ કાપી આવી પુગી હતી અહિં આબાના અને વડના અનેક જાડા હોષ આસ્થળ ધણું રમણીય છે. મહાત્માજી અને તેમના અવસેવકાએ અહિં પોતાનો પગવ નાખ્યો હતો. આ પૂર્વનું કારેલી સ્થળ, લગભગ વેરાન હોષ, ત્યાં જાડોની ઘટા ન હોતી સુખનો ત્યાં સખત તાપ પડતો હતો અને તેને લઇને લગભગ ડઝનેક સ્વયંસેવકા રહેજ ખીમાર પડી ગયા હતા. ગાંધીજીએ તેથી આ રાષ્ટ્રીય સેનિકાને અસહતોની ટીપમા નોખવાનું

દરમાન્યું. તેઓ દ્વે ગાડીમાં ભર્ય જશે અને ગાંધીજી અને તેમની સ્વયંસેવકોની ઢુકડી ત્યાં જઈ પહોંચતાં મુખી વિશ્રાંતિ લેશે.

આ છાંદાના ઉત્સાહી કાર્યકર્તા ડો. ચંદુલાલ, સ્વયંસેવકોના અત્રેના મુકામ દરમ્યાન તેમની સુખ સગવડતા જળવાય, તેટલા માટે પોતાનું બનવું કરે છે. અમદાવાદ ખાતે મળનારી મહાસભા મહાસમિતિની બેઠકમાં હાજરી આપવાનું ગાંધીવાળા તેમણે અહિં રહેવાનું પસંદ કર્યું છે. ગાંધીજીના પ્રવાસને રૂતેદમંદ બનાવવા અને તેમના પ્રવાસનો હેતુ ગામડાંની પ્રજાને સમજાવવા તેઓ અહિં અયાગ, પ્રચારકાર્ય કરી રહ્યા છે.

મહાત્માજીએ છેલ્લે કરેલા ભાષણ દરમ્યાન જણાવ્યા પ્રમાણે તેઓ અત્યંત માન્ય પ્રજાને સ્વયંસેવકોની ઢુકડીમાં જોડાવાની તથા મુખી પોલીસ પરેસો તરીકેના રાજાનામાં આપવાની જરૂર સમજાવતા રહ્યા છે.

એવું માનવામાં આવે છે કે પં. જવાહરલાલ અને મહાસભા પ્રમિતિના કેટલાક સભ્યો આવતી કાલે જંશુસર આવી પૂગશે. ગાંધીજી અને તેમના સ્વયંસેવકોને અહિંના મુકામથી સારી વિશ્રાંતિ મળી છે.

ગજેરાની સભામાં અપૂર્વ વિજય

આખી સભાએ અંત્યજોને સભામાં હાખલ કર્યા

ગજેરા, તા. ૨૧, મી માચ.

મહાત્માજી આજે સવારે કારેલીથી નીકળી સવારના ૮૧૧ વાગતાં જાગેરા ખાતે આવી પહોંચ્યા, તેમનો સારો સત્કાર કરવામાં આવ્યો.

દતો. રસ્તામાં વહેડી મુકામે પણ ગાય લોકોએ તેમનો ખસતકાર કર્યો હતો. ગળેસ ખાતે મહાત્માજીનો ઉતારો એક ચોમાતેવાર કરવામાં આવેલા, ખાસ મંડપમાં કરવામાં આવ્યો હતો. અને પણ મહાત્માજીનાં દશન મારે આવેા દિવસ લોકોની ગીરદી ચરદી હતી.

બાદ કાપકુંઢ મુજબ સાંજનાં સાડાત્રણ વાગે એક બહેર સમેળવવામાં આવી હતી. અને તેમાં આજીબાજીનાં ગામઠાઓમાં પણ લોકો મોટી સંખ્યામાં ઉતરી પડ્યા હતા.

સભાનું કામકાજ સંગીતાચાર્ય શ્રી. ખરેએ ‘રઘુપતી રા’ રાગરામ”ની ધુનથી શરૂ કર્યું હતું.

મહાત્માજીએ ત્યારબાદ વિવેચન કરતાં અંત્યજે સભામાં જુદા બેડેલા હોવાથી બધાબધું હતું, કે આપણે તેમને આપણા જુદા રાખીએ તે ઠીક નથી. મને બધે રથજે તેમની સાથેજ રહે દેવામાં આવેલો છે. માત્ર આજ રથજે હું આવું નેહું હોડો. ચંદુભાઈનો હાથ તો અત્યંતેના તથા બીજા બધાના મોજવા દષ્ટએ છીએ. હું તો સ્વરાજ્યને ધોડે ચડ્યો છું તે પાઉતરવાનોજ નથી. તમે મદદ નહિ કરો, તો પણ હું તો નથી ઉતરવાનો. હું તો પારસી, મુસલમાન બધાને ઘેર જનારો. આ ધર્મની લડત છે, અને તેમાં આવો બેદબાવ હોય, તો કાંઈ ના થાવાથી હું તમોને પૂછું છું કે શું અંત્યજે હજી પણ કુર બેઠા રહે મારી દુકડીમાં પણ અંત્યજ બાધ્યો તો છે. તમે લોકો રાજપુશી અહિં આવે એમ કહો તો હું રાજ ચઢશ, નહિ તો હું ત્યાં જા

બેસીશ. અને ત્યાંથી લાવણું કરીશ તમારી ઇચ્છા હોય તોજ
હા કહેજો

અત્રે આખી સભાએ હા પાડતાં, બધા અંતરે સભામાં
આવીને બેઠા હતા. અને મહાત્માજીના લાવણુંની ઘણી સારી અસર
થઈ હતી

ખાદ આગળ ચાલતાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું કે તમે ખચીત
માનજો, કે આજે તમે આ એક પગલું ભરી, સ્વરાજ્યનું એક પગ
ધીયું બધું છે. આ લાઇઓ આવ્યા છે તેમાં અધમ' ક્યું છે,
એમ ના માનશો. તમે એમ સમજો કે હું જે તમને કહું છું તે
અધમ'ની વાત નથી, પણ ધમ'ની વાત છે.

હવે હું મૂળ વાત ઉપર જઈશ. પણ તે પહેલાં તમે 'પગલું
લેધું', તે માટે તમને ધન્યવાદ આપુ છું. આ સંબંધતંત્રે આપણને
એવા બનાવી દીધા છે, કે જે ઉપર આપણે વિચાર કરવાનો છે.
આપણી ઉપર મીઠાનો કર નાખવામાં આવે તે કેવો અત્યાચાર ?
કેવો લુલ્હમ ? તે અઢી આનાના મીઠાનો સવા રૂપિયા લે છે. કર
પણ જાની રીતે લે છે. હું તે પાપી સંબંધનીતિ કહી નાખવા
મારું છું પાપી સંબંધ નીતિમાં રહેવું એ પણ પાપ છે. આપણે
"રઘુપતી રાધવ સંજારામ" એ દરરોજ ગાઈએ છીએ તેનું કારણ
આપણે પતિત તો છીએજ.

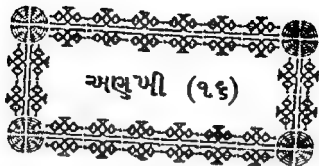
આથી આપણે આ પતિત સંબંધનો તો હમેશાં નાશ થાય.
એજ નોવાનું છે. આજે તો આપણે એક લાખ અંગ્રેજી કરીએ

છીએ. જેમ અંત્યેજને અડકીએ છીએ, તેમ આપણે અંગ્રેજોને મારવા ઇચ્છતા નથી, તેમ તેનાથી ડરવા પણ નથી માગતા. તેના રાજ્યતંત્રનો નાશ કરવા માગીએ છીએ. અને તે માટે મીઠાના કર મારેતું સાધન એક પહેલું પગથીયું છે. અહિંથી ધન દરરોજ તેઓ છુંદી જાય તે જોવા નથી ઇચ્છતા. ગણ કાલે કારેલીમાંથી મુખી તથા મતાદારોએ રાજનામાં આપેલાં છે અને ખીજા પણ આપવાના છે. હજી તલાટીએ કાષ્ટએ પહેલ નથી કરી. બારડોલીમાં તો તલાટીઓ પણ તૈયાર થાય છે એમ જણાવ્યું છે પણ શું સરદાર એકલા બારડોલીના હતા ? તેતો આખા ગુજરાતના હતા. અને તેમાં તમારે પણ સાથ આપવાનો છે.

હું તો જસાલપુર જવાનો છું, અને મીકું પકવીશ. તમને બધાને કહી દેવાનો છું કે મીકું પકવતા ચંદ્ર જાઓ. કારણ કે તમારી પાસે તો નદી ધણીજ પાસે છે.

અંતમાં તેમણે ખાદીનો પ્રચાર કરવા માગણી કરી, હાજર રહેલાઓને તેમના કાર્ય બદલ અભિનાદન આપ્યું હતું. અને 'મહાત્માજીની જયન્તા પોકારો વચ્ચે મિટિંગલું કાર્ય અતમ થયું હતું.'

અણુખી, તા. ૨૧ મી માચ'

મદાતમાજી મજેરાથી સાંજના છ વાગે પોતાની દુકાની સાથે અણુખી ગામે જવા ઉપડતાં, લેકિાએ તેમને સમિમ વિદાય આપી હતી. બાદ આઠ વાગતાં તેઓ અણુખી ગામમાં આવી પહોંચતાં તેમના દરા'ન માટે તો કલાક અગાઉથી ગામ લોક એકઠું થયું હતું. આજુબાજુનાં ગામોથી પણ ધણા લોકો તેમના દરા'ન માટે આવી પહોંચ્યા હતા.

બાદ કાપ'કમ મુજબ રાત્રે નવ વાગે ગામના યોગાનમાં, એક જાહેર સભા યોજાવામાં આવી હતી, અને સંબીતાચાચ' શ્રી ખરેએ "રઘુપતી રાધવ રાજરામ"ની ધુનથી સભાના કામની ચર્ચાત કરી હતી. સભામાં બીઓએ પણ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

ત્યાંના મુખીએ પહેલાં એકવાર રાજનામું આપી, અમલદારોના હબાણથી પાછું ખેંચી લીધું હતું. તેણે ફરીથી રાજનામું આપી પોતાની નબજાઈ માટે દીલગીરી જાહેર કરી છે. આ બનાવથી આ ગામના લોકોએ આ અમલદારનો સામાજિક બહિષ્કાર કરવાનું દરમ્યું છે, અને જે અમલદારને માલ પુરો પાડે, તેમને દસ

રૂપીયાના દંડની શિક્ષા કરવાનું જાહેર કયું છે. આજે ગાંધીજીની મંડળી સાથે આવેલા અમલદારોનો લોકોએ સંપૂર્ણ અધિકાર કયો હતો, જેને માટે તેમણે ફરીઆદ કરી હતી. કે દીવાસળી અને પાણી જેવી વસ્તુઓ પણ પૈસા લઈને, આપવાની લોકો ના પાડે છે.

બાદ મહાત્માજીએ બાવણ કરતાં જણાવ્યું હતું, કે પ્રથમ તો મારી પાસે મુખી શીવાભાઈનો કાગળ છે, અને તે તેમણે મામલતદાર ઉપર લખ્યો છે. તેમાં તેમણે જણાવ્યું છે, કે પોતે અમાઉ બોળવાઈને રાજનામું આપેલું પણ તે પાછું જેથી લીધેલું. પરંતુ પાછળથી હું એવા નિશ્ચય ઉપર આવું છું, કે જ્યાં મુખી હું હિંદુસ્થાન સ્વતંત્ર નહિ થાય ત્યાં મુખી તે જગ્યા સ્વીકારવાનો નથી, અને એથી આ જગ્યાનું કાયમનું રાજનામું આપું છું. આવી રીતે રાજનામું અંપાય, તેની કેટલી કિંમત હોય તે હું કહી શકતો નથી. પણ આવું ધણીવાર બને છે. કેટલાક બોળવાઈ જાય છે અને કેટલાક દબાઈ જાય છે. સરકાર તરફ લોકો વફાદાર મટી જાય છે, ત્યારે અમલદારોની કાંઈ કિંમત નથી. જે માણસ લોકો ઉપર ત્રાસ કરે છે, તેને લોકો ના ગણકારે એ ખોટું નથી.

મારી જાણમાં આવ્યું છે, કે અહિં પણ કેટલાક સરકારી અમલદારો આવ્યા છે અને તેને લોકો કાંઈ આપનાં નથી. અને તેમને મને તેમ કરવાનો અધિકાર છે. તેમાં હિંસા નથી. પણ જે અમલદાર બુજે મરતો હોય, તો તેને આપવું જોઈએ. રોકથી માગે તો ના આપીએ.

હું તો સરકારને કહું છું કે તમારું રાજ્ય રહેવાનું નથી. અમે ૮૦ જણા પ્રતિજ્ઞા લઈનેજ નીકળ્યા છીએ, કે અમારે કોઈની સામે દુરમનાઈ નથી. પણ રાજ્યનીતિ કાઢવા માગીએ છીએ.

જો કોઈ અમલની રૂએ માગે, તો તેને ન મળે હિવાસળી, ન મળે ધર, કે ન મળે પાણી. વાઈચારાની માગણીથી માને તો જુદી વાત ! અમલદારની રૂએ કહે તો તો કહીએ કે કાંઈ જરો, પણ સલામી તો નહિજ થાય ! પંત્રીખર્ચા કાપરે એવું કરાવ્યું હતું. જો આપણા શુભરાતમા એવા અમલદાર હોય તો જુદી વાત છે !

તમે વેરબાવ બુલીજ જાઓ. હું તો મરી જઈશ, કે મને જેલમાં નાંખશે, તો પણ મને કાંઈ થવાનું નથી તેઓ તો મારા મિત્રજ થવાના છે અને તમે પણ મારા જેવા મરો, તો તમારે કોઈ વફો વાળ કરે તેમ નથી.

હું તો મારી સાથે જવાને માર્ગ છું. ૬૦ લાખ માણુમોનો સાથ મારું છું. થોડાનો સાથ મળશે તો પણ ચાલશે મારે તો સાથાનો એક જોઈએ છીએ. જોડાનો નહિ. જુઓ અદિ જ હું ખેરો છું, તેની ઉપરના વાગમમાં તમે ખાંદી રાખી છે. પણ નીચે શું છે !

જો તમે ખરો એક કરવા ઇચ્છતા હો, તો તો ધણું કામ કરવાનું છે. ખાદી પ્રત્યે ખરું વતન રાખો, અને દારૂ વગેરે બધું છોડી દો. હું મીઠું પકાતા પકાડિં તો તમારે બધાએ પકવતા થઈ જવું. હું ૮૦ માણુસો સાથે નીકળ્યો, ત્યારે મને વાગેલુંજ કે તમે આજે નહિ કરો તો ભરીપ્યર્થ તો કરશોજ.

હું તો તમને મારો મીઠનો સંદેશ જાહેરનાવો આપ્યો છું અને તમે તે પાળશો તો થોડા સમયમાં રામરાજ્યનો અવસર પામી શકશો. તે વખતે અમલદાર તમારી ઉપર ફરીયાદ નહિ કરે, તે પણ પ્રજાનો સેવક હશે. હું તો આ નવા યુગની ઝંખનાજ કરતો રહ્યો છું અને તમે બધા મચશો, તો તે સમય પાસેજ છે.

બાદ વહેમાતરમ્ ગવાયા પછી મિટિંગનું કાર્ય ખતમ થયું હતું. મહાત્મા ગાંધીએ રાતની સભામાં બાપજી કરતાં જણાવ્યું, કે હું એવા નવયુગની સ્થાપના કરવા તલસુ છું, કે જેની આંદર સરકારી નોકરો લોકોના બધી નહિ પણ સાચા સેવક થશે. સરકારી નોકરોના સામાજિક બંધિયાર સંબંધમાં બોલતાં ગાંધીજીએ જણાવ્યું, કે લોકોને તેમ કરવાનો અધિકાર છે, જે એક સરકારી નોકર સત્તાના મદદમાં ગમે તે કરી શકવા છુટો હોય, તો લોકો પણ મનમગતું કરવા સ્વતંત્ર છે.

જો હું ઠાર થાઉં

જો હું એક અમલદારની ગાળીનો લોગ થઈ પડું અને તે અમલદારને સાપ કરડ્યો હોય, તો હું મારા જીવનના લોગે પણ એર ચુસી લઉં. એ ધર્મ છે, હું તમને એ ધર્મ પાળવાનું જણાવું છું. જો તમે મને મિત્ર બનાવવા માગતા હો, તો તમારે મારી સાથે શુદ્ધ વતન રાખવું પડે. તમારે જણવું પડે કે ૮૦ માણસો નિશ્ચયી સત્યાગ્રહ માટે બહાર પડ્યા છે અને ૩૦ કરોડ માણસો મને અનુસરવાની પૂરી આવી છે. જો તમે લડનમાં ઝપલાવશો, તો નવયુગ જોશે ખાલી રાજનામાંથી નહિ વળે !

ગાંધીજી આવતી કાલે સવારે જ ગુસ્સર જવા ઉપડી જશે. ન્યા પંડિત મોતીલાલજી ગાંધીજીની મુલાકાત લેશે.

જંબુસર (૧૭)

જંગલના કાયદાનો સવિનય ભંગ

મહાત્માજીની ઇચ્છાથી મોકુફ

જંબુસર, તા. ૨૨ માચ

એલ ઇન્ડિયા કેએલ કમિટિના સલાસદો અત્રે આવી પૂજતા દિંદ સન્મુખ ભવિષ્યમાં રજુ કરવામાં આવનાર પ્રાકાશ સંબંધી મહાત્માજી સાથે વાદવિવાદ ચાલ્યો હતો.

સી. પી. દિંદુરથાની અને આંધ્ર ખાતેના પ્રતિનિધિઓએ મહાત્માજીને ખાત્રી આપી હતી, કે તેઓના ઇલાકાઓમાં લગત પૂર-જોસથી ઉવટ સુધી ચાલુ રહેશે આંધ્રના પ્રતિનિધિઓએ વધુમાં જણાવ્યું હતું, કે તેઓ ૧૦૦૦ કરતાં વધારે, બોલંટીઅરો ધરાવતા હતા.

મહાત્માજીએ એવી સુચના કરેલી કહેવાય છે, કે તેઓને ફરમાન મળતાં અથવા તો તેઓની (મહાત્માજીની) ધરપકડ થતાં સવિનય ભંગ થઈ જશે.

પંડિત મોતીલાલ અને જવાહીર આજે બપોરે અત્રે આવી પૂજ્યા હતા.

મહાસભા અને મહાસંગીતિના સભ્યો અને આગેવાનો મળી ૬૦ જણ સભામાં હાજર હતા. કમિટિનું કામ છેકજ ખાતગી ચાલ્યું હતું અને છાપાના પ્રિન્ટીંગિઓને ત્યાં બેસવા દેવામાં આવ્યા ન હતા. પણ એવું માનવામાં આવે છે કે આખા હિંદમાં સામુદાયીક સવિનય ભંગ કરવાનો તથા જંગલના કાયદા તોડવાના સવાલો ચર્ચાયા હતા. લડતમાં ઉતરનારા સ્વયંસેવકોએ કોઇ પ્રતિજ્ઞા પત્ર પર સહી કરવાનો સવાલ પણ ચર્ચાઓ હતા. ગાંધીજીએ આ સંબંધમાં પત્રિકાપત્ર અને તેટલું સાદું અને સૌ સમજે તેવું રાખવાનું સુચવ્યું હતું. બે કલાકની ચર્ચા બાદ “હિંદની રાતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવા હું સુલેહબર્ષા અને સાચા ઉપાયો દ્વારા તેમ કરીશ.” એજ એક શરત તેમના સંબંધમાં રખાઇ હતી. અસ્પૃશ્યતા નિવારણ, ખાદી ધારણ વગેરે શરતો આ પ્રતિજ્ઞાપત્રમાં રખાઇ નથી સધળી કેમ્પિસ કમિટીએ આવું પ્રતિજ્ઞાપત્ર કહાડવાની આશા રખાય છે.

સામુદાયીક સવિનય ભંગ સંબંધમાં મહાત્માજીને પૂછવામાં આવેલા સવાલના જવાબમાં તેમણે જણાવ્યું હતું, કે જો સ્વયંસેવકો વધારે સંખ્યામાં બહાર પડશે, તો સવિનય ભંગ બધા જીલ્લાઓમાં સાથે શરૂ કરી શકાશે પણ જો તે ઝોણી સંખ્યામાં બહાર પડ્યા, તો એકજ જગ્યાએ સત્યાગ્રહ કરવાની સલાહ આપીશ. આ સંધ્યું હું કહું તે પછી અથવા તો મારી ધરપકડ પછી કરવાનું છે.

આમ દેશના ટીકટેટર મી કોડા વ્યંજનને ગાંધીજીને પૂછ્યું હતું કે વોલન્ટીઅરો પ્રચાર અથવા અર્થ પોત પોતાના પ્રતિમાં કુચ ગોઠવે તો કેમ ?

જવાબમાં ગાંધીજીએ જરૂરી જણાવી હતી. પણ ક્યું દણું કે હું સુચવું યા પકડાઉં એટલે સવિનય ભંગનું કાચું ગોઠવવું.

જંગલના કાયદાનો સવિનય ભંગ

આ તકે મહાસમીતિના મધ્ય પ્રાંતના ૬ સભ્યોએ પોતાના પ્રાંતમાં સવિનય ભંગના ખાસ પગલાં તરીકે 'જંગલના કાયદા તોડાય તો કેમ એ વિષેનો સવાલ પૂછ્યો હતો.

મહાત્માજીએ જણાવ્યું કે જંગલના કાયદા સુધારી તેને વધુ ઉદાર બનાવવાની જરૂર છે. પણ નીમકના કાયદાની જેમ સ્વરાજ્ય દરમ્યાન પણ તેમને છેક તો ઠાઠી ચકાશેજ નહિં. આથી તે કાયદાનો ભંગ હું સુચવી શકું તેમ નથી.

મહાત્માજીનું વિવેચન

મહાત્માજીએ મહાસમીતિના સભ્યો સાથેની ચર્ચા પછી એક જાહેર સભા સનમુખ બાવણ ક્યું હતું.

તેમણે જણાવ્યું હતું, કે જંજીર તાપુશના ૨૩ મુખીઓ અને ૧૧ મતદારોએ રાજનામાં આપ્યાં છે. તેમણે જણાવ્યું હતું કે તમારા રાજનામાંથી સ્વરાજ્ય છતાવાનું નથી. પણ જો તમે તે રાજનામાં પાછા એચી લેશો, તો આપણી લડતને ધણું ખમવું પડશે.

મહાત્માજીએ આ પછી ઓ પુરુષોને ઉદેસીને મીઠાના કર સામે સવિનય ભંગ કરવા તૈયાર થવા જણાવતાં ક્યું હતું, કે મને દેશભક્ત દાદાભાઈ નવરોજીના પૌત્રી ખુરશેદ બહેન તથા અમદાવાદના મીલ માલેક શેઠ અંબાલાલ ઝઘ્ઘાઈની પુત્રી મૃદુલા બહેન તરફથી પત્રો મળ્યા છે જેમાં મારે તેમને સ્વયંસેવિકા જોડાતાં નહિ ગેરવારું જણાવ્યું છે.

આગળ ચાલતાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું, કે જ્યારથી હું અમ-
દાવાદથી નીકળ્યો છું, ત્યારથી મને મુસલમાનો તરફના આશિયો
મળતા રહે છે, જે મીઠાનો કર કઢાડી નાંખવા સર્વે સાથે કામ
કરવા લાગે તો સ્વરાજ મળે. યા ન મળે પણ સર્વે ભાઈઓ તરીકે
કામ કરતા થઈશું. મહાસભાએ કાઉન્સિલો અને સરકારી નોકરીનો
અદ્વિષ્કાર કરવાનું જણાવતાં હતાવું છે, કે કોઈપણ કામને સ્વીકાર્યું
નહિ તેવો કોમી નિષ્ક્રિય ન સ્વીકારવો. આ હરાવ લઘુમતિઓ માટે
દાક્ષ સમાન છે. જ્યારે કેમિસ સરકાર સાથે સમાધાની કરવા જેસે,
ત્યારે તેમણે પોતાના વિચારો માટેનું દબાવ્યું ચલાવવું.

આખા દેશની નજર ગુજરાત લાક્ષી છે. અને જે મહાત્માજીની
હાકલનો જવાબ આપવામાં ગુજરાત મોજું પડ્યું, તો તે આખા
દેશને ખરાબ દાખલો બેસાડશે.

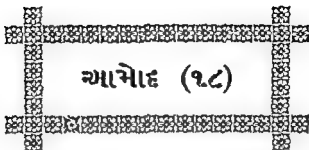
૫. જવાહીરલાલે જણાવ્યું હતું કે તમોએ મને રાષ્ટ્રીય નેતા
નેમ્યો છે. છતાં પણ ખરો રાષ્ટ્રીય નેતા જુદો જ છે.

જલાલપુર તાલુકામાં રાજનામાં

જલાલપુર તાલુકો કે જ્યાં મહાત્માજી નીમકનો કાપદો તોડવા
જવા માટે છે, ત્યાંના મુખી પટેલો રાજનામાં આપવા લાગ્યા છે.

એક નાની બાળાએ આ પછી આંધીજીને પોતાની કાચની
બંગડી બેટ કરી હતી. તેની હરરાજ કરતાં તેના રા. ૧૨૫
ઉપજ્યા હતી.

મહાત્માજીને અહીં રા. ૮૦૦ ની ચેલી એનાયત કરનામાં
આવી હતી.

આમોદ (૧૮)

મહાત્માજીનો આમોદ પ્રવેશ

આમોદ, તા ૨૨ મી માચ

મહાત્માજી અને તેમની સત્યાગ્રહી સેનાના દર્શનાથે આમોદની પ્રજા આજે ઉલટી દત્તી રસ્તાઓ પર લોકોએ પોતાની રાજપુશીથી પાણી ઊંટી ધુળ ઉડતી બધ કરી દત્તી. ઢેકાણે ઢેકાણે અને એક માઇલના લાંબા રસ્તા પર આસોપાલવના તોરણો શેરી રજા દત્તા. રાત્રે આડ વાગે સેના આમોદની ઊગોળે પૂગી હતી, અને મહાત્માજીએ ૬૬ પગે બજનો ગાતા સ્વયંસેનકા સાથે અહિ પ્રવેશ કર્યો હતો. મારગમાં એક શેરીએ તેમને રોકી, ગુલાબજળ છાંટ્યું હતું તથા મહાત્માજીને હાથે કતિલા સુતરનો હાર પહેરાવતાં તેમને એક પક્ષ બેઠ કરી દત્તી મહાત્માજી પર ગુલાબજલનું લગભગ સીચન થતાં મહાત્માજીએ ‘બસ, બસ’ કહી તે છાટનારને રોક્યો હતો.

આ સેના સાથે યુવક સઘની વક્રીંગ કમિટિના સભ્યો પણ કુચ કરતા હતા.

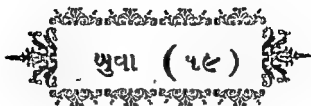
સત્યાગ્રહીઓએ પોતાનો મુકામ એક જીનીંગ ફેક્ટરીમાં રાખ્યો

છે. જ્યાં એક સભા ભરવામાં આવી હતી. આસપાસના ગામડાઓમાંથી આશરે ૩૦૦૦ લોકે એકઠું થયું હતું.

આમોઢ કસબા તરફથી મહાત્માજીને રૂ. ૨૫૧ ની પસં ભેટ કરવામાં આવી હતી. તથા તાલુકાના અનેક મુખીઓના રાજીનામાં વાંચવામાં આવ્યા હતાં

ગાંધીજીનું વિવેચન

ગાંધીજીએ આ પ્રસંગે પોતાના લાપણ દરમ્યાન જણાવ્યું હતું, કે રાય અને રંક, જીવાન અને વૃદ્ધ, સશક્ત અને અશક્ત, અને હિંદુ, મુસ્લીમ, ખ્રીસ્તી, પારસી વગેરે સર્વેને નીમક એક સરખું જરૂરી છે. પાંચ પૈસાના નીમક પર ૧૦ આના જેટલો કર હોય, તે શરમ બધું છે ! જ્યાં વાંધાબધાં કરમાંથી મુક્ત થવા માટેની લડતની કાંઈ પણ હિંદો સામો થશે, એ વિષે મને ક્યારે પણ શક ન હતો ! અને જણાવતાં મને ખુશી ઉત્પન્ન થાય છે, કે મહાસભા મહાસ મિતિએ મારા પગલાને પોતાનો ટેકા આપ્યો છે. દરેક બી પુરુષો મારી સાથે જોડાઈ નીમકનો કાપદો તોડવામાં પોતાની સામેલગીરી આપે તે સિવાય હું તેમની પાસેથી બીજા કશાની આશા રાખતો નથી. આ કામ બધું રહેલું છે. મારી સાથે સાથે આવી મોકું લાવવું અને તે પર કર આપવાની ના પાડવી. સરકાર આપણને જેલમાં મોકલે, અને આ હિલચાલને બળથી દાબી દેવાનું કરે, આપણે તેનો બદાદુરીથી છતાં અહિંસકપણે સામનો કરવો. સરકાર આપણા હિતની વિરુદ્ધ કામ કરે છે. આપણે તેની આગળ નમસ્તું આપવું જોઈતું નથી. આપણે આ વાત યાદ રાખવી, કે એ આપણે આપણો સહકાર જેથી લેશું તો સરકાર પોતાનો વહિવટ ચલાવી શકનાર નથી. તાલુકાના મુખીઓએ પોતાના રાજીનામાં આપ્યા છે તે ખુશી થવા જોગ છે. આપણે સરકાર સાથે પૂરેપૂરું લડવાનું છે. પણ કાંઈપણ ક્ષિતિક્ષની શરીરને અડકવાનું નથી.

વડિલોને ગાંધીજીની સલાહ

બુવા, તા. ૨૪ મી માચ

મહાત્મા ગાંધીજી આજ સવારે આમોદથી નીકળી બુવા ગામે જઈ પહોંચ્યા હતા. જે અમથે તેમનો ગામલોકોએ સારો સત્કાર કર્યો હતો. અને તેમનો ઉતારો એક ધર્મશાળાના મકાનમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. ગામમાં મુલકોનો હિસાબ સારો જણાતો હતો.

બાદ કાયકમ મુજબ સભાનું કામકાજ જપેરના ત્રણ વાગે આસતા, સભામાં શ્રીમો તથા પુરુષોએ હાજરી સારી સંખ્યામાં આપી હતી.

સભાનું કામકાજ સંગીતામાય શ્રી. ખરેએ “રઘુપતી રાધવ રાજરામ પતિત પાવન સીતારામ” ની ધુન કરાવીને શરૂ કર્યું હતું. અને ત્યારબાદ કાયકમ મુજબ તેમણે “જનની બારત આજ હમકો” નું ગીત ગાયું હતું.

બાદ મહાત્માજીએ વિવેચન કરતાં જણાવ્યું હતું, કે જેમ બીજા ગામોમાં હું ગયો છું. ત્યાં મને તે ગામોને વિશે અમર આપવામાં આવેલી છે, અને ત્યાં હું તે ગામોના લોકોની ઇચ્છાથી ગયેલો છું એમ લાગેલું. અહિંયા મને તેથી કાંઈ જુદું લાગ્યું છે. વડિલ

વગ'ને હું આવું તે પસંદ ન હતું, અને યુવક વગ' તે માટે ધણે
આગ્રહી હતો. અને છેવટે બહુમતીને લીધે વડિલ વગે' નમતું મૂક્યું
છે, એવું મારી બાળ્યમાં આવ્યું છે !

યુવકોને સલાહ

યુવકોને મારી સલાહ છે કે તેમણે મને વડિલોના મન દુભાવીને
બોલાવવો ન જોઈએ. આ લડતમાં જેટલા ભણે એથી કામ ચલાવી
લેવું, એવી કલ્પનાથી મેં ચલાવી લીધું છે. અને પછી ધીમે ધીમે
બળતા જશે. આમ કલેશ કરાવીને બોલાવવામાં આવે તે ઠીક નથી !

બીજા વગ'ને જે ચર્તા મને આવડે છે. પણ અત્યારે હું રેમ
કરવા નથી નીકળ્યો.

હવે હું વડિલ વગ'ને પણ કહેવા માગું છું. ૬૧ વય'નો છું
એટલે વૃદ્ધ ગણાઉં ખરો. મારી અભિલાષા તો યુવાન જેવી જ છે
અને દુષ્ટપણ યાવ કે લડી લઈએ વડિલ વગ'ને મારે એમ પ્રાર્થના
કરવી જોઈએ કે તમે યુવાન વગ'ને તરછોડો નહિ. તમે તેમને એમ
કહો કે તમે સત્યનો, પ્રથરનો અને શાંતિનો માર્ગ છોડશો નહિ.
કરે તેમ કરવા દો, અને આશીર્વાદ આપો.

તરછોડશો તો ઉદ્ધત બનશે

જુવાનીયાઓ જગાડી નાખશે એમ ના માનો જગાડનારને સુધા-
રનાર તો જુદોજ છે છેવટે જો તમે તરછોડશો, તો તેઓ ઉદ્ધત
બનશે, અને છેવટે સામે યશે. હું તો તમારાં પણ આશીર્વાદ માગું
છું. અને યાદ રાખજો કે તેઓ તમારે માટે એવો સમય લાવશે, કે

જેમ કોઈ અમલદાર તમને ધમકાવે છે તેમ કોઈ ધમકાવતો નહિ રહે. શું તમને આ ના ગમે ? જીવાનીઆઓને કરવું હોય તેમ કરવા દો.

મને આંકડા મળ્યા છે તે પ્રમાણે તમારે દોરને એકમણ મીકું જોઈએ છે. અને જે હાવ સરતો હોય, તો વધારે પણ વાપરો. આપણે તો તે ઉપરનો કર ઘટાડી નાખવો છે. તે ઘટે તેમાં તમને ગમે કે ના ગમે ? તો પછી તમે શા માટે વચમાં પડો ? તેથી તો હજારો ગરીબોની આંતરડી ફુગ્યા દેવાની છે.

હું તો તમારો માર ખાઈ લઉં, અને ગાળ પણ ખાઈ લઉં. છાપાઓ ક્યાં ગાળો નથી દેતાં ? એ તો બધું હું પચાવી શકું છું. અને હું તો તમારામનિ એક વૃદ્ધ છું એટલે તમારી પાસે કોઈ માંગણી પણ કરું અને જે વસ્તુ આપું પણ ખરો. મારે આપવાનું શું હોય તે તમે જાણતા હશો.

સરકાર શું કહે છે ?

સરકાર ડરી રહી હોય, તો શા માટે મને પકડતી નથી ? શા માટે સરદાર વલ્લભભાઈને તથા મહિનાની સળ આપી અને મેન-શુપ્તાને ૧૦ દિવસનીજ આપી ? તે સમજે છે કે મેં એનું ભુંડું નથી ક્યું અને તેથીજ મને નથી પકડતી. મરકાર તો સાનમાં તમને કહે છે, કે તમે બધા મારી સાથે નીકળો, તો સરકાર કોપનેએ પકડનાર નથી. ૬૦ ઊનાળા ચોમાસાં જોયેલાં, ૧મે સદેલાપ્રથી સમજી શકો છું તો કેટલીયેવાર ઠંડી રહ્યો છું, કે આ સરકારનો નાશ થાઓ, અને તમે પણ મારી સાથે આવો એમ ઇચ્છું છું.

થોડા વડીલો મને મળ્યા ગયા છે અને બીજા બાકી રહેલા, મને હું બે કલાક છું તેમાં મળ્યા જાય એમ ઇચ્છું છું. આજે તો મધુર-મીઠો પવન વાય છે, પવનની સામે થવું તે શોભે નહિ. થેલી આપી છે, પણ તેમાં કેટલાએ નથી આપ્યા ? જેઓએ ના આપ્યા હોય તે આપી જાઓ એમજ ઇચ્છું છું.

જે મને તમારામાંથી રાજનામું મળશે, તો શેર લોહી ચઢવાનું છે. બાદ સભામાંથી એક ભાષણે રૂ. ૧ આપી જણાવ્યું હતું કે જેઓએ રૂપિયા નથી ભર્યા તેઓ પોતાના રૂપિયા ભરી દેશે.

મહાત્માજી-ત્યારે તો સારું.

બાદ વંદેમાતરમ્ ગવાયા પછી મિટિંગનું કાર્ય ખતમ થયું હતું.

સમની (૨૦)

મહાત્માજી ખુવાથી નીકળી રાતના આઠ વાગે સમની આવી પહોંચ્યા હતા. અને તેમને રસ્તામાં ઘણા ખેડુતોએ તથા ગ્રામ લોકોએ પથુ સારો સત્કાર કર્યો હતો.

કામક્રમ મુજબ આજે રાતના નવ વાગે એક જાહેર સભા મેળવવામાં આવી હતી. અને તેમાં મહાત્માજીએ બાપથુ કરતાં પોતાનો મીઠાનો સંદેશો આપી, ખેડેનોને ખાદીનો પ્રચાર જલદી કરવા જણાવ્યું હતું.

મુખીઓના રાજનામાં

આ તાલુકામાંથી આજ મુખીમાં ૪૩ મુખીઓએ રાજનામાં આપી દીધાં છે. આજે સમનીના મુખીએ પથુ પોતાનું રાજનામું લખી આપ્યું હતું જે નીચે મુજબ છે:-

હું નીચે સહી કરનાર મેંજે સમની, તાલુકે આમોદના પા. ત્રીભોવનદસ નાથાભાઈ, નંત્રતાપૂર્વક જણાવવાનું કે સરકારની રાજ્યનીતિથી દિવસે દિવસે પ્રગમમાં અને ખાસ કરીને ખેડુતોમાં બુખમરો વધતો જાય છે, એટલે સુધી કે મહાત્મા ગાંધીજી જેવા પવિત્ર અને સહિષ્ણુતાવાળા પુરુષને પથુ સરકાર સામે ચળવળ ઢિલાવવાની ફરજ પડી છે. આ ઉપરાંત સરદાર વલ્લભભાઈ જેવા

સરકાર અને પ્રજા બન્નેનું દ્વિત ચાહનાર લોક નેતાને સરકારે પદ્મરેખ કર્યો છે, તેવે વખતે લોકોને સાચ દેવામાં સાચી પટલાઈ સમાયલી છે, તેમ સમજીને હું મારી પટલાઈનું રાજપુશીથી રાજનાયું આપું છું. તો તે સ્વીકારી લેવા મહેરબાની કરશો.

દા. ત્રીલોપનદાસ નાથાલાલ,

સમતી, તા ૨૫ મી મારચ

મહાત્મા ગાંધી તેમની સત્યાગ્રહી સેના સાથે, સોમવારના દિન અત્રે આરામ કરી આજે સવારે ત્રાલસા જવા ઉપડી ગયા હતા. ગાંધીજીની છાવણીમાં માંદા સ્વયંસેવકોની સંખ્યા ૧૮ ની થઈ છે. આશુદ્ધ ખાતે છોડવામાં આવેલા એક સિવાય બધા માંદા સ્વયંસેવકોને આગળથી લઈ જાતે મોકલવામાં આવ્યા છે. મહાત્માજી સ્વયંસેવકોની માંદગી વિષે મંજીર વિચાર કરી રહ્યા છે, અને હું સમયમાં તેને લમતી સૂચના બહાર પાડનાર છે. દરમીયાન સ્વયંસેવકોને તંદુરસ્તીના નિયમો પાળવાની, સવારે ગરમ પાણી પીવાની અને પ્રભુ દાંડી પહોંચાડે, એવી અડગ શ્રદ્ધા રાખવાની સૂચના આપી છે.

નેલોરના જમીનદાર બુચ્ચી સુદરમ રેડી અને આવી પહોંચ્યા છે અને તેમણે ગાંધીજીને રૂ. ૧૦૦૦ ની થેલી અર્પણ કરી છે. તેઓ ગાંધીજીના આશ્રમને દર વરસે રૂ. ૩૬૫ આપે છે.

નાલસા (૨૧)

નાલસા, તા. ૨૫ મી માર્ચ

મહાત્માજી આવતી કાલે સવારે બરચ ખાતે આવી પુરશે.

તેઓની ઇચ્છાને અનુસરીને સરખસ કાઢવામાં આવશે નહિ, અને તેઓ સીધા સેવાશ્રમ ખાતે ઉતારો લેશે.

સાંજે ૫ કલાકે પાટી બરચથી ઉપડશે અને બોટમાં બેસીને અંકલેશ્વર ખાતે જશે.

આજે સાંજે જાહેર સભા સન્મુખ બાપજી કરતાં, મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું, કે તેઓના સંલિંગવામાં આવ્યું છે, કે કેટલાક મુસ્લીમ મિત્રો ફરીવાર કરતા હતા, કે તેઓ (મહાત્માજી) મુસ્લીમ વસ્તીના ગામડાઓમાંથી પસાર થયા હતા નહિ. જે તેઓને આમંત્રણ થયું હતું, તો તેઓએ આવા ગામડાઓ પ્રમાણમાં આવેજ ક્યાં હતા, પણ હાલનો પ્રવાસ એવો હતો કે આમંત્રણ વગર તેઓથી જોડાઈ શકાય નહિ. તેમજ તેઓથી પોતાના સ્વાગત માટે બીજાઓને ફરજ પાડી શકાય નહિ.

મહાત્માજીએ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે:-ઢાંડી ખાતે મને એક મુસ્લીમ મદરસે નોતર્યો છે. હું તેઓના બંગલામાં ઉતારો લઈશ

અને સત્યાગ્રહની સરખાત મુસ્લીમ મિત્રના ધરમાંથી યશે. આથી મારા મુસ્લીમ મિત્રોએ મનમાં જોણું લેવું જોઈએ નહિ. હું ફક્ત તેઓના આશિરો માથું છું કે જેથી ધાર્મિક લક્ષ્યમાં મને ફતેહ મળે. હિંદુ અને મુસ્લીમો બંને આ કરની વિરૂદ્ધ છે. કારણ કે તેઓ એક સરખું નીમક વાપરે છે અને કરના જોખથી બંનેને ખમવું પડે છે. નીમકનો કર દૂર કરાવાથી સ્વરાજ મેળવવા માટે પૂરતું કાવત મળશે.

તેઓએ જાણવું જોઈએ, કે અનેક યુક્તિઓથી કરોડો રૂપિયા ધંધાંડ રવાને કરવામાં આવે છે

બાળ લગ્નો.

શારદા બીલપર ધસારો કરતાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું, કે લોકોએ તે બીલથી ડરવું જોઈએ નહિ. આવી બાબતોમાં સરકાર વચ્ચે આવી શકે નહિ અને લોકોએ પણ જાણવું જોઈએ કે બાળ લગ્નોમાં કરોડો પ્રાયદો નથી આ લગ્નોનો વખત નથી કે જ્યારે ધર્મ યુદ્ધ ચાલી રહ્યું છે. તેઓએ પોતાના દીકરાઓ ઉપર કસા આકોશો મેલવા જોઈએ નહિ.

આજે સાંજે મહાત્માજી દેરાલી ખાતે ઉપડી જશે.

શ્રીમતી કસ્તુરબા

ભરૂચ, તા. ૨૫ મી. માચ

મહાત્માજી મલવા સારું શ્રીમતી કસ્તુરબા આજે અત્રે આવી પૂર્યાં હતાં. આવતી કાલે તેઓ ત્રાલસા ખાતે ઉપડી જશે, કે જ્યાં મહાત્માજીએ ઉપરો લીધો છે.

બેનમુન બાદશાહી

મહાત્માજીનું ભાષણ

બાદ મહાત્માજીએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું હતું, કે ભર્ય જીલ્લાની આ મુસાફરી બે ત્રણ દિવસમાં પૂરી થવાની છે. અને સુરત જીલ્લામાં ધર્મરૂપા હશે તો પ્રવેશ કરીશ. હું જાણું છું કે આ જીલ્લામાં ધર્મ મુસલમાનોના ગામે છે. કેટલાક મુસલમાન બાઈઓએ ગણ કાલે રાત્રે મને જણાવ્યું કે તમે અમારા ગામે મુકામ કેમ નથી રાખતા ? મારે તો કાંઈ વધી હોયજ નહિ મેં કહ્યું, કે મને તો જે લોકોએ આમંત્રણ આપ્યું છે ત્યાં બધે ગયો છું. અને તમે કહ્યું હોત, તો તમારે ત્યાં પણ આવત. અને હું તો તમે જે આપો તે લેવાનો છું. આ લડતમાં તો તમારે કામ રહેલુંજ છે.

હું વફાદાર રૈયત નથી

હું તો સરકારની સાથે લડું છું. અને હવે તો તેને કહું છું કે હું તમારી વફાદાર રૈયત નથી, પણ તમારી સામે બેવફાદાર થવા અને બધાને કરવા બદ્ધારવડે નીકળેલો છું. આમાં મારી સાથે મુસલમાન બાઈઓ પણ છેજ. જે તમે આમંત્રણ આપ્યું હોત તો હું જરૂર તમારા ગામમાં આવત. મેં તો મુસલમાન બાઈઓ પામેથી ખુશ ખાધું પીધું છે. આફ્રીકામાં પણ તમારી સાથેજ રહેલો છું. તમને જણીને તાબુખી કે નવાઈ લાગશે, કે દાંડીમાં મારો ઉતારો એક મુસલમાન બાઈના ઘરમાંજ થવાનો છે. આજે તે બાઈના કામજ આવ્યો છે અને ક્યારે પહોંચીશ તે વગેરેની તારીખ માગે છે. જેથી તે અવરજા કરવા માટે તેમના મુનીમને કહી શકે. આમ મારે કાવદો તોડવાનું મુકૂતું પણ મુસલમાન

જામના ધરને આગલેજ થશે. અને તે તમારા બધાનું આમંત્રણ છે એમ સમજી લો. તમારી દુવા મળે તો મને પણ તમારું આમંત્રણ મળ્યા બરોબરજ છે, અને મને તમારા બધાની દુવા મળેજ છે. કાં ન મળે ?

બોબો કઢાવવોજ

હું નો એજ માથું છું કે આપણી ઉપર જે મીઠાની વધારે બોબો છે તે કઢાવવો. તેની ઉપર ૧૪૦૦ ટકનો કર છે અને તે કઢાવવા વિના કેમજ ચાલે ? ક્યો મુસલમાન, પારસી કે હિંદુ તે કર જાય, તે પસંદ ના કરે ? તેનો વધારે કર તો ગરીબ માણસો ઉપરજ પડે છે.

પછી ખુબ દમ આવવાનો છે

સ્વરાજ્ય તો મળવાનું હશે ત્યારે મળશે, પણ હું તો માની બેઠો છું કે મીઠાનો કર કઢાવ્યા પછી આપણામાં ખુબ દમ આવી જવાનો છે. અને તે વખતે અમલદારો આપણને સલામ કરીને રહેશે. આપણે તેમને સલામ કરવાનું નહિ રહે. આજે આપણે કહીએ છીએ તો નોકરશાહી, પણ એ તો બાદશાહી કરતાં બેવડી બાદશાહી છે. આત્યારે મુખી વગેરે બધાને દબાવવા માટે તૈયાર છે, તેને જોઈને બધા ડરી જાય. પણ હવે બધાને જાન આવ્યું છે કે મુખીથી તો ડરવાનું શું ? મુખીના મનમાંજ એમ થવું જોઈએ કે આપણાથી આવી સ્થિતિમાં કેમ રહેવાય ? સરકાર તેમને આપે છે માત્ર ચવાણું. ચાર રૂપીયાનો કાંઈ પગાર તો નાજ કહેવાય ? પાંચડી કે સાઠર શું કહેવાય ? તે નથી જાણતો. મુખીને તો સરકારે ભોળવી લીધો છે અને તેની પાસેથી કામ કઢાવી લે છે. અમલદારો વેઠ પણ તેમની આરક્તજ કરાવી ચકે છે. આ મુલક તો આપણે છે તેમાં બીજાને શા માટે ખાવા દઈએ ?

આવી બાદશાહી કોઈ દિવસ નહોતી

આ રાજ્યમાંથી તો અમલદારોના પૈન્યનો પણ સીધા ચાલ્યા જાય છે. પરદેશમાં દિંદમાં આવી બાદશાહી અગાઉ કોઈ દિવસ નહોતી મોગલાઈના વંશમાં, લોદી વંશમાં, કે ગીઝની એવા ધણા વંશો યજ્ઞ ગયા, પણ તે આમ દેશમાંથી પૈસા લઈ જતા ન હતા, આજે તો આવી રીતે અબજો રૂપિયા દેશમાંથી ચાલ્યા જાય છે અને તે આપણાથી કેમ સહન થઈ શકે ? જે માણસ આ બધું સમજે કે આપણો દેશ હુંદાઈ જાય છે તે આ લડાઈમાં કેમ ના આવે ?

મેં 'નવજીવન'માં એક લેખ લખ્યો છે તેમાં લખ્યું છે કે ૩૦૦ માણસો આપણી ઉપર રાજ્ય કરે છે બધા મળીને ૩૦૦ જુદા છે અને એ બધાના કલેક્ટરો આપણી ઉપર રાજ્ય ચલાવે છે. ૩૦ કરોડ ઉપર ત્રણસો રાજ્ય કરે એટલે કેમ બની શકે ? જે નિરાંતે જેસીને વિચાર કરે તેને પણ એમ થાય કે ૩૦૦ આપણી ઉપર રાજ્ય કરે, તે તો આપણે માટે શરમાવનાર કહેવાય !

અંતમાં મહાત્માજીએ ચારદા એક્ટ સબધી બોલતાં જણાવ્યું હતું કે મને પોતાને તો આવા કાયદાઓની કોઈ જાણ નહોતી નથી. તે કે બીજે કોઈ પણ કાયદો આપણને શું કરી શકવાનો છે ? જ્યાં મત સ્વતંત્ર હોય ત્યાં ડરવાનું શું ? અત્યારે દીંગણા દીંગણીનાં લગ્ન થાય છે, તે આપણી અચાનકતા તથા નિદ્યતા બતાવે છે. છોકરાંએ મોઢા તો ચવા દો. તેઓ પછી કાવે તેમ કરી લેશે. આ જમાનો જ્યાં સ્વતંત્રતાનો છે, ત્યાં જીવાનો ઉપર દાબ પણ શા મૂકવાનો હોય ? આનાં લગ્નોથી તો બાળકો ઉપર પણ ખરાબ અસર થાય. આટલું બધું ધોર અજ્ઞાન. એ આપણી પરાધીનતાનું જ પરિણામ છે. અંતમાં મહાત્માજીએ મુમલમાન વગેરે બાઈઓને એકત્ર બનીને આ યુદ્ધમાં જોડાવા વિનંતિ કરી, તે માટે પ્રબુ બળ આપે એવી પ્રાર્થના કરી હતી.

બાદ મિટિંગનું કાર્ય અત્યંત યશું હતું.

દેરોલ (૨૨)

સ્વાતંત્ર્ય સુધ્ધોના ઇતિહાસમાં કહી નહિ નોખાયલી એવી યાત્રા ગાંધીજીએ ન્યારથી શરૂ કરી છે, ત્યારથી આખું હિંદુસ્થાન એની વિગતો જાણવા તત્પર બન્યું છે. જંજીરથી પ્રસ્થાન કરીને ગાંધીજી ત્યાંથી છ માઈલ દૂર આવેલા આમોદ ગામે પહોંચ્યા. ત્યાં એમણે હિંદુ મુસલમાનો સ્ત્રી પુરુષોને આ અંતીમ લડતમાં અંપલાવવા હાંકલ કરી હતી. જંજીરથી આમોદ સુધીની આ કુચમાં શ્રીમતી કમલાદેવી ચટોપાધ્યાય પણ પગે ચાલતા ચાલતા સાથે રહ્યાં હતા. ગાંધીજીએ સ્ત્રીઓ માટે પણ ભવિષ્યમાં લડવાનું ધણું ક્ષેત્ર મળશે એમ જણાવ્યું હતું. પુનાના સુપ્રસિદ્ધ પત્ર દેશરીવાળા મી. શંકરરાય અને મી કેલકર પણ આમોદમાં ગાંધીજીને મળ્યા હતા અને મદારાષ્ટ્ર લડતમાં અંપલાવવા માંગે છે એમ વધાઈના ખખર ગાંધીજીને આપ્યા હતા.

આમોદથી આગળ ચાલી ગાંધીજી જુવા મુકામે આવ્યા હતા જ્યાં એમને શ્રી અંગાધરરાવ દેશપાંડે શ્રી ન્યારામદાસ શ્રી રાજગોપાલાચારી મળ્યા માટે આગળથી આવી ગયા હતા. મોટેરાઓના વલણ વિશે ગાંધીજીએ જુવામાં જણાવ્યું હતું, કે “મોટેરાંઓ સુવંદો જોટલા અંતઃકરણપૂર્વક મને આવકાર આપતા નથી. મને શારીરિક સગવડો મળે છે એટલે નથી. મને જે થેલી આપવામાં આવી છે એમાં તમામે સવંનો દિસો જોઈએ. હું

બહુ કડક ભાષણ કરે છું, છતાં જે સરકાર મને પકડતી નથી. એનાથી મોટેરાઓ ડરે છે? મારી પાસે માત્ર ૮૦ સ્વયંસેવકો છે ત્યારે સરકાર મને પકડી શકતી નથી, તો જ્યારે મારી પાસે ૮૦૦૦૦ સ્વયંસેવકો હશે ત્યારે સરકાર મને શી રીતે પકડી શકશે.

પ્રતિષ્ઠા સરદારોએ બાવી લડતના કાયદુંક્રમ વિશે ગાંધીજી સાથે ખુબ મસલત ચલાવી હતી.

સમની મુકામે આરામ લેવા માટે સત્યાગ્રહીઓનો સંઘ ગાંધીજી સાથે રોકાયો હતો. અહિં રાત્રે ભાષણ કરતાં બાપુજીએ જણાવ્યું હતું, કે ગામના પટેલને રાજીનામું આપવા બદલ હું મુખ્યારક્ષકાદી આપું છું. અને જીઓને પણ સ્વયંસેવિકાઓ તરીકે નામે નોંધાવવાની અપીલ કરી હતી.

તા. ૨૫ મીએ ગાંધીજીની જાવણી દરોહ મુકામે સવારે બાવી પહોંચી હતી. સભામાં ભાષણ કરતાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું, કે ગાંધીજી એના જન્મથી માંડી આજ સુધી મીઠાનો કર એોજા કરવા પ્રયત્ન કરે છે. પણ સરકાર દાદ દેતી નથી. તેથી મીઠાના કાયદાનો સવિનયભંગ ગારે શરૂ કરવો પડ્યો છે. સોદાની મરજી વિરુદ્ધ રાષ્ટ્ર પણ સરકાર તેમની પાસેથી દર લઈ શકે નહિં,

અહિંથી ગાંધીજી સમની મુકામે ગયા હતા. અને ત્યાંથી ત્રાસના જવા ઉપડ્યા હતા. મારીજીની જાવણીમાં માંદા માણસોની સંખ્યા અઢારની થઈ છે. એક જણ જેને આજુદમાં રાખવામાં આવ્યો છે, તેનાં નિવાસ બધા માંદાઓને આગળથી ભરતો મોકલી દેવામાં આવ્યો છે. ગાંધીજી આ બાબત ખુબ વિચાર ચલાવી

રહ્યા છે. તુરતમાં તેઓ મદિઓ વિષે દુકમ બહાર ખાડો, એમ કારવામાં આવે છે. આ દરમ્યાન ગાંધીજીએ પોતાના સાથીઓને સવારે ગરમ પાણી પીવાની સલાહ આપી છે પણ સર્વથી વિશેષ તો બધાને સ્વરમાં શ્રધ્ધા રાખવાનું કહેવામાં આવ્યું છે, કે સૌને દાંડી સલામતીથી પહોંચવાનું બળ એ આપશે.

તેલોરના જમીનદાર સુંદરરામ રેડી ગાંધીજીને રૂ. ૫૦૦૦ ની થેલી આપવા અહિં આવી પહોંચ્યા છે. ગાંધીજીના આશ્રમ માટે દર વરસે રૂ. ૩૬૫ નો ફાળો આ જમીનદાર આપે છે.

ત્રાલસા ગામમાં ગાંધીજીની પધરામણી યવાની હતી એ સમાચારથી આપું ગામ ભારે ઉત્સાહમાં આવી ગયું હતું. અનેરા ઉમંગની વચ્ચે ગામને પાદર મહાત્માજીનો સંદેશો સંભળવા નોકમેદની ઉચલી પડી હતી. પણ લમગાળો હોવાથી કેટલાક માણસો આવી શક્યા નહોતા એમ ગાંધીજીને ખબર પડતાં એમણે લમમાં ઉત્સવોની પણ બાપણમાં ખબર લીધી હતી.

મહાત્માજીએ પોતાના બાપણમાં જણાવ્યું, કે કેટલાક મુસ્લીમ મિત્રો આવી ફરીયાદ કરે છે કે તેમના ગામોદ્ધાર મેં કુચ ન કરી. જો મને તેમ કરવાનું આમંત્રણ મળ્યું હોત તો હું જરૂરજ તેમ કરત. પણ હું વળુનોતર્યો કોઇ ગામ ઉપર જઇ શકું નહિ. અને મદને આવકાર આપવાની ફરજ પાડી શકું નહિ.

દાંડીમાં—

પણ મહારા મુસ્લીમ મિત્રોને આનંદ થશે, કે દાંડીમાં હું એક મહારા મુસ્લીમ મિત્રના બંગલામાં રહેનાર છું. અને ત્યાંથીજ

સત્યાગ્રહ શરૂ કરનાર છું. મદારા મુસ્લીમ મિત્રને તેથી દુઃખ પામવાનું કારણ ન રહેવું જોઈએ. આ ધાર્મિક લડતમાં હું તેમના આશિષ માગું છું. આ વેરો જય તેમ હિંદુઓ અને મુસ્લીમો બંને પ્રત્યે છે. બંને ઉપર તેની અસર નહીં છે.

સ્વરાજ્યની તાકાત માટે-

જ્યારે તેઓ આ કરે નાણુદ કરાવી શકશે, ત્યારેજ તેઓ સ્વરાજ્ય મેળવવા માટે પૂરતી તાકાત મેળવી શકશે. તેઓએ જાણવું જોઈએ, કે ઇંગ્લાંડમાં કરોડો રૂપિયા દરેક વર્ષે જાય છે, અને તે અટકાવવા માટે મત્ત કરવોજ રહ્યો.

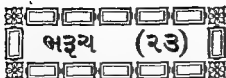
શારદા ખીલ ઉપર ગાંધીજીએ બોલતાં જણાવ્યું, કે આ કામદારી પ્રજાએ રજામાત્ર પણ કરવાનું નથી. સરકાર કદી પણ આવી બાબતોમાં અંતરાય ન મૂકે, પણ લોકોએ જાણવું જોઈએ કે ન્દાની ઉમ્મરમાં લાભ કરવાથી કંઈજ લાભ નથી.

લગ્ન ઉત્સવ ન હોય

‘જ્યારે લડત ચાલી રહી છે, જ્યારે સ્વાતંત્ર્ય યુદ્ધ મંડાઈ ચૂક્યું છે, ત્યારે લગ્નના ઉત્સવ ન થઈ શકે, તેમના પુત્ર ઉપર ભરે તેઓ અંકુશના મૂકે. પણ આ બધી અસાનતા તે આપણી શુદ્ધાત્મીનું મૂળ છે.

ભરૂચની અંદર ગાંધીજીનો જે સત્કાર કરવા મા આવ્યો છે એ ઇતિહાસમાં અપૂર્વ જની રહેશે

મદારામાંજે પ્રેરણાત્મક સદેશો સાંભળવા હજારો લોકોની મેદની એકઠી થઈ હતી. અહિં ગાંધીજીએ લગભગ ૨૫ મિનિટ સુધી વાતચત્ત કર્યું હતું.

ભરૂચમાં ગાંધીજીનું યાદગાર પ્રવચન

‘પ્રભુ આપણી સાથે છે’—ગાંધીજીની શ્રદ્ધા

ભરૂચ તા. ૨૬ મી મારચ

મહાત્માજીની પધરામણી પછી ભારે ઉત્સાહ ફેલાયો છે. સેવાશ્રમ જાત્રાનું ધામ બની ગયું છે. મહાત્માજી પાસે આજે ટોળાબંધ લોકો આવે છે. આ જીજ્ઞાસી મુસાફરી દરમ્યાન બીજી જગ્યા કરતાં સેવાશ્રમમાં વધુ ઉત્તમ ગોઠવણો કરવામાં આવી હતી.

ગાંધીજીની દુકાડીમાં જોડાવાને સીધથી ૫ વોલન્ટીયરો આવ્યા હતા. જેમાં એક સકકરના મ્યુનિસિપલ સભાસદ તથા વકીલ ૨ વેપારીઓ, ૧ શીક્ષક અને ૧ સરકારી નોકર હતો. મહાત્માજીએ તેઓને તાલીમ સેવાને યુજરત વિદ્યાપીઠમાં જવાને અને કુકમ મળે ત્યારે હાજર થવાને દરમાવ્યું હતું.

મહાત્માજી ભરૂચમાં ૮૧ વાગે આવી પહોંચ્યો. એમ નહેરુ થયું હતું છતાં મહાત્માજીના ઉતારા પાસે તો લોકોની મેદની કસાક અગાઉથી જમી ગઈ હતી. મહાત્માજીનો ઉતારો ડૉ. ચંદુલાલ દેસાઈના સેવાશ્રમમાં આપવામાં આવ્યો હતો અને સેવાશ્રમ તો આજે ખરેખર માત્રાનું સ્થાન થઈ પડ્યું હતું. મહાત્માજીને સત્કારવા ભાગેભે પથ ફેટલાક યુવકો જઈ પહોંચ્યા હતા અને મહાત્માજી

સેવાશ્રમ પાસે આવી પહોંચતા સેવાશ્રમ “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” તથા વંદે માતરમ્”ના પોકારથી ગરજ ઉઠ્યું હતું. લોકોનો ઉત્સાહ કંઈ ઓરજ હતો. અને લોકોની અવરજવર મહાત્માજીએ બાપજી આપ્યું ત્યાં સુધી ચાલુજ રહી હતી. સેવાશ્રમને પણ આશોપાલવના પાન, રાષ્ટ્રીય જ્વજ વગેરેથી સુંદર રીતે રાજગારવામાં આવ્યું હતું અને આશ્રમમાં વ્યવસ્થા પણ ઘણી સુંદર હતી, કે જે અત્યાર સુધીના આ જીલ્લાવા પ્રવાસમાં દેખાઈ ન હતી. મહાત્માજીનો ઉતારો એક ખાસ મકાનમાં આપવામાં આવ્યો હતો. ત્યારે સ્વયંસેવકો માટે તથા મહાત્માજીના કાપડોને માટે જુદા જુદા ખાસ સુશોભિત મંડપો ઉભા કરવામાં આવ્યા હતા. પાણી વગેરેની વ્યવસ્થા પણ સુંદર હતી.

સભા સાડાત્રણ વાગે ગોઠવવામાં આવી હતી. છતાં લોકો તો બે કલાક અગાઉથી મંડપમાં આવી પહોંચ્યા હતા અને ત્રણ વાગે તો મંડપ ત્રીકાર ભરાઈ ગયો હતો. બરાબર સાડાત્રણ વાગતાં મહાત્માજી શ્રીમતી સરોજીની નાયકુ, શ્રી અબ્બાસ તખ્તખજ તથા પોતાના સૈનિકો સાથે આવી પહોંચ્યા હતા. અને સંગીતાચાર્ય શ્રી ખરેએ સભાનું કામકાજ સુધપતી રાધવ રાજરામની ધુનથી શરૂ કર્યું હતું.

બાદ મીસ તેલખજીએ ‘ઉઠ જામ મુસાફર બોર બધું’ તથા પડિત ઓકારિનાથે પણ એક સુંદર ગીત ગાયું હતું.

સરવ્યને જોઈતા આરટીવીડ

બાદ ડૉ મંદુલાલે મહાત્માજીનો સત્કાર કરતાં જણાવ્યું હતું કે અમારા જીલ્લામાંથી મુખીઓ તથા મતાધારોએ રાજનામાં આપ-

વાની શરૂઆત કરી છે. અને આજે એક એવા મુખીએ રાજનામું આપ્યું છે કે જેમના પ્રભાવથી બીજા ૫૦ મુખીઓ પણ રાજનામાં આપે એમ છે. હજી બીજા રાજનામાં પણ લખાય છે, લડત વખતે આપ જોશો કે કોઈ પણ જીલ્લા કરતાં બરથ જીલ્લો પાછળ પડશે નહિ. અને અમે તો નહીં કયું છે, કે પ્રાણ જાય તો બંધે જાય પણ વચન તો પાછું નહિજ જાય. બે બહેનો પણ તેમના નામ લખાવી ગઇ છે. અને તેમના બળોદાન ઉપર આખો જીલ્લો બળોદાન કરવા તૈયાર થશે એવી અમને ઉમેદ છે, અને આપ અમને આશીર્વાદ આપો એજ અમારું કહેવાયું છે.

મહાત્માજીનું ભાષણ

ચંદુલાલજી આશીર્વાદ માગ્યા છે, પણ હું આશીર્વાદ આપનાર કેણું ? હું તો આશીર્વાદ લેવા નીકળેલો છું. ગામે ગામ ફરતાં જે આશીર્વાદ મેળવી રહ્યો છું તેનો દાંડી પહોંચી જઈ ત્યાં સુધીમાં આજ્ઞા છે કે એટલો મોટો પદ્માથ થઇ જશે, કે ગમે તેવી રાક્ષસી સંસ્તનત પણ તેને પ્રતાપે ટાલીમેળ થઇ જાય.

૧૯૨૧ માં શાળાનો અસહકાર કરનાર એક મુસ્લિમ નવજુવાનનો હમણાં જ મને પત્ર મળ્યો છે. તેમાં તેણે બે પ્રશ્નો પૂછ્યા છે, તે મેં ગોખી રાખ્યા છે.

પહેલો પ્રશ્ન આ છે: ‘શું તમે એમ માનો છો કે તમે એકલા જઈ ને સ્વરાજ લઇ લેશો ? કે શું તમારા હિંદુ બાપઓના બળે જ ને કંઈ કરવાનું છે તે કરી લેશો ?’

એવી આશા મેં કદપનામાં કે સ્વપ્નામાં પણ રાખી નથી કે મારા એકલાના બળથી કે હિંદુના બળથી સ્વરાજ મેળવીશ. મને તો મુસલમાન, પારસી, ખ્રિસ્તી, યહૂદી બધાના બળની ગરજ છે. પણ તે બધાનું બળ મળે તોયે જો એક બળ ન હોય તો સ્વરાજ ને મળે. એ બળ ઇશ્વરનું છે ! તે બળ વિના બીજું બધું ફાકટ છે ! અને તે હોય તો બીજા કાઇતો ખપ નથી.

હું જે આશીર્વાદ તમારી પાસેથી બીખી રહ્યો છું, તેમાં ક્યાંક ક્યાંક ઇશ્વરનો નાદ જોઈ શકું છું. માથુસના જીવનની અંદર એવો પ્રસંગ પણ આવે, કે ત્યારે આપું જગત તેને 'યુક્ત' હોય ! તે વખતે પણ ઇશ્વરનો નાદ તે સાંભળી શકે. પણ આજ એવો અવસર નથી. આજ તો હિંદુસ્તાન ૧૦ વરસ થયાં જેને ઝંખે છે, તે સ્વરાજ્યપ્રાપ્તિ માટે, તું સવિનય ભંગ કેમ કરતો નથી, તેમ પ્રજા પોતારી રહેલ હતી. કેટલાક આજે પણ દેતા કેટલાક મિત્રો પ્રેમથી લાલ આંખો પણ કરતા, અને કહેતા તુ પ્રગતિને રોકી રહ્યો-છે. તું કહે કે સવિનય ભંગ થાઓ તો સ્વરાજ આજે આવી જાય. વાત સાચી છે. હું રોકી રહ્યો હતો, કારણ મને આત્મવિશ્વાસ નહોતો મને ક્યાંયથી ઇશ્વરનો નાદ નહોતો મળતો. હૃદયની ધડિયાળના લણકારા નહોતો સાંભળતો.

લાહોરમાં જ એક ગોરા ખજરપત્રીને મેં તેના પ્રસનો જવાબ આપતાં કહ્યું હતું કે હિંદુસ્તાનની આબોહવામાં—હિંદુસ્તાનની દૃષ્ટિ-મર્યાદામાં સવિનય ભંગ કરવાનો વખત આવ્યો છે, એવું એક પણ આજે ચિન્હ જોતો નથી. ત્યારે વખત એકએક કેમ આવી પડ્યો ?

આખું હિંદુસ્તાન કહે કે આ વખત નથી. અંગ્રેજો પણ કહે છે, કેટલાક હિંદી લાઘવોય કહે છે કે આ વખત નથી; પણ મને વિશ્વાસ આવી ગયો છે કે આજ વખત છે. અને જો આ વખત ન હોય તો બીજો કોઈ વખત નથી આવવાનો. આજે મારે આમાંથી શું તો ખસી જવું જોઈએ, અથવા જેટલી મારી શક્તિ છે તેનો ઉપયોગ કરી લેવો જોઈએ.

તેથી જ હું આજે હિંદુ અને મુસલમાન પાસેથી, આ ધોળા ઘડી પાસેથી (અબ્દાસ ત્રિવેન્દ્ર) ને કુમારિકા પાસેથી પણ દાચ જોડી મદદ માગું છું. આ લડતમાં તો નાની છોકરીઓ પણ કામમાં આવી શકે છે. છોકરીઓના કાગળો મારી પાસે આવ્યાં જ કરે છે કે તમે અમને સાથે કેમ નથી લઈ જતા ? સાથે લીધાં હોત તો તમારી અમે લોકો પણ બનત અને મીઠું બનાવતાં બનાવતાં જેલમાં પણ જાન.

આમ મુસલમાન યુવકના પ્રશ્નો જવાબ આપતાં તમને અને તમારે નિમિત્તે હિંદને અને આખા જગતને જવાબ આપી દીધો.

મને તો બધાની, અંગ્રેજીની, પૂર્વ અને પશ્ચિમના માણસોની મદદની જરૂર છે.

સત્યાગ્રહીમાં પોતાની મેળે ચાલવાની શક્તિ જ હોતી નથી. સત્યાગ્રહ જગતની લાગણી ઉશ્કેરીને જ આવી શકે છે. ઇશ્વરના આશીર્વાદ હોય તો જ તે ચાલી શકે. તે ન હોય તો સત્યાગ્રહ લૂસો, પાંગળો અને વાંધળો છે.

૧૯૨૧થી હું જે શબ્દો કહેતો આવ્યો છું. પાકીઝી અને કુરઆની, આત્મશુદ્ધિ અને બલિદાન. જે વગર સત્યાગ્રહનો જ્ય ન થાય. કેમકે તે વિના ઇશ્વર સાથે હોય જ નહિ.

ત્યાં જગત કુરખાની જુએ છે ત્યાં ઢળી જાય છે. કુરખાની જગતને વદાલી લાગે છે.

જગત કુરખાની સારા માટે છે કે નહારા માટે છે તે જોતું નથી. પણ ઇશ્વર કંઈ આંધજો નથી. એ તો કુરખાનીની પણ પરીક્ષા કરે છે. કુરખાનીમાં મેલ કે સ્વાથ' છે કે નહિ તેનો દિસાજ તેના ચોપડામાં રહે છે. તેથી કુરખાની સાથે આત્મશુદ્ધિ ન હોય, તો મારા જેવો ધરધરી જાય.

રિદ્ધાના પહેને હમણાં જ ગાયું, 'જો જગત હે સો પાવત હે' એ પ્રમાણે જો જગત રહીય તો જ મેળવી શકાય. તે પણ હું નહિ મેળવી શકું; પણ ઇશ્વરે મને—તેના જંદાને માત્ર તેના બાજનરૂપે વાપર્યો હશે, એથી વધારે કંઈ જ નહિ.

આ તો મુસલમાન ભાઈએ પૂછ્યું. કાઈ પારસીએ પણ પૂછ્યું હોત. 'અમે તો મૂઠીબર લાખ પારસી છીએ. તે બધાને નમંદામાં નાખી સ્વરાજ લેવાનો છે ?' તો તેને પણ કહું કે પારસીઓની મદદ ન મળે તોય હું સ્વરાજ ન લઈ શકું. પારસીઓને સાથે આવ્યે જ છૂટકો છે. મુસલમાન પણ આવવાના છે. એમની દુઆ તો રોજ મને મળી રહી છે. કુચ શરૂ થઈ ત્યારથી મુસલમાનની આંખમાં અમી જોઈ' છું, અને તેમણે મોઢે પણ કહ્યું છે કે તારી ફતેહ છે; તારું તો બધું જ છે મુસલમાન ભાઈઓએ અને બરચ અસ્થાના મનુબરના વહોરા ભાઈઓએ લડત માટે રૂપિયા પણ મોકલ્યા છે.

છતાં મારે કબૂલ કરવું જોઈએ કે જે પોતાના ખીસાની અંદર રાખી મને ફેરવતા હતા, તે આલાના સોફતઅલીનો આજે મને સાથ

નથી, તે મને ઓછું સાલવું નથી । હું તો જાણું છું કે એ મારા સમા ભાષ જોવા જ છે. એમને વિષે મેં સ્વમાર્માં બીજો ખ્યાલ ક્યો નથી. એટલે એમનો વિરોધ ક્યાં સુધી ટકશે ? આજ નહિ તો કાલે તેમને જોડાયે જ છૂટકો છે. એટલે હું નિર્ભય છું. જો હું સાચો હોષ્ટક તો એ બે ભાષઓ જે મને આજ સુધી ખીસામાં રાખતા હતા તેમને, હું હવે ખીસામાં રાખીશ.

આ લડતમાં મને અંગ્રેજ ભાષઓની મદદની પણ જરૂર છે. વાઇસરૉયને રજિસ્ટરથી કાગળ મોકલી શકતો હતો, પણ એમ ન કરતાં મેં એ પત્ર પહોંચાડવા અંગ્રેજને મોકલ્યો. મારું માન વધારવા માટે એ પત્ર પહોંચાડવા અંગ્રેજને મોકલ્યો એવો મૂખ્ય મને ઠાંઠ ન માનશે. હું તો એક અંગ્રેજને મોકલી પાછો વધારે ખંધાઈ જવા માર્ગતો હતો, અને મારા ઉપર બોલો વધારવા માગતો હતો. મારા મનમાં ઠાંઠ અંગ્રેજ પ્રત્યે દ્વેષ નથી, પણ એ રાજ્ય પ્રત્યે દ્વેષ છે. અને હવે મને લાગે છે કે અંગ્રેજ રાજ્યને લાંઘવા સાફ જ હું જન્મેલો છું. પણ એક પણ અંગ્રેજનો વાંકો વાળ ચાય તો મારા સગા ભાઈને દુઃખ થયા સમાન મને લાગે. મારા હૃદયમાં અંગ્રેજ વિષે દોસ્તી જ રહેલી છે. તેમને હું કહું છું કે તમારી પ્રજા અમારા દેશને પામમાલ કરી રહી છે, પણ તમે હજી કેમ સમજતા નથી ? આ રાજનીતિનો નાશ કરવો છે. પછી તે ભલે પીલી નાખે, દરિયામાં કુળાડે, ગમે તે કરે. પણ મનની વસ્તુ કહેવાના છીએ.

બીજો પ્રશ્ન આ છે: 'સ્વરાજ મળ્યે તમે મુસલમાનને કેટલા હક, કેટલી બેઠક આપવાના છો ?' એનો ઉત્તર શું આપી શકું ! મને જો ઠાંઠ વાઇસરૉય નીમે તો હું તો મુસલમાનને જેટલી બેઠક જોઈએ

તેટલી સમજ ભર એમ હતું. મુસલમાન, પારસી, ખ્રિસ્તીને જેટલું જોઈએ તેટલું તે બંને પહેલાં સમજે, અને પછી દિંદુ. પણ સનાતની દિંદુ અને વાઈસરોય થવા જ ન દે. માત્રી વાત એ છે કે આ બધા દિસાજ મારાથી ન થઈ શકે. આટલું બસ થવું જોઈએ કે મદાસલા બંધાઈ ગઈ છે, તેથી એક રીતે હું પણ બંધાઈ ગયો છું. મદાસલાએ ઠરાવ કર્યો છે કે એક પણ કામને ત્યાં સુધી સતોષ ન મળે ત્યાં સુધી કામી પ્રશ્નને ઉકેલવાનું કામ મદાસલા હાથમાં નહિ લે, મદાસલાએ આ રીતે પોતાના હાથ ધોઈ નાખ્યા છે, તેની પાસે દિંદુ, મુસલમાન, પારસી, ખ્રિસ્તી, યાહૂદી બધા — પછી બંને તે મંદિર, મસ્જિદ, અગિયારી કે દેવળમાં જતા હોય તોપણ — એક જ દિંદુગાની છે; મદાસલાના મંડપમાં બધા દિંદુગાની છે.

જે ઠરાવથી સર્વ કામને સતોષ નહિ થાય એ ઠરાવને મને તેવી સીધ લાગી હતી, તોપણ મદાસલા મંજૂર સમજવાની નથી.

આથી વધારે શો ખુલાસો મદાસલા કરી શકે ? સવિનય અંગમાં તો સ્વરાજ્યની સહિત મેળવવાની વાત છે. પણ સ્વરાજ્ય લેતી વખતે તો બધાની સહી જોઈએ. બધી કામો રાજી થાય, ત્યારે સ્વરાજ્ય મળે. એથી વધારે કંઈ રીતે કાને સતોષ આપી શકાય ?

પણ સ્વરાજ્ય મળે તે પહેલાં બરચે ગરીબોને સારું શું કરવું જોઈએ ? આજમાં આજે સારું નિમકદારામ તો ન થાય. જે દિંદુ — મુસલમાન જે કે ચાર આનાના મીઠા પર સવા રૂપિયાનો કર બરે છે તે બધા નિમકદારામ છે એમ હું માનું છું. આટલા દિવસ સુધી આપણે આ કર સહન કર્યો તે આંખથી મૂર્ખાઈ હતી, દિન પ્રત્યે બેવકાફ હતી અને ગરીબો પ્રત્યે નિમક દરમી હતી.

‘હ કરોડ રૂપિયાનો મીઠાનો કર કઢવી નાખવાની લડત દાને નથી ગમતી ? કંગાળ મુસલમાનને નિમક ન મળે તેથી તેની કેટલી દાપ પડતી હશે ? આ કર કઢાવવા માટે એવો કયો દિન્દો હશે કે જે લડાઈમાં જોડાયા વિના રહે ?

આ લડત ધ્રુવરના નામે ચાલે છે. આ લડાઈ મિસ્ત્રીનને સાર છે, તવંગરને માટે નથી. અને મિસ્ત્રીનની લડાઈથી ઠાણ દુર રહેવાનું છે ?

સવાલોના જવાબ મેં આપી દીધા. ચંદુલાઈએ મૂર્છાઈ મારીને કહ્યું કે ભરૂચ જીલ્લો આ લડતમાં વધારેમા વધારે ફાળો આપશે અને પ્રાણ જશે પણ લોકોની સેવા કરવાનું તેઓ ચૂકશે નહિ. મારી આશા છે કે ભાઈ ચંદુલાઈની અહિ આવેલાં ભાઈજીને આશા બર આણશે. અહિ આવેલાં ભાઈજીને બધાં પોતાનું નામ નોંધાવશે તો ભાઈ ચંદુલાઈનું પેટ ભરાઈ જશે, અને અને તો માથા કરતાં વધારે મળ્યું માનીશ.

જે ધ્રુવરને નામે કહેવાનો આરંભ કયો તે ધ્રુવરને નામે પ્રાર્થના કરે છું કે મારું કહેલું સમજવાની અને તે પ્રમાણે આચરવાની તે તમને શક્તિ આપો.

ભરૂચથી વિદાયગીરી.

ભરૂચ, તા. ૦ ૨૬ મી માર્ચ.

મહાત્માજી આજે સાંજે ભરૂચથી અંકલેશ્વર જવા સારું ઉપડી ગયા હતા.

માર્ગમાં તેઓને ભારે આવકાર મળ્યો હતો. રસ્તાઓ અને મકાનો ખાસ શણગારવામાં આવ્યાં હતાં અને નદી કિનારે લોકોના મોટાં ટોળા ભેગા મળ્યા હતા.

મીસીસ નાયડુ પણ મહાત્માજીની સાથે પગે ચાલ્યાં હતાં મહાત્માજીની ઝડપ એટલી તો હતી કે મીસીસ નાયડુ અને વોલંટીયરોને કાંઈક દોડવું પડતું હતું.

શ્રી. અખાસ તેજગજ અમદાવાદ ખાતે ઉપડી ગયા છે.

અંકલેશ્વર (૨૪)

ભરૂચ, તા. ૨૬ મી માચ

મહાત્મા ગાંધી ભરૂચથી અંકલેશ્વર જવા ઉપડ્યા, ત્યારે તેમની આજીવન ગંગાવર માનવમેદની જમીન મળી હતી. આખો રસ્તો સ્ત્રી પુરુષોની બાંબી લાંબી હારોથી ચિકાર કરાઈ ગયો હતો, અને એ સાબરમતીના સંતને નીરખવા રસ્તા પરના મહાત્માના ઓઠલા તથા બારીઓ પણ ખીચોખીચ કરાઈ ગયા હતા અને આ દૃશ્ય સંત હાથમાં લાંબી લાકડી ઝાલીને નીચે મોંએ “મહાત્માજીની જમ” ના પોઠારો વચ્ચે અપાટાબેર કુચકદમ કપેજ જતો હતો. આખું દ્રશ્ય અનુપમ હતું અને આખા ગામલોકોએ ઓઠો અને પુરુષોએ સર્વેએ મહાત્માજીને સમ્રેમ વિદાય આપી હતી.

વિદાય આપતું રોજીું પણ મહાત્માજીની પાછળ આવેજ નહતું હતું, અને જ્યારે તેઓ ઓવારે પહોંચ્યા ત્યારે તે આખો ઓવારો માનવ મેદનીથી ચીકાર કરાઈ ગયો હતો. ઓવારાનાં પગથીયાં પણ જરચક ઘસ ગયા હતા અને તે વિદાય આપતું દ્રશ્ય તે એવું સુંદર હતું કે ફોટોગ્રાફરો પણ તે જોઈને ફોટો લેવા લાગ્યા હતા.

ભરૂચમાં મહાત્માજીનું લાંબુ લગભગ પોણા પાંચ વાગે પૂરું

યવા છતાં પણ, માનવમેદની તો તેમનાં હિતારા પાસે ચાલુજ રહી હતી. જી વાગે તેઓ પોતાનાં સૈનિકો સાથે ગામમાં ચક્રને નમંદા નદીના તટપર જનાર હોવાથી ફરીથી તેમના દર્શન કરવા લોકો અધીરાજ બન્યા હતા. જે જે રસ્તે મહાત્માજી પસાર થવાના હતા તે રસ્તાઓ પણ આશો પાલવના પાન વગેરેથી સુંદર રીતે શણગારવામાં આવ્યા હતા. ગાંધીઆટાના વેપારીઓએ નાગિયેરીના, કાપડના વેપારીઓએ કાપડના તથા એવા બીજાં તોરણો અગાઉથીજ ગોઠવી દેવામાં આવ્યા હતા. કેટલેક સ્થળે “ધન્ય છે પટેલ, તારી ખટલાઈને” “જનની જળ તો વલ્લભ-વીકલ કાં દાતા કાં શર” “મહાત્મા ગાંધીજી ખણું જીવો” વગેરેના વિવિધ પ્રકારતા મુદ્રાલેખો પણ લટકાવવામાં આવ્યા હતા.

બાદ સાડાપાચ વાગતા “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” ના પોકારો વચ્ચે મહાત્મા પોતાના સૈનિકો સાથે કુચ કરવા નીકળતા બરાબર પોણાસાત વાગતા મહાત્માજીએ તેમન માટે રાખવામાં આવેલા ખાસ મહવામાં પગ મુકતા ચારે બાજુએ “મહાત્મા ગાંધીજીની જય”નો ધ્વની ફેલાઈ રહ્યો હતો. મહાત્માજીનો મહવો રાષ્ટ્રીય ધ્વજથી અને સફેદ સુધી પહોંચતા કાગળની ધ્રુજપતાકાઓથી શણગારવામાં આવ્યો હતો. તેમને તેમાં દાખલે કરવા માટે આશોપાલવના પાનની એક સુંદર કળામય કમાન મહવા ઉપર ગોઠવામાં આવી હતી. મહવાના એક ખુણા ઉપર મહાત્માજી તથા શ્રીમતી કસ્તુરબા ગાંધી માટે ખાસ ગાદી તાકીઆ ગોઠવવામાં આવ્યા હતા, અને તેમાં મહાત્માજી દાખલ થયા પછી તેમના બીજા સૈનિકો પણ દાખલ થયા હતા.

લોકોનો દુષ્ સંપૂર્ણ હતો મહાત્માજીને વિદાય આપવા સરોજની નાથકુ પણ તો ઉપા આવી પહોંચ્યા હતાં મહાત્માજીનો મજબો ઉપાડવાની સરખાત થતા તે દુર ગયા “મહાત્માજીની જય” ના પોકારથી ફરી પાછુ વાતાવરણ માંજ હતુ મજબામાંથી મહાત્માજીએ વિદાય લેવા આજીવનજીએ પૂર્વે નજર ફેંકી હતી અને હસ્તે મુમે જે હાથે વદન કરી લીધી હતી શ્રીમતી કમ્બુગાએ પણ જે મુજબ વિદાય લીધી અને થોડે દુર ગયા પછી પણ મહાત્માજીએ ફરીથી વર્કિ વિદાય માગી હતી આ વિદાયનું દ્રવ્ય અનુપમ હતુ જાણે કે રામ વિદાયનુ ફરી પુનરાવર્તન થતુ ના એવું જણાતુ હતુ ! હાજર રહેલાઓને પણ મહાત્મા વિદાય લેતાં હર્ષાશ્રુ આવી ગયા હતાં.

મજબાઓ મફત

આ વિદાયને અંગે કાષ્ઠર્તાઓ તરફથી અગાઉથી મજબાઓની ગોઠવણ કરવામા આવી હતી પરંતુ લોકોનો એવો તો ભારે હતો કે તે મજબાઓ તો તુરન બરાબ ગયા અને વધુ ચારપાચ મજબાઓ આવી પહોંચ્યા હતા મહાત્મા આ પ્રસંગના ફેરો લેતા માટે ડેટલાએ લોખો તલસી રવા અને અગાઉથી એક મજબામા જઈ બેઠા, હતા અને આખે તેમણે પોતાનુ મમ આતુર રાખુ હતુ મજબાઓના ઇચ્છા એક મુસનમાન શુદ્ધરથ હતા અને તેમણે પોતાની આ મજબા સેવા જાદન કાષ્ઠ પણ પેનાની ના પાડી હતાં અંો ૩૦૦ થી બરચના સહેરીઓને વિના વેતને સામે િનાગે પહોંચાડ્યા હતા

મહાત્માજી અને કર્તુરખા

મહાત્માજીનો મછવો સામે કાંઠે આવી પહોંચતાં તેમની સાથેના સ્વયંસેવકો તથા અમદાવાદના જાણીતા શેઠ રણછોડલાલ અમૃતલાલ વગેરે મછવાની બહાર નીકળી ગયા હતા, પરંતુ ત્યાંથી કિનારે કિનારે થોડે દૂર ચાલવાનું હોવાથી મહાત્માજી માટે એક નાની હોડી તૈયાર કરવામાં આવી હતી. તેમાં માત્ર મહાત્માજી તથા કર્તુરખાને બેસાડવામાં આવ્યા હતાં અને ધીમે ધીમે હોડી અડધાએક કલાકમાં અંકલેશ્વરને માગે જઈ પહોંચી હતી. મહાત્માજી તથા શ્રીમતી કર્તુરખા હોડીમાં એકલાંજ બેઠેલા અને ધીમે ધીમે હોડી મધુરા પવન વચ્ચે હંકારતી એ દ્રશ્ય તો કદાપી ભુતી શકાય તેવું ન હતું; અનેકવાર તે દ્રશ્ય જોયા છતાં પ્રેક્ષકોની દ્રષ્ટી તે તરફ જ રહેતી હતી અને જોટલી ગતીએ હોડી ચાલતી એટલીજ ગતીએ માન મેદની પણ ચાલતી રહી હતી.

અંકલેશ્વરનો સત્કાર

બાદ સવાસાત વાગે સામે કિનારે મહાત્માજીએ જમીનપર પગ મૂકતાં, તેઓ તેમના હાથેના કાચકંઠ મુજબ પોતાના સૈનિકોને સાથે પ્રવેશ મેદાનમાં પ્રાર્થના કરવા બેઠા હતા અને તે પૂરી થયા બાદ તેમણે પોતાની કુચ ચાર કરી હતી. કિનારાના આ સ્થળ અને અંકલેશ્વર વચ્ચે લગભગ સાડાત્રણ માઇલનું અંતર હોવા છતાં ગામલોક મહાત્માજીને સામે આવકાર આપવા, શ્રી છોટાલાલ ગાંધીની

હતાં. તેમાં ઇસલામીઓ પણ સારી સંખ્યામાં હતા. અને ઠેરઠેર
 "મહાત્મા ગાંધીજીની જન્મ"ના પોષ્ટરો વચ્ચે લગભગ નવ વાખાના
 સુમારે મહાત્માજી અંકલેશ્વર ગામની બાગોળે પહેર્યા હતા, જ્યાં
 કેટલીક બહેનોએ સુતરનો દાર તથા કંકુ ચોખા અપી
 તેમનો સત્કાર કર્યો હતો અને ત્યાંથી મહાત્માજીને તેમના ઉનારે
 માળાની ધમશાળામાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા, ત્યાં પણ
 શેઢિની બારે મેદની ચાલુ રહી હતી. અને અડધા કલાક પછી તેમણે
 કાપકુંભ મુજબ ગામલોક સમક્ષ એક જાહેર વાવણુ આપ્યું હતું
 અને તેમાં તેમને રૂ. ૨૦૧ ની થેલી અપાઈ કરવામાં આવી હતી.

મહાત્માજી અને તેમની સેનાના ઉતારા વગેરેની સમગ્ર હરવાતું
 કામ અંકલેશ્વરના જાણીતા શહેરી અને આગેવાન વેપારી શ્રી
 નગીનલાલ દરિનારાયણદાસ દોડરાલા અને બીજાઓએ શ્રી
 હોદાલાલ ઘેલાલાજીની આગેવાની નીચે ઉપાડી લીધું હતું.

નર્મદાને તીરે રામવિદાયનું પુનરાવર્તન

અપૂર્વ દ્રશ્ય

ગાંધીજીને ભરૂચની સપ્તેમ વિદાય

દુસ્લીમ “ ગુહા ” આધુનિક ‘ રામ ’ ને

નદીપાર ઉતારે છે

નગરજનોને અયોદ્યાવાસીઓની લાગણીનો અનુભવ.

અંકલેશ્વર મુનીસીપાલિટી તરફથી કિનારાથી મામસુધી રસ્તા પર ધુળ નહિ હોય, તે માટે પાણી છાંટવાની ગોઠવણ કરાઈ હતી.

મહાત્માજીનું ભાષણ

મહાત્માજીએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું, કે તાલુકાની જે વિગત-શ્રી છાંદુભાઈએ જણાવી તે એક દૃષ્ટિએ સંતોષકારક કહી શકાય. ખરી કસોટી તો હવે થવાની છે અને હવે જે કસોટી થવાની છે, તેમાં નથી રહેવાના હિંદુ, મુસલમાન કે પારસી. બાપ્તિ દરેક હિંદુસ્તાનીને તો સ્વતંત્રતા વ્હાલી હોવીજ જોઈએ

રાજપીપળા સ્ટેટ કેવું છે, તે અમને ખબર નથી. તેમાં જે છાંદુભાઈ કહે છે તેમ દારૂના પીકાં બહુ હોય, તો સ્વરાજ્ય અને પરરાજ્યમાં કાંઈ તફાવત નથી. આ બધા સામે આપણે શક્તિ પેદા કરવાની છે અને તે મીઠાનો કર નહિ ભરવાની લડતથી આવવાની છે, એમ હું માની જોડા છું.

હી, દારૂ, ખીડી કે એવી ચીજો ઉપર કર નાખે, તે જુદી વાત છે. પણ આ સરકાર તો એવી ચતુર છે—મારા શબ્દોમાં રાક્ષસી છે કે, તેતો દરેક જણ વાપરતા હોય તે ચિજ ઉપર કર નાખે છે. હવા ઉપર કેમ નથી નાખતી, એ નથી સમજાવતું, પાણી ઉપર તો હોય છે. ૧. મીઠાના ઉપર ૧૪૦૦ ટકાનો કર નાખાય તે કેમ સહન કરી શકાય ? પણ એ ઘુંટડો સરકારે પીવડાવી દીધો ગરીબો પાસેથી શું લેવાય છે તેનો હિસાબ તમને અત્યારે ક્યાં આપું ? ગરીબોને તો કાંઈ નથી મળતું. એના પૈસા તો પરદેશમાં ધસડાઈ જાય છે

હું તો આ લગતમાં સ્ત્રીઓની, પુરોની, હિંદુ—મુસલમાન—પારસી બધાની મદદ માણું છું. તમને એમ થાય કે આટલો બધો જીનો કર બંડ ક્યાં વિના તો કેમ કઢાવી શકાય ? પણ તમે એમ માનજો કે તમે પકાવવા જશો તો તે એની મેળે નીકળી જવાનો છે. એ નીકળી ગયા પછી તમારામાં ધણી શક્તિ આવશે એ સમજી લેજો.

જો એ શક્તિ આવશે, તો મારે કે તમારે સાંમળવું નહિ પડે, કે માછલે માછલે દારૂની દુકાનો છે. દારૂ શ્રીમતો પીએ છે પણ તે ગરીબોની માફક રૂપ કરોડ સરકારને નથી આપતા. એટલુંજ નહિ, પણ પેનાનું લાન ભૂચી જાય છે. જો તમારામાં શક્તિ હોય, તો બધાં પોતાં બધ કરાવી શકે છે. તમે સમજાવો તો દારૂ પીનારાઓ સમજી પણ શકે છે.

અમેરીકામાં તો વિવેક માટે દારૂના પ્લાલા ધગાય છે. એવો વિવેક આપણે ત્યાં નથી. જ્યાં કરોડો માણસ સમજે છે કે દારૂ પીવો એ સયતાનની વાત છે ત્યાં તમે તે દુર કેમ કરી ના શકો ?

બાદ તેમણે જણાવ્યું હતું કે મારું તમને બધાને આમંત્રણ છે, કે મારો સંદેશો આવે ત્યારે તમે બધા મીઠાનું કામ ઉપાડી લેજો. મુખીઓના રાજનામાની વાત સાંભળી, પણ હજી મારે કંઈ કહેવું પડે છે. કારણ કે એકજણે રાજનામું પાછું ખેંચાતો બનાવ બન્યો છે. જો એવું ના હોત તો આપણે ગુલામ પણ શાના કહેવાતા હોત ?

મુખીનાં રાજનામાં ગુજરાતમાં મળે છે, તેનું કારણ એ છે કે તેનો સરદાર આજે જેલમહેલમાં વસે છે । અને જેણે આટલું બધું કર્મ કયું છે, તે જેલમાં જય તે મારે તેમને શરમ આવે છે.

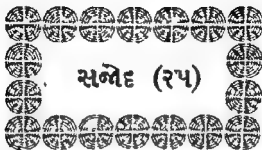
આપણે તો સત્યનો આમલ કરવા નીકળ્યા છીએ. એમાં કંઈ નાટકી ના હોય. તેથી આપણું કંઈ ના થાય. સત્યને નામે અસત્ય કરતા હોઈશું, તો આપણી લાજ જાય છે.

આગળ ચાલતાં મહાત્માજીએ 'આદીતું કામ' ઉપાડી લેવા દર્શાવી જણાવ્યું હતું, કે તેમ કરવાથી આપણે કરોડો રૂપોયા પેદા કરી રાજીએ છીએ અને પ્રભુ તમને તે કરવાની શુદ્ધિ અને શક્તિ આપે.

બાદ વંદેમાતરમ ગવાયા પછી સભાનું કામ ખતમ થયું હતું.

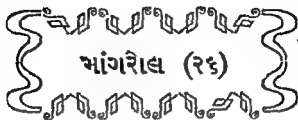
મહાત્માજી અને તેમની સેના ગુરુવારે સવારે અંકલેશ્વરથી સળેદ જવા ઉપડ્યા હતા.

સન્નેદ (૨૫)

ગાંધીજીએ આજે સવારે અંકલેશ્વરથી કુચ કરી સન્નેદમાં પહોંચી નાખ્યા હતા. અપોરે મળેલી જાહેર સભામાં, પ્રવચન કરતાં ગાંધીજીએ 'જાણીયું' હતું કે, હું આવતી કાલે સવારે ભરૂચ જીલ્લાની મુસાફરી પૂરી કરીશ. આથી ભરૂચ જીલ્લાની સ્થિતિની સમીક્ષા કરવી જોઈએ. એકલા ભરૂચ જીલ્લા દ્વારાજ સ્વરાજ્ય મેળવવા માટે અરેખર ખુબ વખત લાગે. તમે સભાઓમાં હાજર રહો, કે સ્વયંસેવકો તરીકે નામે નોંધાવો એટલું બસ નથી. તમારે બીજી શરતો પણ પાળવી જોઈએ. જેવી કે પરદેશી કાપડના બદ્ધિકાર, દારૂ નિષેધ વગેરે. હું તાબુબ થાઉં છું કે તમે આ જીલ્લામાં સારામાં સારું રૂ ઉત્પન્ન કરો છો, છતાં તમારું રૂ બહારગામ મોકલાવાય છે અને તમે પરદેશી કપડા વાપરો છો. ભરૂચમાં મેં વળી બીજી જોયું, કે ત્યાંના લોકો બહુ દારૂ પીએ છે. આ બધીમાંથી છુટવાની હું તમને અપીલ કરું છું. મીઠાના ઠર વિષેનો ઝઘડો પતી જાય, ત્યાર પછી હિંદમાં પરદેશી સુતરનો એક પણ તાંતણો ન રહે, તે જોવાની આપણી ફરજ છે અને પછી સાચી ઉત્કંઠાથી દારૂનિષેધના અગ્ર પાછળ આપણે મંડીશું.

માંગરોલ (૨૬)

માંગરોળ, તા. ૨૭ મી માચ.

પાંચ માણસની કુચ કરીને મહાત્મા ગાંધી અને તેમની સત્યાગ્રહી સેના રાતના ૮-૩૦ વાગે અત્રે આવી પહોંચ્યા હતા. અર્ધો રસ્તો ધણો ખરાબ હતો, અને મંડળાને ઠાંટાની વાડો વચ્ચેથી અર્ધા પુટની પગથી ઉપરથી ચાલવું પડ્યું હતું. ગાંધીજી મુશ્કેલીથી આખો રસ્તો ચાલ્યા હતા. માંગરોળ રહેલ માણસની વસ્તીવાળું નાનું ગામ છે.

ડો. ચંદુલાલે રાતે મળેલી સભામાં બાપજી કરતાં જણાવ્યું હતું. કે, દેશના ઠાંઠા ખીળ ભાગ કરતાં બરુચ હડતમાં પાછું પડશે નહિ. ગાંધીજીને હું ખાતરી આપું છું કે, જે ક્ષણે આપ દાંડી પહોંચશો તે ક્ષણે હું સ્વયંસેવકોની ટુકડી સાથે જીલ્લાના ચાર મથકો પર સત્યાગ્રહ શરૂ કરીશ.

મીઠાવેરો જશેજ

મહાત્મા ગાંધીજીએ પ્રવચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે, મારી વધુને વધુ ખાતરી થતી જાય છે કે, મીઠાવેરો એક કે બે માસની અંદર ૨૬ થશેજ. જો તમે ધીરજ ખોધ ન હોય અને જો તમે આ

હાલતમાં સફળ થશે, તો તમે પરંતુ બળ મેળવશો. આવતી કાલે અથવા તા. ૬ ઠી એપ્રિલે જો હું પકડાઉં તો જ્યાં મીઠું બનાવી શકાઉં હોય, તે સ્થાને તમારે દોડી જવું અને મીઠું બનાવી કાયદાનો ભંગ કરવો, તેજ કાયદો બની શકે તો ફક્ત લંગોટ પહેરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવી અને ખાદી વાપરવી.

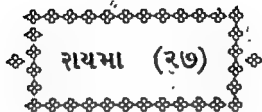
સરદારના અતિપ્રિય જીવંજાને ગાંધીજીનો પડકાર

સુરત, તા. ૨૮ મી માચ

મહાત્મા ગાંધી જાજે રાતે ભરત જીવંજાને છોડી, કીમ નદી જોળંગી, સુરત જીવંજાની હાલમાં હાખલ થયા હતા. ગાંધીજીને માટે કીમ નદીપર લાકડાનો ખાસ પુલ બાંધવામાં આવ્યો હતો. મહાત્મા-જીને ૩૦ સુમંત મહેતા, મીસ મીર્ઝાહેન પીટીટ અને સુરત જીવંજાના બીજા કાર્યકર્તાઓએ આવકાર આપ્યો હતો.

ગાંધીજીએ રાતે ચોરપાડ તાલુકાના ઉમરેલી ગામમાં પડાવ નાંખ્યો છે.

ત્યાં રાતે મોગી જાહેર સભામાં ૩૨ મુખીઓ અને એક તલાટીના સહનામાં જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. મહાત્મા ગાંધીએ જણાવ્યું હતું, કે સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના આ અતિપ્રિય જીવા માંથી દરેક મુખી અને દરેક તલાટી સહનામાં આપશે, એવી કુવંજી રાખું છું.

રાયમામાં ગાંધીજી

ગાંધીજીની જાવણી, રાયમા, તા. ૨૮ મી માચ

મહાત્મા ગાંધીજી પોતાના સૈનિકો સાથે આજ સવારે માંગરોળથી નીકળી, રાયમા ખાતે આવી પહોંચ્યા હતા. જે સમયે ગામ લોકોએ ભાગોળે જઈ તેમનો સારો સત્કાર કર્યો. અંકલેશ્વર અને સુરત વચ્ચે કાંઈ વાદનનો રસ્તો નહિ હોવાથી, કાંઈક મુશ્કેલીઓ સહન કરવી પડે. પરંતુ સુરત અને અંકલેશ્વર વચ્ચે અવાર નવાર મોટરો દોડતી હોવાથી, આ ભાગનો રસ્તો ખેડ જીલ્લાના રાસથી કનકપુરા સુધીના રસ્તા કરતાં સારો હતો. તેથી સૈનિકોને તથા મહાત્માજીને આ રસ્તો પસાર કરતાં ખાસ મુશ્કેલીઓ પડી ન હતી. જો કે દપાલ તાર માટે તો અનેક મુશ્કેલીઓ વેડવી પડે છે, અને તેનો આવાતા જતા માણસો ઉપર ખાસ આધાર રાખવો પડે છે.

કાયક્રમ મુજબ જયોરના સાડાત્રણ વાગે મહાત્માજીના લાપણો, કાયક્રમ યોજનામાં આવ્યો હતો, પરંતુ સવાના સમય પહેલાં આલુબાઝુનાં ગામોમાંથી ઘણા સી પુરુષો સવામાં આવી પહોંચ્યા હતાં, અને એક કલાક અગાઉ તો સવા જરાબર ગોઠવાઈ ગઈ હતી.

ગામને રંગીન કાગળોની ધ્વજઓથી સુંદર રીતે શણગારવામાં આવ્યું હતું. સભા માટે તૈયાર કરવામાં આવેલા મંડપને પણ એવીજ રીતે શણગારવામાં આવ્યો હતો. ગામ ધણું નાનું હોવા છતાં, મલામાં લગભગ દોઢ ખે હજાર માણસોએ હાજરી આપી હતી—જેમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા લગભગ ૨૦૦ ની હતી. મુસલમાનોએ પણ સભામાં સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. બાદ મહાત્માજી સભામાં સાગવણ વાગે આવી પહોંચતાં તેમને “મહાત્મા ગાંધીજી જય” ના તથા “વંદેમાતરમ્” ના પોકારોથી વધાવી લેવામાં આવ્યા હતા.

રમુજ !

સભામાં આવતા મહાત્માજીએ પોતે માથે બાંધેલા કકડા માટે એક ટાંકણી મંગતારાં તે એક બાઇએ આપી હતી.

અત્રે મહાત્માજીએ રમુજમાં જણાવ્યું હતું કે “આ પણ મિસમાં લખજો !”

બાદ સંગીતાચાર્ય શ્રી. ખરેએ “રઘુપતી રાધવ રાજારામ” ની ધુનથી સભાનું કાર્મશર ક્યું હતું અને “રઘુકુલ રીત સદા ચવી આપ, પ્રાણ જાય અર વચન ન જામ” નું ગીત બધાને ગવડાવ્યું હતું.

ડૉ. ચંદુલાલે મહાત્માજીને સંબોધીને ત્યાર બાદ જણાવ્યું હતું કે આ રાયમા-ભરય જીલ્લાની મુસાફરીનું છેલ્લું મથક છે. અને દરેક દિવસે આજે પ્રાર્થના કરે છે કે આપને ફરતેદ મળે. અમારામાં ધણી તુડીઓ તો છે પણ અમને શ્રદ્ધા છે કે તે બધી દુર થઈ જશે, અને આપ હુકમ કરશો ત્યારે જોશો કે આ જીલ્લો પાછો

નહિ હો. ધધરે આ જીલ્લાની આજર રાખેલી છે અને હજી રાખે
એવી પ્રાચીના છે.

૩૧. ચંદુલાલની પ્રતિજ્ઞા

મહાત્માજી—તમારી પ્રતિજ્ઞા તો સંભળાવો ? તે પ્રતિજ્ઞા મરવા
કરતાં પણ વધારે છે.

અત્રે તેમના આગ્રહથી ૩૧. ચંદુલાલે જણાવ્યું હતું, કે આજે
મહાત્માજીએ હું કાંતું એ ચરતે એક રેંટીઓ અને આપેલો છે અને
મેં વચન આપ્યું છે કે તે ઉપર હું હંમેશા બશમાં હોઈશ
ત્યારે કાંતીશ.

મહાત્માજી—બહાર હશે ત્યારે ? (હસાહસ)

મહાત્માજીનું બાપણુ

બાદ મહાત્માજીએ બાપણુ કરતાં જણાવ્યું, કે ગુજરાતના જીલ્લા
છોડતાં ધણું મુશ્કેલ તો થાય. પણ આપણે તો જે શ્રેય વસ્તુ હોય,
તે કરવી જોઈએ. તે માટે તો આપણે દાંડી પહોંચવું જોઈએ. અને
મીઠું બનાવવું જોઈએ. અને જે રીતે અને તે રીતે કાયદાઓ તોડવા
જોઈએ. આ જીલ્લો છોડતાં વસતું ભાગે તોપણ મારે જવું જોઈએ !

આ ગ્રામકું તો ધણું નાનું છે. આ ગ્રામમાં ૧૫ સ્વયંસેવકો
છે, તોપણ તે માંગરોળ કરતાં ચઢી જાય છે. સ્વયંસેવકોમાં વાળંદ
પણ છે અને આજે મેં તેને દાથે હળમત કરાવી. અને લાગ્યું
કે ધન્ય ધડી કે મારે સ્વયંસેવકને દાથે હળમત કરાવવાનો
પ્રસંગ આવ્યો.

આસામથી આજે તાર વાંચ્યો કે ધારાસભામાં જ્યાં માટે મોચીને ધણા મત મળ્યા, તે અંગ્રેજી તો નદિ જાણતો હોય, તોપણ પોતાના ધંધામાં તો કુચળ હશે. આપણને તો ધારાસભામાં જવું હરામ બરોબર છે. એટલે તેને મુબારકબાદી ન આપી શકાય. દિ. શામમાં તે જાણે તે એક શુભ ચિન્હ છે.

જે વખતે અત્યાર સુધી આપણે વૃત્તિકારી કાઢ્યા છે, તેને અપનાવવા તે આપણો ધર્મ છે. અને તે દ્રષ્ટિએ મોચીની મુંદણીને હું શુભ ચિન્હ માનું છું. કાંઈ પણ ધંધાથી આપણા સરકારમાં બાકી ના રહે, ત્યારે આપણે પણ શોભી શકીએ. આપણા સરકારમાં અમો પણ હોય, બાળકો પણ હોય. આપણું સરકાર કાંઈ બલિયાર કે છુટકાટ કરવા જવાનું નથી, એવું હોય તો તો બાળકો અને અમોને તો દુરજ રાખવા જોઈએ.

આ સરકારમાં તો "અલ્લાહો અકબર" કાંતો "રામચંદ્રની જય" કહીએ તે બંને એકજ છે. ગઈ કાલે મારાથીજ કહેવાઈ ગયું, કે ગામડા પાસેથી મીઠું નીકળતું હોય, તો આપણે બધા અને બાળકોને પણ લઈને જઈએ. છોકરો જોશે તો તે પણ સમજશે. તે ઉપરા ઉપરી સવાલ પૂછશે અને તેના જવાબ આપશે એટલે તેમને તાલીમ પણ મળી શકશે. ગામને પાદરે મીઠું થતું હોય, તો તે માટે ગામડાને ગામડાં હોતી દર્જા!

એ તો માદજ સખજો, કે તા. ૧૨ મીએ કુચ સર થઈ, ત્યારે દિંદુ, મુસલમાન, પારસી વગેરેએ દુઆ આપી છે એટલે મીઠાનો

કર ગયોજ છે- સરકારના દફતરમાંથી નથી મળ્યો, પણ જરોજ. તમે પણ ના. ૬ ઠીએ પેટ ભરીને મીઠું પકાવવામાં ભાગ લેજો અને સક્રિય કામ કરતા થઈ જાઓ.

જેમ ખેતરમાંથી માટી લઈ આવી શકીએ, તેમ પૂર્વે મીઠું પણ લઈ આવતા હતા. મીઠું લેવા તે વળા દુકાને શું જવાનું હોય? અથવા તો દાતણ વેચવા નીકળે છે, એવી રીતે વેચનારાઓ નીકળી શકે. એજ કરતા થઈએ ત્યારે આપણે દિંદના કરોડની સેવા કરી છે એમ ગણાશે.

જાડા તથા પાતળા માણસ માટે એકજ શુભા વપરાય તેમ અદિ મીઠામાં પણ વપરાય છે. આવો જુલમ તો જગતના ઇતિહાસમાં મેં ક્યાંય નથી સાંભળ્યો કે વાંચ્યો! અને તે પણ એવી વસ્તુ ઉપર કર લેવાય છે, કે જે બધા માણસો વાપરે છે. આવી વસ્તુ ઉપર જકાત નાખવી એ તો વિકાળ મનુષ્યના મગજમાંથી નીકળેલી વાત છે.

આ કર કાઢવાથી કાંઈ સ્વરાજ્ય નથી આવવાનું. પણ તેથી તો આજના કરનાં સોગણી શક્તિ આવવાની છે. સુચ અને ચંદ્ર છે, ત્યાં અંગ્રેજી રાજ્ય રહેવાનું છે એવું કહેવાય છે, તે વાત પણ જુસાઈ જશે.

ડા. ચંદુભાઈએ પણ મારી પાસેથી રેંટીઓ લઈને પોતાને બાંધી લીધા છે. અને એ રીતે ભરત જીલ્લાને બનાવશે, કે આપણે ખાદી નથી કાંતતા, તે આપણી ઉણપ છે. તેમ ક્યાંથી તો ૬૦ કરોડ રૂપિયા બધાને સરખા પ્રમાણમાં વહેંચાઈ જવાના છે.

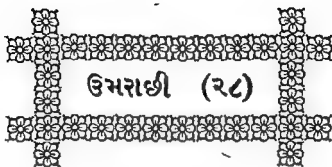
આ સહેલી વસ્તુ નથી કરતા તે આપણી આજસ છે, હિન્દુસ્તાનનું
હિત તેમાં આટલું બધું છે, તેને તમે ઝોળખેલાં નથી મોગતા, અને
તેમ કરીને તમે બેવડા બનો છો. આટલી બધી સહેલી વસ્તુ નથી
કરતા, તે એક ચરમની વાત છે.

ગરીબો પ્રત્યે પ્રેમ હોય, તો દારૂની બદી પણ દુર કરવી જોઈએ.
આમ બે ચાર વસ્તુઓ પડી છે જે સ્વરાજ્ય મળતા પહેલાં કરી
જાવવી જોઈએ.

‘જેમ જેમ આપણે આપણા દુઃખને દૂર કરવા મરી જઈશું’ તેમ
તેમ આપણી શક્તિ વધવાની છે. વાવાઝોડા સામે જેમ રક્ષણ કરીએ
એ સ્વાભાવિક છે, એમ આ મીઠાં વિષે તૈયાર થવું જોઈએ.

પછી તમનેજ એમ યશ કે શા માટે આપણે લડતા હતા ?
સ્વતંત્ર હિન્દુસ્તાનમાં તો દરેક માણસ સ્વતંત્ર થઈ જવાનો છે.
અત્યારે તો પારલામેન્ટની સામે ટમર ટમર જોઈ રહ્યા છીએ, તેમ
તે વખતે નહિ હોય. તે વખતે બધા ઝગમગ એની મેજે નીકળ્યા જવાના
છે. અને તે માટે મીઠાંની વસ્તુ તો પહેલી આવી છે.

અંતમાં મહાત્માજીએ બધાને કાચમાં રોકાઈ જવા લક્ષ્યમણ કરો
હતી અને વૈદ્યાતરમનું ગીત ગવાયા બાદ મિટિંગનું કાચ ખતમ
થયું હતું.

પ્રભુના દર્શન માટે ૩૦ કરોડના હૃદયમાં
પ્રવેશ થવું નેહ્યે

સુરત જીલ્લામાં મહાત્માજીનું

પહેલું ભાષણ

મહાત્માજી ઉમરાછી ખાતે

મહાત્માજીની જીવણી, તા. ૨૮ મી માચ

મહાત્મા ગાંધીજી આજ સાંજે ૭ વાગે પોતાના સૈનિકો સાથે, ઉમરાછી તરફ આવવા નીકળ્યા હતા. આ બન્ને ગામ વચ્ચેનું અંતર સગસગ નવથી દશ માઈલનું હોવા છતાં, અને આટલી સાંખી મુસાફરી કર્યા છતાં, મહાત્માજીની કિપર કંઈ ભારે શ્રમ પડ્યો હોય, એવા ચિન્હ જણાતાં ન હતાં તેઓ તો આખે રસ્તે હસને મુખે વાતો કરતા કરતા એક યુવાન સૈનિકની માફક જોસભર આલ્સેજ જતા હતા.

કાયક્રમ મુજબ સવાસાત વાગતાં તેમણે પોતાના સૈનિક સાથે ખુલા મેદાનમાં પ્રાર્થના કરી હતી અને પોણાત્રણ કલાકની મુસાફરી કરીને, રાતના ૮-૫૦ વાગે ઉમરાણી આવી પહોંચ્યા હતા.

આ ગામ તરફ જવાનો સડકોની બાજુ પરનો રસ્તોજ ગામની દુકાના ખતાવી આપતો હતો. ગામની વસ્તી આશરે ૪૦ મકાનોની છે અને બાજુબાજુએ સુકાં ઝાડો અને બાવળનો-અને તે પણ સુકાં-વન સિવાય કાંઈ દ્રષ્ટીગોચર થતું નથી. ગામના લોકોને પાણીનો ત્રાસ પણ ભારેજ છે અને આખા ગામ વચ્ચે મીઠા પાણીનો એકજ કુવો છે.

મેદાનખાલનો ઉતારો ગામ બહાર ખુલ્લા મેદાનમાં કુવાની સમવક હોવાથી એ મેદાનમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. આસપાસ ઝાડો સિવાય કાંઈ ખમ દેખાતું ન હતું અને જો દીવાઓની મોઠવણ કરવામાં આવી ના હોત, તો આ દ્રશ્ય એક લગાનક જંગલ સમાન હતું.

પાણીર મમરા મળ્યા!

ગામની વસ્તી ૪૦ મકાનોની એટલે દુકાનની વ્યવસ્થા પણ ક્યાંથી હોય? રીપોર્ટરની પણ આ સમયે ખરી કસોટી થવાની હતી. કાંઈ મળશે એવી આશાએતે આશાએ રા. ૨૦ ની ભાડે મોટર રાખીને પાંચેક રીપોર્ટર ઉમરાણી ગામે પહોંચ્યા તો ખરૂં પણ ઉતારો ખુલા મેદાનમાં જોતાં, પ્રથમ તો એમ લાગ્યું, કે ગામમાં કાંઈ વસ્તી હશે કે કેમ? છેવટે તપાસ કરતાં, ગામ તો દેખાયું, પણ આવાપીવાનું કે દૂધ વગેરે મળે છે કે કેમ, તેની તપાસ કરી તો

આંખું ગામં પુંદીવલ્યા પછી પાશેર મગરા મળ્યા અને પાંચે જણે વહેંચી લીધા.

મદાત્માજી ગામ પુરે આવી પહોંચતાં, ગામલોક તેમને સત્કાર કરવા ગયું હતું અને સ્ત્રીઓ ગાંધીજી સ્વરાજ લઈ વહેલા આવળે રે તું ગીત ગાતી છેક તેમના ઉતારા સુધી ગઈ હતી, અને આમ મદાત્માજીએ આજે સુરત જીલ્લાના પહેલા ગામમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.

ગામ નાનું હોવા છતાં આજુબાજુના ગામોમાંથી લોકોની ભારે મેદની મદાત્માજીનું ભાષણ સાંભળવા જતી હતી અને લોકોને ઉત્સાહ ભારે જણાતો હતો.

મદાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતાં લોકોએ વિવિધ પ્રકારનાં પ્રેરણાત્મક ગીતો ગાયાં હતાં.

બાદ સાડા નવ વાગતાં મદાત્માજી તેમને તૈયાર કરેલા ધાસના સીંઠાની ન્હાનીથી દેખાવડી ઝુંપડીમાંથી બહાર નીકળી સભાના યોગાનમાં આવી પહોંચતાં લોકોએ “મદાત્માજીની જન્મ”ના પોકરોથી તેમને ભારે સત્કાર કર્યો હતો, અને સભાના કુમ મુગ્ધ શ્રી. ખરેએ પ્રાર્થના કરી, સભાના હામની શરૂઆત કરી હતી. સભામાં શ્રીમતી મીઠુબહેન પીટીટ, શ્રી. કમ્યાલુજી, ડો. સુમન્ત મહેતા વગેરે આગેવાનોએ પણ હાજરી આપી હતી.

શ્રી. કનૈયાલાલનું નિવેદન.

બાદ કનૈયાલાલે હુંક વિવેચન કરતાં જણાવ્યું હતું, કે આપને અમે આ સત્કર્મ કાળે આપવામાં જરા પણ પાછા પડીશું નહિ. તાત્કાલે ઇતિહાસ રજૂ કરતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે આ અમારો

ઝોરપાડ તાલુકા અગાઉ આજ્ઞા દતો અને તેના બંદરો આજે તુટી ગયાં છે. મીઠું કરવા માટે અહિં ધણી અનુકૂળ જગ્યા છે, પણ તે ધંધો પણ અગરો તુટવાથી બાગી મથે છે. તાલુકામાં દારૂના ૯ માંચી ૮ અને તાડીનાં ૧૫ માંચી ૧૨ પીકાં આ વરસે રખાયાં છે. પીકાં ઉપર દારૂ તાડી ઉપરની ઉપજ છેલ્લા પાંચ વરસમાં ૪૦ ટકા ઓછી થયેલી છે. આ તાલુકામાં દારૂની પ્રકૃતિને લીધે ત્રણ જાણને સગ થયેલી, પણ તેમને તેમની કામોએ વધાવી લીધા છે. સરદાર વલ્લભભાઈની ધરપકડના વિરોધમાં આ તાલુકાના ૩૨ પટેલોએ અને એક તલાટીએ રાજીનામું આપ્યું છે. આ ઉપરાંત બીજાં રાજીનામાં પણ આવી રહ્યાં છે અને ૫૦ ટકા ઉપરાંત રાજીનામાં આવશે. મહમદપુરની જે બહેનોએ પણ પેતાનાં નામ સ્વયંસેવિકા તરીકે નોંધાવ્યાં છે અને અમારા તાલુકા તરફથી ૨૫૦ સ્વયંસેવિકા આપની લડતમાં આપવાની અમને ઉમેદ છે.

ડોક્ટર સુમંત મહેતા

બાદ ડૉ. સુમંત મહેતાએ જણાવ્યું હતું, કે આજે આપણે ધુ. મહાત્માજી અને તેમની સાથેના સૈન્યને આવકારે આપવા એકઠા થયા છીએ તેઓ શા માટે પત્ત રસ્તે નીકળ્યા છે, તે આપ જાણો છો. આપણું બધાનું કામ તો એકજ છે કે જે કામ મહાત્માજીએ ઉપાડ્યું છે તે પૂરું થાય, ત્યાં સુધી પુરની સંખ્યામાં લોકો જોડાઈ જાય. આજે સવારે જ્યારે એક નાના ગામમાં પેતાનું નામ નોંધાવ્યું, ત્યારે મને આનંદનો પાર ન હતો. જે બહેનો આટલી બધી તત્પરતા બનાવે તો જીવંતો સારોજ બામ લે એવી આશા રાખી શકાય. ગારડોલીની લડતને લીધે સુરત જિલ્લાને સારી તાલીમ મળી

છે અને આશા કે જે કામ મહાત્માજી બતાવે તે કરવા તૈયાર થઈ જશે. જે આપણે આ લંડનમાં સાથ ના આપીએ, તો જેણે પોતાનું આપું શરીર તમારે માટે ધસી નાંખ્યું છે તેને હજો દીધો કહેવાશે.

મહાત્માજીનું લાપણું

આ મહાત્માજીએ લાપણું કરતાં જાણવું હતું, કે ત્રણ જીવંતામાંથી પસાર થઈને આજે હું સરદારના વહાલાં જીવંતામાં આવ્યો છું એમ કહી શકાય. વહાલો કહેવામાં બીજાને અન્યાય થાય, એ હું સમજી શકું છું. પણ તેમણે હમણા આ જીવંતાની જે સેવા કરી છે તેથી તમને લાગેજ કે તેમને આ જીવંતા વધારે વહાલો હશે. જે એ વાત સાચી હોય તો હું સુરત જીવંતા પાસેથી વધારેમા વધારે આશા રાખી શકું. સરદારે કરેલી સેવાની તમે જુજ ગણેલી છે, પણ અત્યારે તો તમારી હિપર તેથી પણ વધારે જવાબદારી આવી છે.

સરદારને સરકારે પકડ્યા તે સુરત જીવંતા કેમ સહન કરી શકે ? હું દાંડી પહોંચ્યું તે પહેલાં એટલી તો આશા રાખુંજ કે એકપણ મુખી બાકી રહ્યા નહિ હોય, કે જેણે રાજીનામું આપ્યું ના. હોય ! દાંડી એ તો આજે આખા હિન્દુ કેન્દ્રસ્થાન બનવાનું છે.

મુખીઓ અને તલાટીઓ વચ્ચે ફેર છે. તલાટીને જોડેલો પગાર મળે છે એમાંથી તે કાંઈ નિર્વાહ કરે તો નથી. તે લોકો પાસેથી નજરાણું લે છે. સરકારનું મુખ, મુખી, પોલીસ પટેલ, અને

વાઘસરોય સાહેબ છે. પણ વાઘસરોય સાહેબને ત્રણેય દાય છે એને તે ત્રણેય કલેક્ટર, એટલાથી આખું સસ્તનત ચાલે છે.

આજે આપણે એ સસ્તનતમાંથી નીકળી જવું છે. નદિતો વળી ૬૧ માં વળે કુચ થી ! કાંઈ કહેશે કે ૬૧ વરસે તો જુદે રસ્તે જાઉં છું. જે રાત્રીમાં અંધેર ચાલવું હોય, તેને ઉચલપાયલ કરીએ નહિ ત્યાં સુધી કાંઈ ના ચાલ. તે ખરી યાત્રા નથી ! આપણે ખરી યાત્રા માટે તો ૩૦ કરોડનાં હાંડમાં મળી જવું રહ્યું. એટલે ત્યાં સુધી આપણે હિન્દનાં દરેક એંગમાં એતએતનાં યમએ, ત્યાં સુધી કાંઈ ધર ના મળે.

અત્યાર સુધી હું ધણાના કહેવા છતાં શાંત બેસી રહ્યો હતો. અને ધણાના શબ્દો સાંભળતો હતો તે વખતે મારી હિંમત ન હતી. ત્યાં કોય વધી જતા હોય, ત્યાં આપણે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. અને તેથી તમને બારડોલીના ગુજ્જાન કહીશ. તેણે તો ધણી શાંતી જાળવી રાખ્ય છે એમ સામીત કહી બનાવ્યું. બીજે સ્થળે પણ મેં એવું જોયું હતું. મેં જોયું તેથી મારી હિંમતનો પારો વધ્યો અને મને લાગ્યું કે જો હું હવે કાંઈ નહિ કરે તો હું દેશદ્રોહી બનીશ.

તત્કાલી અને પટેલ રાષ્ટ્ર શરીર

મેં તો ૧૯૨૦ થી અહિંસાથી શાંતિ મેળવવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે. હવે બધી જવાબદારી મેં તો ઇશ્વર ઉપરજ મૂકી છે. એ લગતમાં હું તમને નોતરવા આવ્યો છું. જે તમે સીધી રીતે કામ કરો તો સરદારને ત્રણ ગાંધીનાની અંદર છેલ્લા ૥ શો. હિન્દુસ્તાનનું રાષ્ટ્ર

શરીર તલાટી અને મુખીઓ ઉપરજ છે અને જો તેમનાં રાજનામાં મળી જાય તો પછી મજલા એની મેલે પડી જવાના છે. કલેક્ટર કે વાયસરોયના રાજનામાંની જરૂર નથી.

પણ તમે ખોટા રાજનામાં ના આપો. આ તો ખરો ખેલ છે. ગ્રામવાસીઓએ તે સમજી લેવું જોઈએ. તમારી પાસેથી બીજો કાંઈ લઈ જવાનો નથી. ગ્રામવાસીઓ ધારે તો મુખીઓ કે તલાટીઓ કાંઈ કરી શકે તેમ નથી.

મારે તો રામરાજ્ય-દીન રાજ્ય જોઈએ છે. હમણાં તમે જોશો કે મુંબઈની મીલોને ૧૦ કરોડ મળવાના છે. આમ તમે જે 'લુમડા પહેરશો તે પણ પરદેશી હશે.

હું તમારી પાસે એકજ વાત માગું છું. મેં તો સરકાર મને પકડે તો મારું કામ ક્યું મળાશે. ગુજરાત ઉપર તો વધારે આંધા રખાય છે. કે ગુજરાતમાંજ વધારે કામ કરનાર માણસ રચ્યા છે. 'હું તો આવું અને જાઉં, પણ વલ્લભભાઈએ તો અહિંજ રહેવું પસંદ કયું'.

આગલ ચાલતાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું, કે તમે વીરસદનાં પટેલ જેવા ના યાશો. જો પટેલ કે ગ્રામવાસી ડરતા ડરતા રાજનામાં આપે, તો તેમાં તમારી બુલ છે, જો એવું કરશો તો સેંકડોનાં હાકાં રામ ચમ જશે. મારાએ ચમ જાય અને વલ્લભભાઈના પંજુ ચમ જાય. આથી હું પોકારી પોકારીને તમને કહેવા માગું છું કે તમે દગો ના આપશો. જો તમે અમને દગો આપશો તો માતૃભૂમિને દગો આપ્યો કહેવાશે.

આગળ ચાલતાં મહાત્માજીએ દસાના દરબારનો દિવંમતનો દાખલો આપી જણાવ્યું હતું કે મુખીઓ, તળાટીઓ અને મામવાસીઓ તેમની મારફત દિવંમત બતાવે.

મને તો આથી પણ વધારે તેજ થતાં આવડે છે. હું તો અંગ્રેજોનો પણ મિત્ર છું, અને તેથીજ મેં મારા જસુસ તરીકે એક અંગ્રેજને મોકલ્યો હતો, અને તે પણ મેં તેમને આગઉધી વંચાવ્યો હતો. અને તેણે પસંદ કર્યો ત્યારેજ તેને મોકલ્યો હતો.

હું તો આખા દિવંદુસ્થાનનું રાજ્ય ગુજરાત કરે એ જોવા ઇચ્છું છું. એટલે કે ગુજરાત બધા માટે સેવા કરે. જો નહિ કરીએ તો પંજાબ કે બંગાળ કે બીજા ભાગના લોકો તમારી ઉપર શું કવાના છે.

મુખ્ય કામ તો મીઠાનું કરવાનું છે. અને તમે કરો એમ હું ઇચ્છું છું તેમાં તો “આવો જામ દરખા તો આપણે સા સરખા” એવું છે અને એ રીતે બધાની ઉપરથી કર લેવાય છે. હું તો કહીજ દઉં છું કે મીઠાનો કર ગયેલોજ છે એમ માની લેજો. અત્યાર સુધી આપણે અચાન હતો, પણ હવે સમજી ગયા છીએ. ૧૪૦૦ ટકા કર લેવાય એવો જુલમ તો મેં જોયોજ નથી. તે આપણાથી કેમ જોષ શકાય ? જે માણસો પ્રતિજ્ઞા કરીને નીકળ્યા છે તે શું પાછા હાજર થાય છે ?

આપણે હમણાં બેસંજોએ ગાયું કે “સ્વરાજ્ય લેવું રહેલ છે.” પણ ક્યારે ? છે તો સહેલું જાણીએ તમે કાંઈ કરો તોજ.

અંતમાં તેમણે ખાદી તથા રેંટીયાનું કાપ ઉપાડવા, તથા દાર વગેરેનો બહિષ્કાર કરવા સલાહ આપી હતી અને, જણાવ્યું

હવું, કે જો તમે જો કામ કરશો તો સ્વચ્છતા તો નાગીજ રહું છે.
બાદ રાત્રે સાડા દસ વાગે મિટિંગનું કાર્ય ખતમ થયું હતું,
મુખીઓ અને પટેલોને અપીલ

સુરત, તા. ૨૬ શ્રી માચં.

મહાત્માજી ૬ માઈલનું હેટું ૩ કલાકમાં કાપીને મધ રાતે
સુરત જીલ્લાના પહેલાં ઉમરાળી ગામમાં આવી પુન્યા હતા.

જાહેર સભા મધે જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું, કે જોલપાડ
તાલુકાના ૩૨ મુખીઓ અને જોકે તલાટીએ રાજનામાં આપ્યા હતાં.

વધુ રાજનામાંઓની આશા રહે છે.

જાહેર ભાષણમાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું કે તમારા ગામ
તરફની શ્રી વલ્લભજીની પ્રીતિ અને સેવાઓથી તમે વક્રિ છે
અને સરદારની ધરપકડ તમે કેમ શાંખી શકો ?

ખાસ કરીને જો જીલ્લાના સઘળા મુખીઓ અને તલાટીઓએ
રાજનામાં આપવા જોઈએ, સઘળાએ રાજનામાં આપતાં સરકાર
આપ મેળે ભાંગી પડશે.

મારી ૬૧ વરસની વય છે, છતાં પ્રજાના દર્શને હું દિમાલય
ઉપર જઈ શકતો નથી. હું માનું છું કે જ્યાં સુધી આવી સરકારી
રીતિ ચાલુ રહે, ત્યાં સુધી દિમાલય પર જવા છતાં હું ભગવાનને
જોઈ શકું નહિંજ. ભગવાનના દર્શન માટે આપણે ૩૦ કરોડની
હુદયમાં દાખલ થવું જોઈએ. ધણુકોએ મને સવિનયભાંગ શરૂ કરવા

જાણ્યું હતું, પણ હું અચકાવા કરતો હતો. પણ આપદે મને
લાગ્યું હતું કે હું દેશદ્રોહી બન્યો હતો !

અમો ભગવાનના નામથી લડનાર છીએ અને તમારી મદદ
માંગીએ છીએ, સરદારને છોડાવવું તમારા હાથમા છે.

સધાળા મુખીઓએ મક્કમ રહેવું જોઈએ. જો તમો વીરસદના
મુખીને પગલે ચાલશો, તો તમો ફક્ત મને નહિ પણ સરદારને પણ
દગાખોર નીવડશો. અને દેશને ભારે ગુસ્સાન કરશો

ધસાના દરબારના દાખલાની તમોએ નકલ કરવી જોઈએ.
પોલીસ પટેલો તરીકેના રાજનામાઓ આપવાથી તમો શુરામગીરી-
માથી છુટશો

જો સરદારનું ગુજરાત કાંઈ કરશે નહિ તો પૂનમ, બગાસ
અને બીજા પ્રાંતો તમો ઉપર યુક્તો !

સભામાં મહાત્માજીને ૪૦૦ રૂ. પક્ષ એનાયત કરવામાં આવી હતી.

ઐરથાણુ (૨૯)

મહાત્માજી ઐરથાણુ ખાતે

મહાત્મા ગાંધીજીની છાવણી,

ઐરથાણુ, તા. ૨૯ મી માચ.

મહાત્માજી ઉમરાછીથી આજે સવારના છ વાગતા પોતાના સૈનિકો સાથે ઐરથાણુ તરફ જવા ઉપડી ચુક્યા હતા. જે સમયે ગામ લોકોએ તેમને સપ્રેમ વિદાય આપી હતી અને રસ્તામાં પણ મહાત્માજીના દર્શન માટે ફેટલેક ઠેકાણે લોકો એકઠા થયા હતા. મહાત્માજી ઐરથાણુ પહોંચતાં, ત્યાં પણ ગામ લોકો તેમનો ભારે સત્કાર કર્યો હતો. મહાત્માજીનો તથા સૈનિકોનો ઉતારો જંજી વૃક્ષોની ધરા નીચે રાખવામાં આવ્યો હતો. અને આખો દિવસ મહાત્માજીનાં દર્શન માટે લોકોની અવર જવર ચાલુ રહી હતી.

કાલક્રમ મુજબ જપોરના જાહેર સભાનો કાર્યક્રમ ગોઠવવામાં આવ્યો હતો. સભા માટે એક ખાસ મંડપ બાંધવામાં આવ્યો હતો. અને એક કલાક અગાઉ આખો મંડપ સ્ત્રીકર ભરાઈ ગયો હતો. સભામાં અર્ધા કલાક અગાઉથી ઉત્સાહ પ્રેણાત્મક ગાયનો સંજ્ઞ થઈ ચુક્યા હતા અને લોકો ઉત્સાહપૂર્વક ઝીલેજ જતા હતા. બરાબર

સાડા ત્રણ વાગતાં મહાત્માજી આવી સભામાં પહોંચતાં “મહાત્માજીની-
જય” ના ખુનીથી લોકોએ તેમનો બારે સત્કાર કર્યો હતો, અને
સંગીનાચાર્ય શ્રી. / ખરેએ લોકો સમક્ષ ધુન કરાવી સભાના કામની
શરૂઆત કરાવી હતી. અને પોતે “રઘુકુલ રીત સદા ચાલી આપ,
પ્રાણુ જામ અર વચન ન જામ” ની ચોપાઈ ગવડાવી હતી. સભામાં
કલ્યાણજીભાઈ તથા શ્રીમતી મીકુ બહેન પીટીટ પણ દાંજરી
આપી હતી.

બાદ શ્રી કનેયાલાલે જણાવ્યું હતું, કે આજે એક મુખીએ
વધારે રાજનામું આપ્યું છે અને આ ગામના કેટલાક લોકોએ ખાદી
પહેરવાની અને રેંટીઓ ચલાવવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે.

મહાત્માજીનું ભાષણ

બાદ મહાત્માજીએ પ્રતિજ્ઞા લેનારાઓને અભિનંદન આપતાં
જણાવ્યું હતું, કે તમે હમણાં સાંભળ્યું કે “રઘુકુલ રીતી સદા ચાલી
આપ પ્રાણુ જામ અર વચન ન જામ.” આ શબ્દો તો રામચંદ્રજીએ
તો જ્યારે પોતાનો મુડીસમ થા વાગવાનો હતો ત્યારે કહ્યા હતા
અને તે હૃદયના હિમ્માર હતા. તેઓ જણતા કે તેમના જવાથી
રાજ જીવી શકે તેમ ન હતા. એટલે તમે એ મુજબ પ્રતિજ્ઞા પાળતો
આપણે બધાએ રઘુકુલનાજ છીએ. અને તે કુળની રીત પ્રમાણે
ચાલવું જોઈએ. વચન લખ્યું તો તે પાળીએજ. પછી બંને પ્રાણુ
જામ. રેંટીવાની પુજા કરવી એ તમારી પ્રતિજ્ઞા નથી, પણ દાય
કુંઠા ન થઈ જાય ત્યાં સુધી તે ચાલવો જોઈએ. કેટલાક અત્યંત
ભાઈઓ દારૂ નહિ પીવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હોય, તો તે માટે તેમને

નિમવાદ છે અને તેનું પાલન કરવાની પ્રજા સક્તિ આપે એમ માન્યું હતું. જો એ પ્રતિજ્ઞા પાળશે નહિ તો સ્વરાજ્ય દૂર દૂર જ રવાનું છે.

અત્યારે તો મીઠાની વાત કરવાની છે. તા. ૬ હી એ તો ફરક જણે પોતાની પાસે દરિયા હોય તેણે મીઠું 'પકાવવાનું' છે. આપણે મેં મીઠું ખાવા માટે નથી પકાવવાના પણ સરકારને એ ખતાવવાનું અમે તો તમારા કાયદા ઘોષ પીધા છે. તે માટે લાકડા માળવા પડે તો પણ કાંઈ નથી. જો તેમ કર્યા વિના પાણી લાવીને પકાવાય તો તેમ પણ કરજો. આપણે કાંઈ એમ ઝાઝા દિવસ નહિ કરવું પડે. સરકાર કૃપાળુ છે. અને તે આપણને પકડશે.

મીઠું કેમ શોધી કાઢ્યું છે. તે તો તમે જાણો છો. રાય અને કે સરખોજ કર દે એ કેમ બને ? મારા જેવો રોજ પ્રજા પાસેથી ભીખીને દ્રાક્ષ નારંગી ખાય, તે પણ કર આપે અને તમે પણ આપો એ કેમ બની શકે ? દિડુસ્થાનમાં તો કરોડો માણસો ભુખે મરે છે. તેને અથે' આપણે મીઠા ઉપરનો કર કઢાવી નાખવાનો છે. અને તેની તમે તા. ૬ હી એ સરખાત કરી દેશો. હું માનું છું કે છઠ્ઠીના લેખ તો નહિ ફરે.

રાજનામું એટલે બહારવટું

જો મુખીઓ રાજનામું આપ્યા છતાં મામલતદાર વગેરેની પ્રશામત કરે, તો તેનો કાંઈ અર્થ નથી. મુખીપણું છોડ્યું એનો અર્થ તો એ કે સરકાર સામે બહારવટું કયું. તમે તો ચોક્કસ કહી શકો, કે સરકાર વલ્લભભાઈને પકડી ગયા છે એટલે પૂણું સ્વતંત્રતાને પણ પકડી ગયા છે. અને તેથી અમે તમારી સાથે કાંઈ ના કરી શકીએ. જો કાંઈને ખીકજ લાગી હોય, તો રાજનામાનો કાંઈ અર્થ

નથી, સરકાર તો હસશે. તેથી તો સરકારનો વેપાર વધ્યો, અને આપણે ખોટનો હિસાબ કર્યો કહેવાશે. મુખીઓએ લોકોની સ્તુતિ થાય તો, તે તો શીતળા જેવી વળગી પડે છે. અને તે કુલી કુલીને કુટી જવાની છે.

તે મામલતદારને એમજ કહે છે, કે હવે મારાથી તમારું કાંઈ ના થાય. મુખીઓએ અને ગામવાસીઓએ જાણવું જોઈએ કે આપણે અત્યારે સરકાર સામે જેવહાઇનો ધંધો આદર્યો છે અને તે વખતે મામલતદારની સરભરા કેવી રીતે થઈ શકે ? સાદા હોય તો કાંઈ આપીએ અને જો અધિકારની રૂએ આવે, તો કહી દઈએ કે જાઓ પાણી પણ નહિ મળે.

તમારી ખાસે મીઠું બહેન પીટીટ તો છેજ. તેમને માટે તમે શું કયું ? મીઠાનો ડર તો મળેજ છે એમ સમજી લો. આજે, નહિ તો કાલે અને કાલે નહિ તો પરમ દિવસે જવાનોજ છે. સ્વરાજ્ય માટે તો બધું કાંઈ કરવાનું છે. રેંટીયા માટે પ્રતિજ્ઞા લેવી પડે તે તો શરમની વાત છે. બીજા રેંટીયો આપે અને આપણે કાંતીએ એમ કેમ બને ? એથી તો હું આજે રેંટીયો લીધા વિના આવ્યો છું અને તકલી ઉપર કાંઈ છું ? હું તો તમારા ગામમાંથી હોય તોજ રેંટીઓ ચલાવું.

તકલી એ ગોઝળ ગાય છે, અને રેંટીઓ તો સસલા જેવો ચપળ છે. આથી હું તમને કહું છું કે થોડા માણસોએ પ્રતિજ્ઞા લીધી એમાં મને નવાઈ નથી. સ્વરાજ્ય લેવું હોય તો બધા અહિંજ કહી દે, કે અમે આજથી ખાદી પહેરીશું. શરાબ પીનારાઓ પાસેથી શરાબ પણ છોડાવી દો અને કાંતીને કપડાં પહેરતાં થઈ જાઓ એટલે તરત ટીપણું જોઈને ધંડી જોઈને કહી દઈશ, કે કંધારે સ્વરાજ્ય મળશે ? આટલું તો તમે બધા કરી શકો છો બાદ વંદે માતરમ્ ગવાયા પછી મિટિંગનું કાચું ખતમ થયું હવે.

ભડગામ (૩૦)

હિંદનું રાષ્ટ્ર શરીર પટેલ અને તલાટી.

મહાત્માજીની છાવણી ભડગામ, તા. ૨૬ મી માચ

મહાત્માજી પોતાના સૈનિકો સાથે આજ ૭ વાગે ઐરથાણથી નીકળી ભડગામ તરફ કુચ કરવા ઉપડી ગયા હતા અને ગામ લોકો તેમને રમેશ વિદાય આપી હતી. રસ્તામાં થોડા થોડા અંતરે એ સાબરમતીના સંતની કુચ નીહાળવા ખેડુતો કલાક અગાઉથી ખડાજ થઈ રહ્યા હતા.

સામૈયું

મહાત્માજીનો સત્કાર કરવા ભડગામના લોકોનું એક સામૈયું ભાગેજો ગયું હતું. અને મહાત્માજી આવી પહોંચતાં “મહાત્માજીની જય”ના પોકારો વચ્ચે તેમને સમેશ વધાવી લીધા હતા. ગામને પણ સુંદર રીતે શણગારવામાં આવ્યું હતું અને “સ્વરાજ્ય એ આપણો જન્મસિદ્ધ હક છે” = બલિદાન વિના સિદ્ધિ નથી ” વગેરે અનેક વિવિધ પ્રકારના મુદ્રાલેખો ગામના જુદા જુદા ભાગોમાં લટકાવીને ગામને સુંદર રીતે શણગારવામાં આવ્યું હતું.

કાયંકેશ મુળજી રાત્રે લા વાગે જાહેર સભા થઈ હતી જેમાં લગભગ દોઢ હજાર માણસોએ હાજરી આપી હતી, અને સભાનું કામ શ્રી ખરેએ “રઘુપતી રાધા”ની ધુનથી શરૂ કરી “દેર સુને

જીજીરાજ દુસારી "નું" ગીત ગાયું હતું. સભા મલતી પહેલાં પણ ચાર પાંચ પ્રેરણાત્મક ગીતો સંભાળનો પાસે ગવડાવવામાં આવ્યાં હતાં.

શ્રી કનેપાલાલે ગામનું નિવેદન રજુ કરતાં જણાવ્યું હતું, કે આ તાલુકાના લોકોની એવી ધમ્મજા હતી કે આપના પ્રનિત પગલાંને જોડેલો લાભ લેવાય, એટલો લેવો. અને તેથી કાચકંઠમાં ફેરફાર કરવો પડ્યો છે. કાળીની ઠામ જે દારતાડીના ફંદામાં ફસાઈ હતી તેઓ તેમાંથી છુટ્યા છે, ખારવાઓ પણ ધીમે ધીમે છુટતાં જાય છે. ઓરપાડ કર્યો આપના કાચકંઠમાં આવતો ન હતો અને તેથી આ પાસેનું પાસે ગામ અમે લીધેલું છે. હવે આપને ઉપદેશ આપવા વિનંતિ કરું છું.

મહાત્માજીનો ઉપદેશ

આ મહાત્માજીએ જાણણું કરતાં જણાવ્યું હતું, કે ઉપદેશ શબ્દ વાપરવો સહેલો છે, પણ દેવો એ કઠિન છે. તે દેવાની ચોખ્ખતા હોવી જોઈએ. હું તો તમારી પાસે કેટલીકક જીજીતો લેવા ઇચ્છું છું અને તેને તમે ઉપદેશ કે અમે તે કહો. સુરત જીજીજીના મારા નિકટ પ્રસંગમાં આવેલા સાથીઓ છે. હું તો આકરા બોલો છું. સરકારના દોષો પહાડ જેટલા બતાવું છું. કારણ કે તે પહાડ છે, પણ આપણા દોષો તો નાના હોય તેને પણ પહાડ જેવા બતાવું છું. આથી કેટલાકને મારા ત્યાગ પણ કરેલો છે.

સ્વલાવનો પરિચય

આજે હું મારા તે સ્વલાવનો પરિચય કરાવવા માગું છું મારા સ્વયંસેવકોને તો કહી દીધું છે, કે હવે આપણું છેલ્લું અઠવાડિયું

છે. અને હવે સાવધાન બની વિશેષ આત્મશુદ્ધિ કરવી જોઈએ, આપણે
કોઈ દેવી પુરુષો નથી. મને લાગ્યું કે હવે મારે કાંઈ કહેવાનું નહિ
રહે, પણ હું તે દોષ ઉપર દોષો જોતોજ આવ્યો છું. અને મારે
'ઉકળાદ વધતોજ જાય' છે. મને એમ થાય છે, કે વાયસરોયને
લખનાર હું કાણ કે જે પાંચ હજારગણા પૈસા ખાઈ જાય છે તેઓ
દાનમાં વાપરે છે પણ હું તો ૨૧૦૦ રૂપીઆ પણ આપવા
નથી ઈચ્છતો, હું ગરીબને નામે કુચ કરવા નીકળું અને ગરીબો
પાસેથી પાંચગણું લેતા દોષએ તો હું બીજાને કહેનાર કાણ ?

લોકોને સુચના

હિંદુસ્તાનની હંમેશા સાત પૈસાની આવક છે. ખવાય તો
પાંચગણું. તમે તો બારને બહારે ૧૨૦ નારંગીઓ અને કેળાં વગેરે
અને આપો, અને તે મારે ખાવું, તે અમને કેમ પચે ? તમે ઘી
ગોળ કે ચાર પાંચ વાર દૂધ આપો છો, તો તે પણ લઈ લઈએ
છીએ. આમ મહત્ત્વ બધું ખાઈ જઈ શકાય અને તે ખાઈ પછી
વાયસરોયને લખું કે તમે પાંચ હજારગણા પગાર ખાવો છો તે
શોભે ? હવે સ્વયંસેવકો પણ પહાડના પહાડ નીકળવાના છે એટલે
બધાને માટે જાહેરમાં કઢી દઈ છું અને તમે તે બધું સાનમાં
સમજી જાઓ અને મન ધોઈ નાંખો.

વાયસરોયને કામળ લખવા અમે નાલાયક છીએ એમ મને
લાગતું જાય છે. હું પોતે જાહેરો, દીન, દીન-ગરીબ છું. દીન
સ્વયંસેવકો સાથે નીકળેલો છું. આ વખતે તમે આટલા બધા
દીવા લાવો તે લોકોને છુટવા સમાન છે. ગામડામાં આવું શાનું

હોય ? અંધારામાં બેસીને વાનો કરીએ તો પણ શું ? મારા મોઢામાં
જોવાનું પણ શું છે ?

લડતમાં છેલ્લખટાઉપણું નહિ જોઈએ

આ તો મેં જતીનો દાખલોજ આપ્યો છે. સ્વયંસેવકાને કહું
કે તમે કાઢીએ કાઢીનો હિસાબ રાખજો. નહિ તો મને સાથીઓની
સાથે પણ, સત્યાગ્રહ કરતાં આવડે છે. સરકાર સામે વાર લાગે, પણ
સગાં સામે કંઈ ના લાગે. જે તમારે મદદ કરવી હોય, તો પણ કંપચ
થઈને મદદ કરજો. ઉદાર ના બનશો. મને તમે બકરીનું દૂધ નહિ
આપો, તો મારું રૂવાકું પણ નથી ઉઠવાનું. પરાણે ગમે ત્યાંથી
લાવીને દુધ આપશો, તે મને સોમલ આપવા બરાબર છે.
સુરતથી દૂધ મંગાવવું શું ? શાક મંગાવવું શું ? મરી તો નથી
જવાના ? મરશે તો પણ કંઈ નહિ. મોટરનું ખર્ચ, ગાડાનું ખર્ચ
તમે બધા વિચારીને કરજો લોકો પાસેથી બીજા માગીને આ લડત
લડવાની છે. જૂએ પણ લડી શકાય છે. આ લડતમાં છેલ્લખટાઉપણું
એક ક્ષણ પણ નહિ ચાલી શકે

બત્તીઓ સામે વિરોધ

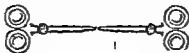
માર પાંચ માણસોની સમા મેજરીયુ. રીપોર્ટરો નહિ જાણે
એજ ને ? તેમનાથી કંઈ સ્વરાજ્ય નથી મળવાનું, પણ ઇશ્વરની
સદાયથીજ મળવાનું છે. આથી તમને દીનપણે કહું છું કે તમે
આવું ખર્ચ ના કરો ! ત્રણ દિવસથી હું આ બધું જોઈ રહ્યો છું.
આ મોટી બેતીઓ પેલા કરસનીયા પાસે ઉપડાવાય, તે કેમ જોઈ
શકાય ? આજે તો તે માણસને પગવનો મેં જોયો હતો અમેરીકા

કે ઈસ્ટાંડમાં આવી રીતે ખાજટ ઉપર બત્તી ઉપડાવાયજ નહિ. તે ઉપડાવવાનાં તમને શો અધિકાર છે ? શું આપણી બત્તીઓથી નથી ચાલતું ? આ મારું દુઃખ હું કોની પાસે રહું ?

સ્વરાજ્ય તો આવવાનુંજ નથી. હું-તો ચરીજ જવાનો છું. હું તો કાગડા કૂતરાની માફકે સ્વરાજ્ય ઝંખતો ઝંખતો મરી જઈશ. આશ્રમ તરફ પાછો વળવાનોજ નથી.

જો તમે શાણા હશો તો તમે સમજી ગયા હશે. કે આપણે કેવી રીતે ચાલવાનું છે. મહેરબાની કરી આવતી કાલથી બત્તીઓ બંધ કરજો.

બાદ મિટિંગનું કાર્ય ખતમ થયું હતું. આથી સત્તા આશ્રમમાં ગરકાવ થઈ ગઈ હતી અને મહાત્માજીના ભાષણની ઉંડી અસર પડી હતી.

સાંધીએલ (૩૫)

‘વેપારીઓથી ખોયેલું રાજ્ય, વેપારીઓથીજ
લેવાનું છે.’

મહાત્માજીની સુંદર તળીયત
વજનમાં થયેલો વધારો.

સાંધીએલ, તા. ૨૯ મી માચ.

મદ મા ગાંધીજીની તળીયત પ્રતિદિન પહેલા કરતા વધુ તંડુ-
રસ્ત જણાતી જાય છે અને આટલી લાગી મુસાફરી તથા મદાન
શ્રમ છતાં, તેઓ હમેશા હસમુખાજ માલમ પડે છે અને તેમની
કુચ કરવાની ઝડપી ચાલ હજી પણ એવીને એવીજ છે. તેઓ
આશ્રમમાંથી નીકળ્યા તે વખતે તેમનું વજન ૧૦૨ રતલ હતું જે
બરચ ખાતે પહોંચ્યા, તે સુધીમા વધીને ૧૦૬ રતલ થતા પામ્યું છે.

પરદેશી કાપડના વેપારીઓને—

મહાત્મા ગાંધીની હાકલ.

મહાત્માજી આજે સવારે બડગામથી પોતાના સૈનિકો સાથે

સાંધીએલ તરફ કુચ કરવા નીકળી પડ્યા હતા. જે સમયે ગામ-લોકોએ પણ તેમને સપ્રેમ વિદાય આપી હતી.

એ દિવ્ય દર્શન

મહાત્માજીના ગઇ કાલના રાત્રિના બાપણે ધણીજ બારે અસર ઓતાવશું પર તથા કાયકર્તાઓ ઉપર કરી હતી. અને તે આખું બાપણુ એવે કાઇ ભાગ્યેજ પ્રેક્ષક હશે જે પોતાની જિંદગીમાં જુલો જાય ! કેટલેક સ્થળે તો તે બાપણુ ઉપર બહુજ ચર્ચા ચાલી હતી અને બાપણુ પૂરું થતાંની સાથે, સલાજનોમાં પણ હોહાકાર મચી ગયો હતો ! અને લોકોએ અરસપરસ ગુસપુસ વાતોની શરૂઆત કરી દીધી હતી. આખા વાતાવરણમાં મહાત્માજીના પ્રભાવની છાયા પથ-રાઇ ગઇ હતી ! અને તે બાપણુ સાંજભ્યા પછી કેટલાકના કાન પણ ડુબાયા હતા ! કમરણ કે ઉપરના ખાલી દેખાવોથી મહાત્માજીનું દીલ ધણું શોકથી ઉભરાઇ ગયું હતું ! અને મહાત્માજીના હૃદય-સ્પર્શી શબ્દોએ ઓતાઓના હૃદયને વીંધી નાંખ્યા હતા ! મહાત્માજીને વધુ દીલગીરી તો એથી થવા પામી હતી, કે તે દિવસે સુરતથી મારા તથા સ્વયંસેવકો માટે કડીયા બારીને ફળફળાદી લાવવામાં આવ્યા હતા. અને મોટરો, તથા દીવાઓનું પણ બારે ખર્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. કેટલાકને મહાત્માજીના બાપણુ ઉપરથી એમ પણ લાગતું હતું, કે પોતે એકાદ દિવસ ઉપવાસ પણ આદરી લે. મહાત્માજીની દેશભક્તિ અને તેમના હૃદયમાં ચાતુ રહેલી ચીનગારીઓનું દર્શન કરાવતું આ એક અનુપમ દ્રશ્ય હતું. જાણે કે દીવ્ય દર્શન !

અરાબર સાકાત્રણ વાગે મહાત્માજી સભામાં આવી પહેંચતાં તેમનો લોકોએ “મહાત્માજીની જન્મ”ના પોકારોથી સત્કાર કર્યો હતો અને “સતનો માંડયો છે સંગ્રામ લીધાં કેસરીયાં આ વાર”ના ગીતથી સભાના કામની શરૂઆત થઈ હતી. બાદ સંગીતાચાર્ય શ્રી. ખરેએ “રઘુપતી રાધવ રાગરામ” ની ધુનથી તથા “જાકે પ્રિય ન રામ વેદેહી” ના ગીત ગાયાં હતાં.

બાદ શ્રી. કનૈયાલાલે જણાવ્યું ‘હવે’, કે ઓરપાડ તાલુકાની આ ચોથી સભા છે. આજે ત્રણ ગામના એક તસાદીએ પણ રાજનામું આપ્યું છે.

મહાત્માજીનું બાપણ

મહાત્માજીએ ત્યારબાદ તસાદીને અભિનંદન આપતાં જણાવ્યું ‘હવે’ કે તસાદીઓના રાજનામાં હજી નથી આવ્યાં. આ તો બીજું રાજનામું છે જેમ જેમ આપણે આ લડતને સમજતા થઈએ અને પ્રશ્ન ઉપર વિશ્વાસ રાખતાં થઈએ, ત્યારે મને આશા છે કે આપણે આગળ વધીશું જેમ જેમ સમજતા થઈએ તેમ તેમ સરકારની ધાસ્તી હોડી દેવાના છીએ. જો તે આજે હોડી હજીએ તો આજે અતંત્રતા છે. જે માણુમાણુમા આવ્યો છે તેની ઉપર બીજે કોઈ રાજ્ય ચલાવીશ નથી રોકવાનો તેને એમનું થશે કે મારી ઉપર રાજ્ય ચલાવનારો છૂંતર એકજ છે !

તસાદીને પૂછતાં જણાવ્યું, કે પોતે દાંચે મહેનત કરીને પણ પોતાનું સુવર્ણ ચલાવી લેશે જો તેમણે બીજાની માફક

પોપટની માફક શીખીને મને જવાબ આપ્યો હોય, અને પછી મામલતદારથી ડરી જાય તો કાંઈ ના વળે.

મામલતદાર તો અત્યારે રાજનામાં પાછા ખેંચી લેવાની ઓશીસ બોલીનેજ બેઠેલા છે.

પોણા ટોપી પહેર્યા પછી કાળા ટોપી પહેરે તો કાંઈ ના થાય ! પંજાબમાં કેટલાકે એમ કરી જીવાનીઆઓએ માશી માગી હતી. વઢીલોએ પણ એમ કયું છે. આથી તલાટીને અને તેની મારફત બીજા રાજનામાં આપનારાઓને અત્રેથી નોટીસ આપું છું, કે રાજનામાં સાવધાનીથી આપજો કાળું યુખ ના કરશો !

અત્યારે હું રાજનામાંની બીક્ષા માગવા નથી નીકળ્યો. હું તો મીઠાના કાપકાનો ભંગ કરનારાઓને માગું છું અને તેઓ બહાર આવી જાય એમ માગું છું.

સરદારના ભજનમંડળી ગુણુ તો ગાય છે, પણ જો તે સરદારે કયું તે ના કરે તો તેના કામની કિંમત બાટમારણુ જેવી છે !

સરદારને તો એક જોશીએ કહ્યું હતું કે તમારે તો જોશ નથી. પણ જોશીઓ આજે ક્યાં ખરા છે ? મુખીઓ વઝેરેએ તો પોતાની તોફારી ખરાબ ગંદી વસ્તુ છે એમ સમજીને પોતાની તોફારી મૂકીજ દેવી જોઈએ ! હજી અહિંના અને બીજા પટેલોએ રાજનામાં નથી આપ્યાં. અહિંના પટેલ તો વધારે વફાદાર છે અને બધાને સમજાવે છે, કે જીવોને, મરકાર પાસે કેટલાં બધાં સાધનું છે ? જો આ વાત ખોટી હોય, તો તેમની માશી માગું છું, અને જો ખરી હોય તો તેમને નમ્રપણે કહેવા માગું છું, કે તમે બધે રાજનામાં ના આપો,

પણ બીજાને ખોટું રસ્તે ના દોરો. હવે બીકનો સમય ગયો છે. બહિષ્કાર કેવો હોવો જોઈએ, તેનું પ્રયત્નશુ મેં નવજીવનમાં કહેતું છે, અને તે તમે વાંચી જાઓ.

હૃદય મંથન

ગઇ કાલે રાત્રે મેં કાઢેલા હૃદયારો અચવા તો મારું રૂદન કે હૃદય મંથન તમારામાંથી કેટલાકે સાંભળ્યું હશે. તે તમે વાંચી લો. તેમાં તો કશુંયારસ ભરેલો છે. હજી પણ એ લા સાવ રૂઝાઈ ગયો નથી. તે વાતમાંથી એક પણ અક્ષર પાછો, ખેંચાય તેમ નથી. એ તો જેમ બાણમાંથી તીર છુટે, તેમ મારાં વાક્યો મારા વિચારમાંથી નીકળ્યા હતા એની તરફ તમારું ધ્યાન શા માટે ખેંચ્યું છું ? કારણ કે મારે તમારી પાસેથી કામ કરાવવાનું છે સાચીજો યનારાને તો મારે કહીજ દેવું જોઈએ.

હીક ના લાગે તો દૂર રહેજો ! અને અસ્પર્શ્ય ગણવો, તેમાં કાંઈ ખોટું નથી પણ જો મારા સાથી થવું છે, અને સ્વરાજ્ય યજ્ઞમાં મારી સાથે કામ કરવું છે, ત્યાં બધું સાંભળવાનું છે અને જાણીને કે આપણા દોષ રજ જેવડા હશે, તોપણ ગજ જેવડા, પહાડ જેવડા કરી બતાવવાનો છું. આ લડતમાંથી આપણે દોષોથી બચવું છે અને થાય તો તેનું નગારાં વગાડીને નગરપીઠને કરવાનું છે અને આખા જગતને બતાવવાનું છે કે અમારામાં આટલા દોષો છે !

અહિં મુખ્યના કાપડના વેપારીઓ

મેં જોયું કે જે મેં ગઇ કાલે ગત્રે કહ્યું તેનો અમલ આજથી ચર્ચ ચુક્યો છે. આજે પેલી મોટી મોટી બત્તીઓ નહિ હોય, મેં જે

શરતો કાલે જતાવી છે તેનો અમલ કરશે તો વીમાનની ગતીથી સ્વરાજ્ય આવવાનું છે. જો કે એ ગતી તો મારે માટે કાંઈ નથી.

મીઠાનો કર તો ગયોજ છે એમ સમજી લો. એ એટલો બધો રાક્ષસી કર છે, કે પોતાનાં બેગળથીજ બચી જવાનો છે. એનો ઇતિહાસ તો જુનો મંદો છે સરકાર પણ એમ જતાવી શકે તેમ નથી કે તેમાં નીતિ છે. તેને તો પૈસાજ જોઈએ છે. હું તો તમારી શક્તિ ઉપર ઝૂકું છું. તમે જે નામો નોંધાવે છો, તેમાંથી અર્ધાં આવશે, તોપણ તે કર જવાના છે !

ગાંધીજીની પુરતીરૂપેજ

અહિં મુંબઈના કાપડના વેપારીઓ આવેલા છે એક અબજ ૬૦ કરોડની ઉચ્ચપાચલ યાચ છે. આ લાકડા સાથે વાત કરતાં જોઈું છું કે ૧૯૨૧ માં જે તૈયારી હતી, તેના કરતાં આજે તેમની વધારે તૈયારી છે અને વધારે રસ લે છે હું કાંઈ શહેરોનો દુશ્મન તથી; શહેરો ગાંધીજીની પુરતીરૂપેજ રહી શકે. એવું ના હોય તો આ સદતનતની માફક શહેરોનો પણ પ્રતિ-ક્ષણ નાશ થઈ જાય ! આ વેપારીઓ સમજી ગયા છે, કે આ તેમની પણ લડત છે.

હવે જે ધંધો તેઓ કરશે, તે આવતી કાલે તેમનો ધંધો દેવી હશે. આજે આસુરી હશે. તેમનો એક પક્ષ કહે છે, કે આપણે પરદેશી કાપડનો બહિષ્કાર કરવો. પણ જાપાનનો ન કરવો. મને લાગે છે કે આવો વિચાર કરનારાઓ દુષ્ટી ભુદ્ધિનો બિપયોગ કરે છે. આપણે કાંઈ ઈચ્છાંડું વેર લેવાનું નથી, પણ દરિદ્રનારાયણ માટે

તમામ પરદેશી કાપડને બહિષ્કાર કરવાનો છે. હું તો એમ કહેવા માગું છું, કે આપણને ગમે તે દેશનું કાપડ આવે, મફત આપે, તો પણ તે ત્યાજ્ય હોવું જોઈએ ! ફેંકી દેવું જોઈએ ! અને તે આપણે ધમ' છે.

તમે હજી તેમનો ધંધો કરવા છતાં તેમની ચતુરાઈ સમજી ન શક્યા. તેમનામાં તો એક હીંદ્રમાંથી ગરી શકવાની શક્તિ છે. તેમણે દિલ્હી કેમ ખરે રહ્યું, તે તો તમે જાણતાજ હશો. દિલ્હીના કોટમાં પહેલું હીંદુ પડ્યું, તેની સાથેજ તેમની ટાળાએ ઉછળવા માંડી. અને એક અદર પેડો પછી ખલાસ ! ત્યારથી તેઓ અહિં સળંગ ચાલુ ગયા. કપનીનો ઇતિહાસ તો કરજીજનનક છે ! અહિં તે ક્યાં કહેવા બેસું ?

આથી એજ કહેવા માગું છું, કે જો આપણે એક પણ હિંદુ પરદેશી કાપડ માટે રાખીશું, તો હજારો ગાંસડીઓ દેશમાં આવી જવાની છે ! બીજા દેશની ગાંસડીઓ ઉપર જાપાનની છાપ પણ કાં ના પાડે ? અહિં આપણે ખાદીમાં પણ દેશી ક્યાં નથી ચાલતો ? અને તમારામાંના કાલકે મેંએ બીજા કાપડને ખાદી કહીને અને તે પણ કસમ ખાઈને વેચતાં ક્યાં નથી ? આમાં તો આપણાજ માણસો પરદેશી કાપડના દલાલો ચલાવતા છે, અને તમે એમ કેમ માનો છો કે જાપાનના લોકો પણ બીજા દેશોનું કાપડ નહિ વેચે ? કમીશન મળશે તો તેમનો માથા પણ વેચશે. વળી છાપો બદલાતાં પણ ક્યાં વાર લાગે છે ? તમે પણ ક્યાં રેંટીયાની અને બીજી છાપો, બીજાં કાપડો ઉપર ક્યાં નથી માગતા ? જો તમે એક તસુ કાપડ પણ આવવા દેશો, તો યાદ રાખજો કે ગાંસડી ને ગાંસડીઓ આવી જશે

જલવાઇકુરીમાં મેં અગાઉ કેટલાક વેપારીઓને વાતમાં કહ્યું હતું, કે દિન-દુસ્થાનનું રાજ્ય આપણે વેપારીઓથીજ ઓયું છે અને આપણે વેપારીઓથીજ લેવાનું છે. હું પણ વાણીઓ વેપારીજ છું ને ? જો તેમણે આપેલા ઓડરો આપણામાં ત્યાગશક્તિ દર્શો તો બધા થોડા બંધ પડીજ રહેવાનાં છે ! જો આપણે સાચા હોખરું, તો તેમનું કાંઈ નહિ ચાલે ! સ્વરાજ્યની વાતમાં દારૂના બહિષ્કારની અને શરાબની વાત પણ મારે કહેવાની છે ! મીઠું બહેનની માફક તમે આટલી બધી બહેનો આવો તો આપણે બધા દારૂ દિન-દિનમાંથી કાઢી નખાવવાના છીએ. તમારામાં શક્તિ હોય, તો ૬૦ કરોડ કાપડના, ૨૫ કરોડ દારૂના, અને ૬ કરોડ નીમકના, એમ લગભગ એક અબજ રૂપિયા બચાવી શકાય. જો આપણે આ રૂપિયા આપણી શક્તિથી બચાવી શકીએ, તો તો સ્વરાજ્ય પેલા ઝાડ જેટલુંજ દૂર છે ! અને તેટલુંએ ના જેમજે. જો આપણામાં સેવાશક્તિ ત્યાગશક્તિ ઇચ્છા-શક્તિ અને ક્રાંધશક્તિ આવી જશે, તો આપણું કામ સહેલું છે.

ચાંડાલવૃત્તિ

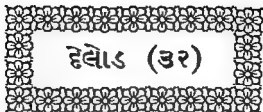
ગાંધી કાલે રાત્રે મેં કેટલીક વાત કહી હતી, અને તેની સારી અસર થઈ છે એમ મેં આજ સવારથી જોયું છે. મારામાં અને મારા સ્વયંસેવકોમાં ચાંડાલની વૃત્તિ છે, એમ મધ્ય કાલે મેં બતાવી દીધું છે. અને હજીએ કહ્યું છું, કે મારી વાત બધા સમજી જાઓ, અને તે સમજવાની પ્રભુ શક્તિ આપે !

સ્વયંસેવિકાનો અનુભવ

આજે માટે બીજો અનુભવ એક સ્વયંસેવિકાનો કહેવાનો છે. કેટલીક બહેનો આશ્રમમાંથી આવી છે. તેમાં મહુમ દાદાભાઈ નવ-

રોજના પૌત્રી પુરશેદ બહેન પણ છે. તે આજે સવારે સાવણ સ્ટેશને આવ્યાં હતાં પણ તેમને રસ્તાની ખબર ન હતી. તેમણે કાપતે પૂછ્યું પણ નહિ. આથી એણે તો લોકો પાસે માગ્યું ઝાકું, અને “હથું” કે અહિં તો બહુ ગોઝું લાગે છે, અને મારા દાદા તો બધું સારું કરવા માગતા હતા. આથી તેમની ઓળખાણ થઈ, અને લોકોએ તેમનું સ્વાગત પણ કર્યું. આ મેં કાંઈ એની બહેન ખબર માટે નથી આપ્યું, પણ તેથી તો સ્વયંસેવકોને દાખલો બેમાડવા માગ્યું છું. આમ તેમણે પોતાના વખતનો સદુપયોગ કર્યો અને તે પણ સ્વરાજ્યના કામમાં કર્યો, કારણ કે આપણે સ્વરાજ્ય તો ગામડાની મારફત જોઈએ છે. આજે તે મને પૂછવા આવી છે, કે હજી પણ કેટલી વાર છે? પણ કહું છું કે તમને પણ વખત આવે સાથે લેવાનો છું. આપણે તો ઝાકું વતી આપણું હૃદય પણ સાફ કરવાનું છે.

બાદ વહેમાતરમ્ ગવાયા પછી, મિટિંગનું કાર્ય ખતમ થયું હતું. બાદ સાંધીએલ ગામ તરફથી રૂ. ૫૦૧ ની થેલી મહાત્માજીને અર્પણ કરવામાં આવી હતી. સાવણ ગામ તરફથી રૂ. ૧૫૧ ની તથા બીજી પણ કેટલીક પરચુરણ ભેટો તેમને આપવામાં આવી હતી. એક બાલિકાએ મહાત્માજીને એક વાંટીની પણ ભેટ આપી હતી.

મહાત્માજીનું દેલોડનું ભાષણ

દેલોડ, તા. ૩૦ મી માચ'.

મહાત્મા ગાંધીજી આજે સાંજના છ વાગે, સાધીએલથી પોતાના સૈનિકોને સાથે લોકોની “મહાત્મા ગાંધીજીની જય”ની ગજ'ના વચ્ચે દેલોડ તરફ કુચ કરવા નીકળી પડ્યા હતા જ્યાં રસ્તામાં પરીયા ગામે ગામલોકોએ સુંદર શણગાર કર્યો હતો અને મહાત્માજીને સમૃદ્ધ સત્કાર આપ્યો હતો, ત્યાંથી મહાત્માજી દેલોડ તરફ આવતાં, ત્યાંનું ગામલોક પશુ ઘેસુ ઘઘ તેમની પાછળજ પડ્યુ હતું.

મસાલ દીવાથી સત્કાર

મહાત્માજીના ગઘ કાલના ભાષણની ખુબજ અમર થવા પામી હતી. અને વીજળીના દીવાઓને ગુમ કરવામા આવ્યા હતા. અને મસાલના તથા નાના ફાનખોના દીવાઓ લઈ ગામલોક તેમને સત્કારવા ગયું હતું. સ્ત્રીઓ પશુ ‘સ્વરાજ્ય લઈ વહેલા આવજોરે’ ના ગીતો ગાતી મહાત્માજીના ઉતારા સુધી ગઈ હતી

રાત્રે સાડાઆઠ-વાગે મહાત્માજીનું ભાષણ હોવાથી, લોકો તેમને સંભળવા ઉત્સુક બની ગયા હતા અને કલાઃ અગાઉ તો ભાષણનું મેદાન લગભગ ખાલ્ય હજાર મનુષ્યોની મેદનીથી સીકાર બની ગયું હતું.

તકલી

મહાત્માજી આવી પહોંચ્યા બાદ સંગીતાચાર્ય શ્રી ખરેએ “રઘુપતી રાધન રાજન રામ” ની ધુન ગવડાવી સભાના કામની શરૂઆત કરી હતી અને “રઘુકુલ રીત સદા ચલી આપ”નું ચોપાઇ સભાજનો સમક્ષ ગવડાવી હતી, રાત્રિનો સમય હોવા છતાં મહાત્માજી તે પોતાના હિંચા મયકેથી તકલીથી કાતેજ જતા હતા અને તેમ કરતાં કરતાં ભાષણ આપ્યું હતું.

પાંચ વધુ રાજનામાં

બાદ શ્રી કનૈયાલાલે જણાવ્યું હતું. કે ઝોરપાડ તાલુકાની આ છેલ્લી સભા છે, અને આપ સરેશો આપો તે પહેલાં જણાવવાની રજા લઉં છું કે આપ કહેશે તે મુજબ અમે કાવ' કરીશું' અને આ જીલ્લો આપને સાચા આપવામાં દેજો નહિ દે, તેની ખાત્રી આપું છું. આજે પણ વધુ પાંચ પટેલોએ રાજનામાં આપ્યાં છે,

મહાત્માજીનું ભાષણ

મહાત્માજીએ ત્યાર બાદ જણાવ્યું, કે આ તાલુકામાં મને ત્રણ દિવસ મળ્યા અને પાંચ મામની મેં મુસાફરી કરી કુચ કરવાને તો આજે ૧૯ મેં દિવસ છે પણ એ ઝોગણીસે દિવસના ભારી પાસે મીઠા સ્મરણો છે. એ જપા કાલે બુંસાઈ જવાના છે, પણ આ તાલુકાના તો એવાને એના તાજ રહેશે એમ લાગે છે. ભારી જિંદગીના બહુ કડવા, પણ મને મીઠા લાગે એવા આ સ્મરણો છે. હું વિશેષ કરીને આમાં ગદ્દ કાલની રાત્રિનો ઉલ્લેખ

કરું છું. એ એની મેજે બનેલો છે, તે અનુભવનું કડવું ફળ હવે-
પણ તે કડવું પણ મીઠું હવે.

આમ છતાં હું કાંઈ મારી શક્તિ ખોઈ મેઠા નથી. તથા મારા
જવાના કામમાં રોકાણ થયું છે એવું કાંઈ નથી.

મને તો લવસેશ પણ લખ ના રહ્યો, કે તેમાંથી જેરસમજ થશે
પણ તેને બદલે હું તો રજ કલાકમાં આજે જુદોજ રંગ આ
સલામાં જોઈં છું. આજે કાંઈ ગઈ કાલના જેવાં મોટાં ફાનસો
નથી જો કે આજે છે, તેમાં પણ કેટલા પરદેશી હશે. કાઢીયા
બાળતો હોઈં, અને આ ફાનસો જોઈં, તો તો મને ગઈ કાલે
લાગ્યું એમ આ પણ અજાણ્યામણું લાગે પણ તેનાથી ટેવાઈ ગયો
હું એટલે ચક્ષુવી લઈં. પણ આપણે તો જેમ બને તેમ આપણી
આવશ્યકતા ઓછીજ રાખવી જોઈએ અને તે આપણો ધર્મ છે.
જો આપણે હિંદુસ્થાનને ધર્મભૂમિ રાખવા માગતા હોઈએ, તો
એમજ કરવું જોઈએ. ત્યાં ત્યાગ ને સમ્મતા માનવામાં આવે છે,
ત્યાં મારા અનુભવ ઉપરથી કહી શકું છું, કે મને આ બધું પ્રિય
લાગે છે. આજે હું સંપૂર્ણ શાંતિ જોઈં છે. ગઈ કાલે તો લડકા
વચ્ચે હતો. તેમાં ગ્રામ્યજીવન હું જોતો ન હતો, હિંદુસ્થાનમાં એવા
અસંખ્ય ગામો છે જે શહેરવી દૂર છે અને ત્યાં આવી જાતનાં
લડકાના ફાનસો શોભી ના શકે અને ત્યાં આવા ફાનસો પણ
લાગેજ સંપડી શકે. સંયુક્ત પ્રાંતમાં મેં જોયું છે. ત્યાં તો ઘર
જોતાં પણ રડવું આવે, રહેનારા પણ દાડપીંજર ! ચીથરા ઓઢીને
પડ્યા રહે છે ! એવા ગામડામાં પાંચ બત્તીઓ મને કાંઈ ગાણસો

આપે તો પણ લઈ ના જઈ ! જો, મુંઝાઈના માણસો રેંટીયા,
ખોરાક કે ખીજા કામ માટે પૈસા આપે તો લઈ, પણ લડકા માટે
તો નાજ લઈ !

એ વહેતો જખમ, ગાંધીજીનું હૃદય મંથન !

હિંદના માણસો અપવાસી

હિંદના ૨૦ લાખ તો સપના ડખથી મરી જાય છે. તેની
પાસે દવા નથી ! બત્તી પણ નથી ! ત્યાં તો આવી બત્તી લઈ જવાની
પણ હિંમત ના કરે ! તેની પાસે પૈસા ના હોય, ત્યાં તેની દાજતો
કેમ વધારાય ? હિંદુસ્થાનના માણસો તો આજે અપવાસી છે !

હું હવે પી લઉં છું, પણ સમજું છું, કે આ મારા પાપી
ચેટને માટે મારે કરવું પડે છે ! આપણે તો આમાંથી ધમનો
વિચાર કરવાનો છે. અને શક્તિ સંસ્તનતની સામે યવાનું છે. તે
કેવી રીતે થવાય ? અહિંસા મનુષ્ય પાસે જાય, પછી સામે માણસ
જાણે ધમ જાય છે. તેના હાથ નરમ પડે છે, તેને લકવો થાય
છે એમ મેં મારા અનુભવ ઉપરથી જોઈ લીધું છે.

આ ખોરાક તાલુકાનો છેલ્લો પ્રવાસ છે. હું માનું છું કે
તમે ધમયજ સમજો. હવે તો હું શહેરમાં જવાનો છું અને ત્યાં
પણ આ વાત સમજાવું, તો ધણું સારું પરીણામ આવી શકે.

આટલા કામ છતાં આ તકલી તો કામ કરેજ જાય છે. તેનાથી
સંધ્યકાંત કળવી શકે છે. તમે જ્યાં ધારો તો રમત વારમાં આ
તકલીમાં મોટું કામ કરી નાખો, અને તેમાંથી કેટલી બધી શક્તિ વધી

નય ? મેં સાંભળ્યું કે આ ગામમાં તો એક જો રેંટીયા છે. એમ કેમ ચાલી શકે ? તમે તકલી ચલાવશો, તો એ મીઠાના કામમાં મદદ આપવાના છો. જો તમે પેલા ગરીબોને મારે કાંઈ કરવા માગતા હો, તો આ ભુલશો નહિ.

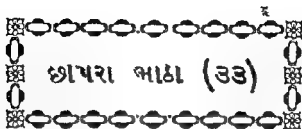
જો તમને ભગવાન વસે અને હિંદના ગરીબો પ્રત્યે દયા ઉપજે, તો આવતી કાલથી રેંટીયા ફેરવતા થઈ જાઓ. બહેનો તો ધણું કરી શકે. ચંદ્રબાસંધની ખાદીમાં પણ મોટો ભાગ ખાદી, સ્ત્રીઓના બનાવે છે.

સુતરને તાંતણે એ વાત સાચીજ હોય. હું માનું છું કે તે અઘ્ઘાના અક્ષરો છે, તો આ કામ કરતા થઈ જાઓ અને જો તે કામ સ્ત્રીઓએ કરું હશે, તો છોકરાઓ તમને સહારવાના છે. હું બહેનોને પૂછું છું, કે તમે તેમ કરશો ? દયાનો ભાગ હોય તો તો જરૂર કરો. આમાં કાંઈ અક્ષરચાનની જરૂર નથી.

અંતમાં તેમણે સ્ત્રીઓને આ કામ ઉપરાંત મીઠાના કામમાં પણ વળગી જવા જણાવ્યું હતું કે જો આપણામાં શક્તિ હોય, તો એકલા ચુંજરાતની શક્તિથી જો જોઈએ છીએ તે મેળવી શકીશું. હું તે મળ્યા પછી જીવતો હોઉં તો પૂછજો કે હવે કેમ દીવા બાળવા ? તે વખતે ભડકાની તો નાજ કહીશ. આપણી પાસે તો કળા છે. દિવાળી જેવું કહી શકીએ. પણ આજે દિવાળી ક્યાં છે ? આજે તો હોળી છે.

એવો સમય ક્યારે આવશે તેની તો હું રાહ જોઈ રહ્યો છું, કે જ્યારે હું સાંભળું કે આજે તો બધે શાંતિ છે અને ઘેર ઘેર બનાજ છે !

બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

છાપરાભાઠામાં ગાંધીજી

છાપરાભાઠા તા. ૧ લી એપ્રિલ,

મહાત્મા ગાંધીજીનો ગદ્ય કાલે મેનવાર હોવા છતાં, તેમના ઉતારા નજદીક લોકોની ભારે મેદની તેમના દર્શન કરવા અવસરવાર આવળ કરેજ જતી હતી. આજ સવારે મહાત્માજી એરપાડ તાલુકા ના એ ઉદ્દેશ ગામ દેલાડી પોતાના સૈનિક સાથે કુચ કરવા નીકળી પડ્યા હતા, અને ગામ લોકે સારી સંખ્યામાં એકઠા થઈ તેમને સમિત વિદાય આપી હતી.

ચોર્યાસી તાલુકામાં પ્રવેશ

લગભગ સાડાઘાઠ વાગ્યાના સુમારે મહાત્માજીએ પોતાના સૈનિક સાથે કુચ કરતાં કરતાં ચોર્યાસી તાલુકાના પહેલા ગામ છાપરાભાઠામાં પ્રવેશ કર્યો હતો. તેમનો સત્કાર કરવા આખું ગામ ક્યારનુંય વાટ જોઈ રહ્યું હતું. અને ઘણાંએ લાગેલે જઈ, તેમનો 'મહાત્માજી જય' ના પોકારોથી સત્કાર કર્યો હતો અને વિવિધ પ્રકારનાં પ્રેરણાત્મક ગીતો ગાતા ગાતા, વિદ્યાર્થીઓની ટોળી મહાત્માજીની પાછળ ગામમાં પ્રવેશી હતી. આખું ગામ આસોપાસવના, લીમડાના તથા આજાનાં પાદરોના તોરણોથી સુંદર રીતે શણગાર-

વામાં આવ્યું હતું અને ચાર પાંચ સ્થળે તો સુંદર આરકાએ પણ ગોઠવવામાં આવ્યા હતા, આખું ગામ ખુબ પાણી છાંટીને સ્વચ્છ કરવામાં આવ્યું હતું સૈનિકોનો ઉતારો ગામના ગંદિરની આશરીમાં આપવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે મહાત્માજીનો ઉતારો ગામના જાણીતા ગૃહસ્થ રા. પરશુદાસ રણછોડભાઈના મકાનમાં આવ્યો હતો.

ઉતરી પડેલી માનવામૈદની

આજ સવારથી સુરત સ્ટેશન તો દરેક ત્રેન વખતે ચીકાર રહ્યું હતું. અને સવારમાં તો ચાલતી ત્રેને પણ અંદરના ઉતારાએ “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” ના નાદ કરતા સુરતના સ્ટેશને આવી પહોંચ્યા હતા અને ત્રેનની બહાર ઉતારતાં તો આખા સ્ટેશનનું વાતાવરણ “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” ના પોકારોથી મજા રહ્યું હતું. મુંબઈથી પણ સંખ્યાબંધ લોકો સુરત તરફ ઉતરી પડ્યા હતા. પુના તરફથી પણ કેટલાક યુવકોની એક ટોળી આવી સુધી હતી.

અમદાવાદના મીલમાલેકો ખાદીમાં

અગાઉ જાહેર થયા મુજબ અમદાવાદના મીલમાલિકોની એક ખાસ રપેશીયલ આજે સવારે સાત વાગે અમદાવાદથી ઉપડી હતી અને બરૂચ ખાતે વિટ્ઠલ મીલના માલિક રોક મોતીલાલ હીરાભાઈ તરફથી તેમને ચઢાપાણી વગેરે આપવામાં આવ્યું હતું. વડોદરામાં પણ તેમને ચઢાપાણી માટે રોકવામાં આવ્યા હતા અને ત્યાંથી ઉપડી બરાબર ૧૧ વાગે તેઓ સુરત સ્ટેશને આવી પહોંચતાં આખું સ્ટેશન “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” ના પોકારોથી મજા

ઉંચું દણું અને તેમનો સત્કાર કરવા સંખ્યાબંધ સ્વયંસેવકો ઉતરી પડ્યા હતાં. રેષેશીયલમાં લગભગ મીલ કુટુંબોના મળી ૨૫૦ માણસો આવી પહોંચ્યા હતા અને તેમાં એક નોંધવાજોગ ખીના તો એ હતી કે ધણાખરાએ ખાદીનાં જ વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતાં. ત્યાંથી તેઓ મોટર મારફત જાપરાભાઈ આવી પહોંચ્યાં હતા અને મદાતમાણને મળ્યા હતા.

ગંજવર મેદની

સભાનો સમય બપોરના સાડા ત્રણ વાગે રાખવામાં આવ્યો હતો. સભાનું સ્થળ આંખાના વૃક્ષોની મદાન ધટા નીચે રાખવામાં આવ્યું હતું. અને તે સ્થળ પાણી વગેરે જાંટી મુંદર કરવામાં આવ્યું હતું અને રાષ્ટ્રીય વસ્ત્ર તથા આસોપાલવનાં પાન વગેરેનાં તોરણોથી આખું દ્રશ્ય મુંદર બન્યું હતું. સભાના સામેના ભાગમાં મદાતમાણની બેઠક એક ઊંચા આસન ઉપર રાખવામાં આવી હતી. આમનના આગળના મધ્ય ભાગમાં મદાતમાનો તથા બંને બાજુએ સરદાર વલ્લભભાઈ તથા પંડિત જવાહીરલાલના ફોટાઓ ગોઠવવામાં આવ્યા હતા.

૭ હુજારની ગંજવર મેદની

સભાનો સમય સાડાત્રણ વાગ્યાનો હોવા છતાં એ કલાક અગાઉ આંખાના વૃક્ષોની ધટા રૂપ મહેલ ચીકાર થતા મોડાં પો હોને અને મદાતમાણ આવી પહોંચનાં તો આખું સ્થળ લગભગ પાંચ ૭ દમ્પર માણસોની મેદનીથી ચીકાર બરાબ ગયું હતું. જેમાં ઓઓએ પણ ધણી મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

ત્રિરણાત્મક ગીતા

સભાના સમયમાં એક કલાક પહેલાં તો રા. ઉમેદરાને પ્રેક્ષક પાસે વિવિધ પ્રકારનાં ત્રિરણાત્મક ગીતો ગવડાવવાં શરૂ કર્યાં હતાં જે મહાત્માજી આવી પહોંચ્યા ત્યાંસુધી ચાલુજ રહ્યા હતાં. સ્વરત્તુલ્યતામાં મહાત્માજીએ પગ મૂક્યો ત્યારથી તેઓ પ્રેક્ષક પાસે આવા ગીતો પ્રેક્ષક વર્ગને ગણ્યાં ત્રિરણાત્મક થઈ પડે છે.

બરાબર પોણાચાર વાગે મહાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતાં લોકોએ “ મહાત્માજીની જય ” ના પ્રચંડ ધ્વનિથી તેમનો સત્કાર કર્યો હતો અને સંગીતાચાર્ય શ્રી ખરેએ “ રઘુપતી રાધવ રામરામ ” ની ધુનથી સભાના કામની શરૂઆત કરી “ અબકી ટેક હમારી ” નું ગીત ગાયું હતું. મહાત્માજીએ સભામાં આવ્યા પછી અને બાપજી આપતી વખતે પણ તકલીથી કાંતનાનું નિયમ મુજબ ચાલુજ રાખ્યું હતું.

પ્રાર્થના થયા બાદ રા. ડો. ધીયાએ જણાવ્યું હતું કે ચોર્ધાસી તાલુકામાં પુજ્ય મહાત્માજીનું આગમન થાય છે તે વખતે હું તેમને અને તેમને દ્વાદીક સ્વાગત કરું છું પણ તેમ કરતા હૃદય ડગે છે. કારણ કે સરદાર વલ્લભભાઈને લીધે આ તાલુકાને જેટલો ફાયદો મળ્યો છે એનો જવાબ જોઈએ તેવો હજી આ તાલુકાએ વાળ્યો નથી ! પણ આશા છે કે હવે સ્તે જલ્દાન વાળશે.

બાદ મહાત્માજીએ તકલી કાંતનાં કાંતનાં જવાબ આપનાં જણાવ્યું હતું કે—

જેને જેલોનો અનુભવ છે એ લોકો તેમને ખેંચાને કહી શકે. તેને

કાષ્ટપણ પ્રકારની સ્વતંત્રતા હોતી નથી. તેને તો જ્યાં ફેરવે, બેસાડે અને સુવાડે તેમ તેને કરવું રહ્યું. એવી સ્થિતિ આજે મારી છે. અને મારે મહાસમિતિના પ્રયત્નો કહે તેમ કરવું રહ્યું. મધ કાલે કાનજીભાઈ હતા અને હવે થયા ઝા. ધીઆ. આ તાલીમ મારે મારે ચારી તો છેજ-રોજ રાતે મને કહેવાય છે કે આજે તમને પકડી જશે પણ વાધ આવતોજ નથી. લાઇ જાય જલદી તો સાફ !

મારે ધમ

હાવાવાળાઓ તો કહે છે, કે હું તો જેલ મારે તકલી રહ્યો છું. તેમાં અધુરું સત્ય છે અને અધુરું ખોટું છે. વસ્તુલભાઈ ગયા છે એટલે હવે મારે એટલા પ્રયત્ન તો કરવાજ કે જેથી સરદારને ત્રણને બંદી પહેલા પહોં છોડાવવા બની શકે. તે પ્રમાણે કરવું તે આપણે ધમ છે અને તે ધમ જતાવવો તે મારો ધમ છે.

બાજ સુધાં સુકવણું રહ્યું

ચોર્પાસીએ તો દુઃખ સહન કર્યા વિના લીધું છે. સરદારે બારડોલીની સાથે તેને કાંઈ બાકી રાખ્યો ન હતો. સુદ સ્વરાજ્યવાદી પાસે કાષ્ટ પણ પ્રકારનો બોદ હોવાજ નહિ અને એજ રીતે સરદારે જે લડાઈ કરી તેમાં ચોર્પાસીને પણ કાયદો મળ્યો ચોર્પાસીએ તો હવે તેમને બાજ સુધાં સુકવણું રહ્યું. પણ એટલું કરી શકીએ કે કેમ તે જોનાવું છે.

તાલુકાઓની તૈયારીઓ નિર્તા મને લાગે છે કે હવે આપણે જોઈએ છીએ તે ઝટ ઝટ મેળવી સકીશું. પણ હુ એમાં છેતરવોનો નથી. હું બારીક નિરીક્ષણ કરું

છું. હું રેંટીયાનું પણ નિરિક્ષણ કર છું. આ ગામમાં એકજ રેંટીઓ
હતો અને તે પણ જેવો તેવો. મને કહેવામાં આવ્યું કે પાસેના
ગામમાંથી રેંટીઓ લાવીએ તો? મેં તો કહ્યું કે તમારામાંનો સફેદ
પહેરણવાળો લાવે અને તે માથે ઉપાડીને. તો તો વળા તેની ઉપર
કાંતું. આ વાત એક ભાઈએ સાંભળી લીધી અને તે તો સુરતથી
રેંટીઓ લઈ આવ્યા એટલે પ્રેમથી પણ મારે તેની ઉપર તો કાંત-
વુંજ રહ્યું અને આજે બપોરે તેની ઉપર કાંતું, તમારે પણ તેમ
કરવાનું છે.

બધા અંગ મજબુત કરો

સરકારને છાયાવા હોય તો બધા અંગ મજબુત કરવા જોઈએ.
સરકાર તો એવી છે કે તે ખાશે નહિ, ખાવા દેશે નહિ. અને
આપણે પૈસે મીઠાને માટીમાં નાખી દે છે તે આપણે કાઢી નાખવું
છે. જેલમાં જઈશું અને જોઈશું કે સરકાર કેમ કર્યાં કરે છે. જેઓ
જેલમાં ન આવે તેઓ આ સ્વરાજ્યનું બીજું અંગ પણ ઉપાડી લે.
મુતરને તાંતણે સ્વરાજ્ય લેવું છે ખરું, પણ એતો જ્યારે અમલમાં
નહો ત્યારેજ લઈ શકાય.

હૃદયનો કચરો કાઢો

દારનું કામ તો પહેલુંજ છે. જેટલું કામ થઈ શકે એટલું
કરવાનુંજ છે. પરમ દિવસે આવેલી જહોનોએ સ્વયંસેવકોને શીખવી
દીધું છે, કે નકામાં નહિ બેસી રહેવું અને સમાજ તથા હૃદયના
કચરાને પણ કાઢવા જોઈએ. જો એમ બધા અંગો ખીલવીએ તો
સ્વરાજ્ય લેવું સહેલજ છે. તેમ ના કરીએ તો સ્વરાજ્ય તદ્દન અશક્યજ
છે. આપણે ધમનું પાલન ના કરીએ તો કંઈ ના વળે.

આ ગામમાં છોકરાઓને સાફ કરતાં જોયા. કામનો પુલ બાંધેલો તે પથ્થુ મેં જોયો. માથેકું પાણી હોવા છતાં તેમણે તે એક રાતમાં બાંધ્યો અને મારા ત્રણ માઈલ જયાવ્યા. આમ જો લોકો પોતાની સ્થિતિ પ્રમાણે કામ કર્યા કરે, તો સ્વરાજ્ય લેવામાં કાંઈ વાર ના લાગે.

અમે નાલાયક છીએ

આટલું કહીને આટલો બધો પ્રેમનો જે વરસાદ તમે વરસાવેલો છો તે માટે તમારો આભાર માનું છું. અમદાવાદથી આવેલા મીલ માલેકોનો પથ્થુ માનું છું, હું કહું છું કે મારે પૈસાની જરૂર નથી, છતાં મુંબઈના શેઠીઆઓ પૈસા આપી ગયા છે, અમે નાલાયક છીએ તે જાણવા છતાં લોકો અમારી ઉપર અદળતક વિશ્વાસ કરે છે, તે એમ બતાવે છે કે અમે નાલાયક તો પણ પ્રપત્નશીલ છીએજ અને તેઓ માને છે કે તેથી એવું કાંઈ પરિણામ આવશે કે જેથી કાંઈને કાંઈ એવી ચીજ આવશે કે જેથી બધાને કાંઈ ફાયદો થશે.

બાદ વડે માતરમનુ ગીત ગવાયું હતું અને જુદાં જુદાં ગામે તરફથી ભેટો અપાંચુ કરવામાં આવી હતી, અને સભાનું કાર્ય ખતમ થયું હતું.

મહાત્માજીને મળવા આવેલા મીલ માલેકો

“અમદાવાદના મીલ માલેકો પણ મહાત્માજીની લગતમાં રસપૂર્વક લાગ લાઇ રહ્યા છે-તે વાત ક્યારનીય અસિદ્ધ થઇ ચુકી છે. પોતાની વધુ સદાનુસૂતિ દર્શાવવા અને પોતાનાથી બનતી તમામ મદદ કરવાની

ખાત્રી આપવા આજે પણ તેઓ ખાસ અત્રે સ્પેશીયલ ત્રેન દ્વારા આવ્યા હતા-જેમાં જાણીતા મીલ માર્કેટિંગ નીચે મુજબ હતા:-શેઠ સાકરલાલ બાલાભાઈ, (એમ. એલ. સી.) શેઠ અંબાલાલ સારાભાઈ, શેઠ ઇસ્તુરભાઈ લાલભાઈ, શેઠ અમૃતલાલ કાલીદાસ, શેઠ ચીમનલાલ લાલભાઈ, શેઠ નરોત્તમદાસ લાલભાઈ. સરદાર સર રૂસ્તમજી, શેઠ નારણલાલ જીવજીલાલ, શેઠ ચીમનલાલ નગરી, શેઠ પોપટલાલ નગરી, શેઠ ચંદુલાલ મથરવાળા. શેઠ નરસીંદાસ જોડીયાનદાસ, શેઠ ગોરધનભાઈ ધર્મરભાઈ પટેલ, શેઠ નરસિંહભાઈ લલ્લુભાઈ, શેઠ ચીમનલાલ ગિરધરલાલ દેશાઈ, શેઠ રતિલાલ નાથાલાલ, શેઠ જયંતીલાલ અમૃતલાલ, શેઠ ગિરધરલાલ અમૃતલાલ, શેઠ ધીરજલાલ ખુશાદાસ, શેઠ કેશવલાલ મેમચંદ મોદી, શેઠ દિંમતલાલ કાળીદાસ પાલજીપુરવાલા, શેઠ હામરલાલ સુનશી, શેઠ બાણુભાઈ લાલભાઈ ત્રીકમનાલ, શેઠ શાંતિલાલ મંગળદાસ, શેઠ રમણલાલ પ્રજ્જવલ્લભદાસ, શેઠ ત્રીકમલાલ હરિલાલ, શેઠ નેમચંદ પોપટલાલ, શેઠ ચીમનલાલ જ્યેશીંગભાઈ, શેઠ રમણીકલાલ શેર દલાલ (મુ. કાઉન્સિલર) શેઠ સારાભાઈ ડાલાભાઈ, શેઠ નંદદાસ હરિદાસ અને શેઠ ચત્રજીવ ચીમનલાલ આમાં કેટલાક પોતાના આખા કુટુંબ સાથે આવ્યા હતા, અને તેમણે મદદતમાજી સાથે પચેકે કલાક વાતચીત કરી હતી.

સ્વયંસેવકો મીઠું વેચવા નીકળશે

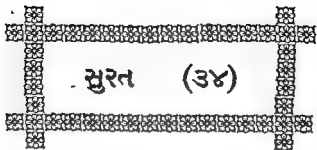
અમદાવાદ તા. ૧ લી એપ્રિલ.

મદદતમાજીએ મીઠાને માટે પસંદ કરેલ દાંડીનું મીઠું કેટલાક સ્વયંસેવકો અત્યાર અગાઉ મોટા જથ્થામાં લઈ ગયા છે અને તે

મીઠાની આખા ગુજરાતમાં વેચીને દહાણી કરવામાં આવશે એવી ખીના બહાર આવી છે. એવી વાત પણ સંભળાય છે કે અમદાવાદમાં પણ દાંડીનું મીઠું આવી પહોંચ્યું છે અને મહાત્માજીનો સવિનય ભંગ કરવાનો હુકમ છુટતાં સ્વયંસેવકો તે વેચવા માટે બહાર નીકળી પડશે. જો કે આ બાબતમાં કાંઈ ચોક્કસ પાયાદાર ખીના હજી સુધી બહાર આવી નથી.

અમદાવાદના યુવકોનો પ્રતિદિન ઉત્સાહ વધતોજ નય છે. અને સ્વયંસેવકોની સંખ્યા પણ વધતી રહી છે. સ્વયંસેવક તરીકે નામ નોંધાવનારાઓમાં કેટલાક શ્રીમંતોના પુત્રોનો પણ સમાવેશ થઈ નય છે. દરરોજ યુવકો શહેરમાં રટણ કરાજ કરે છે, અને સ્વયંસેવકોની ઝરતી માટે દરરોજ જુદાં જુદાં સ્થળોએ સભાઓ પણ બરવામાં આવે છે. એવી પણ સખ્ત અફવા છે કે જો મીઠું અમદાવાદ તથા ગુજરાતનાં ખીજા ગામોમાં ગયું છે તે પાંચ પાંચ તોલાની ઢાંચાઓ કરીને વેચવામાં આવશે અને તે ખરીદનારાઓની સંખ્યા પણ તુટી પડશે.

સુરતનાં નગરજનોને હિંદના તારણહારનો પડકાર સુરતમાં દૈવી સત્કાર

સુરત, તા. ૧ લી એપ્રિલ

મહાત્મા ગાંધીજી છાપરાબાહા ખાતેથી કાપ'કુમ મુજબ બરાબર સ્નાનના છ વાગતાં પોતાના સૈનિકો સાથે કુચ કરતા, ગામ લોકો સમ્રેમ ભારે હાથપૂર્વક વિદાય આપી હતી, અને તેમની સાથે કેટલાક તો, કે જેઓ સુરતથી તથા બીજા ગામોથી આવેલા હતા, તેઓ પગપાળે છેક સુરત સુધી જવા તૈયાર થઈ ગયા હતા.

સાબરમતીના આ સંતનો આજે સુરતે કરેલો સત્કાર, એ એક દૈવી સત્કાર હતો, એમ કહેવામાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. આખું ગામ મહાત્માજીના દર્શન કરવા ગાંડુ બની ગયું હતું, અને મહાત્માજીના આજમનના એક કલાક પહેલાં તો જે રસ્તેથી મહાત્માજી પસાર થવાના હતા તે આજે રસ્તો ચીકાર થઈ ગયો હતો. ઝાટલાઓ બારીઓ, બારણા અગાથીઓ, માનવબેઠનીથી ચીકાર બરાબ ગઈ હતી,

અને એ માનવ દેવ મહાત્માજીના, આગમનની આતુરતાથી લાંબી સાંધી રાહ જોઈ રહ્યું હતું.

મહાત્માજીની આ ઐતિહાસિક કુચમાં, મહાત્માજીએ કુચની શરૂઆત કરી, તે સમયનો દેખાવ, નમદા નદી ઓળંગી તે વખતનો દેખાવ, અને એથી આ ત્રીજી નદીના તટે મળેલી ગંજાવર માનવમેદનીની સભાનો દેખાવ, એ ચાર દેખાવો તો સ્વતંત્રતાના ઇતિહાસમાં સુવર્ણકિરે કોતરાઈ રહેવાના છે.

મહાત્મા ગાંધીજી સહેરમાં દાખલ થતાંની સાથે. આખું શહેર “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” “વંદેમાતરમ્” “સરદાર વલ્લભભાઈની જય” વગેરેના પ્રચંડ ધ્વનીથી ગાજી રહ્યું હતું આજે રસ્તે મહાત્માજીની પાછળ, તેઓને લેખના ઉતારે લઈ જવામાં આવ્યા, ત્યાં સુધી માનવમેદની ઉલટીજ રહી હતી અને અનેકવાર દર્શન કર્યા છતાં, સાનરમતીના એ સંતને નીકાળવા લોકોની આતુરતા સદૃષ્ટ મંત્ર ન હતી.

સુંદર શણગાર

જે જે રસ્તે અને મહાત્માજી પસાર થવાના હતા, તે રસ્તા સુંદર રીતે શણગારવામાં આવ્યા હતા ઠેર ઠેર આરોપાલવના પાનોના વિવિધ પ્રકારના મુદ્રાલેખોના તોરણો ટાંચી દેવામાં આવ્યા હતા, અને લોકોનો ઉત્સાહ અપૂર્વ હતો આજે તો સુરત શહેર નજીક એક યાત્રાનું પ્રચંડ સ્થાન બની રહ્યું હતું.

મહાત્માજી સભા તરફ

સભાનો સમય થતાં મહાત્માજી, પોતાના ઉતારેથી નીકળતાં, તેમને મોટરમાં બેસાડીને લઈ જવામાં આવ્યા હતા. અને તે વખતે પંથુ રસ્તાઓની બંને બાજુએ તેમના દર્શન કરવા, માનવમેદની જમી ગઈ હતી. સભા તાપી તટે બારનાર હોવાથી ત્યાં તો માનવમેદની જમી જ એમાં નવાઈ શી? સભાના એક કલાક પહેલાં તો આશરે ૫૦ હજાર માણસો તાપી તટે જમા થઈ ગયા હતા. અને તેમનો ઉત્સાહ અનહદ હતો.

અમદાવાદમાં મીલ માલેકો

આ સભામાં સુરતના શહેરીઓ ઉપરાંત આજુબાજુના ગામોમાંથી પણ લોકાના મોટાં ટોળા ઉતરી પડ્યાં હતાં. અને મહાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતાં, લગભગ એક લાખ મનુષ્યોની મેદની જમી ગઈ હતી. અને સભાની વ્યવસ્થા જાળવતી તે સુરક્ષે થઈ પડ્યું હતું. અમદાવાદથી આજે સવારે આવેલા મીલમાલેકો પણ આ સભામાં આવી પહોંચ્યા હતા. અને અવારનવાર રાષ્ટ્રીય ગીતો ગવાતાં હતાં. અને “મહાત્માજીની જય” ના પોકારોથી વાતાવરણ હવાઈ ગયું હતું. મહાત્માજીની એક સભામાં એક ઈંચા સ્થાન પર ગોઠવવામાં આવી હતી લોકોમાં એટલો તો ઉત્સાહ ફેલાયો હતો કે એક બાઈએ ઉપરે સભામાં બેસા થઈને જણાવ્યું હતું કે આટલી મોટી મેદનીમાં ગાંધીજીનો અવાજ પહોંચે નહિ. જો તમે બેઠ્યા કરશો, તો મહાત્માજીએ કહેવનું છે, કે તેઓ પાંચ મિનિટમાં પોતાનું

એલવાનું પૂરું કરી દેશે. સુરતે પોતાની અગાડ અગાડિ જોળવેલી છે, અને આ વખતે પણ તમે જળવી રાખશો એવી આશા છે.

ખરાબર નવ વાગે મહાત્માજી સભામાં આવી 'પ્રહોચિતા ચોમેરુ' મહાત્મા ગાંધીજીની જય" ના ધ્વની ફેલાઈ ગયા હતા, અને મહાત્માજી હરતે વદને ખન્ને હાથે વંદન કરીને પોતાના રથાનકે જઈ પહોંચ્યા હતા. ભારે ગીરદીને લીધે મહાત્માજીને જુદાજ રસ્તેથી સભામાં લાવનામાં આવ્યા હતા. અને પાંચ મિનિટ સુધી તો 'જય' ના પોકારો આપુજ રવાા હતા.

ભારે ગીરદી હોવાથી મહાત્માજી થોડો સમય તો પોતાના રથાનકે ઉભાજ રવાા હતા.

કલ્યાણજીભાઈએ ભારે ગીરદીને લીધે ઉભા થઈને પંડિત ખરેની પ્રાર્થના સાંભળવા અને મહાત્માજીનું ભાષણ સાંભળવા સંપૂર્ણ શાંતિ જાળવવાની અપીલ કરી હતી,

બાદ સંગીતા યાચ' શ્રી. ખરેએ "રઘુપત્ની રાઘવ રામરામ"ની ધુનથી સભાનું કામ શરૂ કરી "રઘુકુલ રીત સદા મણી આઈ"નું ગીત ગવડાવ્યું હતું.

ગુલામીનાં મૂળ.

શ્રી કલ્યાણજીભાઈએ ત્યાર બાદ જણાવ્યું હતું, કે આ લડતને અગે સુરત જીલ્લાનો અહેવાલ હું આપને સંભળાવું છું. આપણા એટલા સદ્ગામ્ય છે, કે મહાત્માજી અને મરદાર વલ્લભભાઈને આ જીલ્લો વહાલો લાગ્યો છે. ૧૯૨૧ માં આપણે આ લડત ચલાવી હતી, અને આજે પણ તેની સરઆત અદિંથી ચાલુ છે.

ગુલામીનાં મૂળ આ નદીને તટેથી નંખાયા હતાં અને ત્યાંથી જ લડત થાય તે સારું છે.

બાદ તેમણે જુદા જુદા ગામેના આક્રમકો આપી જણાવ્યું હતું, કે આ જીલ્લામાં અત્યાર સુધીમાં ૮૬૯ ગામેના પોલીસ પટેલોએ રાજીનામાં આપ્યાં છે. અને સ્વયંસેવકોના નામ નોંધાયાં છે, જેમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા ૮૭ ની છે. વધુમાં તેમણે જણાવ્યું કે આ તાલુકા માટે લડાઈ કરવા બંધી સત્તા મહાદેવભાઈ દેશાઈને આપવામાં આવી છે.

મહાત્માજી

બાદ મહાત્માજીએ બાપજી કરતાં જણાવ્યું હતું કે સુરત શહેરે મારું અને મારી સાથેના સંબંધનું આટલું બધું સ્વાગત કરેલું છે તે માટે હું તમારો બધાનો આભાર માનું છું. અને જેમ બીજી સભાઓમાં કહ્યું છે તેમ આવા સ્વાગતમાં અને લેક્ષના આટલા મોટા વિશાળ પ્રેમમાં હું ધન્યવરનો હાથ જોડું છું. તમારા સ્વાગતથી અમારે કુલાઈ જવાનું નથી, એ હું ધડીએ અને પળે પળે સમજી રહ્યો છું.

મેં મારા અને સાથીઓના દોષોનું પણ દરશન કરાવ્યું છે, એટલે કાંઈ પણ રીતે આ સ્વાગત માટે અમે લાયક છીએ એમ એક ક્ષણ માટે પણ માનતો નથી. છતાં હું માનું છું કે ધન્યવરનું કહો કે ખુદાનું કામ પડેલું છે ત્યાં સુધી તમે આ પ્રમાણેજ સ્વાગત કરવાનાં છો. તમે ગમે તો મુસલમાન, હિંદુ કે પારસી અથવા ગમે તે કામના હો તમે જે વસ્તુ માગો છો, તે લેવા અમે નીકળી પડ્યા છીએ. આપણે માંદો મહિ ગમે એટલા લડીએ, તો પણ આ દેશ

આપણો છે એ કાંઈ દિવસ બૂધી ચક્રતા નથી. અને કારભાર તો આપણા હસ્તકળ દેવો જોઈએ, એમાં શંકા ના હોય. તેથી આવી મોટી ચળવળ શકિત હોય या ના હોય, તે પશુ સુઝેલી છે અને તેથી આટલી સંખ્યામાં તમે એકઠાં થાઓ છો.

સુરતનો આભાર માનવાની સાથે, અમદાવાદના મીલમાલિકાનો અને મુખ્યમંત્રીના મીલ માલિકા જેઓ ખાસ ટ્રેનમાં આવેલા છે તેમનો પણ આભાર માનું છું.

અમદાવાદના મીલમાલિકા આજે તેમના ખાસ મિત્રથી આવેલા છે, અને એમનો આશીર્વાદ છે, એમ જતાવવા આવ્યા છે. મુખ્યમંત્રીજીનો પણ છે એ પણ જાણું છું. છતાં થોડા શબ્દોમાં ચાદ કરાવવા માંત્રુ છું કે આટલા વિશાળ જલસાથી આપણે સ્થાને પહોંચવાના નથી. કૃત્તી મરદાસ ક્યેંજ છુટકો છે. અને તે માટે મીલોનો કર છે. તે આજે છત્તરે મોકલેલો છે. તે કર એવો રાક્ષસી છે, કે જે કર સરકાર એક બાળક પાસેથી પણ લે છે, તે એક સેતાનીયત છે.

“ઝોરતોપર કર ન હોય”

આ મરકારે તો એના કાગળીઆમાં એવો દાવો કરેલો છે, કે જે રાજ્ય કારભાર ચલાવવા માગે, તેણે પ્રજાના દરેક માણસ પાસેથી દર લેવોજ જોઈએ. અને તે એવી વસ્તુ ઉપર, કે જે દરેક માણસ વાપરેના હોય આ તો રાક્ષસી ન્યાય છે ! હું હિન્દુ મુસલમાન, ખ્રીસ્તી, જરથુસ્તનાં ત્રયો થોડાં વાચી ગયો છું, અને તે બધામાં બતાવવામાં આવ્યું છે, કે ઝોરતોની ઉપર કાંઈ દિવસ કર ના હોય.

‘સગાઈના કાયદામાં પણ’ બતાવેલું છે કે-ધરડા, બાળક અને સ્ત્રીઓને ‘સગાઈમાંથી છોડી દેવા’ જોઈએ. પણ અહિં તો સરકારે એવી યુક્તિ શોધી કઢાડી કે બધાની પાસેથી-ગરીબ હોય કે તરંગર તેની પાસેથી—કર લેવો. મુસલમાન, હિન્દુ અને પારસી એ સરખા એ અમાણ્યમાન નીમક ખાધ છે, અને આમ આ તો બધાને અન્યાય છે. આવો ન્યાય જગતમાં મેં ક્યાંયે સાંભળ્યો નથી. એવા ન્યાયને રાક્ષસી, સેતાની ન્યાય કહ્યું છું.

સસ્તનતની બંદગી ના થાય

જે માણસ સવારમાં બંદગી કરે છે, તે આવી સસ્તનતની બંદગી ન કરી શકે, ના કરવી જોઈએ. આઈના કે નીમાઝ વખતે એમ માગવું જોઈએ, કે આની સેતાની સસ્તનત-રાક્ષસી રાજનો નાશ થાઓ. એ આપણો ધર્મ છે.

આપણને ભવે રાજ મારી નાંખે. ૨૦ દિવસથી હું કોટડીમાં અને આવી સમાઓમાં પોકારી પોકારીને કહ્યું છું, કે આ સસ્તનતનો નાશ થાઓ. છતાં આ સસ્તનત મને છુટો મૂકે છે, તેમાં પણ તેની ખુબી રહેલી છે.

જગતની લાજ વળગી છે

તેને રાક્ષસી, રે સેતાનીયત કહેવા છતાં કહ્યું, કે તેની પાસે જોઈએ તેટલો દારગોગો છે મારા જેવાને ચપટીમાં કચરી શકે એમ છે. પણ એને આખાં જગતની લાજ વળગી છે તેથી તે કેમ પકડી શકે ? તમારામાના કોઈ પણ સાચી રીતે આવ્યા હો, મને

દેવો દેવા આબ્યા ના હો, તો એમજ ઇચ્છો કે આ રાક્ષસી સસ્તનતનો નાશ થાઓ.

જે વાત મેં સાગરમતીને નદીને કઠિ કહી હતી, તે આજ ફરીથી કહું છું. જો અમોએ અમલદારોને કાતરી નાખી હોત તો શું છુટો હોત કે ? કેટલાક કહે છે તેમ હું પકડાઈ જવાનો પણ ધમ માનતો નથી. પકડે તો પણ હું ડરતો નથી. જ્ઞેનોને પણ કહું છું કે ડરો નહિ. ધમ વજનવાર તો જેલ કે ફાંસીથી ડરો નહિ.

હમણાં કાંઈને ગાળ છઉં, લકજો થાઉં, તો તે એમ નહિ, કે આતો મહાત્મા મુવો છે માટે નહિ પકડાય. કાંઈતું શુર નથી ઇચ્છતો, અને તેથી તેની હિંમત નથી કે મને પકડી શકે.

‘જેલમાં પણ શુભ ઇચ્છું’

જેલમાં પણ તેવું શુભ ઇચ્છું છું, અને એવી પ્રાર્થના કરીશ, કે તેની શુરી લાગણી ફેરવી નાખ. તેને મારી નાખ એમ તો નાજ કહું !

તેને તો મને પકડતાં સરખ લાગે છે, અને તેથી તેને કન્યવાદ આપું છું આ તો સાપે છણંદર ગળ્યા જેવું છે. જેલમાં સેવો અને ના સેવો તે બંને તેને મન સરખું છે. હું તો ઇચ્છું છું, કે હિંદુ, મુસલમાન, પોતાના ધર્મનું પાલન કરી શકે, અને એ કરતાં યથ જઈએ તો એ સકિતની જવારની વાત છે, કે તે કાંઈને પણ પકડી શકે.

કાયદાના નાશ પછી સહ્તનત ક્યાં રહી ?

તેના કાયદાઓ -તો પછી નાશ પામશે. પછી તેની સહ્તનત ક્યાં ? તલારી લય છોડી દેશે. મીલમાંલીકાને કામદારો ડરાવે છે, છતાં સંધરવા પડે તે, શા માટે ?

અપંગ પણ વફાદાર હશે, તો તેને ચેમા નો મળવાનાજ છે. સરકાર શું કરશે ? જ્યારે હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, ના પાડશે, ત્યારે સરકાર શું કરશે ? શુ ઇંગ્લાંડથી હોડીઓમાં માણસો ઉતારશે ?

વલ્લભભાઈનો સાદ ચાડી ગયો. તેને જેલમાં જના દીધો. કારણ આપણે નબળા છીએ, તે જેલમાં ગયા તે વખતે વડીલો, જેરીસ્ટરો વગેરેએ શું કયું ? પોનાના ધમંતુ પાલન કયું ? કરે તો આજે સરદારને છોડાવી શકે છે.

હું અને સરદાર કઠી કઠીને ચાક્યા, ૬ સુતરનો તાંતણો કેમ નથી કાંતતા ? સારામા નારું બાધગુ તો મેં હાથે કયું. આ તકલીથી કયું, તમને લાગે છે કે ખાદી મોંઘી-મીઠી છે.

આજનો ધમં !

કપડાં પહેરવાં છતાં નાગા દેખાતું, એ તો આજનો ધમં છે નાગા રહેવું એ પણ આ સહ્તનતમાં શુદ્ધનો નથી. લંકવા માટે ખાદી કરતાં સારી વસ્તુ ક્યાંથી હોય, અને ઇચ્છો પણ કેમ કે જ્યાં અનેક બહેનો ભુજે મરતી હોય.

આ અલજેલી નગરીની, અહિં આવેલી બહેનો જાળથી એ વાત લેતી જાય, તો પોતાનાં કપડાં પોતાની મેજે બનાવી શકે.

કાપડનો બહિષ્કાર

બીજો ઉપાય કે જાપાનનું કાપડ લઈને ઈંગ્લાંડના કાપડનો બહિષ્કાર કરીશું, પણ તે વાત ખોટી છે. ખાદી વિના બહિષ્કાર અશક્ય છે. ખાદી અને આપણી માસો વચ્ચે સહિષ્કારથી તમે બહિષ્કાર કરી શકો છો. જાપાનનું કાપડ આનરો, એથી તો તે પણ ઈંગ્લાંડની માફક આપણી ઉપર રાજ્ય કરશે.

મીઠું બહેન પીટીટ દારનો ત્યાગ કરાવવાનું કામ કરે છે, અને જો આ બહેનો તેમને મદદ કરે, તો આ જાતના તમે સહેજે આ બધી દૂર કરી શકો.

આ શરતો તો હું તમને રોજ સંભળાવતો આવ્યો છું. મારે તો તમે સંમતો કે ના સંમતો તોપણ હવે નિશ્ચય છે, કે સચિનય ભંગ કરના ખપી જઈશ.

તમ રામાના કેટલાક નહિ આવો, એ હું જાણ છું. તેઓએ તો હવે જાનેજ ખાદી કરવાની છે, કારણ કે ખાદી કરનારો હું તો હવે ચાહ્યો જવાનો છું.

સરદાર તો જેલમાં પોતાનું કામ કરીજ નય છે. હું પણ જેલમાં જઈશ ત્યારે ક'ખતો હોઈશ, કે મળએ શું કમુ? તમે અહિ તો મુસલમાનો પણ આવ્યા છો. તમે એક ખીમપર બેસો. રાખો જ્યારે સ્વતંત્રતાને માટે ચેજના ઘડવાની દરો, ત્યારે જોઈ લઈશું આ મસ્તનત આનવાની છે? હું તો કહું છું, કે તમને ધારાસભામાં બધા હોકા આપીશ, પણ મારી સાથે ના લડશો. મુસલમાન પણ ઇચ્છે છે કે આ કર જાય.

શરાબ તો હિંદુ, મુસલમાન અને પારસીને હરામ હોવો જોઈએ. પારસીઓ જરૂરતને જાણતા નથી અને તેથી તે પીએ છે. આજે તમે પ્રમાણમાં જે શાંતિ જાળવી છે, તે માટે તમારો આભાર માનું છું, અને તમે જ્યાં મને આશીર્વાદ આપજો. એટલું તો તમે કરો. શરાબ, મીઠું અને ખાદીની વચ્ચેથી ૯૧ કરોડની ભેટ તમને કરવા આવ્યો છું. તમારે લેવી હાય તો લો અને સમજો.

બાદ વંદેમાતરમ થયા પછી મહાત્માજીને જુદા જુદા શખ્ષો તરફથી આશરે રૂ. ૬-૭ હજારની ભેટો અપાયા પછી મિટિંગનું કામ પૂરું થયું હતું.

સુરતમાં ઠામઠામ પુષ્પવૃષ્ટિ

આખે રસ્તે જયઘોષો

આજે રત્નવારે ચાર-વીસ મિનિટે પ્રાર્થનાનો કાર્યક્રમ હતો. ગાંધીજીએ પ્રાર્થના કર્યા બાદ, હંસ બાગમાં પોતાનો મુકામ નાંખ્યો હતો. ગાંધીજીની ટુકડી દૂધ વગેરે લઈ, ત્યાં આવી પહોંચી હતી. સ્વયંસેવકોની ટુકડી પણ દાંજર થઈ ગઈ હતી.

બાદ ત્યાંથી પ્રચંડ સરખસ નીકળ્યું લોકો પણ ખુબ ભરાઈ ગયા. પ્રથમથીજ લોકોના ટોળેટોળાં ધસી આવ્યાં હતાં. સુરતની અસંખ્ય પ્રજા, ગાંધીજીની સ્વરાજ્ય યાત્રાની કુચ નીહાળવા, ગાંધીજીના પદ ચાપવાની પદ્ધતિ નીહાળવા અને તેમના દર્શન કરવાને ખડે પગે ત્યાં દાંજર રહી હતી.

બરાબર ૭ કલાકે ગાંધીજીએ પોતાની કુચ સર કરી. સર થતામાંજ જયનાદોથી આકાશ ગાજી ઊઠ્યું, ચોમેર તેનો ધ્વની ફરી વળ્યો.

ગાંધીજીની એક સરખી ઝડપી ચાલથી, સર્વ મુખે થયા. ગાંધીજીની આજુબાજુ લોકો ન આવી પહોંચે, તે માટે કાયકર્તાઓએ સારી કાળજી રાખી હતી.

મ્યુનીસીપાલિટીએ પણ રસ્તાપર બધેજ પાણીનો છંટકાવ કરી, ઉડની ધુળ ખેસાડી ટીધી હતી. કેટલેક સ્થળે તો કાદવ ધાવ, એટલું પાણી પણ છાંટાવું હતું. પુરજનોએ સારું જ સહેર જ્વળ પનામથી શણગાયું હતું. દેરેદેર અનેક રાષ્ટ્રજ્વળ મંત્રોથી સહેર શુંજ રધું. દેરેદેર મુદ્રાલેખો ધ્યાનમાં આવતાં.

પુરજનો પણ ઉત્સાહધેસા યજ્ઞ ગયા હતા. સહેરની કુચને/માર્ગ, ખારી, અગાસી, જરખો, અટારી અને ઓટલા માણુઓથી ચીઝાર હતા કેટલેક સ્થળે તો છાપરાં પર પણ લોકોએ ધસારો કીધો હતો. જાણે દરેક છાપરું અને અગાસી માનવ મેદનીથી ઝોલા ખાતું હોય, એવું કંઈ નીહાળતુ, દેરેર ગાંધીજી પર પુષ્પવૃષ્ટિ થતી હતી. અને ગુલાબ જલ છંટાવું હતું. પરંતુ ગાંધીજી જાણે આ બધી વસ્તુઓથી અજ્ઞાત હોય, નીલેપ હોય, જ્યનાદોથી, મન પર બીલકુલ અસરજ ન થતી હોય, તેમ તેઓ એક સરખા હમસાંધી પોતાનું કાયક કરે જતા હતા.

આખે રસ્તે જયનાદો

આ પ્રચંડ સરધસ ધીમે ધીમે લંગાઇમાં, પહોળાઇમાં વધતું જ ચાલ્યું. કેટલું માણસ દોરો, એની લંગાઇ કેટલી દોરો તે તો કદપના બદારજ ગણાય. એ ભવ્ય, પ્રચંડ સરધસને લોકોએ વધાવ્યું. આખે રસ્તે જયનાદો અને વંદેમાતરમના પોકારો તો ચાલુજ હતા.

ડોકાએ કુચનો માગ આશોપાલવના તોરણોથી, રાષ્ટ્રીય વાવટાઓથી અને બુદા બુદા મંત્રાથી શોભાવ્યો હતો. શામીયાનાની એક બાબુએ રેંટીઓ આપોઆપ ઇલેક્ટ્રીકથી ફરતો રાખવામાં આવ્યો હતો. ઉપરાંત ત્યાંથી ગોપીપરા સુધીના માગનો શણગાર બહુ જ ઉત્તમ હતો. સાર્થીયાઓ પુરાયલા હતા ને શ્રીફળનાં તોરણો પશુ હતાં. વચ્ચે વચ્ચે કેટલાક તરફથી ગાંધીજીને નાણાની બેટ અપાતી હતી. જે મહાદેવ દેશાઈ પોતાના ચેલામાં નાખતા હતા.

સરખસની કુચનો માગ હંસખાગથી થઈ રોશનથી ગલેમંડી, છાપરીયાશેરી, ફવાળાનો ટેકરો, નવાપુરા, કરવારોડ, નવાપરાની ક્રાંતસરીલ, વાડીફળીયા, અંખાજીરોડ, ખપટીયા ચકલા, ગોપીપરા, નવસારી લાગોળથી મોટો, રસ્તો નવસારી બળરના ઠેક ફરવાળ સુધીનો રસ્તો અને ઉધના ફરવાળે થઈ, ડીડોળાનો હતો, રાત્રે શહેરને શણગારવામાં આવ્યું હતું. છાપરીયાશેરી આગળ કાંઈક ગાંધીજીને થેલવું પડ્યું હતું. તે સિવાય તેમણે પોતાનો માગ ખીલકૂલ અટક સિવાય કાપ્યો હતો.

મહાત્માજી સાથે નીકળેલા એ 'સરખસના સ્વાગતાથે' આખી રાત્રી જાગરણ કરી, જનતા ઉલટબેર સ્વાગતની તૈયારી કરી રહી હતી. આ સ્વાગતમાં છાપરીયાશેરી, પારસી શેરી, નવા પરા, કરવા રોડ હતા.

ક્રાંતસરીલ પર

ક્રાંતસરીલ આગલ દિવસ બેડવાળા શ્રી હિંમત લક્ષ્મીનું બેડ સતકારાથે હાજર હતું. જ્યારે ક્રાંતસરીલના લાખટના રોડ ઉપર

મહાત્માજીની, હાથે ચીતરેલી તરવીર, મૂકાયલી હતી. કે જે ઉપર સમુદ્ર વાટે લક્ષ્મી ગઈ છે, અને સમુદ્રમાંથી બહાર કાઢે, એ મત-લખતો લેખ લખવામાં આવેલો હતો ઉપરાંત કમાન એ નામ ઉપર બનાવી, રાષ્ટ્રધ્વજને ચઢાવી દેવામાં આવેલા હતા.

ગોટામેટીક ઇલેક્ટ્રીક રેંડીઓ

સિદ્ધ માતાની જેરીને નાટો તો આપોઆપ ઇલેક્ટ્રીકથી ફરતો રેંડીઓ કમાન ઉપર મૂકી દેવામાં આવેલો હતો. જ્યારે ત્યાંથી અંબાજીરોડ ખપાડીઆ ચકલા ને ગોપીપરાના માગમાં પણ કમાનો, ધ્વજો ઉપરાંત શ્રીકૃષ્ણના તોરણો પણ ટંગાયલા દીસતા હતા. ગોપીપરાથી નવસારી બાગળ તથા સગરામપરાનો મોટો રસ્તો પણ સારી રીતે સજુગારામલો હતો તેમ બારણાંઓ સ્વચ્છ કરી શાથીઆ પણ પૂરેલા દીસતા હતા. ટુંકમાં મહાત્માજીને પસાર થતાં આવેક માગ'જ વાવટા, તોરણો, રાષ્ટ્રધ્વજો અને કમાનો ઉભી કરીને અને માગ'ની બંને બાજુ આસાંપાલવનાં તોરણો બાંધી દેવાપલાં હતાં.

મહાત્માજીને વિદાય આપવા ઠેક બાગોળ સુધી ચઢેરી જનોનાં પુર ઉમટ્યાં જેવુંજ હતું. ઉપરાંત મહાત્માજી અને તેમની સેનાની પાછળ પાછળ પણ ચઢેરીજનો મોટા પ્રમાણમાં સાબરમતીના સંતની પાછળ ડીડોગી સુધી ગયા હતા.

અમદાવાદના મીતમાલીદા ગાંધીજીને એવી ખાતરી આપવાના છે, કે પોતપોતાના કુર્જનમાંથી એક માણસને સ્વયંસેવક તરીકે

આપણે, અને મીલોના કામદારોને સ્વયંસેવક જનાવવના કામમાં મદદ કરશે. તેમ જોઓ સ્વયંસેવક તરીકે ભારતીય શ્રેણી તેમના પગાર વ્યાજ રહેશે, એવી હાથમાં હાથેથી અહીં નાખવાદાર છે. આગેવાન મીલમાસેશ્યો ફી પ્રેસ' ને જાણવું હતું કે, આ રીપોર્ટ ખોટો છે, અને અમે આવી કોઈ મુશ્કેલી કે વિચાર કર્યો નથી.

મહાદેવ દેસાઈની ચેતવણી

શ્રી મહાદેવ દેસાઈએ મું. સ. ના પ્રતિનિધિ સાથેની મુલાકાત દરમિયાન લોકોને દાંડી જવા સામે ફરી ચેતવણી આપતાં જણાવ્યું હતું કે નવસારીની પશ્ચિમે દસ માઈલ દૂર દાંડી આવેલું છે. ત્યાં જવાને મોટર સર્વીસ નથી. ત્યાં મધ્યમ વર્ગના ખેડૂતોના ૧૨ ઘરો અને લગભગ સોએક ખુંપડીઓ છે. લોકોને ઉતરવાની અને જમવાની સગવડ ફરી શકાય તેમ નથી. ત્યાં એકજ ટ્રુપો છે. આથી લોકોએ દાંડી ખાતે દોડી આવવું નહિ. પણ છેટેથી લડત નીહાળવી લોકોને દાંડી ખાતે દોડી આવશે, તો લડતને સહય કરવાને બદલે નુકશાન કરશે. ફરજ પડના સ્વયંસેવકોને મારે રમોડું ઉઘાડવાની ઓછી વધી છે અને તેથી પૈસા આપતાં પણ લોકોને આવવાનું મળશે નહિ. આથી જોઓ આવવાનું માગતા હોય, તેમણે ખોરાક એકલોજ નહિ પણ પાણી સાથે લઈને આવવું. તેમણે સ્થાનિક કામકર્તાઓ પાસેથી પોતાની મુસાફરીને લગતી ગોઠવણની આશા રાખવી નહિ.

૩૧. ધીઆ

બાદ ૩૧. ધીવાએ જણાવ્યું હતું કે મુજબ મહાત્માજીના પવિત્ર પગલાં આ ગામમાંથી પસાર થાય છે, તે વખતે આ ગામ તેમનો સત્કાર કરે છે, આ ગામમાં કેટલા સમયથી બે સળંગ પક્ષો હતા પણ તેમના પૂરવ પગલાંથી તે બે જોડાઈ ગયા છે અને ચોર્પાસી તાલુકાનાં પ્રમુખે પોતાના પ્રમુખ તરીકેનું અને મુખી તરીકેનું રાજનામું આપ્યું છે અને આમ આ ગામે તેમનો સત્કાર થયો છે.

મહાત્માજીનું વિવેચન

બાદ મહાત્માજીએ તકલી કાંતતા કાંતતા બાપણ આપતાં જણાવ્યું, કે હું સુરતમાં હતો ત્યારથી જણ્યો હતો કે આ ગામના બે પક્ષો ક્યારના લડી રહ્યા હતા અને કેટલાય પૈસા ખરચ્યા હતા. ધોરેસના કાયદાઓને પણ આ ગામમાં આવવું કે કેમ તે વિશે શક હતો. પણ અમે તો એવા સંકલ્પથી નીકળ્યા છીએ, કાંઈ મળે તોજ આવવું. ભટગામમાં તો અમે કહી દીધું હતું. કે અમે લાલચુ માણસ છીએ અને કહ્યું હતું, કે અમને શા માટે વધારે લાલચમાં નાખ્યા હો ? વધારે પ્રેમ કરો, એ તો કાંટાની માફક સાલે.

પણ આપણે તો એક ખીજની કાંધ ઉપર બેસીને ચલાવનારા છીએ. એક ખીજનું ખાંધ જવું. એ શીખ્યા છીએ. અહિં કેટલાક મુસલમાનો આવ્યા છે તે હું જોઈ ચક્રું છું કે તેઓ મોટા મોટા વેપારીઓ છે અને મારા બરાબર છે દશને ખીસામાં રાખીને ફેરે તેવા છે. અને તેઓ તો મીઠાના ઠર આપી શકે છે, પણ ગરીબો ક્યાંથી આપી શકે ?

અહિં તો હવાના પણ પૈસા લેવાય છે

અહિં તો હવાના પણ પૈસા લેવાય છે. વાઈસરોય પદાડ ઉપર

ડીડોલી (૩૫)

હું તો ધુળમાંથી ધાન પેદા કરી શકાય એવા
ધંધો બતાવી રહ્યો છું

ડીડોળીના સુખી તથા તાલુકા લોકલ
બોડના પ્રમુખનું રાજનામું.

ડીડોળી, તા ૨ જ એપ્રિલ,

આજે બપોરે મહાત્માજી અત્રે આવી પહોંચ્યા બાદ મંળવર
જાહેર સભા મળી હતી. અને તેમાં પ્રેક્ષકવર્ગે પણ મારી સંખ્યામાં
હાજરી આપી હતી.

બરાબર બાર વાગે મહાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતા, પ્રેક્ષકોએ
“મહાત્મા ગાંધીજીની જન્મ” તથા “વદેમાનર”ના પોષાકોથી બારે
જન્મના ફેલાવી હતી. અને થી ઉમેદવારે જોઈ ધોળા એક બોળા
ધોળા “નું” ગીત સુમધુર સ્વરે ગાયું હતું. જેમાં એક ધોળા પરદેશી
ઠાપડના બદ્દિબાર વિશે મુંઝવે બાવના રજુ કરતી દોષ, એવી પ્રતિતી
ચતી હતી બાદ સંગીતાચાર્ય શ્રી ખરે એ “રઘુપતી રાધવ રાજ
રામ”ની ધુનથી સરઝાન કરાવી “રઘુ કુલ રીત સદા ચતી આપ”નું
ગીત બધા પ્રેક્ષકો પાસે ગવડાવ્યું હતું,

મને ઉગામતા પણ ન આવડે. અયપણમાં પણ ઉપાડી હોય એવું મને માદ નથી. આવા માણસને બાદશાહી સામે લડતા કેમ આવડે; પણ મારા હૃદયમાં ખુન હોય તો સિંદની સામે પણ લડી શકું. ઇશ્વર હોય તો બીક મની?

આથી હું તો કહું છું, કે તમે તૈયાર થઈ જાઓ. ધોબણની વાત તો સાંભળી. પણ તે તો કલ્પનાની વાત! પણ તમે તો પહેરી લો. જે આપણે ખાદી પહેરીએ, તો ધોબીને વીલાપતી કપડાં ધોવાના પણ ના મળે. તમે આ ખાદીનો મંત્ર સમજી જાઓ, તો ૬૦ કરોડ રૂપિયા જે દેશ બહાર આપ્યા જાય છે, તે બચશે. અને તે આપણાં ધરમાં આવે તો હિંદુસ્તાન તો તાબુ થઈ જાય.

“રેંટીયા જેટલા પૈસા બાયડા પણ નથી લાવતા”

એક ડોસી તો કહે છે કે અમારા રેંટીયામાંથી જેટલા પૈસા મળે છે એટલા તો બાયડા પણ નથી લાવતા. બાયડાના પૈસા તો લાંચ રસ્યતથી પણ આવતા હોય, પણ આ રેંટીયાના તો સીધી રીતે આવે છે. અમે રોજ કેટલુકે સુતર કાતતા રહીએ છીએ. આમ ધુળમાંથી ધાન કરી શકાય એવા ધંધા હિંદુસ્તાન પાસે મૂકી રહ્યા છું, તે તમે કાં ના કરો?

આપણા ડેપ્યુટેશનને વાઈસરોય તો જવાબ ના આપે, પણ પીઠાવાળા તો આપી શકે. આવી સીધી વાતો ક્યાંજ કરે છું. હું તો ઇશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરે છું, કે હિંદુસ્તાનના લોક આજે ભોળા થઈ ગયા છે, તેમને તું સમજ આપ કે જેથી તે સમજી શકે!

હવે આપણે જીતવાનું છે, અને મીઠાનો કર પણ જવાનોજ છે એમ સમજી લો. પછી તેમ કરતાં મરી જઈશું એમને?

બાદ વહેમાતરમ ગવાયા પછી મિટિંગનું કાર્ય ખતમ થયું હતું. અને શ્રી. કલ્યાણજીભાઈએ વધુ ૧૦ ગાંભીર ચોલીસ પટેલોએ રાજીનામાં આપ્યાનું જાહેર કર્યું હતું.

જામને કેના પૈસે દવા ખાય છે. ગરીબ માણસ તો નથી પાણીના, મીઠાના કે દવાના પૈસા આપી શકતો. મધ કાલે મેં કહ્યું હતું તે તમે જાણો છો. દિન્દુ જરથોસ્તી, મુરલીમ બધા ઘાસોમાં એવુંજ છે, કે આવી મીઠા જેવી ચીજ ઉપર કર નાજ હોય. ગરીબીની ખીદમત કરવા માટે આપણે લડીએ શા માટે ?

આપણે અત્યાર સુધી તો નીમક દરમ કરી રહ્યા છીએ. સગરનાજ લખેલાં પુસ્તકો વંચીએ તો જાણીએ છીએ, કે જેમ જેમ મીઠાના કર વધતા ગયા છે, તેમ તેમ રોગો વધતાજ ગયા છે અને ધટ્યા છે ત્યારે મીઠું વધારે વપરાય છે.

ગરીબ લોકો પહેલા તો કાંતીને વણકર પાસે કપડા કરાવતા તેના બદલામાં તેમને ઘણા મળતા આજે પણ કેટલેક રથો એવું છે. એ કપડા જેટલા સોંધા પડે તેટલા સોંધા. શું વીલાયતી કાપડ સોંધું પડે છે કે ?

આવે વખતે તો આપણે બધાએ એકઠાજ થઈ જવું જોઈએ. પટેલ તાલુકા બોડના પ્રમુખ થઈ શકે, એની મને તો ખબરજ ન હતી. કારણ કે નથી પટેલાઈ મેં કરી, કે નથી મારા બાપે કરી ! આ પટેલ ઉપર તો કાંઈ એમ નહિજ કહી શકે કે તેની ઉપર કાંઈએ દબાણ મૂક્યું હતું.

તાલુકા બોડની લાલચો અને પટેલાઈ હોડવી, તે હાંધ સહેલી વાત નથી. આપણે સ્વચ્છતા લીધા પછી કાંઈ બોદાઓ પર આપણા સગાવદાલાઓને નીમવાનો ન્યાય ના કરીએ. જો એવો ન્યાય થશે, તો હું ઇચ્છતો હોઉંશ તો તે લગતની પણ સામે થઈશ.

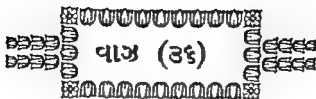
“ મારી તો જુઠાની લાકડી છે ”

મારી પાસે લાકડી છે, પણ તે તો જુઠાની લાકડી છે, તે તો

આદ રાત્રે બરાબર સાડાનવ વાગે મદાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતાં, લોકોએ તેમને “મદાત્મા ગાંધીજીની જય” ના પોકારોથી વધાવી લીધા હતા. મદાત્માજીની બેઠક એક ઉંચા સ્થાન ઉપર ગોઠવવામાં આવી હતી, અને તેમની બાજુએ “બ્રહ્મી સસ્ત્રાનંતનુ મૂળ કાઠો” અને “એકુતો દયા નહિ પશુ ન્યાય માગે છે” ના મુદ્રાલેખો ટાંગવામાં આવ્યા હતા. સભામાં લગભગ ચારથી પાંચ દહાસર માણસોએ દાબરી આપી હતી જેમાં ઓઝોન દાબરી પણ સારી હતી. મદાત્માજી આ ગામમાં આવતા હોવાથી આખું ગામ સભામાં ઉતરી પડ્યું હતું. અને આગપાસનાં ગામોમાંથી પણ લોકો, મોટી સંખ્યામાં ઉતર્યા પડ્યા હતા. શ્રીમતી મીડુબેન પીટીટ પણ સભામાં આવી પહોંચ્યા હતા. અને સભામાં આશરે ૧૦-૧૨ મહાત્મા રાખવામાં આવી હતી,

૨૧. કુંવરજીભાઈ

ત્યારબાદ ૨૧, કુંવરજીભાઈએ જણાવ્યું હતું, કે મદાત્માજીના આગમનથી અમારું ગામ પાવન થયું છે. આજથી ૨૦ વર્ષ ઉપર દક્ષિણ આફ્રીકાના ઇતિહાસ વાંચનાં મને લાગેલું કે તેઓ દિવંદમાં આવે અને અહિં આવે. થોડા સમય ઉપર તેઓ બીજાં ગામોની પ્રજાને દર્શન આપી શક્યા હતા, અને તેમણે ૧૯૨૦ થી બચુગલ પુકયું હતું, ત્યારથી અહિં ઠીક ઠીક પ્રગતી ચાલી રહી હતી, અત્યાર સુધી અમને લાગતું હતું, કે અમે તેમને બોલાવવા લાયક ન હતા. પણ હવે અમારી તૃટીએ ચાલી જવા પામી છે, અને હવે આપ કાંઈ બોધ આપશો એવી આશા છે.

૯૧ કરોડ રૂપીયા કેમ બચે ?

વાઝ, તા. ૨ જ એપ્રિલ

મહાત્મા ગાંધીજી આજ સંજના ૭ વાગતાં ડીડોળાથી સુરત જીલ્લાના મુખ્ય કાયદેનાં રા. કલ્યાણજીભાઈના ગામ વાઝ તરફ કુચ કરવા નીકળી પડ્યા હતા. અને તેમને વિદાય આપવા આખું ગામ ઉઘટી પડ્યું હતું. અને સંખ્યાબંધ યુવકો તેમની પાછળ પડ્યા હતા.

રસ્તામાં મહાત્માજીનો ભારે મત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો. અને રાણીયા તથા ખરવાસા ગામેએ ગામલોકોની પ્રચંડ મેદની જામી હતી. અને બંને રથોએ મહાત્માજી પાંચ મિનિટ રોકાયા હતા. અને ત્યાં તેમને સુતરના દાર તથા પસોં પછુ અપાંછુ કરવામાં આવી હતી.

તેઓ લગભગ સાડાઆઠ વાગતા ગામમાં આવી પહોંચતાં લોકો તેમને સત્કારવા ગામની ભાગેળે જઈ પહોંચ્યા હતા. અને આખું ગામ આશીપાલવના પાનના તોરણો અને ઘેર ઘેર દીવાઓ કરીને શણગારવામાં આવ્યું હતું. ઘેર ઘેર સુંદર સાથીઓએ કરવામાં આવ્યા હતા અને આ ગામ આજે તો દિવાળીના દિવસોની યાદ આપતું હતું.

બાદ રાત્રે બરાબર સાડનવ વાગે મહાત્માજી સભામાં આવે પહોંચતાં, લોકોએ તેમને “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” ના પોકારોથી વધારી લીધા હતા. મહાત્માજીની એક એક ઉંચા રથાન ઉપર ગોઠવવામાં આવી હતી, અને તેમની બાજુએ “જુદ્ધમી સલ્તનતનું મૂળ કાદો” અને “એકુતો દયા નહિ પણ ન્યાય માગે છે” ના મુદ્રાલેખો ટાંગવામાં આવ્યા હતા. સભામાં લગભગ ચારથી પાંચ હજાર માણસોએ હાજરી આપી હતી જેમાં સ્ત્રીઓની હાજરી પણ સારી હતી. મહાત્માજી આ ગામમાં આવતા હોવાથી આખું ગામ સભામાં ઉતરી પડ્યું હતું. અને આનંદપાસના ગામોમાંથી પણ લોકો, મોટી સંખ્યામાં ઉતરી પડ્યા હતા. યીમતી મીઠુબેન પીટીદ પણ સભામાં આવી પહોંચ્યા હતા. અને સભામાં આશરે ૧૦-૧૨ મથાસા રાખવામાં આવી હતી,

૨૧. કુંવરજીભાઈ

ત્યારબાદ ૨૧, કુંવરજીભાઈએ જણાવ્યું હતું, કે મહાત્માજીના આગમનથી અમારું ગામ પાવન થયું છે. આજથી ૨૦ વર્ષ ઉપર દક્ષિણ આફ્રીકાના ઇતિહાસ વાંચનાં મને લાગેલું કે તેઓ દિંદેમાં આવે અને અદિ આવે. થોડા સમય ઉપર તેઓ બીજાં ગામોની પ્રગતિ દર્શન આપી શક્યા હતા, અને તેમણે ૧૯૨૦ થી ખુબસૂરતું કુંકયું હતું, ત્યારથી અદિ ઠીક ઠીક પ્રગતી ચાલી રહી હતી, અત્યાર સુધી અમને લાગતું હતું, કે અમે તેમને બોલાવના લાયક ન હતા. પણ હવે અમારી તુટીઓ ચાલી જવા પામી છે, અને હવે આપ કાંઈ બોલ આપશો એવી આશા છે.

બાદ સંગીતચાપે શ્રી. ખરેજે " રઘુપતી રાધવ રાગરામ " ની
 ધુન ગવડાવી. " અજ દમ અમર ભયે ન મરેજે " તું ગીત ગાયું
 હતું.

મહાત્માજી

બાદ મહાત્માજીએ તેમના નિયમ મુજબ તકલી કાંતતાં કાંતતાં
 લાપથુ આપતાં જણાવ્યું હતું, કે આ ગામમાં હું ત્યારથી દક્ષિણ
 આફ્રીકાથી પાછો ફર્યો છું, ત્યારથી મારા સાથીઓ રહે છે અને તે
 અને મને તેમાં અને હવે થાય એમાં અને નવાઈ નથી.

આવાં ગામે પાસેથી તો ઘણી આશાઓ કરે, અત્યારે જે મહા
 અંતિમ પદ આદર્યો છે, તેમાં મારી એા આશા તો છે, કે જે જે
 ગામેમાં મારા જીના સાથીઓ વસે છે, તે ગામે અને પૂરેપૂરો સાથ
 આપશે, એવો મેં હિસાબ નથી કર્યો, પણ આવી વસ્તુઓનું જ્ઞાન
 મારી હડતના કારણમાં મેરક થયું હતું.

કુચ દરમીયાન પશુ મારી આશા વધતી ગઈ છે. અને ઉમેદ છે,
 કે દિવસો જતાં મારી આશાનાં કારણો સળંગ હતાં એમ જણાશે.
 ઇશ્વર કૃપા હતી તો સનિવારે અમે દાંડી પહોંચી ગયા હોઈશું અને
 મીઠું બનાવવાના કે તેના કાપવાનો સવિનય ભંગ કરવાના કામનો
 અમલ થશે

ગરીબોને ' હજીનારો ' કર

તે કર રાહસી-ગરીબ માણુમોને હજીનારો છે એ વાત ખરી છે,
 પણ આપણે તો ધણું કામ કરવાનું છે. સ્વરાજ્ય મારે મીઠાનો જ
 કદાવવાની શકિત ઉપરાંત બીજી શક્તિઓની પણ જરૂર પડશે. મળેલી

વસ્તુ જે આપણે લાવક ના હોઈએ, તો ચાલીજ નય. આથી આપણે વિચારી લેવું જોઈએ કે સ્વરાજ્ય આપણા હાથમાં હોય, ત્યારે આપણે કેવી રીતે ચલાવી શકીએ.

વીજાપતી દીવા ત્યજો

આથી મને વિજાપતી દીવાઓ જોઈને કાંઈ થાય. મેં કહ્યા છતાં, મારી શરમને લીધે કાંઈ કરે વેથી મને તો રોય થાય. આ કાંઈ મને રીઝવવાનો વસ્તો છે? ન્યાં જાહેર સેવા કરવાની હોય, ત્યાં માન પિતાને પાળી શકીએ નહિં, એવું પણ બને. જે મારું કહેવું અયોગ્ય લાગે, તો તમે વીજાપતી બત્તીઓ પણ બાળી શકો. મેં તો માત્ર બતાવ્યું છે.

રહેવે તો ગામડાં ચુસીને ચાલે છે

રહેવે તો ગામડાંઓને ચુસીને ચાલે છે એમ ખચીત માનવું. મશાલને તો મશાલચીજ અડે, એમ કહેવાય છે. આ વસ્તુ હવે સ્વરાજ્યની અદર તો નજ ચાલી શકે. તે વખતે તો આગણા બંધા દોકા બંગીને પણ મળી શકે. તે વાતને આપણે આવશ્યક અને શુદ્ધ સમજીએ.

‘આપણે પોતાના મશાલચી બનીએ’

આજ રીતે આપણે ચરખાતુ કરીએ, એ વખતે આપણે પોતાના મશાલચી થઈશું. તે વખતે ખરું જોઈ શકવાના છીએ. આજે મશાલો કલ્યાણજીભાઈ વગેરેએ ઉપાડી, તે કેવું સુંદર દ્રશ્ય હતું ! અને જે આપણે મશાલને મુધારીશું તો તે ધણી કિંમતી ચક્ર પડશે. જે વખતે કીટસન બત્તીઓ ના જોઈએ. તે દીવાઓ

આપણા સાત લાખ ગામોમાં આપણે મૂકી નથી શકતા. કારણ કે તે લેવાની તેમનામાં શક્તિ નથી. કુંભારના ધંધાને પણ સુધારી શકીએ છીએ, આપણે આપણી જીતી સુંદર સ્થિતિનો નાશ કર્યો છે. તેનો પુનરુદ્ધાર કેમ થાય તે જોવાનું છે.

પટેલ અને ટલાટી બેસી જાય તો

અહિંના પટેલે રાજનામું આપ્યું તે જાણ્યું. એ પટેલ અને ટલાટી બેસી જાય, તો સમજે કે સરકારનું આપું રાજપત્ર બેસી રહે. ગામડાના વેરી તો પટેલ અને ટલાટી થઈ જાય છે.

હું તો હમ્મડું છું કે આ ગામડાંઓમાં આજથીજ સ્વરાજ્યને માટે જે જે વસ્તુઓ જોઈએ તે કરતા થઈ જાય.

લાઇટ મરચંડસ એસોસિએશનનો ફાળો

અંતમાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું કે અત્યારે તો ૨૦-૨૫ હજાર રૂપિયા આવી ગયા છે. અને હવે મારે તેની જરૂર નથી. આજે મુંબઈના લાઇટ મરચંડ એસોસિએશન તરફથી રૂ. ૩૬૬૧ રૂપિયાનો એક આવેલો છે.

છીકણીની ડબીનું લીલાંઉ

બાદ મહાત્માજીને એક ડોસીએ આપેલી છીકણીની ડબીનું લીલાંઉ યતાં તેના રૂ. ૧૦૧ ઉપજ્યા હતા. અને વાંઝ ગામ તરફથી રૂ. ૫૦૧ ઉતારાત બીજી કેટલીક રકમ ભેટ આપવામાં આવી હતી અને પરિષદ વધુ ગામોના પોલીસ પટેલોએ રાજનામું આપ્યાનું જાહેર થયું હતું.

ધામણુ (૨૭)

મુરત, તા. ૨ જુ એપ્રિલ

મહાત્મા ગાંધી અને તેમની સત્યાગ્રહી સેના આવતી કાલે (શુક્રવારે) વડોદરા રાજ્યની હદમાં દાખલ થઈ, સવારે ધામણુમાં અને રાત્રે નવસારીમાં પડાવ નાંખશે.

પોતે જે ગામે છાવણી નાખે, તે ગામની બહારથી લાવેલાં ફળફળાદિ નહિ ખાવાનો મહાત્માજીએ ફરાવ કર્યો છે.

વાના ખાતેથી ધામાન જતા માર્ગમાં મુસ્લિમોએ મહાત્માજીને આવકાર આપ્યો હતો, અને પસં એનાયત કરી હતી.

જાહેર સભામાં ગામના મુસ્લિમો ઉપરાત પડોશના ગામોના મુસ્લિમોએ પણ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

એક મેલની સાહેબે મહાત્માજીને ખાત્રી આપી હતી, કે સ્વરાજની લડતમાં મુસ્લિમો પછાત રહેશે નહિ.

ડૉ. મુર્મંત મહેતાએ જાહેર કયું હતું, કે વડોદરામાં ધણા વોલન્ટીઅરો હિલા થયા હતા.

નહેર બાપજીમાં મહાત્માજીએ દક્ષિણ આફ્રિકા મધિની લડતની
બાદ આપતાં જણાવ્યું હતું કે ત્યાં તેઓને મુસ્લીમ સંબંધોએ ઘણી
મદદ કરી હતી અને તેમાં મગદુમ કાચાલીઆએ માલગાર સેવા
બજારી હતી. જે વગર ફતેહ/મળી શકતે નહિ.

મહાત્માજીએ છેવટે જણાવ્યું હતું કે:—

આઘી હું મારા મુસ્લિમ મિત્રો ઉપર સંપૂર્ણ ભરોસો
રાખીશ. જે હું સાચો હોઉં અને હિંદુઓ જેટલોજ હું
મુસ્લિમોનો મિત્ર હોઉં તો મારા મુસ્લિમ મિત્રો લડતમાં
જોડાયા વિના રહે નહિ. એક સાચો મુસ્લિમ નીમક
ઉપરનો આવો ગેરકાયદેસરનો કર, કેવી રીતે સાંખી શકે ?

સાંજે પાકી નવમારી જવા જાર ઉપડી ગઈ હતી.

ખોરાકી અને પાણી

શનિવારે દાંડી ખાતે પહોંચવા બાદ બોલંદીઝરો ચોખા, દાળ
અને બુંજેલા બનાજ ઉપર રહેશે.

દંમેસ મુજબ તેઓને ૩ તોલા ઘી આપવામાં આવશે.

દાંડી ખાતે પાણીની તાલુ હોવાથી પાણી માટેની ગોઠવણો
કરવા મહાત્માજીને ૧૫૦૦ રૂ ની રકમ આપવામાં આવી છે.

વજનમાં વધારો

કુચ દરમ્યાન મહાત્માજીના વજનમાં ૨ સતલનો વધારો
થયો હતો.

નવસારી (૩૮)

“ કાં તો વિજયમાળ અગર તો સાગરમાં મૃત્યુ
સમાધી ’

નવસારી, તા. ૩ જુ એપ્રિલ.

મહાત્મા ગાંધીજી ધામણધી આજે રાતે અત્રે આવી પહોંચ્યા, ત્યારે મીર રમરણીય ઉત્સાહના દેખાવો થતા હતા. ધામણધી નવસારી સુધીના જ માછલના આખા રસ્તા પર પાણી છાટવામાં આવ્યું હતું. અને રસ્તાને આસોપાલવનાં તોરણ અને પુલપાનથી શણગારવામાં આવ્યો હતો. રસ્તાની બંને બાજુએ અથાગ લોક મેદની ગાંધીજીનાં દર્શને ઉભી હતી. નવસારીમાં ગાંધીજીને સાંભળવા વીરાટ જન સંખ્યા એકઠી થઈ હતી.

વિજયમાળ અગર મૃત્યુ સમાધી

મહાત્મા ગાંધીએ નવસારીની વીરાટ સભામાં પ્રવચન કરતાં જણાવ્યું કે, કાં તો હું જે માણું છું તે લઈને પાછો ફરીશ, કાં તો માફ રાખ મહાસાગરમાં તણાઈ જશે. ” દેશી રાજ્યની પ્રજા ખ્રીસ્તી દ્વિંદમાં મીઠાવેરા સામે સત્યાગ્રહ આદરી શકે છે. મહાત્માજીએ નવસારીના પારસીઓને હૃદયસ્પર્શી અપીલ કરતાં

જણાવ્યું, કે તમારે ઘરનો ધંધો છોડી દેવો અને ઓઝોઝે દાર-
નિપેધનું કામ કરવાની લેવું.

ગાંધીજીને મેળેલા ફાળા અને જે ગામડાંના મુખીનાં રાજનામાં
જાહેર કરવામાં આવ્યાં હતાં.

નવસારીમાં અપૂર્વ દ્રશ્ય

ગાંધીજીનો પડકાર

મદાતમાં ગાંધી અને તેમના સત્યાગ્રહી સૈનિકો સાંજના ૭ વાગે
ધામજીપુરી ઉપડીને સાત વાગ્યા પછી નવસારી ખાતે આવી પહોંચ્યા
હતા. નવસારીના શહેરીઓએ સાજરમતીના સંત અને તેમની સેનાનો
આદરશાહી સત્કાર કર્યો હતો. જે મહોલ્લાઓમાં થઈને પ્રચંડ અને
ભય સરમ્મ પસાર થયું તે રસ્તાઓને સ્વરાજ્ય ધ્વજ અને આશો-
ખાલવના તોરણ તથા ફુલદારથી સુદર શણગારવામાં આવ્યા હતા.
૫૦ હજાર ઉપરાંત સંખ્યાની પ્રચંડ લોકમેદનીએ દૂધીયા તળાવ
પર મદાતમાં ગાંધીનો સંદેશો સાંભળ્યો હતો. નવસારીએ પોતાના
જીવનમાં આવી પ્રચંડ મેદની અને આવો ઉત્સાહ કદી નીહાળ્યો
નહોતો. સમાના સમયની ધણી સમય અગાઉ સોફાનાં ટોળાં દૂધીયા
તળાવ પર ફેંટકા થવા લાગ્યા હતાં. પ્રચંડ જનમેદની એકઠી મળવા
છતાં રથાનિક કામ કરતાંઓએ ઉત્તમ બદોબસન સાચ્યો હતો. દિવના
તારણદારના સંદેશને સાંભળવા ઓઝોઝે હજારોની સંખ્યામાં
હાજરી આપી હતી, એ દેખાવ કાંઈ અપૂર્વ હતો. ગાંધીજી
પંધારતા પહેલાં લોકોની મોટી મેદનીને રાષ્ટ્રીય ગીતો ગાઈને
આકાશી રાજવામાં આવી હતી. દર મિનિટે લોકોનું ટોળું

ભરતી થતું જતું હતું. મહાત્મા ગાંધી સભામાં આવી પહોંચતાં લોકોએ અનન્ય સત્કાર કર્યો હતો. ગાંધીજીને “ મહાત્મા ગાંધીજી જય ” ના ગગનભેદી હાથ નાચી વધાવી લેવામાં આવ્યા હતા. મહાત્માજીએ હિંચા બાંધવામાં આવેલા માંચડા પરથી બાપથુ કહ્યું હતું, જેથી આ વિશાળ જનસમુદાયને તેમનો અવાજ પહોંચી શકે.

‘ સહકાર એ પાપ છે ’

શરૂઆતમાં વલસાડ તાલુકાના અચાર અને નીચાંગોડ ગામના અને મુખીઓએ પોતાનાં રાજનામાં ગાંધીજીના હાથમાં મૂક્યાં હતાં. આ રાજનામાં મુખીઓએ ખુલ્લે ખુલ્લું લખ્યું હતું કે, સરકારના હાલના રાજતંત્ર સાથે સહકાર કરવો એ પાપ છે.

ડો. સુમંતનો આવકાર

ડો. સુમંતે વડોદરા પ્રજા મંડળ નરહથી મહાત્મા ગાંધીને આવકાર આપતાં જણાવ્યું હતું, કે જે મીઠા વેરાનો નાશ કરવા ગાંધીજી બહાર પડ્યા છે, તે બ્રિટિશ દિંદની જેમ દેશી રાજ્યની પ્રજાને પણ અસરકર્તા છે, જ્યારે આખો દેશ કુચ કરી રહ્યો છે, ત્યારે હું આશા રાખું છું, કે આ રાજ્યની પ્રજા પાછો પગ માંડશે નહિ.

મહાત્માજીનું પ્રેરણાત્મક પ્રવચન

મહાત્મા ગાંધીજીએ પ્રેરણાત્મક બાપથુ કરતાં જણાવ્યું કે, તમે મારો અને મારા સવયંસેવકોની દુકડીનો જે અપૂર્વ અને બાવળીનો સત્કાર કર્યો છે, તે હું કદી ભૂલી જઈશ નહીં. હું તમારા આ

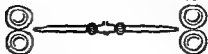
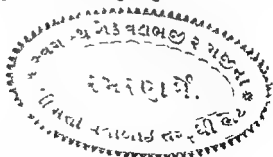
સત્કારને અમે જે મહાન લડત આરંભી છે તેના પ્રત્યેની તમારી મહાનુભૂતી તરીકે માની લઉં છું. સરદાર વલ્લભભાઈએ ગુજરાત માટે જે મહાન ભોગ આપ્યો છે, તેની હું તમને યાદ આપું છું. સરદારે અખીલ હિંદના નેતા તરીકે નામ કાઢ્યું હોત, પણ તેમણે ગુજરાતને તૈયાર કરવામાં પોતાની તમામ શક્તિનો ભોગ આપ્યો. આથી આ લડતમાં તમારે ગુજરાતીઓને માથે મહાન જવાબદારી મૂકાઈ છે. તમને તમારા સરદાર જે કહ્યું છે, તે કરવાનો તમારો ધર્મ છે. હું આ રાજ્યની પ્રજાને આ રાજ્ય સામે લડત ઉપાડવાની સલાહ આપી નથી રહ્યો, પણ હું તમને આ રાજ્યની બહાર ઉપડેલી લડતમાં દરેક પ્રકારની બનતી સહાય આપવાની તમને વિનંતિ કરી રહ્યો છું. તમારે સઘળી જામની લાગણીનો ત્યાગ કરીને પરદેશી હોડળથી આપણા દેશને સ્વતંત્ર કરવા હિંમતભરે બહાર પડવું જોઈએ.

પારસી બીરાદરોને

મહાત્મા ગાંધીએ પારસી કામની સેવા અને સંખ્યાવતી સ્વભાવનાં વખાણ કરતાં જણાવ્યું, કે આ બોખા જેટલી સંખ્યાની કામ સંખ્યાવતે બહાદુર છે. દક્ષિણ આફ્રિકામાં પારસી કામે આપભોગ આપીને અને નાણાંની મદદ કરીને મને સહાય કરી છે. બ્યારે હિંદમાં મેં મદદ માંગી છે, ત્યારે ત્યારે આ કામે મને તે આપી છે. મને આનંદ થાય છે કે, પારસી કામે મારી લડનને આશીર્વાદ આપી, મારી ફતેહ ખચ્છી છે. હું ફરીથી મારી એ માન્યતા પ્રગટ કરીશ કે મીઠા વેરો દફન થયો છે. હિંદુઓજ તે મામતા નથી. પારસીઓ પણ મીઠા વેરો રદ થાય એમ ધ્રુવે છે. મુસ્લીમ બીરાદરો તરફથી

મને વધુ તે વધુ સહકાર મળતો જાય છે એ જાણીને મારા આનંદનો પાર નથી. મીઠા વેરો કાઢ્યા પછી આપણું તે પછીનું કામ દારૂનિષેધનું રહેશે. દારૂના પીણાએ હિંદની આથી કે પાંચમાથી કરી છે. આ કુટેવનો નાશ કરવાના કાર્યમાં હું મારા પારસી ભાઈઓનો સહકાર માગુ છું. જો પારસીઓ હજીએ દારૂના ધંધાને વળગી રહેશે, તો હું તેમની સાથે સત્યાગ્રહ શરૂ કરતાં અચકાઈશ નહિ હું આશા રાખું છું, કે એટલે દરજ્જે મારે જવું પડશે નહિ હું પારસીઓ પાસેથી હાથ જોડીને માંગી લઉં છું, કે તેમણે દારૂ નિષેધના કાર્ય પાછળ પોતાની સકિતનો ઉપયોગ કરવો. પારસી કામ જોગ મારો આ નમ્ર સંદેશ છે. પારસી કામ પાસેથી હું પૈસા કે સ્વયંસેવકોની માગણી કરતો નથી, ફક્ત એટલું માંગું છું કે, તેમણે દારૂનો ધંધો છોડી દેવો.

આવતી કાલે મહાત્મા ગાંધી જલાલપુર તાલુકાના માટગામ જશે.

વેજલપુર (૩૯)

સંતને ત્રાંજવે હિંદનું ભાવિ

વેજલપુર, ૪ થી એપ્રિલ

આજે સવારના પહોરના છ વાગતા મહાત્માજી પોતાનાં કાપડકંમ મુજબ પોતાના સૈનિકો સાથે નવસારીથી વેજલપુર તરફ જવા ઉપડી ચૂક્યા હતા જે સમયે લોકોએ “મહાત્મા ગાંધીજીની જય” ના ખોહારો વચ્ચે તેમને સખિમ નિદાય આપી હતી. અને છેક પરોદો-એથી મહાત્માજીના દર્શનનો લાભ લેવા, લોકો રસ્તા ઉપર ઉભરી પડ્યા હતાં. મહાત્માજીની આખી કુચ દરમ્યાન, આજની કુચ ઓછામાં ઓછી હતી અને તે માત્ર દોઢ માઇલની હતી. અને કલાક પહેલાં તો મહાત્માજી અને તેમના સૈનિકો વેજલપુર ખાતે જઈ પહોંચ્યા હતા અને આજો દિવસ તેમના ઉતારા પાસે માનવ-મેદની જમશેલીજ રહી હતી. તેમનો ઉતારો રા. મણિલાલ ચત્તરમાઇ તેની (અમદાવાદ મ્યુ. કાઉન્સીનર) ના મકાનમાં આપવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે તેમના સૈનિકોનો ઉતારો મકાન પાસેના આંખાઓના ટ્રેસોની ગંજાદર ઘટ્ટા નીચે રાખવામાં આવ્યો હતો અને તે એક સુંદર દ્રશ્ય હતું.

કાપડકંમ મુજબ ઉતારાથી થોડે દુર ગયોરના સામગ્રીવાળે

મહેર સભા ગોઠવવામાં આવી હતી, અને તે માટે એક ખાસ મંડપ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેને આશોપાસવર્ના પાન તથા રાષ્ટ્રીયધ્વજ વગેરેથી સુંદર રીતે શણગારવામાં આવ્યો હતો. સભાના સમય પહેલાં અગાઉથી આવેલા મંડપ ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો હતો. મહાત્માજીની બેઠક મંડપના મધ્ય ભાગમાં એક ઉંચા રથાંકે રાખવામાં આવી હતી અને ઓઝો તથા પુરુષો વગેરેને બેસવા માટે સારી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. સભામાં નવસારી ઉપરાંત આજીઆજીના મામોમાંથી પણ લોકો મોટી સંખ્યામાં ઉતરી પડ્યા હતાં.

મહાત્માજી આવી પહોંચતાં અગાઉ રા. ઉમેદરામે જુદાં જુદાં રાષ્ટ્ર ગીતો પ્રેક્ષક વર્ગ પાસે ગવાડ્યાં હતાં અને બરાબર ઠાઠા વાગે મહાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતાં, તેમને “મહાત્માજીની જય” ના ભારે ધ્વનિથી વધાવી લેવામાં આવ્યા હતા. અને સંગીતાચાર્ય શ્રી. ખરેએ “રઘુપતી રાધવ રાગરામ” ની ધુનથી સભાના કામની શરૂઆત કરી હતી અને “દેર સુનો બીજરાજ દુસારી” નું ગીત ગાયું હતું.

બાદ એક ભાઈએ તાલુકાની હકીકત દર્શાવતાં જણાવ્યું હતું, કે આજે દિવસમાં જે સ્વતંત્રતાના સુદનું ધમ્ મંડાવ્યું થયેલું છે, તે અહિંથી શરૂ થાય છે તે માટે આપણે અભિમાન લેવાનું છે. આ તાલુકામાંથી ૩૨૫ સૈનિકોએ નામ નોંધાવ્યાં છે જેમાં ૪૦ બહેનો છે. પહેલી દુકડીમાં ૬૪ સ્વયંસેવકો નિદામ થવાના છે. દ્વિતી તથા ત્રીજીનો ઉપાડ આ તાલુકામાં સૌથી વધારે ચલે છે. પણ પ્રચારકામને

પરિણામે ૫૦ ટકા માણસોએ તે વ્યસન છોડ્યું છે અને આશા છે કે મહાત્માજીના ઉપદેશથી આપણે શુદ્ધ થઈશું.

મહાત્માજીનું ભાષણ

મહાત્માજીએ તકલી કાંતતા કાંતતા જણાવ્યું હતું, કે આ સભા પછી જે ધામ મારે પહોંચવાનું છે ત્યાં પહોંચું તેના પહેલાં હવે મારે જે ભાષણો કરવાના રહ્યાં. અદિ અને બીજી કરાડી, ત્યાર પછી મારા ઉપરથી એક બોલો ઉતરી જાય છે. દાંડીમાં ભાષણ કરી શકું; એમ પણ બને; પણ આ યાત્રામાં તો આ છેલ્લાની પહેલાનું એક છે. તે સમયે હું તમને શું કહું? ૪૧ પટેલોએ રાજનામું આપ્યું પણ એ રાજનામાનો વિચાર કરવા બેઠો ત્યાં બીજાં ૭ રાજનામાનું સ્મરણ મને થયું. આજે મને ખબર મળી છે કે ભરતખંડના ભૂપશ્વરુપ પંડિત માલવીઆજી અને તેમની પાછળ બીજાં છએ ધારાસભામાંથી નીકળી જવાના રાજનામા આપ્યાં છે. મને એમ થયું કે પં. માલવીઆજી પુજનીય હતાં પટેલોના રાજનામા હોય, તો તે વધારે કિંમતના હતાં. માલવીઆજી કંઈ સરકારી નોકર ન હતા. ધારાસભાનો જન્મ થયો તે પહેલાં તે હિંદની સેવા કરતાજ આપ્યા છે. તેમના જેવી અનન્ય સેવા કોઈએ કર્યાનું મારી ખ્યાનમાં નથી. આથી તેમના રાજનામાની કિંમત વધારે હોયજ. ક્યાં તેમનું રાજનામું અને ક્યાં પટેલોના રાજનામા, કે જેમનાં નામ કોઈપણ ના, જણે? માલવીઆજી તો ધારાસભામાં જઈ સરકારની પ્રતિષ્ઠા વધારે અને તેને તેઓ આપે છે. કંસારા વાસણને આપ આપે છે અને તેમાં રાંધીએ તો ઝેર આવે, મુખીઓ એનો

સરકારના અવિલામ્ય અગ્રિ હો અને એ રીતે પટેલના રાજનામાની કિંમત વધારે છે. પટેલ વિના સરકાર પોતાનો રાજ્ય કારભાર ચલાવી ના શકે. પટેલ અને તલાટી તો આ સરકારના એ પગ છે. આમ દિંદના સાત સાખ ગામડા ગણતરી તેના ૧૪ સાખ પગો છે. આ પગ ગયા એટલે થઇ રહ્યું. આ રાજનામાની કિંમત પણ ક્યારે, કે ત્યારે તે સાચા હોય ત્યારેજ. તેણે ખરા દીલથી રાજનામા આપ્યું હોય તો તેની કિંમત નથી. અને તેવા રાજનામા આપણને નુકશાનકારક છે.

આપણે સરદારને, તેઓ જનરા હતા તેથી સરદાર કહીએ છીએ; તે કાંઈ જેલમાં રાતા નથી. તે મનમાં ધમ્મી રહ્યા છે, કે મારા જેવા થાવ-મારા જેવા નીડર બનો, એ તો પાટકુન પહેરવાવાલો; ને સીંગાર પુકનારો તે પણ ત્યાગી છે. અને તે કાંઈ તમારી દયા નથી ધમ્મીતો. આધાનના અમીરોને તો સાબો રૂપીઆનું નજરાણું મળે પણ પટેલોને કેટલું ? ૨. ૫૧૫ તુ કે જે આના ઉપર તેઓ કમ ચીજને વલગી રહ્યા છે કે પટેલાઈ નથી મૂકતા. તેનો સરદાર-જેલમાં વિચાર કરે છે.

હવે માલવીયાજી ધારાસભામાં જાય, તો તેમના રાજનામાની કાંઈ કિંમત નથી. સરદારની માફક તેમને પણ ભારત છુપણનો ઇલકાખ આપેલો છે. અને હવે જો જાય તો તે ભારત છુપણજ થઈ જાય. જે પટેલોએ રાજનામા આપ્યા હોય તે પાછા ખેંચી લે, તો તેઓ નિંદાને પાત્ર છે. તે તો તેવું દૂતર કલેક્ટરને ત્યાં આપી આવે, અને કદા કરી આવે. અને જો તેમ ના કરે તો તેમના રાજનામાની કિંમત ચીંચરા જેવી છે. જો તેઓ.

મારી વાત નહિ સમજે તો દેશને અને સરદારને પણ નુકસાન કરે છે. સરદાર પણ મદિના પછી દાવાનળ સળગાવશે કે શું તે હું જાણતો નથી. પણ હજી જો હું સાંભળું છું કે 'પટેલે રાજીનામા આપ્યા છતાં, કામ કરેજ' નહય છે. તો તેથી મને દુઃખ થવાનું છે.

જોવા દાંડી ન આવશે

હું ખીજી તમેને વિનંતિ કરવા માગું છું, કે તમે બધા જોવા માટે દાંડીએ ના આવશો. હું તો ત્યાં જ કામ કરવાનો છું તે ક્યેં જાણ. મેં સાંભળ્યું છે કે નવસારીના કેટલાક ગૃહસ્થે ત્યાં પાણી વગેરેનો બંદોબસ્ત કર્યો છે પણ તે ઉપર ભાર ન મૂકાય. જોઓ આવે તે પણ એવો નિશ્ચય કરીને આવે કે આપણે પણ આ લડનમાં ભાગ લેવો છે. ઉમળકી કરવા ના આવે. પૂર્ણ સ્વરાજ્ય મળ્યા પછી ઉમળકી કરજો અને કાનો ફોડી નાંખજો. તે વખતે હું બધું જોઈ લઉંશ. પણ એટલું તો તમને કહીજ દઉં કે ત્યાં તમે વિદેશી કપડાં પહેરીને આવશો તો તેથી મને દુઃખ થવાનું છે, ગાંધી કાંઈ મને જણાવ્યું કે ધોળી ટોપીઓ નવસારીમાં ખુબ વેચાઈ. આમ મને બતાવવા માટે તમે તેમ કરો તે હું સમજી શકું. પણ જો દાંડીને યાત્રાનું સ્થાન અને પૂર્ણ સ્વરાજ્યનો કિસ્સો બતાવવો હોય, તો મારી વિનંતિ છે કે ખાદીના કપડાં પહેરીને આવજો. જો આટલું જ ના કરો, તો ત્યાં આવો તેનો કાંઈ પણ અર્થ નથી. સરદારને તો ચટ, જોકેટ, નેકટાઈ, પાટનુન પહેરતાં મેં મેં જોયા છે; પણ આજે તે શું પહેરે ? જો તેઓ એવું પહેરે તો આપણે કેણું ? આપણે તો ગરીબ છીએ. તમે વિદેશી વસ્ત્ર પહેરીને આવશો, તો મારે પણ તમારી સામે સત્યાગ્રહ કરવો પડશે. મારા સાથીઓ તમને પગે પડશે. તમે સામી ગાળી દઈ શકશો

અને ચપ્પડ પણ મારી શકશી. પણ તે તેઓ સહન કરશે અને એક પદાચપ્પાડ પણ મેલવશે. પછી સરકાર ચપ્પડ મારશે, તો તે પણ સહન કરી લેશે.

ઋષિઓને દાર્શનિકોષની પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેવાની સલાહ આપતાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું કે આ ઉપરાંત તમે રેંટીયાનું કામ પણ ઉપાડજો અને તેમાંથી તાકાઓ અને તાકાઓ કરે જાગે.

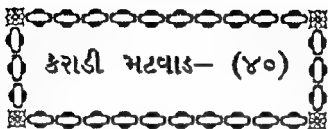
આ ૭૫ રૂપીઆની ખાદી એક બદેને મને બેટ આપી છે. તે તેણે તૈયાર કરી છે અને હું જોઈ છું કે તે ખાદી ખરાબ નથી અને તે તમો લઈ શકો છો. અને આ પવિત્ર લાવનાથી ઉત્પન્ન કરેલી ખાદી જેઓ પહેરશે તેઓમાં પવિત્ર વાતાવરણ પણ પેદા થવાનું છે. આપણું ઘણું કપાસ પરદેશ ચાલ્યું જાય છે. અને ૩૦ કરોડને પહેરાવી શકાએ એટલું તે થાય છે. તો તેમાંથી કાપડ કેમ ના બનાવીએ ? જેઓની જેલમાં જવાની શક્તિ ના હોય તો આ કામ કેમ ના કરે ?

જો તમારે સરદારનું નાક રાખવું હોય અને તેમને ત્રણ મહિના પહેલાં છોડાવવા હોય, તો મેં બતાવેલા કામો હાથ ધરો. અને જો તે આ ટોપીએ તો સ્વરાજ્ય એની મેળે આવવાનું છે, અને આપણાં બધાં દુઃખો નાશ થવાનાં છે.

ખાદ વદેમાતરમ્ મવાયા પછી જણાવવામાં આવ્યું હતું, કે શ્રીક મનસુખલાલજીએ રૂ. ૭૫ ની ખાદી લઈ લીધી છે અને તેઓ તે વેડછી શાળાના વિદ્યાર્થીઓને બેટ આપે છે.

ખાદ મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું કે જેઓની ઇચ્છા હોય, તે આ ખાદી પહેરવાની શરતે લઈ શકે છે. વેડછી શાળાના વિદ્યાર્થીઓને તો આપણે લંગોટી ઉપર પણ રાખી શકાએ.

ખાદ કેટલાકે ખાદી લેવાની ઇચ્છા દર્શાવતાં મહાત્માજીને આશરે રૂ. ૧૦૦૦ ઉપરની રકમની બેટ આપવામાં આવી હતી.

કરાડી મટવાડ— (૪૦)

“હવે છતો ગુન્હો કરવાનો છે”

નીમકના કાયદાના ભંગ વિષે મહાત્માજી
વીલાયતી કાયડના બહિષ્કારની લલામણ

કરાડી મટવાડ તા. ૫ મી એપ્રિલ
મહાત્મા ગાંધીજી આજે સાંજે નેજલપુરથી વિદાય થતા, તેમને
વિદાય આપવા મામલોક મોટી સંખ્યામાં એકઠા થઈ ગયા હતા.
નવસારીમાંથી પણ લોકોની ભારે મેદની તેમની પાછળ પડી હતી.
રસ્તામાં મહાત્માજીના દર્શન માટે લોકોની ઠેર ઠેર ઠંઠ નમેલીજ
રહી હતી. અને આખો રસ્તો પાણીના બુખંડ છંટકાવથી સુંદર
કરવામાં આવ્યો હતો.

બરાબર સાંજના સાડાસાત વાગતાં તેમણે ખુદા મેદાનમાં
પ્રાર્થના કરી હતી અને બરાબર પોણા નવ વાગતા મહાત્માજી
પોતાના સૈનિકો સાથે મટવાડ ખાતે આવી પહોંચ્યા હતા, જ્યાં
આશરે ૬ થી ૭ હજાર માણસોની મેદની જમી હતી. ઉતારા માટે
એક ધણોજ સુંદર મંડપ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો, અને કાય-

ક્રમ મુજબ રાત્રે સાંજનવ વાગે ખુલ્લા મેદાનમાં જાહેર બાપથ ગોઠવવામાં આવ્યું હતું. જે સમયે આજીવજીવના ગામોમાંથી લોકોના ટોળે ટોળાં ઉતરી પડ્યા હતાં. જરાજર સાંજનવ વાગે મહાત્માજી સભામાં આવી પહોંચતા, તેમનો ખારે ખની વચ્ચે સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

બાદ સંગીતાચાર્ય શ્રી ખરેએ પ્રાર્થનાથી સભાના કામની ચારખાત કરી “શુર સંભ્રામ કે દેખ બાગે નદિ” તું ગીત સભાજનો પાસે ગવડાવ્યું હતું. સભા ખુલ્લા મેદાનમાં હોવા છતાં, વ્યવસ્થા ધણીજ સુંદર રાખવામાં આવી હતી. અને મહાત્માજીની બેઠક એક હિંચા અને આશી પાલવનાં પાન વગેરેથી સુંદર રીતે શુભગારાવસા સ્થાનકપર રાખવામાં આવી હતી.

બાદ અત્રેના જાણીતા એક પારસી સાધુએ કે જેઓ વર્ષો યર્ષા અત્રે દારતાડી નિષેધનું કાર્ય કરી રહ્યા છે. તેમણે હુંક વિવેચન કરતાં સ્વયંસેવકો વગેરેને આ દિશામાં કાર્ય કરવા બલામથુ કરી, અધાને પોતાના દોષોનો એકરાર કરવા અને મહાત્માજીના જીવનમાંથી બોધ લેવા બલામથુ કરી હતી.

મહાત્માજીનું વિવેચન

બાદ મહાત્માજીએ જણાવ્યું હતું, કે આ જામ પાંચીયાબાઈનું છે અને તેના શેઠ એકવાર મારી પાસે આવેલા અને તેમણે પોતાનો જમીનનો દર બર્ષો ન હતો ત્યારથી અને તેમનું નામ તો માદ રહી ગયું છે.

એટલે અહિં આવીને આનંદ તો થાય છેજ. વળી એ પણ સાંભળ્યું કે અહિંના જેટલી ગુજરાતમાં બીજે કયાંય મઘપાન નિષેધની ચળવળ ચાલી નથી. અને અહિં સારું પરિણામ આવ્યું છે અહિંના લોકો, ધણા સાદસિક છે, તે હું જાણું છું, અને તેમાંના કેટલાક તો મારા વ્યસીસ હતા. હું તો આમ તમને બધાને જાણું. હું તો કેમી રહ્યો એટલે કે મનુર. એટલે તમારી આદતોથી હું ઠીક ઠીક વાકેફગાર છું.

૧૯૧૫ ની સાલથી હું અહિં આવ્યો, ત્યારથી અત્યાર સુધી મને ખમર ના પડી કે હું શું કરી શકું. એ તો બારડોલીની લડત પછી મીકુ બહેને ઉપાડ્યું છે. અને તે ચળવળ ચાલી મીઠાના કર વિષે ચળવળ ચલાવવા મને એ ત્રણ રચળ બતાવવામાં આવેલો પણ પસંદગીનું કામ મેં સરકારને સોંપ્યું હતું. અને છેવટે તેમણે જણાવ્યું હતું કે તેમણે જલાલપુર તાલુકો પસંદ કર્યો હતો. કારણમાં જણાવ્યું કે ત્યાં મઘપાન નિષેધનું પણ સારું કાયં થયેલું છે ને લોકો બહાદુર છે. અને મીકું પણ બહુ છે.

અહિં તો પાણી પણ ના મળે એવી જગ્યા પસંદ કરવામાં આવી છે. અને આ પસંદગીમાં હું ધસ્તરનો હાથ જોડે છું, મને તો ખમર મળી સુકીજ હતી, કે તમે જાનામાના કર આપ્યા વિના મીકું લાવના હતા પણ આ તો મનિનય કર હતો આમા જાનેમાને થયું તે શુદ્ધનો છે.

“હવે છતો શુન્દો કરવાનો છે”

હવે છતો શુન્દો કરવાનો છે અને મારે પકડાવું છે. સરકાર

મને તેમ કરે. પણ તમે આમાં દિશ્સો આપશો. એવી આશા મને છે. હું તો ઇચ્છું છું કે તમે આ અત્મશુદ્ધિની લડતમાં મદદ પાતો તો જરૂર નિષેધ કરો.

અમે માત્ર ૮૦-૧૦૦ માણસો આવ્યા છે તે બધા થઈને અમે બારડોલીના થઈને ૩૦૦-૪૦૦ માણસ થશે. તેમનું તમે શું સ્વાગત કરશો ? તેઓ મમરા, દાળીયા, જોળ કે ઘી ત્રિના લેવાનાજ નથી એટલે તેમને ખવડાવવામાં સ્વાગત જોઈએ એવું થરાનું નથી.

તમારી પાસેથી મારા સ્વાગતની તો એ આશા રાખવાની છે, કે તમે બધા તેમની સાથે જોડાઈ જાઓ. હું કાંઈ દાંડી પહોંચ્યા પછી મને લઈ જવામાં નહિ આવે તો હું એક જગ્યાએ બેસી રહેવાનો નથી. એમ મારાથી એક જગ્યાએ લાંબો સમય બેસી રહેવાય નહિ.

તમે દાંડીવાનું રાજ્ય તો પસંદ નહિજ કરો.

બાદ અમીએ દારૂનિષેધની પ્રતિષ્ઠા બાગ લેવાની સલાહ આપી જણાવ્યું હતું, હું અહિં રહીશ ત્યારે એ દિશાજ તો લેવાનોજ છું, કે તમે કેટલાએ દારૂ છોડ્યો ?

મને આશા છે કે તમે દારૂડીવાનું રાજ્ય તો પસંદ નહિજ કરો. રાજ્યમાં દારૂનો આટલો બધો વેપાર ચાલે છે તે એક દોષ છે અને તે આપણે દૂર કરવા માગીએ છીએ.

એક બાજુએ તમે ગીઠાનો કર બરો અને બીજી બાજુએ દારૂ પીઓ તો કાંઈ ના ચાય. જો તમે દારૂનો બહિષ્કાર કરવા ના માગતા હો તો મને અહિંથી વિદાય કરવો જોઈએ.

બધા ખજુરાઓનો નાશ કરો

તમારા ખજુરાને મારાથી હાય ના અરાડી છકાય. પણ તમે તો કરી શકો છો. એવું કરશો તો મને શેર લોહી ચઢવાનું છે. એ તો સરકાર રાક્ષસી છે કે તે આ ખજુરાઓ ચલાવી દે છે. આથી હું તમોને જણાવું છું કે તમે તમારી જમીનમાંના બધા ખજુરાઓનો નાશ કરો, કે જે આપણે નાશ કરે છે. જો તમે મારા દેખતાં કરશો તો હું તે જોઈને જ જમશ. અને માનીશ કે તમો સ્વરાજ્ય લઈ શકો છો.

અંતમા મહાત્માજીએ આત્મશુદ્ધિ અને ત્યાગશક્તિ ડગવવા બસામણ કરી, રાજનામાં આપનાર પટેલોને તેમણે ચેતવણી આપી હતી.

વધુમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે તમો કાંઈ ઠાંડી આવો તો ખાદી પહેર્યા વિના નાજ આવશો લગોટી હશે તો ચાલશે. તથી કાંઈ નાગા કહેવાવાના નથી અહિંની સ્ત્રીઓએ તો કચ્છ અને એક કકડો રાખી લેવો જોઈએ.

ખાદી આપણી લાજ ઢાંકે છે

ખાદીનો કકડો ઢાંકવાથી આપણી લાજ સચવાઈ રહી છે. પણ વીલાયતી પહેરવાથી લાજ છુટાઈ જાય છે એમ સમજી જાઓ. લગોટીમાં જેટલા શોભશે તેટલા વીલાયતીમાં નથી શોભવાના એ નક્કી માનજો.

બાદ વહેમાતરમ્ ગવાયા પછી મિટિંગનું કાર્ય રાત્રે ૧૦૧ વાગે પૂરું થયું હતું.

ધર્મક્ષેત્ર દાંડીમાં સત્યાગ્રહનાં મંડાણુ

યાત્રા ધામ નીહાળવા જતી માનવમેદની

મીઠા ભેગી માટી પાથરવાનું ચાલી રહેલું કાર્ય !

ભાંગેલી ચોરડીમાં પોલીસનું થાણું અને તંબુઓ !

દાંડી વહોરાઓનું કબજામાં હોવાથી તે કામના સંખ્યાબંધ વોહરાઓ પોતાની માનતાને છોડવા કે દારૂ ફરમા કરવા આણું વધે આબ્યાજ કરે છે. તે સ્થળ તે કામનું એક યાત્રાનું સ્થળ થઈ પડેલું છે.

પરંતુ હવે તો આ સ્થળ આખા હિન્દની સ્વતંત્રતાનું કેન્દ્રસ્થાન બની ગયું છે. જાણે યાત્રાસ્થળ ના હોય, તેમ સંખ્યાબંધ માણસો સવારથી તે સાંજ સુધી દાંડીના દરને મોટરોમાં અવરજવર કરી રહ્યા છે. સીઓ પણ આ ચાલી રહેલી મોટરો મારફત મોટી સંખ્યામાં તે સ્થળે જાય છે.

વહોરાઓની કબજોના ઇતિહાસ

આ સ્થળ વહોરાઓનું યાત્રાસ્થળ કેવી રીતે થઈ પડ્યું તેના

પ્રતિદાસ પણ જાણવા નેવો છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે જેમ
 હિન્દુઓમાં સતી, સાવીત્રી, સીતાજી તથા એવી બીજી જે મહાન
 વ્યક્તિઓ થઈ છે, તેવીજ તથા સતીઓ આ કામમાં પુરાતન કાળમાં
 હતી. અને તેઓ વહાણ મારફત મુસાફરી કરતી હતી, તે વખતે
 અચાનક વહાણ 'કુખી ગયું' હતું. પરિણામે કેટલા સમય સુધી આ
 સ્ત્રીઓની લાશ દાખ આવી ન હતી પણ છેવટે સખત પ્રયાસ પછી
 દાંડી પાસે તેમની લાશો જણાઈ હતી. તે સમયે દાંડી ગામ ન હોતું,
 પરંતુ તે સ્થળે માત્ર દરિઓજ હતો. પણ આ મહાન પવિત્ર સ્ત્રીઓને
 એજ સ્થળે દફનાવવી એવું નહીં ચલાયી તે સ્થળનો દરિઆનો કેટલોક
 ભાગ પૂરી તેમના પવિત્ર શત્રને ત્યાં દફનાવવામાં આવ્યાં હતાં. અને
 ધીમે ધીમે સોકાએ ત્યાં પોતાનું ગામ વસાવ્યું હતું. દાલમાં તે
 સ્થળમાં બીજી પણ ચાર પાંચ દરગાહો આવેલી છે. આમ આ
 સ્થળ વહોરા કામ માટે યાત્રાનું મહાન સ્થળ થઈ પડ્યું છે. એ
 દરગાહની આજુબાજુ શ્રીમંત વહોરાઓએ આશરે જે તથા લાખ
 રૂપિયાનું ખર્ચ કરી તેમની કામ યાત્રાએ આવે, તે વખતે આરા-
 મથી રહી શકે, તે માટે પડાવીઓ તથા એક મકાન પણ તે દરગાહની
 ફરતી બાજુએ બંધાવ્યાં છે. પાણીનો તો આ ગામમાં બારે ત્રાસ
 છે. પરંતુ બારે ખર્ચ કરીને આ દરગાહના અંદરના ભાગમાં, દાંડી
 ગામના એકના એક મીઠા પાણીના કુવામાંથી પાણી લેવાની વ્યવસ્થા
 કરવામાં આવી છે.

પણ આજે તો દાંડી સર્વ કામનું યાત્રાસ્થાન બની ગયું છે.
 અને ત્યાં કંઈ જોવાનું હશે એવી આશાએ લોકોની તે તરફ
 દોડધામ ચાલુ છે. તેમના ઘણા ખર્ચા મીઠું કેમ પકવવામાં આવશે

તે વિષે વિવિધ પ્રકારના તર્કો ચલાવ્યા કરે છે, અને એવા તો કાંઈ જાગ્યેજ દશે કે બેઝો દાંડીએ ગયા પછી ત્યાં મીઠું લીધા વિના પાછા ફરતા હોય. જે જે સ્ત્રીઓ તથા પુરુષો ત્યાં જાય છે તેઓ જ્યાં મીઠાનાં થર વાગેલા જુવે છે, તેને ઉખાડીને લઈ જાય છે. અને આમ મહાત્માજી શરૂઆત કરે તે પહેલાં તો આ લોકોએ સત્યાગ્રહની શરૂઆત કરી દીધી છે.

પોલિસ ચાણુ

હાલમાં દાંડી ખાને કાંઈ ખાસ પોલીસ ગોઠવવામાં આવી નથી, પણ જલાલપુર ખાતે પોલીસોને ગોઠવવામાં આવ્યા છે એમ જણાય છે. દાંડી નજદીક ફરિયા પાસે જે પોલિસ ચાણુ રાખવામાં આવ્યું છે તે તો એક લાંબા જેવી ઓરડીમાં છે અને તેની આસપાસ આઠેક નાના તણુઓ ગોઠવવામાં આવ્યા છે.

સત્યાગ્રહ જાવણી

સત્યાગ્રહ જાવણી પણ તેની નજદીકમાં રાખવામાં આવેલી છે. મહાત્માજીનો ઉતારો જણીતા વહોરા શેઠ વાસીવાળાના મકાનમાં રાખવામાં આવનાર છે જ્યારે સ્વયંસેવકોનો ઉતારો ર. અંબારામ સાકરલાલે બંધાવેલા મકાનમાં રાખવામાં આવનાર છે ગામમાં મીઠા પાણીનો માત્ર એકજ કુવો છે અને તેથી જો જહારના લોકો આવે, તો પાણીની જરૂર તાણુ પડે તેમ છે. સ્વયંસેવકો વગેરે માટે પાણીનો બદોબસ્ત કરવાનું કાચું સર થઈ ચુક્યું છે. અને કેટલુંક પાણી તો ગામઝો મારફત આંટ મુકામેથી પણ ત્યાં લઈ જવામાં આવે છે. ગામમાં એક મુસ્લીમ શાઈનીજ દુકાન છે, તે પણ ધણી નાની છે.

ખીગઓ માટે ચવાણું કે બીજી કાંઈ પણ ચીજ મળી શકે તેમ નથી. સિવાય કે દુર દુર દેખાતાં આકાશનાં જળ !

! મોટર વ્યવહાર પણ અશક્ય !

આજે તો નવસારીથી દાંડી સુધી મોટરો ચાલે છે, પણ તે માત્ર જે કે ત્રણ મહાત્માજીના આગમન પછી મોટરો મળશે કે કેમ તે પણ શંકા છે. સિવાય કે કાંઈ ખાસ બંદોબસ્ત થાય.

માટીઓ પથરાય છે !

હાલમાં દાંડી ખાતે જે થોડા માણસો રાખવામાં આવેલા છે તે પૈકી કેટલાક અવારનવાર પાવડા વતી મીઠાને માટી ભેગું કરવાનું કામ કરે છે. પહેલાં આવું કામ થવું હવું કે કેમ તે હજી સુધી કાંઈ જણાયું નથી.

દાંડી ગામની વસ્તી થોડા મધ્યમ વર્ગના કુટુંબો મળીને ૩૦-૪૦ ધરોતી છે, જેમાં ઠાણાઓ વગેરેના ધરોતો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે કેટલાક સાથે વાત કરતાં જણાયું હવું કે પહેલાં તો દરિયાનું પાણી ગામની એક બાજુએ આવતું અને તે ખાડાઓમાં ભરાતાં મીઠું થતું પરંતુ તે હવે બંધ થયું છે આથી તેઓ બીજો ગમે તે પાક બને તો કરે છે, પણ તેઓ જણાવે છે કે તેમાં તેમને કાંઈ ખાસ ફાયદો નથી. જે દરીયાનું પાણી લેવા દેવામાં આવતું હોય, તો આ જગ્યાએથી ધણું સારું મીઠું બનાવી શકાય. અને અમારી કમાણીમાં વધારો થાય.

તપાસ કરતાં જણાયું હવું કે દાંડી જતા રસ્તામાં આવતાં આટ ગામ પાસેના કેટલાક ખાળેચીયામાં પણ મીઠાના સ્વચ્છ બરફ

જેવા ધરો જામેલાજ હોય છે. અને જો મીઠાં ઉપર માટી નાખવામાં આવતી ના હોય તો દરિયા કિનારેથી પણ સુંદર, સ્વચ્છ બરફ જેવું મીઠું સહેલાઈથી પકવી શકાય તેમ છે. કેટલેક સ્થળે તો સ્વચ્છ મીઠાંના ધરો બાંધેલાં પણ જણાય છે.

ફોટોગ્રાફરોના દરેડા

જાણે કે દાંડીમાં કાંઈ કાંઈ કળાના નમુનાઓ ના ભર્યા હોય, તેમ તેના ફોટાઓ લેવા, ફોટોગ્રાફરોની અવરજવર પણ ત્યાં શરૂ થઈ ચુકી છે. અને મોલીમ ચાલું, સત્યાગ્રહ છાવણી વગેરે સ્થળોના ફોટાઓ લેવામાં આવે છે.

કુરુક્ષેત્ર ઢાંડી

યુધ્ધને આગલે દિવસે

મહાત્માજીનું ઢાંડી ખાંતે ભાષણ

સુરત જીલ્લાના લોકોને હાર ત્યાગનો બોધ

પરજેશી વસ્ત્રો કરતાં તો લંગોટી સારી

ઢાંડી, તા. ૫ મી એપ્રિલ

મહાત્માજી ઢાંડી પહોંચશે કે કેમ તે વિશે જે અનેક તકે વિતર્કો ચાલી રહ્યા હતા, તેને હેવટે અત આવી ગયો છે. અને સત્યાગ્રહી સૈન્યના સરદાર મહાત્માજીએ પોતાના સૈનિકો સાથે આજે સવારના એ તિમરૂપ થઈ પડેલા ઢાંડી ગામમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. જે સમયે તેમનો અપૂર્વ સત્કાર થયો હતો અને સાંજ સુધી નવસારીથી ઢાંડી સુધી ભારે માનવમેદની ઉલટી રહી હતી. અમદાવાદ, મુંબઈ, સુરત, પુના વગેરેથી પણ ઘણા લોકો આજે ઢાંડી તરફ ઉલટી પડ્યા હતા.

મહાત્માજી કાપડુંકમ મુજબ સાંજના છ વાગે ઢાંડીમાં ભાવજી આપનાર હોવાથી તે દેવવાણી સંમળના લોક ઘેરું બની ગયું હતું.

અને મિટિંગનો સમય થતાં અગાઉ તો આ ૩૦ મુંપકાઓનું ગામકું દસ દહાર માણસોથી ચીકાર બરાબ ગયું હતું.

બરાબર છ વાગતાં પ્રુલ્હું મેદાન કે જ્યાં સભા રાખવામાં આવી હતી ત્યાં મહાત્માજી, શ્રીમતી સરોજીની નાયકુ, શ્રી અબ્દુલ્લાસ તૈયબજી તથા ડૉ. સુમન્ત મહેતા વગેરે સભામાં આવી પહોંચ્યા હતા. મહાત્માજીનું વદન તો હંમેશનાં જેવું હરવુંજ જણાતું હતું અને પોતાની બેઠક પર જગ્યા લીધા પછી, તક્લી ઉપર કાંતવાનું શરૂ કરી દીધું હતું.

શ્રી ખરેએ સભાનું કામ રહુપતી રાધવ રાજરામની ધુનથી શરૂ કરાવ્યા બાદ મીસ તૈયબજીએ પણ એક ગીત ગાયું હતું.

બાદ શ્રી. કલ્યાણજીએ જણાવ્યું હતું કે જે ધન્ય દિવસની વાટ આપું દિન્દ જોતું હતું તે દિવસ હવે આવી પહોંચ્યો છે. અને એ સ્વતંત્રતાનું કામ આ જીલ્લામાંથી આરંભાય તે એક આશીર્વાદ છે. અને તે માટે આખા જીલ્લાના નકશાનો નાશ થઈ જાય તો પણ કાંઈ વધી નથી. ઇશ્વર આ લડતને આશીર્વાદ આપે એમ બધા ઇચ્છે છે. ઇશ્વર આ દાંડી અને જીલ્લા ઉપર ક્રિતિ'નો કબજો રાખે એવી પ્રજા પ્રાપ્ત'ના છે.

દાંડીમાં ગાંધીજીનું પ્રથમ પ્રવચન

દાંડીબંદર આવવા હું જ્યારે સાથીઓને લઈ સાબરમતીથી નીકળ્યો, ત્યારે હું અને મારા સાથીઓ અહિં પહોંચી સમગ્ર એમ મારા મનમાં ખાતરી તો નહોતી. સાબરમતીમાંજ મને પકડવાની અશ્વત્થા તો ચાલતી જ હતી. સરકાર સાથીઓને કદાચ દાંડી લગી

પહોંચવા દે પણ મને તો નહિ જ પહોંચવા દે એમ હું માનતો હતો. તેમાં કોઈને મારી અધુરી શ્રદ્ધાની મંધ આવે તો તેનો છનકાર નહિ કરે. અહીં આ હું પહોંચ્યો છું તેમાં શાન્તિનો અને અદ્વિંસાનો પ્રભાવ ઓછો નથી, તેનો પ્રભાવ જ્યતબ્યાપી છે. સરકારને આ બાબતમાં ધન્યવાદ જોખએ તો લાઇ શકે છે, કારણકે એકેએકને પકડી લેવાની શક્તિ સરકારના હાથમાં છે. એમ છતાં આ શાંતિસેનાને પકડવાની હિંમત નથી ચાલી એમ કહેવામાં પણ સરકારની સ્થિતિ જન્ય છે, એવી સેનાને પકડતાં તેને શરમ લાગી

જે કૃત્યને પાડોશીઓ નિંદે તે નિંદવાલાયક કામ કરતાં પણ માણસ શરમાય તો તે શબ્દ માણસ છે

જનતની નિંદાથી શરમાઈને પણ જો અમને સરકારે નથી પકડ્યા તેટલે અશે પણ તેમને ધન્યવાદ ધટે છે.

આવતી કાલે મીઠાના કરનો સવિનય ભાગ થશે એને પણ સાંખી લેશે કે નહિ તે નોખો સવાલ છે અને ન પણ સાંખી લે પણ સરકારે આ ટુકડી વિશે જે ધીરજ અને શાંતિ રાખ્યાં તે વિશે તો તે ધન્યવાદને પાત્ર ગણાશે

આખા હિંદુસ્તાનમાં વ્યાપક સવિનય ભાગ ચાલે અને તેને સાંખી લે તેમાં જ મીઠાના કામદાનો નાશ છે જ્યારે મીઠાના કામદા તોડવાનો સકલ્પ થયો, અને ચોક્કસ આ માણસોએ પણ સ્વાધીનતા ન મળે ત્યાં સુધી જનને જોખમે પણ એ કામની પાછળ મંડ્યા જ રહેવું છે એવી પ્રતિજ્ઞા લીધી ત્યારથી જ એ

મીઠાનો કર ગયો છે તે વિષે મારા મનમાં લેશમાત્ર પણ શંકા નથી.

આ સવિનય ભંગ સરકાર સાંખી લેશે તો ખચીત માનવું કે સરકારે આ કર વહેલો-મોડો કાઢી નાખવાનો નિશ્ચય જ કર્યો છે. આવતી કાલે મને યા સાથીઓને પકડે તો મને આશ્ચર્ય નહિ થાય. દુઃખ તો નહિ જ થાય. જે વરતુને વહોરવા નીકળ્યા હોઈએ તે મળ્યા પછી દુઃખ માનીએ તો નાદાની મળ્યાય.

મને પકડે અને ગુજરાત-હિંદુસ્તાન-ના પ્રખ્યાત નાયકોને પકડી લે તોયે શું? જ્યાં આખી પ્રજા ઉખડી પડે અને જાગૃત થાય ત્યાં નાયકની જરૂર જ રહેતી નથી, એવા વિશ્વાસ ઉપર આ લડતનું મંડાણ રચાયું છે. જે લાખો માણસોએ અમારી કુચ દરમ્યાન અમને આશીર્વાદ આપ્યા છે અને મારાં ભાષણો સાંભળ્યા છે તેમના ધણા આ લડત ઉપાડવા તૈયાર રહેશે અને તેનું જ નામ વ્યાપક સત્યાગ્રહ કહી શકાય.

આપણે તો હવે સરકાર થાકે ત્યાં સુધી જ્યાંજ્યાં બની શકે ત્યાંત્યાં મીઠું આપણા પૂર્વજો જે પ્રમાણે બનાવતા હતા, તે પ્રમાણે ઘેરઘેર બનાવીને ઠેરઠેર વેચવું છે અને એટલી હદ સુધી કે સરકારની વખારમાં જે મીઠું પડ્યું છે તે નકામું થઈ પડે. જો દેશમાં પ્રજા-જાગૃતિ ખરેખરી થઈ હશે તો મીઠાનો કાયદો નહિજ રહે.

આપણે જ્યાં જવું છે તે જાડું દુર છે. આપણી યાત્રાનું ધામ દાસ તો દાંડી થયું છે. પણ ખરું ધામ તો સ્વતંત્રતા દેવી છે.

તેનાં જ્યાં સુધી દયન થયાં નથી ત્યાં સુધી આપણા મનમાં અસાન્તિ રહેવાતી. સરકારને પણ શાંત રહેવા નહિ દઈએ.

જે પટેલોએ રાજનામાં આપ્યાં છે, તેમણે તે પુરવાર કરી આપવાં જોઈએ, અને સ્વતંત્રતાની સ્થાપના ન થાય, ત્યાં સુધી આ સરકારની સલામી જારવી કરામ છે એમ માનવું જોઈએ.

જે બીજાં કામ હાલ ચારપાંચ દિવસથી ગણતરી રહ્યા છું, તેના અમલ પણ જલાલપુર તાલુકામાં તરતોતરત થવો જોઈએ. દારૂ પીવામાં મુરત જીલ્લો પ્રખ્યાત છે. અને તેમાંથી આ તાલુકો વધારે પ્રખ્યાત છે. એ તાલુકામાં જ્યારે આજે આત્મશુદ્ધિનો પવન વાઈ રહ્યો છે, ત્યારે દારૂતાડીના સહંતર નાશ કરવો એ મુશ્કેલીનું કામ નથી. અને જે ખજુરાના પાંદડેપાંદડે પાપ પ્રગટ થઈ રહેયું છે, જેમાં આપણા નાશપૂરતી જ કિંમત રહેલી છે. અને આડ આપણને શેરસમાન છે તે તમામ આડો જમીનદોસ્ત થવાં જોઈએ.

દાંડીની અંદર વિદેશી વસ્ત્ર પહેરીને કાપડપણ આવશે તો મને ગમશે નહિ. દાંડીને આપણે યાત્રાનું ધામ કે પૂણું સ્વરાજનો કિલ્લો બનાવવા ઇચ્છતા હોઈએ, તો બધામ ખાદી પહેરીને જ આજે. હું જાણું છું કે દેશના ખાદીમંડારોમાં ખાદી ખુટવા આવી છે, તેથી લાંગા સાડી કે ધોતિયાં ન મળે તો માત્ર લગોટી પહેરીને આવશે, તોય તમને સખ્ય માણસ તરીકે આવકાર મળશે. અને તેમ છતાં જો કોઈ વિદેશી કાપડ પહેરનાર આવશે, તો મારે દાંડીનાં નાકા ઉપર સ્વયંસેવકો બેસાડવા પડશે અને તેઓ તમને પણ લાગીને પહેરવા વીનવશે. અને તેમ કરનાં દુઃખ થશે. એને થયેલ આરોગ તો પણ એ સત્યાગ્રહીઓ તમારી થયેલ સહન કરશે.

આ દાંડીની પસંદગી મનુષ્યની નથી, પણ ઇશ્વરની જ છે. જ્યાં હુજરો માણસો અગવડથી જ આવી શકે, જ્યાં પહોંચવા માટે રોડનાથી દસ માઇલ દુર આવવું પડતું હોય, પગપાળા ચાલનારને કાદવકીચડની ભરેલી ખાડી ઝાળગવાની રહી હોય, એવા ખુણે પડેલી જગ્યાએ સત્યાગ્રહનો માર્ગો કેમ મંડાતો હશે? પણ સાચી વાત જ એ છે કે આ લડત જ સહન કરવાની છે.

તમે તો નવસારીથી દાંડીના આખાએ રસ્તાને પાણીના ઠેરઠેર પરબ માંડી જતમાં વિખ્યાત કરી ચૂક્યો છે. આ લડતમાં તમારી સંમતિ ન હોય, આશીર્વાદ ન હોય તો આ કામ શા માટે ઉપાડ ?

દાંડીને દરમ અથવા પાકપવિત્ર ભૂમિ સમજી આ જગ્યાએ જીવું ન બોલાય, પાપ ન કરાય, એવી બાવનાથી દરેકે પ્રવેશ કરવો જોઈએ. તમે સાચાં સેવક અને સેવિકાઓ થઈને આવશો અને સરકાર ગમે તેટલો ડર બતાવે તોપણ મીઠાના કાયદાનો સવિનય ભંગ કરશો, અને ખીજાં દસવેલાં કામ ઉપાડી લેશો તો સપ્તાહમાં જ સ્વરાજનો કાયદો ઘડાશે. ઇશ્વરની શક્તિથી એક દિવસમાં પણ જે આપણે જન્મસિદ્ધ દેક છે તે મળી શકે.

બ્રિટિશ કાયદો

દરેક વ્યક્તિનું શરીર પવિત્ર છે એમ બ્રિટિશ કાયદો શીખવતો હોવાથી હું બ્રિટિશ રાજ્ય પર મોદિત થયો હતો. એ કાયદા પ્રમાણે માણસ મદદ ખુની હોય તો પણ તેને સિપાઈ મારી શકતો નથી,

એ ખુનીને જીવતાજ સિપાઇએ ઢાટમાં દાખર કરવો જોઈએ. જેલની બહાર ચોરીનો માથ પશુ કુટવી લેવાનો સિપાઇને અધિકાર નથી. પણ અત્યારે તો ઊંધો ન્યાય ચાલે છે. મારી મુડીમાં મીકું છે, કે કાંકરા એનો ન્યાય કરનાર પોલિસ શી રીતે હોઈ શકે ?

દરેક મનુષ્યનું ઘર એ દિલ્લો છે. આપણું સરીર પણ એક જાતનો દિલ્લો છે. જ્યારે એ દિલ્લોમાં મીકું આવ્યા પછી ધોડાઓ માથે ફરી વળે તો પણ મીકું નીકળે નહિ. કાંકુ કપાય પણ મીકાની મૂડી ન છૂટે એવું મનોબળ આજની દેશવસું જોઈએ.

ધરપ્રવેશ કરે તે જન્મલીપણું કહેવાય. મારા હાથમાં હુળ લીધી છે કે મીકું તેનો ન્યાય તો ન્યાયાધીશ કરે છે. અંગ્રેજના કાયદામાં સરીર પવિત્ર મનાય છે. દરેક અમલદાર ન્યાયાધીશ થઈ ધરપ્રવેશ કરતો થઈ જાય, તોતો તે લૂંટારાનો ધંધો થયો કહેવાય.

પણ દિંદુસ્તાનના અમલદારો- અંગ્રેજ કાયદાઓને પણ જરૂર પડે તોડીને ધોળાધોળા સરખત કરીને- પી જાય છે, અને ૧૮૧૮ ના કાયદા મુજબ બધા કાયદાઓ પર પાણી ફેરવી શકે છે.

ગુજરાતનું કલ્પવૃક્ષ

હવે એક પછી એક નેતાઓ પકડાવા લાગ્યા છે. અને આ લડતમાં તો જે વધારેમાં વધારે દુઃખ સહન કરે એ મુખી થઈ શકે છે. એ ધોરણે બહાર રહેલા માણસોમાંથી એક સરદાર યધને આ લડત આગળ ચલાવી શકે છે.

આ લડત એક માણસની નથી પણ કરોડોની છે. જેવાર માણસ લડીને જો સ્વરાજ જીતી શકેતા હોય તો દેશની હકૂમત પણ એ

જેયાર માણસો ચલાવતા થઈ ગય, તેથી આ સ્વરાજની લડતમાં તો ફરોડો માણસોએ પોતાનો ભોગ આપી, ફરોડોને લાભદાયી થાય એવું સ્વરાજ મેળવવાનું છે.

દેશના મોટા નેતાઓને સરકાર એક પછી એક ઉપાડતી ચાલી છે. અને આપણે તેમને પમલે ચાલવા તૈયાર હોઈએ, અને એમણે 'અતાવેલો ધમ' પાળી શકના હોઈએ, તો તો દરેક શકીએ છીએ. નહિ તો ચરમાવું જોઈએ. નેતાઓ ગયા અને હવે આપણે વારો આવ્યો. ■ એમ માનવું જોઈએ.

ગુજરાતના અને ગુજરાત બહારના આટલા બધા નેતાઓ જેલમાં ગયા. કેટલાય સ્વયંસેવકો મીઠું સાચવતાં ધાયલ થયા છે. અને ક્યાંક ક્યાંક કેટલા તો માર આપ બેસાન પણ થયા છે. છતાં તેની અસર મારા ઉપર થઈ નથી. આજે મારી છાતી પથ્થર જેવી થઈ ગઈ છે. આ લડતમાં દળરો અને લાખો માણસોનો ભોગ આપવો પડે, તો તે માટે પણ હું તૈયાર થઈ મર્યો છું. ન્યાં દળરોને જેલમાં મોકલવા માટે ઉઘમજ માંડ્યો હોય, ત્યાં તેમને કોઈ લઈ નય તો રહવા બેસાય છે ? આ તો ચોપટના દાવ રમતાં ધાર્યા પાસા પડે છે, તેમાં રહવાનું કે હસવાનું શું હોય ? એ ઇશ્વરની કૃપા છે. અને જે અમલકારો ચાલી રહ્યા ■ તેનું તટસ્થ રહી નિરક્ષણ કરીએ

તેરમી પછી આ જાવણી ઉપર મીઠાના અનેક કાયદા તોડ્યા છતાં સરકાર નજર નહિ રાખે તો તેને વિખેરી નાખશું, અને તેરમી પછી બીજો ક્યાંય જઈશું. પણ આ ચોજનાનો બધો આધાર સરકારની નીતિ ઉપર રહે છે. હમણાં તો સરકાર જેમ પિરસે તેમ આપ શકાય.

તમે હજુ સુધી મીઠું કાઢવા ન ગયા હો તો આજુ' ગામ બેથું' થઈ ને જાઓ. અને સુઠીમાં મીઠું જારી લેજો અને મારા હાથમાં. ૬ કરોડનું મીઠું લઈ જઈ છું એમ જાણીને સરકાર દર વખે ૬ કરોડ રૂપિયા મીઠાવાટે આપણી પાસેથી ખાઈ જાય છે.

તમે આજે સરકારી મીઠું ન ખાવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ શકો છો. તમારા ધરના અંગણે તો મીઠાની ખાણ પડી છે.

૧૨૪ અ. કલમ

રોહતકમાં લાલા શ્યામલાલ નામના બહાદુર ત્યાગી સેવક છે. તેમણે ૧૯૨૧ના અસહકારના આદેશનમા વકીલાત છોડી હતી. પણ ફરી એટ વખતે વકીલાત શરૂ કરી હજારો રૂપિયા જમા કર્યા. પણ લાહોરની મહાસલા પછી ફરીથી તેમનું હૃદય પીમળ્યું અને આશ્રમમાં આવવા માટે આજીજી કરી આ સત્યાગ્રહી કૃત્યમાં પણ આવવાને તેમણે પ્રતેજ્ઞા બતાવી. પણ આ સોનામહોરને દોઢકામાં કેમ વટાવું? એટલે મે ફરી તેમને રોહતક મોકલ્યા અને તેમના લખાણ મુજબ અહિંસાનું અમૃતપાન કરી સત્ય અને અહિંસાની કિંમત પ્રથમ કરતા વધારે જાણી તેમણે વિદાય લીધી. અને હવે જુ અહિંસાને કદી છોડીશ નહિ, અને આશ્રમને કદી બેવશ નહિ થાકશ એવી પ્રતિજ્ઞા લીધી એ લાલા શ્યામલાલને બેવશદારીના ઝડપના સાર પહોંચવામાં આવ્યા છે.

બેવશદારીને ધર્મ માનવાર મારા 'ધર્મ ઇન્ડિયા'ના લખાણ જેવું કંઈક તેમણે લખ્યું હતું. પ્રથમ તો જે માણસ સમ્મતતાનો દરેક ક્ષણે નાચ યાઓ એવી પ્રાર્થના કરી રહેલ છે અને નાચ

કરવા પ્રયત્ન પણ કરી રહેલ છે તે માણસને મને ૧૨૪ ઈ કલમ લાગવી જોઈએ. પણ સાચી વાત તો એ છે કે જે બંડ કરીને કે દારૂગોળો વાપરીને સસ્તનતનો નાશ કરવા ઇચ્છે તેને જ ૧૨૪ ઈ લાગી શકે. પણ જે અહિંસા અને સત્યને માર્ગે સફળ કરીને સસ્તનતનો નાશ ઇચ્છતો હોય, તેને એ લાગુ ન જ પડે. પણ હું ક્યાં ન્યાયાધીશ છું મારી તો બેરિસ્ટરી પણ ધીનવાદ ગણ છે.

જો તમારે શાંતી અહિંસાનો દાવો સિદ્ધ કરવો હોય તો તમારે ધર્મ છે કે તમારે અહિં કાંઈને કાંઈ કરવું છે, એમ સમજીને આવો. જો આ સ્વરાજ્યના યુદ્ધમાં દેશ કરીને આવીએ તે ઠીક નથી. તમાશગીર થવું હોય તેને માટે તો સુરત, નવસારીમાં બંનેક નાટકશાળાઓ પડેલી છે.

આપણે પાપી હોઈએ તો પણ અહિં પાપ કરવા નથી માગતા એવું અહિં કરીએ. હું આવતી કાલે અલોપ થયો હોઈશ તો આ મારી સાથેના ધોળી દાઢીના માણસ મારી જઆ લેવાના છે. અને જો તમે તેમને, સરદારને, કે દિન્દુરયાનને શોલાવવા મા તા હો, તો આટલું તો કરજોજ.

આડંબર કરવા ખાદી પહેરનારાઓને પણ હું જાણું છું. પણ કહું છું કે સાચા સૈનિક થઈને આવો તો બધું કામ કરી શકશો. સરકારનો લય છોડીને નીકળી પડશો અને જાહેરના પોતાનો બોલો ઉંચકી લેશો તો આ ૭ દિવસમાં આપણને કશીએ બીક નથી રહેવાની. તે વખતે સ્વરાજ્ય આપણા હાથમાં આવી ગયું છે એમ માની લેજો.

આ સાત દિવસમાં આપણે ત્યાં હોઈશું તો પણ હું અને

તમે પ્રભુને પ્રાર્થના કરો કે આ માન દિવસમાં આપણને જોઈએ
છે તે મળી જાય, અને તે માટે શક્તિ આપે

બાદ વહેમાતરમ્ ગવાયા નાંદ સભા વિસરજન થઈ હતી
મીઠાંના કાયદાનો ભગ કેમ કરવામાં આવશે ?
દાંડી ખાતે મોગ પાયા પર તૈયારી

દાંડી, તા ૫ મી એપ્રિલ

મહાત્મા ગાંધીજી અને તેમની ટુકડી આવતી કાલે મીઠાના કાય
દાનો કેમ ભગ કરશે તેને લગતી ચોક્કસ બાબતો હવે મળી છે
સમુદ્રના જળને તપાવના પ્રે મોટાં તેવાઓ અને મલુક બાગનજી
પાવણીએ સાનવામાં આપુ છે

સરકાર મથદાના આ ચોક્કસપણે થના અનાદર પર કાંઈ બાબત
દેશે નહિ તો મીઠુ પથ્થા મોગ પયા પર તૈયાર કરવામાં આવશે
સ્વયંસેવકો સવાર સાજ દરરોજ મીઠુ પકવશે, જ્યારે બાકીના
સમયે તેઓ મતવા વગેરેનું મથ કરશે

સત્યાગ્રહની લડત આવતી કાલે ગુજરાતમાં ૮ મથકોએ આરંભશે
આવતી મહત્ત્વની લડતમાં આગરે ૨૦૦૦ સ્વયંસેવકો ભાગ લેશે

શ્રીમતી સરોજની સાથે મસલત

જોવા માનવામાં આવે છે કે શ્રીમતી સરોજની નાયકુને અને
મોસાનવાનું કારણ સત્યાગ્રહી સ્ત્રીઓની મારફતે દારૂનિષેધની હિનચાલ
ચોક્કસપણે કેમ આગળ નધારવી તે વિષેના ચાનો તેમની સાથે
ચર્ચનાનું છે તે વિશેની મધુ સુચનાઓ ચોક્કસ વખતમાં બહાર
પડનાની વધી છે

દાંડીમાં સભા

સચિનમ લંગની મહાને લડતના આ પ્રસંગે ગાંધીજીએ દાંડી ખાતે આજે સાંજે મળેલી એક સભા સંમુખ ધણું અગત્યનું બાપણ કયું હતું. પ્રેક્ષકોની અને નજદીકના ગામડાઓના માછીમારોની એક મોટી સંખ્યા ત્યાં હાજર હતી. ગામડાંની બહેનોએ સુમધુર સ્વરે રાષ્ટ્રીય ગીતો ગાઇ હાજર રહેલાઓના હિતસાદમાં વધારે કૃપા હતી.

સભાના કામની હરઆત મીસ અગાસ તથા અન્યજના ગાયનથી ચર્ચ હતી.

‘હલો લોગો આપવા તૈયાર છે’

જીલ્લાના કાયદતા શ્રી. કલ્યાણજીએ ગાંધીજીને આવકાર આપતો જણાવ્યું હતું, કે તેનું એક સ્થળ સત્યાગ્રહની લડતના મંડાણ માટે પસંદ કરવામાં આવ્યું છે. ગાંધીજીને હું ખોતરો આપું છું, કે દેશને છુટાપણ મેળવી આપવા માટે લોગો આપવા હલો તૈયાર છે.

મહાત્માજીનું બાપણ

મહાત્માજીએ દીક્ષ હયમચાવી નાખનારું બાપણ કરતાં જણાવ્યું હતું, કે ‘સાંજરમતીથી નીકળ્યો ત્યારે મને મુલ્તે ખ્યાલ ન હતો, કે મને અને મારાં મિત્રોને અમારા મુકામે પહોંચ્યા દેવામાં આવશે. જોવી મનજીવેત અફવા ફેલાઇ હતી કે સાંજરમતીથી નીકળતાજ મને પકડવામાં આવશે. ક્યારેક હું ધારતો હતો, કે સરકાર મારા મિત્રોને દાંડી જવા દેશે, પણ મને જવા નહિ દે હું એટલુંજ કહીશ કે અહિંસા અને સત્યના બળની અસર સરકાર પર ચર્ચ છે. તે બળ

બધે વ્યાપક છે. તે બજેજ અમોને દાંડીએ આપ્યું છે, દુ' જાણું છું કે સરકાર મને પકડવા પૂરતી બળવાન છે. પણ આમ બળવાન છતાં તેના માટે જગત યુ' મત બાધે છે તે માટે ધણી તીવ્રતા ધરાવે છે.

આગળ આસતાં લેમણે જણાવ્યું કે મીઠાને સમતા કાયદાના સંબંધમાં હિંદ આખાએ બધે સવિનયભંગની લડત ઉપડશે સરકારે અત્યાર સુધી ધારણ કરી રાખેલી રાજનીતિ તે ચાલુ રાખશે કે કેમ તે હવે જોવાનું રહે છે. જો આખા હિંદમાં બધે સવિનયભંગ થાય, અને સરકાર જો તેને અટકાવી ન શકે, તો તેટલી હદે આપણી ફતેહ ગણું છું. તમે આ નિશ્ચયપૂર્વક માની લેજો, કે નીમકનો કાયદો ગયો છે. પોતાનો અમલ ચલાવવા ધમ્મજતી સરકારે પોતાના કાયદાનો ભંગ સહી લેવો ન જોઈએ. તે કાયદાનો અનાદર કરવાના પરિણામે જો કોઈ સત્યાગ્રહીને પકડવામાં આવશે, તો તેને ખેદ થશે નહિ હું માનું છું કે આ એક કુદરતી પરિણામ છે. સૌએ એ યાદ રાખવું પડે છે, કે આ લડત એવી ખાતરીથી ઉપડવામાં આવી છે, કે નીમકનો કાયદાનો ભંગ કરવા દ્વારા દુરગે જતા આગેવાનોની પુરે લાખો લોકો દુરગે જશે. જો સરકાર કાયદાના ચોક્કસ ભંગની સામે કોઈ પગલું નહિ લે તો ગેરકાયદેનું મીઠું દરેક દિહીના ઘરમાં પકવવામાં આવશે આ પુરવાર કરો કે નીમકનો કાયદો આ દેશમાંથી અદ્યત્ન થયો છે. આ લડત, સ્વરાજની મોટી લડત, કે જે લડવા આપણે પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તેની માત્ર એક શરૂઆત છે. જો પુરતી બમતી આવશે, તો આના જેવા ગેરકાયદેના કરોનો રહેલાઈથી નારા થશે. આ યાદ રાખજો કે આપણે હિંદમાં પૃથ્વી સ્વરાજ સ્થાપવાનું છે જે પટેલોએ પોતાના રાજનામાં આપ્યા

છે, તેમણે આવતી કાલથી કામ પર જતાં બટકનું. રાષ્ટ્રીય સ્વમાનને પ્રશ્ન સામે આવી ઉભો ત્યાં સમજાવીએ ન હોય. પટેલો હવે પોતાના ઓધા સ્વરાજ સરકારના અમલ દરમ્યાન લેશે.

દાર્શનિકેધની જરૂર

ગાંધીજીએ આ પછી દાર્શનિકેધનું પ્રચાર કાર્ય ઉપાડી લેવાની તાકીદે જરૂર હોવા પર બાર મેલ્યો હતો. તે કાર્ય ઉપાડી લેનારાઓને 'પશુ હું' કહીશ કે આ દાખલામાં પણ તમારે હિંસાનો ઉપયોગ ન કરવો. આ પશુ અહિંસાથી ધાય તેમ છે તે વિશે અને કશો પશુ-ચક નથી.

લોકોને ઉદ્દેશીને તે પછી તેમણે કામને તાડી પશુ ન પીવી તે વિષેના ઉપદેશ આપ્યો હતો.

વિદેશી કાપડ તળે

જલાલપુરના ગામડીઆઓને ઉદ્દેશતા તેમણે બાર મેલીને જણાવ્યું હતું, કે તમારી વચ્ચે એવો એક પશુ શખસ હોવો ન જોઈએ, કે જે વિદેશી કાપડ પહેરતો હોય.

છેલ્લે તેમણે જણાવ્યું કે આપણે સત્ય અને અહિંસાના શસ્ત્રોથી લડવાનું છે, અને મારી ખાતરી છે કે આપણે જીતીશું.

શ્રી. કલ્યાણજીભાઈએ બાદ જણાવ્યું હતું કે જુદા જુદા શખસો તરફથી ગાંધીજીને અનેક ભેટો મળી છે.

સત્યાગ્રહીઓનો બીજો બેચ

મહાત્માજીના પુત્ર મી. રામદાસ ગાંધી ૧૮૨ સત્યાગ્રહી સ્વયંસેવકો

સાથે બારડોલી આપેથી, સુરત આવી પુગ્યા છે. બારડોલી ખાતેથી વૉનન્ટીયરોનો એકે બીએ બેચ રત્રિ આવી પૂગ્યાની વકી છે.

શ્રી. જમનાલાલ બજાજનાં નાના પુત્ર કમલનયનને પહેલાં બેચમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

સરકારની સહિષ્ણુતા માટે મહાત્માજીનાં અભિનંદન

પણ ખરે જુદે પક્ષો ક્યાં છે ?

કેમ્પ દોડી તા ૫ મી એપ્રિલ, દાંદીમાંથી સત્યાગ્રહ શરૂ કરતાં પહેલાં મહાત્માજીએ મુંબઈ સમાચારના નોમેનું નીવેદન આપ્યું છે -

ધરતો હું આભાર માનું છું કે અમે સ્વરાજની લડતનું પહેલું પગલું વઢાવી આપ્યા છીએ. સરકારે રસ્તામાં કાંઈ પણ પ્રકારની દખલ નથી કરી એ માટે તેને અભિનંદન થાય છે.

હું એમ માનવા જોડેલો મુખ નથી કે સરકારે પોતાનું બળ ગ્રામીણ દોષ્ટ છે. મને ખબર નથી કે ત્યાંરે અસખ્ય માણસો કાચ દાનો બંગ કરશે ત્યારે સરકાર આવી સહિષ્ણુતા બજાવી શકશે કે કેમ ? તે આવી સહિષ્ણુતા બજાવી શકશે તો એનો અર્થ એ થશે કે તે જગતના અભિપ્રાયથી બીહે છે જગત શાંતિમય સત્યાગ્રહ સામે તનસ્વી દમન નહિ સાંખે. હું ઇચ્છુ છું કે સરકારમાં ખરે જુદે પક્ષો થયો હોય. પણ સરકારની અને સેનશુતાની ધરપકડ પછી અને વડી ધારાસભામાંની સરકારી વલણ પછી, હું એમ માની શકતો નથી.

ધરતીની ઇચ્છા હશે. તો આવેલી કાલે રાષ્ટ્રીય સત્યાગ્રહના પહેલાં દિવસે અમે મીઠાના કાચદાનો લાંબ કરીશું જોએ તોયાર હોય. તેઓ બધા કાલથીજ આવો લાંબ દેશરમાં આદરી ચકે છે.

કુરે ક્ષેત્ર દાંડી

છેલ્લો યુધ્ધનો પહેલો વસારો

દાંડી, તા. ૧ ટી એપ્રિલ

આજે સવારની પ્રાર્થના પછી મહાત્મા ગાંધીજી પોનાના ૮૪ સૈનિકો અને યુગ્મરાત્ર વિદ્યાપીઠના ૧૦ સ્વયંસેવકો, જેઓ કુચમાં સામેલ હતા અને જેમને સ્વયંસેવકોની ટુંકડીમાં લઈ લેવામાં આવ્યા હતા, તથા અમદાવાદના શેઠ પુત્રજીજી જેમને મહાત્માજીની આ ટુંકડીમાં લઈ લેવામાં આવ્યા છે, તેઓ બરાબર ૭ વાગે સમુદ્ર સ્નાન કરવા નીકળ્યા હતા. તે ટુંકડી સાથે લોકોનું પણ એક મોટું ટોળું હતું. મહાત્માજી પુર ગંભીરાષ્ઠી ધીમે પગથે ચાલતા હતા.

મહાત્માજીએ અને સ્વયંસેવકોએ મહાત્મા ગાંધીજી જયના બારે ઘોષો વચ્ચે સ્નાન કર્યું હતું.

મહાત્માજી અને તેમના સ્વયંસેવકો આ પછી નીમકના કાયદાનો ભંગ કરવા આવ્યા હતા. મહાત્માજી, શ્રી. અબાસ તૈયબજીના પુત્રીનો ખભે હાથ ટેકવી ચાલતા હતા. અને તેમની જોડે શ્રીમતી સરોજીની નામકુ પણ હતાં.

મહાત્માજી અને તેમના સ્વયંસેવકોએ કિનારે કુદરતી રીતે પથરાયેલું મીઠું બરાબર ૮-૩૦ વાગે ઉચકી લીધું હતું.

શ્રીમતી નામકુએ મહાત્માજીને નીમકના કાયદાના ભંગ કરનાર તરીકે સંબોધીને અભિનંદન આપ્યું હતું.

પોલિસની ગેરહાજરી

ગાંધીજી અને તેમના સ્વયંસેવકોએ નીમકના કાયદાનો આ રીતે ભંગ કર્યો, ત્યારે કોઈપણ પોલિસ સીપાઈ ત્યાં દેખાયો ન હતો.

ગાંધીજીનું નિવેદન

નીમકના કાયદાનો ભંગ કર્યા પછી મહાત્મા ગાંધીએ તરતજ જાપા નેશનલ નીચક્ષુ નિવેદન બહાર પાડ્યું હતું:-

મીઠાના કાયદાના ભંગની પ્રાથમિક વિધી પૂરી થઈ છે. ત્યાં મીઠાના કાયદા હેઠળ પોતા સામે કામ ચલાવવાનું જોખમ બહારતી જે કોઈ પણ ખુશી હોય, તેના માટે તેને જ્યાં પણ મીઠું બનાવવાની સગવડ હોય ત્યાં તે બનાવી શકે છે. આરી સલાહ છે કે કાયદાઓએ દરેક ઠેકાણે મીઠું બનાવવું અને જ્યાં સ્વચ્છ મીઠું કેમ બનાવવું તેની ખબર હોય, ત્યાં તેમણે તેમ કરવું. ગ્રામગામી પ્રજાને તેની સુચનાઓ આપવી. અને તેજ વેળાએ તેમને કહી દેવું કે તેમ કરવામાં તમો તમારી સામે કાયદા પ્રમાણે કામ ચલાવવાનું જોખમ વહોરો છે. બીજા શબ્દોમાં ગ્રામગામી પ્રજાને મીઠાનો કાયદો ભંગ કરવા માટે તે કાયદો શું છે, તે કેમ ભંગ કરવો અને તે ભંગ થતું અટકાવવા સરકારે કયા નિયમો કર્યા છે, તેની પૂરે પૂરી માહિતી આપી દેવી.

આ પ્રસંગે પોલિસ ઉપરાંત આગાહી ખાતાનો પણ, એકેય માણસ હાજર ન હતો.

કુરક્ષેત્ર દાંડીમાં કાયદાના ભંગ થઈ ગાંધીજીનું ભાષણ

દાંડી, તા. ૬ ઠી એપ્રિલ

રવિવારે સાંજે દાંડીમાં જાહેર સભામાં પ્રવચન કરતા મહાત્મા ગાંધીએ પોલિસ અમલદાર મી. આટીયા, જેમણે આટ ખાતે એકઠા કરવામાં આવેલા પ્રતિબંધક મીઠાનો નાશ કર્યો હતો. તેમણે સ્વયંસેવકો પ્રત્યે બતાવેલા વિવેક માટે તેમને અભિનંદન વ્યાપતાં જણાવ્યું હતું, કે જે મીઠા વેરાનો કર રદ કરવામાં આવશે તો હું વાઈસરૉયના ધુટણીએ પડીશ, અને સરકારને અભિનંદન આપીશ. ગાંધીજીએ આવતી કાલથી સર્વને પ્રતિબંધક મીઠું પકાવવાની, ખરીદવાની અને ઉપયોગમાં લેવાની, અપીલ કરતાં જણાવ્યું હતું કે જે દાંડીમાં આવનારાં માણસો ખાદી ખરીદવા સક્તિવાન ન હોય, તો તેમણે લંગેટ મારી આવવું.

મુંદર શરઆત

મહાત્માજીએ વધુમાં જણાવ્યું કે મીઠા વેરાના કાયદાના આજના ભંગની મુંદર શરઆત થઈ છે. સરકારને જોઈએ તો આપણને પકડે કે ન પકડે. આપણે તો આપણી ફરજ બજાવવાની છે. પ્રશ્નને અંતઃકરણમાં રાખીને અત્રે આજે લડતની શરઆત કરી છે. અને હું આજે રાખું છું કે આખું ગુજરાત તેમ કરશે. સરકારે અત્રે મીઠાનો નાશ કર્યો હોવાથી, વડી રાખ્યા મુજબનું કુદરતી મીઠું હું એકઠું કરી શકું તેમ નથી. મારા સ્વયંસેવકોને અને મારા જેવા વૃધ્ધ પુરુષને સરકારે વિચિત્ર સ્થિતિમાં મૂક્યો છે. પણ આટ ખાતે તેમને બધા મીઠાનો નાશ કરવાની ફરજ પડી છે. સ્વયંસેવકો પ્રત્યે

અખત્યાર કરેલી વિવેકી વક્ષણુ માટે હું અમલદારોને, અભિનંદન આપુ છું. સ્વયંસેવકો જ્યાં અહિં સાતમક અંતે આંત હોય, ત્યાં તેઓ બોનું શું કરી શકે? તેમણે સરકારને ચેતવણી આપી છે, કે તેઓ કોઈના શરીર પર હાથ દમ કે કોઈના ઘરમાં પ્રવેશ કરી શકે તેમ નથી જો સરકાર મોકુફ પુરવઠા લેવાનું શરૂ કરશે તો સરકારને માટે તે મુશ્કેલ થઈ પડશે. રોહતક ખાતે લાલા સ્વામીભાઈને ૧૨૪ મી કલમ હેઠળ પકડવામાં આવ્યા છે. જો કોઈ પણ માણસ એ કલમ હેઠળના આરોપનો અપરાધી હોય, તો તે હું છું, અને મને જ સરકારે પહેલો પકડવો જોઈએ. આથી તમારે એમ ન માનવું, કે ધરપકડ માટે હું ઉતાવળો બન્યો છું. હું ચતુરાતને અપીલ કરું છું, કે તેણે શાંતિ અને અહિંસાની પ્રતિજ્ઞાને ચુસ્ત વળગી રહેવું આવતી કાલથી દરેક, જ્યાં જ્યાં મોકુફ જડી આવે ત્યાંથી લેના છુટા છે. તેમણે મીઠા વેરા આપતા નથી એમ સમજીને જ આવ્યું. સરકાર મીઠા વેરા રદ કરશે, ત્યારે જ હું તેને અભિનંદન આપીશ. અને ત્યારે સરકાર જાણે મારી સાથે લહે.

હું માણુ છું કે મીઠાવેરા રદ કરવાની વાત સરકારને સત્તા છે. પણ તે પોતે તે સત્તાનો ઉપયોગ કરશે નહિ.

મીઠાનું વેચાણ

સાપચ પૂરું થયા પછી, સવારે ગંધીજીએ એકઠું કરેલું જે તોલા મોકુફ વેચવામાં આવ્યું હતું. અને તે અમલવાદના મીલમાલીક રોક રાજીઓડાવાને રૂ. ૫૨૫ માં લીધું હતું.

પહેલો ભાગ સમાપ્ત.

ખાસ્ત લાલ !

ખાસ્ત લાલ !

હિડોચા કામસીની નીચે લખેલી કિંમતી દવાઓ હાલ
તુરત ધરાડેલા ભાવે આપવામાં આવશે,

ઓ લાલ માત્ર થોડા દિવસ માટેજ મળશે.

દવાનું નામ. ગુણ. મૂળ કિં. ધરાડેલી ફી.

જીભાખની ગોળાઓ	જીભાખ માટે	૦—૮—૦	૦—૬—૦
ખાસીની ગોળાઓ	ખાસી મટાડે	૦—૪—૦	૦—૩—૦
દાળનો મસાલો	કબજાયાત માટે	૦—૬—૦	૦—૪—૦
આવત કાદિ ચુશુ	દસ્ત સાફ લાવે	૦—૧૦—૦	૦—૮—૦
ત્રિકલા ચુશુ	ખોટી ગરમી દૂર કરે	૦—૧૦—૦	૦—૮—૦
હિમાષ્ટક ચુશુ	ખાધેનુ ખાવે	૦—૮—૦	૦—૬—૦
સિતોપલાદિ ચુશુ	ખાસી ઉધરસ માટે	૧—૨—૦	૦—૧૪—૦
અદ્ભુત મલમ	ગડગુમડ મટાડે	૦—૬—૦	૦—૪—૦
આમાતક	ઝાડા ઉપર રાખખાશુ	૦—૮—૦	૦—૬—૦
ગળો સત્વ અસલ સાચુ	ખાળકાને નિરોગી કરે	૧—૦—૦	૦—૮—૦
ચોસક પહોરી પીપર (સાચી)	દમ ખાસી માટે	૧—૦—૦	૦—૮—૦
શ ખનડી	પેટનાં દરદો દૂર કરે	૦—૬—૦	૦—૪—૦
સ સમતી ન ૧	ખાળકાને તાકાત આપે	૧—૦—૦	૦—૮—૦
લોહભરમની ગોળાઓ	તાકાત માટે	૩—૦—૦	૨—૦—૦
દર્શાગ લેપ	ગડગુમડ સોજા માટે	૦—૧૦—૦	૦—૮—૦
આમતુડી	પેટનો દુ ખાવો દૂર કરે	૦—૬—૦	૦—૪—૦
મદામુદયન/ચુશુ	તાવ ઉપર અકસીર	૦—૮—૦	૦—૬—૦
લધુ મુદયન ચુશુ	તાવ માટે ખાસ	૦—૬—૦	૦—૪—૦

હિડોચા કામસી-કાલખોદેવી, લાંગવાડી સામે,
મુંબઈ, નં. ૨

તૈયાર છે !

તૈયાર છે !

ભારતાર્થ પ્રકાશ અથવા મહાભારત.

મૂળ કિં., ઘટાડેલી કિં.

			૩૧. આ.	૩૧. આ.
૫૧ ૧ હું આદિ પર્વ	૫ ૦	૩ ૧૨
" ૨ હું સજા "	૨ ૦	૧ ૮
" ૩ હું વન "	૫ ૦	૩ ૧૨
" ૪ હું વિરાટ "	૩ ૦	૨ ૪
" ૫ હું ઉલોમ "	૪ ૮	૩ ૬
" ૬ હું ભીષ્મ "	૩ ૦	૨ ૪
" ૭ હું દ્રોણ "	૫ ૦	૩ ૧૨
" ૮ હું કથુ "	૩ ૦	૨ ૪
" ૯, ૧૦, ૧૧ શશ્ય, સૌપ્તિક અને સ્ત્રીપર્વ	૩ ૦	૨ ૪
" ૧૨ હું શાંતિ પર્વ ભાગ પહેલો	૫ ૦	૩ ૧૨
" " " ભાગ બીજો	૬ ૮	૪ ૧૪
" " બન્ને ભાગ સાથેની ઘટાડેલી કિંમત	૧૦ ૮	૭ ૧૪
" ૧૩ હું અનુશાસન પર્વ	૪ ૦	૩ ૦
" ૧૪ હું આશ્વમેધિક "	૨ ૦	૧ ૮
" ૧૫ થી ૧૮ આશ્રમવાસિક, મહાપ્રસ્થાનિક, માસલ અને સ્વર્ગારોહણ	૨ ૦	૧ ૮
આખો સટ એકી વખતે લેનારને...	૫૪ ૦	૨૭ ૦

કાંઈ પણ જાતના પુસ્તક માટે લખો:

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની

પુસ્તકલેખક-પબ્લીશર. પ્રીન્સિપ સ્ટ્રીટ, કાલ્યાણેવી, મુંબઈ.

ભારતનું ઘડતર પણ નીચેને શિરનામે મળશે.

ચુવતી સૌભાગ્ય રત્ન.

હિન્દુ સ્ત્રી સમાજ માટે અતિ ઉત્તમ ઉપયોગી પુસ્તક.

પ્રજના લવિષ્યની ઉન્નતિનો યુષ્મ આધાર સ્ત્રીઓ ઉપરજ છે માટે સ્ત્રીઓને સદ્ગુણી બનાવવાનો મંત્ર દેખાડનાર આ એકજ પુસ્તક છે.

આય મન્નારીઓને પોતાના ધર્મનું જ્ઞાન થાય અને તેઓ પોતાનું જીવન સન્માર્ગે ચુલ્લરે, એવા શુભ હેતુથી આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તકની અંદર ધર્મર સ્તુતી, સુવાસિની ધર્મ, સતી લક્ષણ, રજસ્વલા ધર્મ, ગર્ભિણી સ્ત્રી ધર્મ, વિધવા ધર્મ, દુસસી પૂજા વિધિ, વગેરે સાદી સરલ ભાષામાં આપવામાં આવ્યો છે એટલુંજ નહિ પણ સતી સાવિત્રી ચરિત્ર, પતિભક્તિ સ્તવનઃ કેશિક તાપસી આખ્યાન, અનસૂયા અનુદય; ભોગવતી ભાગ્યોદય અને સતી સુલોચનાનું આખ્યાન એવું તો સરસ લખવામાં આવ્યું છે, કે એક જડ હૃદયની સ્ત્રી, હોય તો પણ આ એક આખ્યાન વાંચે તો પોતાના પતિ પ્રત્યે તન, મન અને ધનથી પતિવ્રત થાું છે તે સમજી પોતાના પતિની સેવા કરે છે.

આ પુસ્તકની ઉપયોગિતા અને લોકપ્રિયતા એટલી બધી વધી છે, કે જેની ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આવી છે. અને શ્રીમંત સરકાર શ્રી ગાયકવાડ સરકારે લાયબ્રેરીઓ તથા કન્યાશાળાઓ માટે મંજૂર કરેલું છે.

આ પુસ્તકમાં ૨૬૮ પાના તથા મજબુત પાકું પુઠું સોનેરી નામ કિં. માત્ર ૧૨ આનાજ રાખવામાં આવી છે.

આખી મુખ્યર્થમાં, હિન્દુધર્મનાં ધરેક ધાર્મિક પુસ્તકો મળવાનું મોટું મયકઃ—

પંડિત નારાયણ મુલજી પુસ્તકાલય

૨૨૬, કાલબાદેવી રોડ, ઝવેર બાગ, મુંબઈ, ૨.

રાષ્ટ્રીય નવરાત્ર રાસ, કર્તા રા. પાદરાકર. કિં. ૦-૪-૦

નવિન વર્ષની કક્ષત્રીઓ-પુસ્તકોનું પુરાણું
અવ્ય મથક

દિવાળી આવી લાગી!

ધૃષ્ટમિત્રો-વહાલાંઓને નવલ વર્ષ-મુબારક
ધૃષ્ટશો કે ?

તો તો અમારી ક્યામચ-આકર્ષક-રંગેરગી લાવવાહી હડી અમે
વળગે એવી હાથરો હીઝાધનોની કુમ્કુમ પત્રિકાઓ લેવા અમોસ
ભંડાર પર લટાર મારવા વિના તમને નહિજ ચાને
ચળી-ગમે તે મનપસદ ધાર્મિક સામાજિક અને શાસ્ત્રીય
પુસ્તકો સાથે શાસ્ત્રીય અધ્યાનો ગજનર જથ્થો
સેવામાં હાજર છે.

આજેજ પંધારો-ઓડર નોંધાવો.

હાથરો ગ્રાહકો ગજ સાલ નિરાશ થયેલા તે
ભુલશો નહિ હોં કે ?

નના વર્ષનાં—આર્ટ પેપર પરનાં જૈન પચાગ તૈયાર છે.
દ્રામ જડશન નજીક પાયધુની પર—ગોડીલની ચાલીમાં.

તમારા પુરાણા—બાણીતા—શુકસેલર

મેસર્સ મેઘરાજ પુસ્તક ભંડાર.

દેશ દાઝવાળા દરેક મનુષ્યે વાંચવાજી જોઈએ.

મીઠાવેરો યાને દિન્દની	કારીયાની લડત	૦-૮-૦
પાયમાલીની કરણ	સંપૂર્ણ દાર્શનિકેષ	૦-૮-૦
કથા ૧-૨ ...	દાર્શનિકેષ અને સ્વરાજ્ય	૦-૪-૦
વીર વિક્રમભાઈની	તાત્રી તદ્વાર	૧-૪-૦
ગજનાઓ	સૌભાગ્યની સાંડી (શ્રી	
રાષ્ટ્રીય રામકુંજ	પ્રેમચંદ્ર કૃત)	૦-૧-૦
વીરની દાક્ષ ગેઝેટ	તકલી (સચિત્ર)	૦-૨-૦
સરદારની રણદાક	ગાંધી મણી મહોત્સવ	
ભારતનો મદારથી	અંક ...	૧-૪-૦
છટાકીનો મુક્તિ યજ્ઞ	વીર વલ્લભભાઈ	૦-૨-૬
ક્રાન્તિ ...	રામજીની વાનો	૦-૩-૦
ક્રાન્તિની ચીનગારીઓ	રામ અને કૃષ્ણ	
જીજીરને ઝણકાડે	(શ્રી મણવાળા કૃત)	૦-૧૦-૦
અમેરિકાનું સ્વાતંત્ર્ય	શુદ્ધ અને મહાવીર (,)	૦-૮-૦
ધુદ્ધ	બાર સુંદર વાતો	૧-૪-૦
દિન્દના વેપાર	૧૮૫૭ બળવાની	
ઉદ્ધોગનો નાશ (મેજર	બીજી બાણુ ...	૦-૩-૬
અસુ કૃત)	વિનોદ વાટિકા	
આખરી દેસલો	(સચિત્ર)	૨-૦-૦
(ગાંધીજી)	લોકીનો વેપાર ..	૪-૮-૦
ગાંધીજી શ્રી જીગન	ફરમા-કાઠી ..	૧-૮-૦
રામ કૃત)		

સી. જમનાદાસની કું. બુકસેલર્સ
પ્રો ને સ સ્ટ્રીટ, મું બા ધ.

વાંચો.

ખાસ આપનાજ લાલનુ

વાંચો.

આપની લાયબ્રેરીમાં
વસાવના લાયક પુસ્તકો માટે
અમોને પૂછી ખાત્રી કરો.

તથુખા મડળ પહેતુ	
(લે ધૂમકેતુ)	૧-૮-૦
, મડળખીજી	
(લે ધૂમકેતુ)	૧-૮-૦
જવાહર નહેરુ જીવન	૦-૪-૦
તાતી તલવાર	૧-૪-૦
જીરને જીરુ	૧-૪-૦
વિશ્વ ગીતા (લે શ્રી	
કવિ ન્હાનાલાલ)	૧-૮-૦
ઉપા	૧-૮-૦
ગીતમંજરી	૧-૪-૦
સસાર મન્યન	૧-૮-૦
બેચેન કુનિઆ	૧-૦-૦
પળમ રહસ્ય	૧-૮-૦
સુભદ્રા હરણ	૨-૦-૦

તમારાં ખાજકોને સારું
વાંચન આપવું હોય, તે
નીચેનાં પુસ્તકો અવશ્ય
ખરીદશે.

પદ્મા (લે શ્રી ધૂમકેતુ)	૦-૫-૦
ખાલદાસ્ય	૦-૬-૦
દેવ કથાઓ	૦-૬-૦
દેશ દેશની દતકથા	૦-૮-૦
કા'નો ભરવાડ	૦-૧-૦
અતીખાના	૦-૫-૦
રંગની પેગ	૦-૧-૦
સકુતાના	૦-૫-૦
બેર (છપાય છે)	૦-૬-૦
સુદર વાતો (છપાય છે)	૦-૬-૦
વીર કથાઓ	૦-૧-૦
૩૫ કથા	૦-૫-૦
બહાદુર ખાન (છપાય છે)	૦-૩-૦

આ ઉપરાંત અમારે ત્યાં સારા અને લોકપ્રસિધ્ધ લેખકો જેવાં
કે શ્રી કવિ ન્હાનાલાલ, શ્રી ધૂમકેતુ, શ્રી કનૈયાલાલ મુન્શી,
દક્ષિણા મુર્તિભનન, સૌરાષ્ટ્ર વગેરે રચનાના પુસ્તકો મળશે

લખો આર. એમ. મહેતા.

બુકસેલર્સ પબ્લીશર્સ, નડિઆદ.

ફાઈ ગ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુબાઈ ન-૨.

દમારા પુસ્તકાલય તરફથી અનિલ કરેલા અને દમારે
ત્યા મળતા પુસ્તકોનું

સૂચિપત્ર.

પ્રિતિ નાનાયલ મૂલજ પુસ્તકાલય

આવી -

૨૧૪ નું પત્ર નિનાકર ગયકાનામ ઓન્ડ મન્ડા

૨૨૬ માલમોની રોડ બેરેલખામ

સુબર્બા ન ૨

જાહેરી સૂચનાઓ.

આ મુગિપતમાં નહિ દર્શાવેલા કોઈ પણ ધાર્મિક ગુજરાતી પુસ્તકો, પણ દિક્ષાયત લાગે અમારી પાસે મળી શકશે તેવાર નહિ હોય તેવા પુસ્તકો મંગાવીને પણ મોકલવામાં આવશે. ગ્રાહકોએ પુસ્તકો મંગાવતી વખતે પોતાના ચિરનામાં મોકલનાર અક્ષરથી અને સંપૂર્ણ સંખ્યામાં.

પુસ્તકો મંગાવતી વખતે ઓર્ડરની સાથે પચીસ રૂકા ટીપોછર અગાઉથી મોકલવા, તેમજ જવાબ માટે રીપ્લાય કાર્ડ લખવો.

એક રૂપિયાથી ઓછી કિંમતના પુસ્તકો વી. પી. ટી. મોકલતા નથી માટે પોસ્ટેજ સાથે ગણીને તેટલી કિંમતની પોસ્ટની ટીકીટો અગાઉથી ખીટી.

જહુરામ રવિશંકર ત્રિવેદી,

ગ્રેનેજીંગ પ્રોપ્રાયટર.

પંચિત નારાયણ મૂલજી પુસ્તકાલય

કાલ્યાણેની રોડ અવેરમાર્ગે મુંબઈ

સૂચિપત્ર.

પંચીકરણ-સગી ગુજરાતી-મુમુક્ષુએને પરમોપદેશી છેતા માળખદ સર્વને ઉપયોગનો વેદાત જ્ઞાનના પ્રવેશદ્વારરૂપ આ ગ્રંથ જ નિ સદગુરુ રામ ગુરુનો રચેલો, શ્રોત્રિય અને વ્યવનિષ્ઠ વિદ્વાન શાસ્ત્રી દ્વારા વેદાતની વિવિધ પ્રક્રિયાઓનો અને તત્ત્વજ્ઞાનના બીજા ભગવદ્ ગીતાકિ પ્રસ્થાન ગ્રંથોના અને પ્રશ્નરૂપ ગ્રંથોના રચણે રચણે સાસ્ત્રીય પ્રમાણો અને વિવિધ જ્ઞાતના તેવાનીસ દષ્ટાંતો આપી તેની લેહોપયોગિતામાં વધુ વધારે દેવામાં આવ્યો છે, અને તેથી બીજા પંચીકરણોની અપેક્ષાએ તે સ્વ નરતા વધારે મુદ્દર અને ગ્રંથ ગણાઈ શકે છે તેની બે આશુભિઓ જલદી અપી જવાથી આ ત્રીજી આશુભિ પ્રસિદ્ધ દેવામાં આવી છે બે આ ગ્રંથે જ નાગજ દ્વર ઉત્તમ બાઈની. અને મુવાચ્ય અક્ષરોમાં ઉપાવી પ્ર દેવામાં આવ્યું છે પ્રાચીનો રાજાશ્રીકો તથા રામગુરુરૂપ ચરિત્ર અને ભક્ત માયાના ચિત્રપદ સાથે લેવામાં આયા છે પ્રિ ૩ ૧-૮-૦

રામગીતા-(ગુજરાતી મી. સાથે) જાનમાળગુપ રામાયણના કીર્તિ સ્તવરૂપ રહુતી તીનં ભગવાન રામચંદ્રે લલમન પ્રતિ પ્રબોધની રાન પ્રીતા એક વેદાતનો પ્રશ્નરૂપ ગ્રંથ હોઈ આ રામ રામાયણના ઉત્તર હાંમાં નિબદ્ધ થયેલો છે, અને તે ઉમામાહેશ્વરના સવાહરૂપ હોઈ તત્ત્વજ્ઞાનના સમદર્શપે મુમુક્ષુજનોને પરમોપદેશી પરમ આનંદજન થઈ પડે તેમ છે તેની ગુજરાતી મી. વિદ્વાન પાસે કરાખી સુધારા વધારા સાથે મદાર પાગ છે છતાં મિત્રન માન ૦-૩-૦

બાળભોધ નૈયાતિપમાર નમદ્દ-(ગુજરાતી મી. સાથે) નૈયાતિપના સાર સમદર્શ આ ગ્રંથ સર્વના ઉપયોગી સાથ તેવો છે તેમાં વચાગની સવ અપદેશી માત્રીની ઉપરાલ વિવિધ શુભાશુભથો અને તેના રણ, લક્ષ્ય હિ સારા ત્વ કરવાના મુદ્દતો સસ્પરના મુદ્દતો અને ગ્રંથોના ફલદેશ સબધી ઉપરોગી વિચરોનો સારો સમદ્દ દેવામાં આવ્યો છે અને મુગ અને બજ સવ તેના લાભ લેં શસ્ત્રેમ છે આ સમદ્દ લીડા પાછીબીજા ગ્રંથની જરૂર પ તી નથી નૈયાતિપ શીખનાર વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉત્તમ છે તા પ્રિ ૦-૧૨-

પુરાણોક્ત પદ્ધતિ (પ્રથમ પરિચ્છેદ) આ ગ્રંથ વેદિ સસ્પરથી રહિત માત્યલિતેને અને સનધાને માટે ધાર્મિક ક્રિયાઓના સમદર્શક પગાળે

પદ્ધતિ પ્રમાણે એક નવાકશ્યકિ પ્રધાને આવારે ખાત રચનામાં આપ્યા છે,
 અને તેની ગ્યના એવી તો ઉત્તમ છે કે સક્ષિપ્ત સમગ્ર ક્યાં છતાં પણ તેમાં
 ૥૥૨૨૨૨ સામરની જેઠે ગાગાયા ૥ વિધિઓનો સપૂર્ણ સમાવેશ કરવામાં
 માગ્યો છે, અને જ્ઞાના માર્ગ અને આકરણનો બહુ અભ્યાસ નહીં કરનાર
 પ્રાણે પણ સાચું સમય અને પ્રસાદ નસી નકામ તેથી છે વેરમ અને
 સસકોને વંદે પરમાત્મા, જ્ઞાતિ કરનારા પુરોહિતો ગાર યોગને તે ધણેજ
 ઉપયોગને છે એટલું જ નહિ પણ ખાત મેંચાના કરના આ પ્રયત્નો ઉપયોગિતા
 આપી બધી વધારે છે કે ખાત મેંચાના વિસ્તારથી રચાયલા પ્રધાન પદ્ધતિ
 જે વિધિ નથી કરાવેલી તે આમાં કરાવી છે ૥ જતાં દિનન બહુજા આપી
 રાખવામાં આવી છે આ પ્રથમ પદ્ધતિમાં મને કમોપયોગી પ્રાપ્તિ
 મળેપરિવર્તનથી આ બી નાદીઆદ્યત પ્રધાનનો સંક્ષિપ્ત અને વિસ્તાર
 પૂર્વ સમાવેશ કરવામાં આગ્યો છે એટલું જ નહિ પણ મહત્સાતિપ્રધાન
 અગ્નિમૂળ ૥ વિધિ સાથે સપૂર્ણ અને પરિશિષ્ટરૂપે વિષ્ણુસ્તોત્ર, શિવમહિમ્નસ્તોત્ર
 ગણપતિસ્તોત્ર સૂર્ય સ્તોત્ર, કેવી મહિમ્નસ્તોત્ર અને કુર્વાની આરતી ત્રિગોર
 ઉપરુના વિધયોનો ઉત્તમ સંગ્રહ કરવામાં આપ્યો છે ૥ જતાં ૦-૧-૦-૨
 ૧-યામ રામાયણ લક્ષ્મણ દીકા સંક્ષિપ્ત પાનામાં નાની સાગ્ર ૦-૦-૦-૦
 અદ્વૈતસિદ્ધાન્ત ૩૩ ચંદ્રિયામ વેદાન્તથી ભરપૂર નક્ષત્ર ૩-૦-૦
 બ્રહ્મવેદ આદ્યાર ગુણગાની (ગણપતમા) બાજનો અને દ્રષ્ટાંતોથી ભરપૂર ૦-૦-૦-૦
 બ્રહ્મ ૧૧ની અખામજના, ૭૫૫ ગુણરોથી બાજમોષ બીરીમા ૧-૦-૦-૦
 શ્રી અમે પાના ૭૭૨ની બાજમોષ લીપીના ૦-૦-૦-૦
 યોગવાસિષ્ઠ કપલમ પ્રમ્નુ (નીચું) સુવરાતી ૦-૦-૦-૦
 શ્રીનંદુ ભગવદ્ગીતા ત્રણ મી ૧૨૫ મસ્કૃત મી ૫-૪-૦-૦
 દિ. ૧ પીનાજર પરિવ હા દીન ૪-૦-૦-૦

દિ. ૧ પીનાજર પરિવ હા દીન

મૂળ નાની ગ્રાહી ૦-૪-૦-૦

મૂળ નાની ગ્રાહી ૦-૦-૦-૦

મૂળ નાની ગ્રાહી ૧-૦-૦-૦

મૂળ નાની ગ્રાહી ૦-૧-૪-૦

મૂળ નાની ગ્રાહી ૦-૦-૦-૦

ધીમહ પચસાન લીલા મુજ મન્યમ સાંગી	૯- ૧-
ધાળ	૦-૧ -
રંગભી ગોમી	૧- ૧-૦
મજસાડી મી । સાંગી	૦-૧૨-૦
, પામી	૦-૧૨-૦
, ગમી	૧- ૦-
અવતુલ લીલા મુજ સાંગી નિલ્ય ખાઠ કર્યા માઠ નાની સાપ ૧	૦- ૩-૦
અપરોમાતુશનિ નરકૂત મીજ મદિત (વદાન્ત)	- ૮-
શલ્યસૂત નેકાન્ત કર્સન મૂળ વેદબ્યાસપ્રમિલ	- ૪-
શમતા લી રૂપનીનદ દિગી	- ૦-૦
પાઠકી ગીતા મુજ મોગ અચર ॥ આવે છે બન બા હુસ્તમા	
વિશ્વોક્ષિતરસાનસ્થાનના । નારાયણાઈ જમતાય પચ	
આવે છે છતાં મિત નાત	૯- ૧-૦
૧ નેનાન્ત સ્તોત્ર આગ પહેલો ગ રાચાર્ધ મુજ મનાવે ।	૦- ૨-૦
વેદાન્ત લગદ દિગી સ્વામી શ્રી રેવે દ્રાન ક લીગીવિરચિત	- ૦-
વેદાન્ત રકમ સ સ્કૂત મોહમુજર સાનનપચ મતિપ ૧ વાગી ।	
સ્તોત્ર આ માર્દ મુજ અમિતવા ॥૫૮૮ સદિત	૦- ૧-૬
વિવેક પુઠા લી મગ ૧ કરાચાર્ધની બનાવે ૧	૦- ૮-
રિ વનામન્દપદતા નવાલ	૧- ૮-૦
લવણાનના નિમિષા વેદાન્તન રદ્ધત્યમ ૧ ઉનમ પુસ્તક	૧- -
ન વોપરેશ સ રૂત મીડ	૧- ૮-૦
શ્રીકૃષ્ણ જન્મ ખ મુજરાલીમા બખિરમથી ભરપુર પૂર્વાઈ	૫- ૦-૦
વૈષ વોપરોમી સર્વમગદ પંચમાર્ગીય સ ર ત	૦- ૪-૦
ગોપર્ધનનાયક પ્રાગઢ્ય દિગી બાપા	- ૮-૦
કુડાર્ડસી સચિત કમકાળકીધોનેઉપયો ॥ કુના ૧ કુટાઓ સદિત	૦- ૮-૦
વિચિરપરૂપ વિચાર ધરધર બદાચાર્ધન બનાવે ૧	૦- ૮-૦
સાકટાયન બ્યા શા બ્યાહરબમા ઉત્તમ હુસ્ત	૪- ૪-૦
અપાધામી સુતપાઠ	૦- ૫-૦
સાગ અદિ । મુજ	૦- -૮
પરિભાષે ક રોમર મુજ	૧- ૪-૮
પા ત શબ્દ રૂપાવલી	

સમારંભક વિદ્યાર્થીઓને શીખવા માટે	૬- ૧-૧
ધાતુ રૂપાવેલી વિદ્યાર્થીઓને શીખવા માટે	૭- ૩-૧
ધાતુભેદની દ્વયગમ લક્ષ્યવાદની બનાવેલી કાલ્પ રાખેલીના ઉદા-	
હરણ અર્થ સહિત બ્યારસુતુ ઉત્તમ પુસ્તક	૧- ૦-૧
સમાસક્રમમાં વધી	૦- ૬-૦
લુપ્તિશીલ્પનોમુદી નવિન આશ્રિત વિદ્યાર્થીઓને શીખવા માટે સરળ	૭- ૮-૦
વ્યવહારવધી ન્યાય ઉદ્યનાચાર્યની બનાવેલી	૭- ૪-૦
અંમરગ્રાપ મૂળરાખ્યાલુકમલિકા સહિત વીદ્યાર્થીઓને ઉપયોગી...	૦-૧૨-૦
દોષાવળી મુજરાતી રાખેલોય સહિત	૨- ૦-૦
રાખેલોય સિન્ધુ અંદુત મુજરાતી રાખેલોય સહિત	૮- ૦-૦
કંદલી કંપતર મૂળ ન્યોલિપની છુક છુક પાનમાં	૦-૧૬-૦
ગ્રંથીય પ્રમ રતનમંદુ...	૧- ૮-૦
કેમવીનતક મુજરાતી દીન	૦- ૮-૦
કેલકામદગળીત અર્થમાં મૂળ મદલાધન મુજરાતી દીકા સહિત	૨- ૦-૦
જંમીનીયમુત્ર મુજરાતી દીકા કળાકેશનો ઉત્તમ અર્થ...	૧- ૦-૦
નતકઅર્થદીકા મૂળ પાના ગળીત નરવા માટે અત્યુત્તમ	૦- ૧-૦
નતકઅર્થદીકા મૂળ સહિત મુજરાતી દીન...	૧- ૦-૦
નતકઅર્થદીકા સંસ્કૃત દીનસહિત પાનામાં	૦- ૧-૦
નત ૧૬૦૨ શ્રી સહિત મુદ્દ બાપાતર નવિન આશ્રિત	૧- ૦-૦
નત ૧૬૦૨ અન્ય અને અન્યાર્થ મુગ શુદ્ધ મુજરાતી દીકા	
સહિત વિદ્યાર્થીઓ માટે રાખવાનું ઉત્તમ પુસ્તક	૩- ૦-૦
તાલક નીવડેલી દહાદરણ સહિત પાના	૧- ૮-૦
પ્રમા-પ્રદામળી પ્રશ્ન ઉત્તમ પુસ્તક	૦- ૨-૦
પન્નીપતન નિર્ણય ગદ્ય પટે તેના સારાસારનું નજ મુજરાતી	૦- ૪-૦
બ્રમ્મપ્રકીય પંચમ સાધન દહાદરણ અને ઉપપતિ અદિત મુજ-	
રાતી બાપાતરમાં પંચમ હતારે ઉપયોગી	૦-૧૨-૦
મુદ્દવસંદિત વારાલી સંદિત	૩- ૬-૦
બારનોદ્ય તેજ બંદી પ્રકાત દરેક વરસના ચાલતું	૦- ૮-૦
મુદ્દવસંદિત શ્લોક અદિત મુજરાતી દીન	૨- ૦-૦

તેજમંત્રી પ્રજાશ પંડિત પ્રજ્ઞાન કનકાર્થોની ખનાવેલી	...	૨-૧૧-૦
લગુસાપન ગ્રહસાપન મૃગશીની દીકા	...	૧-૮-૦
લગુતિથી ચિન્તામણી ગુજરાતી દીન	...	૦-૮-૦
લગુપાગરાટી હુદુદોયપ્રદીપ ગુજરાતી દીકા...	...	૦-૪-૦
મહુવાનંધ મોરો ગુજરાતી દીકા સહિત સચિત્ર	...	૨-૦-૦
પદ પંચાગીન પ્રમદળતું ઉત્તમ પુસ્તક	...	૦-૮-૦
" " મૂળ	...	૦-૪-૦
પ્રમદેશ દિંદી દીકા	...	૦-૫-૦
મુગુરુત્ર નૃપોત્તિપતું સંસ્કૃત ઉત્તમ પુસ્તક...	...	૦-૨-૦
પંચાંગ મંદુક નિર્મલ પંચાંગ ખનાવવાને માટે દિખવા		
લાયક ઉત્તમ ગુજરાતી દીકા સહિત	...	૦-૧૨-૦
હુમાન નૃપોત્તિપ દિંદી મીન પ્રમદળતું	...	૦-૪-૦
સ્વમ ચિંતાગણી ગુજરાતી દીકા...	...	૦-૫-૦
અધર્મવેદ મંત્રસંહિતા પાનામાં...	...	૧-૦-૦
અધર્મવેદી રૂદ્રી પાનામાં	...	૧-૦-૦
આનિહક સુનાવલી નર્મલોડું ઉત્તમ પુસ્તક	...	૨-૮-૦
આશ્વલાયન ગ્રહસૂત્ર રૂવેદી સમીક પાનામાં	...	૨-૮-૦
અંતરેશ્વરાશ્વ મૂળ પાનામાં	...	૧-૪-૦
શ્રગ્વેદ સંહિતા મૂળ	...	૪-૦-૦
રૂદ્રભાષ્ય રૂદ્રીના પાંચમા અધ્યાયના ઉપર સંસ્કૃત ભાષ્ય	...	૧-૮-૦
ગાયત્રીપુરશ્ચરણ વિધિ	...	૦-૨-૦
ગાયત્રીપૂજન વિધિ	...	૦-૨-૦
સપુરુષશ્ચ ગાયત્રી પંચામ્ર સચિત્ર	...	૧-૦-૦
સામવેદી હંદોગાનામાહિત મૂળ	...	૦-૨-૦
ગુજરાતી દીકા સહિત છુટ્તો અતિ ઉત્તમ	...	૦-૮-૦
મુગુરુદીકાંચા મૂળ આશ્વલોક્ષે કરવાની સંખ્યા	...	૦-૧-૮
ગુજરાતી દીકા	...	૦-૧-૮
વેદિક સંખ્યાભાષ્ય સંસ્કૃતમાં	...	૦-૧-૦
વેદ્યસંખ્યા વાગ્ધ્યાઓએ કરવાની સંખ્યા	...	૦-૧-૦
મૂળ	...	૦-૧-૦
લાગસ વા મુળ સુત્રોએ કરવાની સંખ્યા	...	૦-૧-૦
ગુજરાતી દીકા અગિય	...	૦-૧-૮

नारायण मंडी प्रथम अंश प्रथम अध्यायः प्रथम विद्यालय
निरुद्धः पद्धति आ पुस्तकः आरंभः अध्यायः विषयः अध्यायः ८
७०० दिनांक पञ्चम अध्यायः राजेश्वरी ७

१ प्रभाते मुखमाञ्जनम्	२७ तुलसीस्नानम्
२ रमणीयपाठः	२८ तुलसीस्तोत्रम्
३ स्नानात् पूर्व	२९ तुलसीप्रणामः
४ गङ्गादिप्रार्थना	३० गणेशस्य ध्यानम्
५ ज्ञानाविधिः स्नानान्तरं	३१ गणेशस्य प्रार्थना
६ पाठ्ये स्तोत्रम्	३२ शिवपूजाविधिः
७ गङ्गाप्रणामः	३३ पंचदेवतापूजा
८ गङ्गामाहात्म्यम्	३४ विष्णुमाप्रकारः
९ गङ्गाटकस्तवः	३५ जलशुद्धिः
१० श्रीविष्णोर्नामाष्टकम्	३६ प्राणप्रतिष्ठा
११ श्रीविष्णोः पोट्टनानामस्तोत्रम्	३७ भावनशुद्धिः
१२ राधास्तवनम्	३८ शिवस्य ध्यानम्
१३ नन्दयकृतदशोक्तारस्तोत्रम्	३९ शिवाष्टकम्
१४ जगन्नाथारवस्तवनम्	४० महादेवस्य प्रणामः
१५ आचमनम्	४१ नारायणस्य स्नानम्
१६ शृङ्गार्य तर्पणविधिः	४२ नारायणस्य ध्यानम्
१७ समतर्पणम्	४३ नारायणस्य प्रणामः
१८ पितृतर्पणम्	४४ नारायणस्य प्रार्थना
१९ रामतर्पणम्	४५ नवग्रहाः स्तोत्रम्
२० लक्ष्मणतर्पणम्	४६ दुर्गाष्टकम्
२१ सीततर्पणम्	४७ आरास्तात्रम्
२२ गुणोत्थम् (पंक्तिः ८)	४८ महास्तोत्रम् ७
२३ नृसिंहप्रणामः	४९ अमलास्तोत्रम्
२४ मूर्ध्निस्तोत्रम्	५० वीरकस्तोत्रम्
२५ सूर्यस्य द्वादशनामस्तोत्रम्	५१ नारायणः प्रणामः
२६ गुल्लकपंचयनगन्धः	५२ सार्वभौमः ध्यानम्
	५३ सार्वभौमः प्रणामः

૫૪ ગદ્યસ્તોત્રમ્, મનમાયાન્યાનમ્

૫૭ ગુરુપ્રણામ.

૫૫ સ્તુત્તીપ્ર્યાનમ્

૫૮ વિષ્ણુચરણાનુસારપ્રણમન્ત્ર

૫૬ સ્તુત્તીપ્રાર્થના

૫૯ વિષ્ણુસંકીર્ણ ચારણમન્ત્ર.

નિલ કર્મ કરનારાઓને ખાસ કૃપાથી છતાં કિંમત માત્ર ... ૦-૨-૦

શુભ મનુવેદિ સદિના (મસીહાપ) ... ૨-૮-૦

શાંતિ મંત્રાંકર કરે- દેવોની શાંતિ માટે લીંચી સદિના છુટા પાના ૫-૦-૦

પારાનુભવકર્ષણુ ભગવાનના અત્યુત્તમ મહાન મેય ૧૧૮

વિષ્ણુની અસુર ગુજરાતી રીધી સાથે, કર્નલાદીઓને આ

અંધ ખરીદ કર્યા પછી કાઢી પછી અંધ ખરીદ કરવાની ભર

ખીસ રહેતી નથી છુટા પાનામા કિંમત ફક્ત ... ૧-૦-૦

શિવપુજન પાંડતી ... ૦-૨-૦

મનુવેદિ મૃત્યુબંધનપુત્રી-નમસ્તેમહિત રૂઢી નવચલના સખીજ

વેદોક્ત મંત્રોસહિત અસધી આગતિ .. ૧-૦-૦

સર્વપુત્ર નિલાયીઓ શીખવાનું ઉત્તમ પુસ્તક ... ૦-૧-૬

વેદો અર્થ દેવપુત્રપ્રકાશ અસવ વેદોક્ત સર્વપુત્ર સંપૂર્ણ

એમદશી માન્દાસ્થગુણ લગીઝ એકાદશીની વ્યા ગૂઢ સ્તોત્ર ... ૦-૧૨-૦

માટે અસર મોટી સાધક .. ૧-૦-૦

શ્રીમદ્ ભાગવત ૨ ગી. સદિના પાનામા ગંગા જમના રીમ મહિત ૫૦-૦-૦

કર્નપુત્રમાર્તંડ (નૃસિંહવેને અત્યંત કૃપાથી) ... ૧-૦-૦

સકાચાર સ્મૃતિ સંસ્કૃત રીમ મહિત પાનામા ... ૦-૮-૦

બ્રહ્મપુત્રાજી મૂળ છંદ ... ૦-૦-૦

ભાગવતની આઠે રકવની લેખનો સાગ નુજતાનીમા ... ૧-૧-૦

સિદ્ધીલીનામક ગણપતી જવની પૂન લેખ .. ૦-૮-૦

યજુર્વેદ સ્મૃતિ શ્રી ભવદારાધ્યાય ધર્મશાસ્ત્રકું ઉત્તમ પુસ્તક ૩-૮-૦

આરોચ નિર્ણય વ્યભાગી ગુજરાતી .. ૦-૩-૦

અબ્દાસર વિષ્ણુવંશ ગુજરાતી લાનાન્તર ... ૦-૧-૦

ઉદીચ પકારા ખરેડીસમવાયાતર્ક અને હુગામીન સંગ્રહ .. ૨-૮-૦

પ્રાયશ્ચિત્તેન્દ્ર રોજર પ્રાયશ્ચિત્ત કામનો વિધી સદિના ... ૦-૧૬-૦

સર્વપ્રાયશ્ચિત્ત પ્રકાશ છુટ પાનામા ... ૦-૫-૦

કૌટલ પાઠવના સ્તોત્ર અને શ્રીકૃષ્ણના સ્તોત્રો વિવાહ પ્રસંગે લેવાના ૦-૦-૦

રઘુવંશ સંપૂર્ણ સદી... ૧-૪-૦

પાંચ સર્વનો નિલાયીઓને શીખવાને માટે, અતિ ઉત્તમ ૦-૬-૦

“સૂર્ય જગતનું જીવન છે”

સૂર્યનમસ્કાર અથવા શાસ્ત્રોક્ત પદ્ધતિસર અષ્ટાશ્વ અને તે દ્વારા થતી સરતના માહિત્યરહિત વ્યાયામ તથા તે કરવાની સખુર્ણ ખામત સરત કરવાના ચિત્ત સાથે શુભગતીમાં

૦-૪-૦

મુખ મહાત્મા નામાવલી

૦-૪-૦

સૂર્ય કવચ

૦-૧-૦

સૂર્ય ચક્રવેધ ૨ ચિત્ર દ્વિતીયા સૂર્યની ઉપાસના કરવાનું આ આયુષ્યનમ પુસ્તક આ ૩ પુસ્તક બીજી કોઈ ઉપાય નથી

૧-૧-૦

આ પુસ્તકમાં અને મી ૧ પુસ્તકમાં પણ હમારે આ મળશે એ વખત ખરીની ખાતરી કરો

શ્રી શિવમહિમ્ન શુભ સગ્ગ શુભરાત્રી સાપાતર મહિમ્ન સ્તોત્રના ધર્મી જાતના સાપાતરો થયા છે ૫ ૧ ના સાપાતરના જેટલું સરજતાથી તમ ૭ રાત્રી તેટલું શુદ્ધ બોલપદ સાપાતર બી ન અંત મહિમ્નનું થતું નથી માત્ર આજ મહિમ્ન જનની ખરીદો નીકળ્યા બેઠેલ કામળમા ઉપાધી બતા મૂલ્ય ૨૦૦

૦-૨-૦

શ્રી શિવમહિમ્ન આરતીસંહિત મૂળ

૦-૧-૦

શિવમાનસપૂત મિત્રસ્તુતિસંહિત સુ મી

૦-૧-૦

શિવગીતા મૂળ ૦-૧૨-૦ દ્વિતી

૦-૧૪-૦

શિવ મહાત્મા નામ લેજ કામળમા

૦-૩-૦

શિવાનંદવદરી શ્રીમદ્વાચાર્યમહારાજ દ્વિ

૦-૨-૦

સકર દિગ્વિજય સસ્ત્ર કલ્પબી ની સંહિત મુખપાનામા

૪-૦-૦

શુભ ચક્રવેદીય પ્રજ્ઞનિલકર્મ નિત્યાપોગી

૧-૮-૦

શ્રી બુદ્ધેશ્વર સ્તવનમાળા સુદર ગાદાઓ સાથે મહાદેવના બસોને મટિ સસ્તામા સસ્તી (૨૯) રોગઓ સંહિતની બધી સ્તુતી બોલો સાથેનું આ એ જ પુસ્તક છે ગાદા/સ પેજ ઉપર નથી વિશ્વનાથનો ફાલ છે તે તપાસીને ખરીદવી આમા નોત ના ગાદાઓ છે

૦-૪-૦

શ્રીસ્ત્રામિયકાનુષ્ઠાનપદ્ધતિ

આ પુસ્તકમાં ૫ ચક્રપૂજન બૂગ-ચાકિ પ્રેરોમ, નદા વાસ, બિલ્વાદ્ય સ્તોત્ર રુદ્રાભિષેક પ્રકાર આખી રુદ્રી ઉપર બાધ, આરતિ મંત્રપુષ્પાન્જલિ આદિવાંદન, માનસપૂજાસ્તોત્ર વિગેરે ધણા વિષયોથી ગરપૂત ૨૦૦-૦

વૈદ્યકના વિશ્વવિખ્યાત ગ્રંથો

૧ અષ્ટાંગહૃદય (ધામન્ટ) (ઉત્તરસ્થાન) મૂળ શ્લોક નાદિવ શ્લોક
આજી મુજરાતી બાપાતર આ પુસ્તકની જેવું અરસ બાપાતર લખવામાં
આવ્યું છે કે જીવ વૈદ્યકના પુસ્તકો પાનવાની જરૂરીયાત રહેતી નથી અને
પુસ્તકમાં (૪૦) અધ્યાય છે, આવા પુસ્તકની જે વખતે જરૂરીયાત પડે છે તે
વખતે સોંધુ ખાત મળી શકે નથી આ પુસ્તક જેવું બીજા પુસ્તકો બીજા
સેત્રે ૩૨૩ ના જેવું છે (૪૦) અધ્યાયોના નામ

૧ બાહ્યોપ રાજ્ય	૨૦ માધાનારોગનું નિદાન
૨ બાહ્યોપચિકિત્સા	૨૩ , , ચિકિત્સા
૩ બાહ્યોપચિકિત્સા	૨૪ મલનું નિદાન
૪ ભૂતપ્રતિવેદ	૨૫ , ચિકિત્સા
૫ કલ્પાદિકિત્સા	૨૬ સર્વોપચિકિત્સા
૬ અપરમારપ્રતિવેદ	૨૭ અસ્થિયજ્વલ ચિકિત્સા
૭ પાંચજોમા ચનારા રોગનું નિદેશ	૨૮ અજ્ઞાત રોગ ચિકિત્સા
૮ વાંદિગચિકિત્સા	૨૯ અગ્નિ અર્ચુર, રીપા, અગ્નિ, ગને નાદીપ્રજ્વલ રોગનું નિદાન
૯ નેત્રમા ચનારા રોગની ચિકિત્સા	૩૦ , , ચિકિત્સા
૧૦ સંધિસિતામિતરોગચિકિત્સા	૩૧ સ્વપ્નરોગ નિદાન
૧૧ હૃદયરોગનું નિદાન અને ચિકિત્સા	૩૨ ચિકિત્સા
૧૨ તમિરરોગચિકિત્સા	૩૩ શ્લેષ્મ : ક્ષય રોગનું નિદાન
૧૩ ક્ષિયનાસ નેનરોગ પ્રતિભાર	૩૪ ચિકિત્સા
૧૪ સર્વાંશિરોગવિજ્ઞાન	૩૫ વિષચિકિત્સા
૧૫ સર્વાંશિરોગની ચિકિત્સા	૩૬ સર્વવિષની ચિકિત્સા
૧૬ બાળના રોગનું નિદાન	૩૭ બીટવળા બાદ ચિકિત્સા
૧૭ કર્ણરોગનિદેશ	૩૮ કંઠરોગના ૫ પ્રકારના વિષની ચિકિત્સા
૧૮ નાસારોગવિજ્ઞાન	
૧૯ નાસારોગપ્રતિવેદ	

ચરો આ પુસ્તકમાં ૬૪૫ પૃષ્ઠો અને એક કાળમા છપાયેલો છે મળ્યું પાકું સોનેરી નામવાળું પુસ્તક જતા મૂલ્ય ૬૫ રૂપિયા ૪-૦

૨ અનન્ય-આ પુસ્તકમાં સમગ્ર દીકા છે અને સર રજાથી સમગ્ર સમાચર એટલા માટે સમગ્રનીના પ્રમાણ આપેલા છે મુગાર અને વેધક વિષય છે ૧-૪

૩ કૈલાનુલગુર્વા-વૈદ્ય-જુનાની દ્વિતી પુસ્તક છે ૨-૦

૪ કાનસૂત્ર "વાસ્યાયનપ્રણીત"-દ્વિતી દીકાસહિત ૫-૦

૫ ચિકિત્સાજન-વેદવલ્લભ-અગ્નિવેશ મુનિએ નિદાનાજન અન્ય રોગો છે તેમા રોગના નિદાન સંલેપમા બતાવ્યા છે પણ એ પ્રથમા ચિકિત્સા જી નથી તે ઉપરથી ઉપાધ્યાય શ્રીવિદ્યાપતિના મનમાં એવો વિચાર હતો થયો કે એ નિદાનની સાથે ચિકિત્સા પણ હોય તો ઠી પડે અને એવા વિચારથી તેજ નિદાનો અનુસરીને તેમણે આ ચિકિત્સાજન નામે પ્રથમ વખતે છે તથા કનિશી દુસ્તિશ્ચિપ્રણીત વૈદ્ય વલ્લભ મુનિ અને મયોના પ્રમાણ સહિત મુળમાં ભાષાતર આ પ્રથમ સાથે કાળમા વરવામા આવેલ છે

આ બે પ્રથમ મૂળ રોગો સહિત મુળમાં ભાષાતર લગભગ ૩૦૦ પૃષ્ઠના પુસ્તકમાં આ ૧૦મા તેયાર છે (પિરિટલ નંદી) ૧-૪

૬ તિલ્લવચ્ચ-ત્રિતી દીકાની વૈદ્ય મુળમાં સાં અને માનીતું ઉનમ પુસ્તક આ પુસ્તક વીત રૂપિયા અર્થતા મળતું નહોતું તે પુસ્તકની દબે નવી આવૃત્તિ તેમાં છે મળ્યું પાકું પુસ્તક જતા મૂલ્ય ૬૫ રૂપિયા ૭-૦

■ નિશતી (વેદક)-વૈદ્ય ના પુસ્તકમાં નાગધર પતિત્ત બનાવેલ અતિ ઉત્તમ પુસ્તક છે અને મૂળ રોગો છે પુસ્તક નાં છે છતાં મોટા મોટા રોગોના નામ સ્નાયુ કમન વસ્તુ છે આમા અંધા રોગોમા પ્રધાન વર આંત્રિયાનના રોગોની ચિકિત્સા પ્રથમ ધારી સાગી લખવામા આવી છે ૭મા મૂલ્ય ૬૫ રૂપિયા - ૪-

૮ નિદાનદોષિકા-વેદક વિષયમાં નિદાનના પ્રયોગો આ પુસ્તકમાં મળીતું ઉનમ પુસ્તક છે અને સસ્તુ દીકા સાથે ઉનમો સમ પ્રથમ છે આ પુસ્તકની કુલ કિંમત રૂ ૬ છે છતાં હાલ કિંમત ૨-૦

૯ વાપદેવશતક અને નિવચર્ષા સત્રિચર્ષા અને ઋતુચર્ષા ઉપલા નામનો ફરો ઉદ્દેખના અવગ્રહ સપરી રાખવા ત્રાય વૈદ્ય

અથ, મૂળે 'વૈષ્ણવ' નામનો મહાત્મ પારિતે રેન્ધો છે આ
મથના દરેક મહાત્મી મહેતાઈથી ખની સકે તેવા, દરેક મેગોપર
અસરકારક સહ પુનારા, આપણા પ્રાચીન રૂઢિથી નથેનિ
આતારે બોધથી આપવામાં આવેલા છે

આ ઉપામ મથના મૂળસહિત શુદ્ધ મૂળસાની બાબતરની
દ્વિવીપાદિતિ વિનવર્ધી, ચત્રિચર્ધા તથા સત્ત્વચર્ધા સહિત મૂળ
બહાર પડી છે કિમત...

૧૦ મુદ્દિ વદાનેકા ઉપાય-(માયુર્વેદનો) આયુર્વેદસાત્રના
અને આપણા પ્રાચીન પુસ્તકોના મુદ્દિ વધારવાનો અગ્ર ઉપાય
લખ્યા છે પણ આ પુસ્તકના લખ્યા પમાણે એ ઉપાય કરવાનો
આવે તે સહેલાઈથી નાહતુ મુનિનો વધારો ની સકે તેમ છે
આયુર્વેદમાં આજ પુસ્ત આજ દિવસના એકે ઉપાડુ નથી એક
હમે આનીથી નીચે માટે આ પુસ્તક એ કે પરદે લેવ છે,
ઓ સુખમાં નિર્ધિ સામુર પ્રેસમાં જેન વાળમાં ઉપાડુ છે
છતા મૂલ્ય રૂ. ૧૦

૧૧ માચમકારી-(વિદ્યુત્ત આયુર્મુલ ની) આ પ્રખ્યાત
વેદન મંથ આવનિમ નાનના નકાન પ્રિતે સ સ્ત્રી આપામો, કેમ
વેદાની છેવી સોવ પ્રમાણે લેવાર મંથ છે તેના મૂળ સહિત
શુદ્ધ હજાર ભાવતરની નવી આરનિઅમારી તરફથી પુસ્તક મુબારક
સહિત ઉપાડુ તમારે વર્ધ છે તેમા ઉપયોગી વનસ્પતિના તથા
બેલુખના દાહરિજર અને સ્વદિવાને લખા ગિયો આપવામાં
આવ્યા છે વળી દિવસી વનસ્પતિ ૧૧ મુદ્દર ભાષા (સસ્ત
કુળાદી નવાદી દ્વિવી ફાસ્ટી નેવેથી વાલીન, જેણ
ખંગાથી 'મુડાંછી તે ૧૦૧ કાલ ૧, કાન ૧, વાલીન, અને સિધી)
નો નામ વધા શરદાય લખવ ળીધા છે અને તેને વનારે
ઉપયોગી મનાવવા માટે ગીન લખેલા પ્રાચીન તથા અર્વાચીન મંથો
તથા યુનાની દર્શનો અને હિન્દુના પ્રખ્યાત હોહરોના ના મુખ્ય
વનસ્પતિના લીપણમાં લખવ દર્ધા છે એવી છે.

સ સસ્ત મંથિમા-ચર, વગર સુધુ, મુદ્દી, મુદ્દી, મુદ્દી,
અને મનપણ તથા ગજનિષ ક વિગેરેનો મંથ

૧૨ મુદ્દિ મંથિમા-ચર, વગર મંથિમા વાલીન સુધી,
તોહર વગર મંથિમા તથા મંથિમા મંથિમા મંથિમા મંથિમા
લિપિમાં પ્રાચીન લિપિ મંથિમા

મથિ૭, યથોક્ત-મેદીયા મેદી ૧, દારમેદ મથિ૭ આદિ
કન્દીના, શીઝોદ્રે સ કસ નયા કન્દીના ઝોદ્રેન્ ઝોદ્રે મેદીન્
સાધન્સ વોદેના મત

કુળમા આ મથ વેદિકના તમામ શોખીનો અને અનુભવી
દોષ્ટરોને દુ મેનાનો મદદાર થઈ પડવી માટે પૂરવી મળજી રાખ-
વામા આવી છે

આ મથના પૂર્વ, મધ્ય અને ઉત્તર ઝોન ત્રણ ખંડો
કે અને તેને છે ભાગમાં વહેચવામા આયા છે તેના પહેલા
ભાગ (પૂર્વખંડ)ના ૭ પ્રસ્થો છે અને તેના ત્રીજે લખેરી ફરે
વેદ અને શુદ્ધસ્થને પ્રથમ અને અવધર નાગતા સાધન આવતો
સમાવર્તી છે

અકરણ ૧ કુ-ઉદિપ્રગમ અકરણ ૨ કુ-અર્મ-
અકરણ અકરણ ૩ કુ-માવપ્ર તા અકરણ ૪ કુ-દેવી વિરો,
કિનચર્ચા શત્રિચર્ચા, કતુચર્ચા અકરણ ૫ કુ-મિથવર્મ, દરી
તન્વાદિવર્મ, કપ્પેશદિવર્મ, શુદ્ધમાદિવર્મ પૂ પવર્મ, વદાદિવર્મ
અન્નાદિવર્મ, વાવપ્રવાનુ-રોપવર્મ-વિયોપવિર વર્મ, ધાન્યવર્મ
સાવર્મ, માસવર્મ, દાનાવર્મ, વારી (પાણી) વર્મ, કુવ (કર)
વર્મ, કપ્પિ (કહી) વર્મ, તર (ઝાડ) વર્મ, નવનીત (માખણ)
વર્મ, કુત (ધી)વર્મ, મૂત વર્મ, લેવ વર્મ, સન્ધાન વર્મ, મનુ(મર)
વર્મ કપ્પુ (સેર) વર્મ, અને ૧૪ નામ વર્મ નાનપરિભાષા
ઐધન્તેના વિધાન લાતુના સોલન માગણવિધિ, પ્રાણાદિમારણોપયુક્ત
પુટપ્રકાર કપધાતુમારણપ્રકાર લગેધનવિધિ કપવર્તસોધન વિધિ,
વલ્લસોધન મારણવિધિ, વિધગોપનમારણવિધિ, એદધા વિધિ,
વમનવિધિ, વિરેચનવિધિ, એદધારિતવિધિ, ઉત્તરમરિતવિધિ
ફલવર્તિવિધિ, નસ્ત્રમદુશ્વિધિ, મૂનપાનવિધિ, અબ્ધુગ્નવતપ્રતારણ
વિધિ, સ્વેદવિધિ મૂર્ધ્વેદવિધિ વર્મવિધિ, લેપવિધિ, શોણિત
સાવણવિધિ, નેત્રપ્રસાદન-ર્મા, સે વિધિ, આશ્વિતનવિધિ, પિંડી
વિધિ મિડાવકવિધિ તર્પણવિધિ પુટપાનવિધિ મેવજ્યમગાન-
સમય અકરણ ૬ કુ-ચિકિત્સાપ્રગમ

ભાવઅકાશ મેથના બીજા ભાગ (નવ તથા ઉત્તર

પનાર) સપૂર્ણ વિસ્તારથી વિવેચન કરવામા આવેલ છે અને તે આ સાગમા વહેવારમાં છે

ભાગ ૧ ભાગ—શુદ્ધી શુદ્ધી પ્રગટના અર્થે તે કેવળ યથાના નારણો તેને જોળખવાની રીત તેપરબુદ્ધા બુદ્ધા પ્રાચીન યથારોના અગ્નિપ્રાય અને તેનાપર અસન્નરત અનુભવી આંધ ધાતુ વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન કરવામા આવ્યું છે

ભાગ ૨ ભાગ—આર્ય, જાતમિ સમધી વિગેરે, હિરોગ, અમો દલીમ, રત્નાતિ અમ્બપિત, રત્નોત્પિત, કંપરોગ ઉવરત, હેન્દી ધાસ અવરતેક અરોત કલરી વરરા, મુરુદા, મહાલય કાર, ઉન્માદ અપરમાર, વાતબાધિ, કૌરુતબ, આમવાત પિત્તબાધિ જે આરિ વાતરત, વગેરે રોગોની તેના નિદાનપૂર્વક ચિકિત્સા આપવાના આવી છે

ભાગ ૩ ભાગ—શુભ, ઉદાવર્ત, આનાદ શુભ પહીદ મૂળ, હુદોગ મુરુદા મૂળમાં અરમરી, પ્રમેદ મેદુરુદિ કામર્ હરરોગ રોગ, વધરાવળ બદ અવગ, મહાભાગ પ્રમી અનુદ રીપક વિદ્રુધિ, મલ્ અમિદ્ય સત વગેરે રોગોની તેના નિદાનપૂર્વક ચિકિત્સા આપવામા આવી છે

ભાગ ૪ ભાગ—નાડીવલ્ ભાગ ઉપરસા, વિજના અર્થ, શુક્રોષ કાદ ચિત્તચિત કલક, કા કલોક વિસર્પ, સ્નાયુ, નિસ્કાદ ફીરબરોગ મુરુદિ, શીતલા મુરુદા સિરોરોગ નેત્રરોગ, કર્ણરોગ, નાસિમરોગ, મુખરોગ જે પ્રગટ રોમરોગ ક્રોરોગ, બાળરોગ આદિ રોગોની તેના નિદાન સહિત ચિકિત્સા આપવામા આવી છે

જે પ્રમાણે આવા મોટા ઘટના અગની સમાપ્તિ સાથે વેદ વિધાની નક્કવા જેવી સવળી માળતો સગામ થાય છે

હવે આ અથ કેવો તરા કેવો લખવાની છે તથા તેની શાગ્યતા વિચે અમારી વરદી તથારે જગાવલુ હુરત નથી તે પશુ એટલું જાણનીએ છીએ કે આ અથ જગપ્રસિદ્ધ છે અને તેમા લખેલા ઔષધો સમયપર વે સમજને ચોક્કવામા આકામી, મૃત્યુની હલ મુદી પહોંચેના રોગને પણ પાછો હટાવી રાખે છે વળી અમા વેદના અથમા આ પહેલો દસ્તાવે નરને છે અને

માત્ર આ અંથ એકલો જ ખરીદ કરવાથી વેચકના તમામ અંગોની મરજ સરી રહે એવો વેચકના કંટાળપ છે.

આપણી શુદ્ધ બાધામાં આવા રત્નસમાન વેચક અંથની પુરી ખોટ હતી જે આ અંથથી થયું; દરમિયાન પુરી પડશે. આ અંથનાં વિશેષ વખાણ ન કરતાં એટલું જ કહીએ છીએ કે દેશી વેચાના "ચરક સુશ્રુત" વિશેરે વત્તમ અંગો પણ આ "ભાવપ્રકાશ" અંથ વાંચનારને પરીપર વિસારે પડશે.

પહેલી આવૃત્તિની કિંમત રૂ. ૧૫) હતી તેના લોભ દરેક વિચિત્રતા મનુષ્યથી લઈ ચક્રાતો ન દોવાથી નફાપર નજર ન આપતાં આ નવી આવૃત્તિની કિંમત પટાણને ફક્ત રૂ. ૧૦) કરવામાં આવી છે. આસો છે કે વેદવિદ્યાના શોખીનો પોતાના દેહ તથા કુટુંબના રક્ષાનુયોગે આ અંથને અમે તેમ મેળવી તેના યોગ્ય ઉપયોગ કરશે. ... ૧૦-૦-૦

૧૨. વૃંદો પ્રચાર વેદક-વેદપ્રીય દરેક પુસ્તકોમાં આ પુસ્તક એક રત્ન મનાય છે; કારણ કે વનસ્પતિ ઔષધનો દરેક દરેક કુલ જાડ સાથે સચિત્ર કોટાઓ છે. વનસ્પતિ જોળખવાને માટે આ પુસ્તક યથુ જ સાદું છે અને ઉપચારો લાંબા જ સારા સહેલા આપેલા છે. આ પુસ્તકના (૩૫૦) પેજ છે છતાં મૂલ્ય ફક્ત ૧-૦-૦

૧૩. વનસ્પતિસંહિતા મૂળશ્લોક સહિત હિંદી શીકામાં આ અંથ છપાએલો છે અને વેચકના તમામ પુસ્તકોમાં એક શિરોમણિ અંથ મનાય છે. આ એક પુસ્તક વાંચવાથી સાધારણ માણસ પણ વેદ જની રાકે છે. આ પુસ્તક યથુ જ મોટું છે અને તેના ખાના એક છે પેજ (૧૦૦૨) છે અને પાકું પુસ્તક ... ૧૦-૦-૦

૧૪-૧૫. મૈવજ્ય રત્નાવલી-વેદપ્રીય લેખમાં હિંદી અને સહેલાં સારો ઉપાય ઉત્તમ અંથ હિંદીમાં ૮-૦-૦, સંસ્કૃતમાં ... ૬-૦-૦

૧૬. મૈવજ્ય રત્નાવલી-હિંદીમાં શીકામાં છપાયેલું ... ૮-૦-૦

૧૭. માધવનિદાન-માધવનિદાન મૂળશ્લોક સહિત શુદ્ધ શુદ્ધતાની બાધાતર આ નિદાન અંથ માધવાચાર્ય નામના પ્રાચીન આર્ય વિદ્વાને રચેલો છે, એમાં પાકું કરીને દરેક રોગ ચલાનાં કારણ, રોગનાં લક્ષણ, સાધ્યાસાધ્ય નિવાર વગેરે વેદોએ અને મહર્ષિઓ પ્રથમ અને અવશ્ય જાણવાએ જરૂરીકરણ ગુલા

સાચી વર્ણન નરહિ છે રોગ યવના નરહિ રાખરે સનન્યા
 સિવાય અને પર્વણ શરતી સિતિ અવસ્થા યાચ રીતે પારખ્યા
 તિવાયદનો રવાની નેરસિલિ માગ્યે જ નવાની ફરે સપસે
 પ્રથમ નિદાન પ્રથમ અવસ્થા મહુવો જોઈએ અને તે બાલુવા
 સાથે આ પુસ્તક ધણુ ઉપયોગી થાય તેવું છે. એમો
 મૂળ સમૂહ તથા તેની કુજગતી દીઠા સમજાય તેથી રીતે
 આપેલી છે એવધોના પુસ્તકે કપ્તર બાલુ પુસ્તક
 સાધારણ લોકોને પણ ઉપયોગી થાય, કેમકે રોગ યવના
 શરહ અને રોગની દાગત તેનના સમજવા મા આવે તે તેથી
 સાવચેત રહેવા પ્રયત્ન કરી નાશ અને જીન અને એટલે જીવનની
 નજીક ધર્મીય થઈ પડે શાગળ અને બાધ ઉત્તમ છે

વેદવ્યાના શાસ્ત્રશાસ્ત્ર, નિદાન (રોગની ઉત્પત્તિ વર્ધિતના
 માર્ગો સમજવા તે) અને ચિકિત્સા (ઔષધવિચાર) એવા નવ
 મુખ્ય ભાગ છે. એમાં પણ નિદાન નાથી વધારે ઉપયોગી
 હોય જોઈએ, એના ના મકનથી નિદાન વિષે માધવને
 આ પ્રથમ પ્રમાણુ અણુમાં જ સંવત્રમાં બાવી એટ
 રહી છે કે -

નિદાને માધવ એષ્ટ સુપ્રસ્યાને તુ વાગ્મદ ॥

શારીરે સ્પ્રુત મોતઘરણ સ્તુ ચિકિત્સિતે ॥

આ પ્રથમ મૂળમદિન શુભ શુભશાસ્ત્રી ગણાવે છે અને વધા
 બધાથી સનન્યા રેવું છે

આ એપકે દેહરાતેને પ ઠી વર્તવા પા પ છે શારીરમા કેવા
 કેવો પ્રવરના નીદાના મોટ રોગની કાપસિ માય છે અને તે
 કેવે પ્રકારે થાય છે તે બાકિ રસીક વાનીને સમજવા રોગ્ય
 આપતો આ પ્રથમથી નામે આવે છે કેટલાક રટપેલા રોગ
 યવના કોરોજો વોકે અણ્યા સિવાય પેલાની કમ સજાગરિતને
 અધિન વળને કેટલેકુ દરી મધુ ના નરી રો છે તેજાન
 તો આ પ્રથમ અણુ નીનિ વાધવાની અને બાધમિતુ કરી મે જાએ
 આ પુસ્તકો સર્વ સુખનીન અવસ્થા સમદ કરેવાજ ને, એ

અતિશય બળાજી મવા આ એટલેક કેટલાક નાને કે
 કે કેટલાક અણુ પુસ્તક વાપરમા પાડે એટલે સાધુ માધવ
 નામે કે આ પુસ્તક આરે કેટલા વખાલ નકામો નથી રિખા દેવા

૧૮. મૈથુની અને દાંકીના રોગો-આ પુસ્તક ખુબ ગુજરાતીમાં જ લખાયેલું છે. આ પુસ્તકમાં બે વિભાગ પાંડવામાં આવ્યા છે તેમાં પહેલા વિભાગમાં સ્ત્રી સંબંધથી કલ્પેત્ર ચર્ચા જે દરેક ખરી દાંકીના વર્તણૂક નક્કી છે; તેનું અને બીજા વિભાગમાં ખરી દાંકી અને તેને લગતા સર્વે દરેકનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રમેદ, બેદ, ચાંદી, વગેરે દરેક દરેકની સંપૂર્ણ હોડીસ સહેલાં ને સસ્તા અલોકિક ઉપચારો સાથે લખવામાં આવી છે. પૃષ્ઠ (૩૬૪) મૂલ્ય રૂ. ૪-૦-૦ છે. છતાં હાલ કોમલ માત્ર રૂ. ...

૧૯. રસપ્રકાશમુદ્ધાકર-સંસ્કૃત મુળ સ્થાનિકમાં આ પુસ્તકમાં રસાયણિક સંબંધી ઉપચારો લખવામાં આવ્યા છે.

૨૦. વૈદ્યજીવન-નહાકવિનો લોહિતરાજ પ્રગતિ સ્થાન સહિત પદ્યાત્મક અને અદ્યાત્મક શુદ્ધ સરળ ગુજરાતી ભાષાંતર. આ પુસ્તકમાં મુંઝાડ અને વૈદ્યક અને વિવિધો આપેલા છે આ પુસ્તકમાં લખેલા ઉપચારોથી ઘણા દરેકનો સારા થયા છે. વૈદ્યકમાં આ પુસ્તક એક નેનસમાન ગણાય છે.

૨૧. જોખી, મુખ સાધવા દરવા દરેક દર, વૈદ્યજીવન બીજા સંક્રાંતિ ભાગે બરપુર, વૈદ્યજીવન બીજા વિભાગે જેને કર અતિ, વધાર, કરેલો તેનો મુગમપથ દીકા રચી રચાઈ, ઉપર લખ્યા મુગમ કમો, વૈદ્યજીવન, રૂ. ૫-૦-૦; તેમાં ઉપર ઉપર પાનાં છે હંતમ ઉપાધિ વ્યેજ કામળ છે અને આ પુસ્તક દરેક રૂપીઆ ખરચતાં પાના મળતું નહતું તે જ હાલમાં નહીં હાથુ છે. છતાં કિંમત માત્ર રૂપીઆ ...

૨૨. વાર્જીકરણ કલ્પદ્રુમ-આ પુસ્તકમાં પુરપલ તથા સીત વધારવાના અનેક ઉપાયો છે અને આ પુસ્તકમાં લખેલા વાંછકરણની ઉપચારો, અન્નમાનવાથી પુરવને પ્રજાવસ્થા આવી ની નથી એવા સહેલાં સારા ઉપાયો છે દિલી દીકા સહિત ...

૨૨. વૈદ્યકસારસંગ્રહ-વૈદ્યકના દરેક ઉપચારો પ્રયોગથી રોડન કરીને સુદી સહેલાં અલ્પનમ વૃક્ષાઓનો સુખંદુ (ખનનો ખનાવો છે) અને ગરીબ લોકો લગભગ બે માણસો આ પુસ્તકમાં બતાવેલા ઉપાયો ખરી શકે તેવા હેતુથી શુદ્ધ સરળ ગુજરાતી

લખાવતું આ પુસ્તક સિદ્ધાંત અને વિદ્યાર્થીઓને અતિમય
પ્રયોગી થઈ પડે તેવું છે આ મથ અભ્યાસીઓને અને વૈદ્યોના
ધર્મો પ્રનાશોને રાત્ર પર અમુ આપલ મેળવવાનું ઠીક પડે
તેની અપૂર્વ મુક્તિ મેળવી છે તેમજ સરસી કૃષ્ણ પીઆતાએ
દત્તાત્રેય અને લાડખેરીઓના રાખવા માન્ય વ્યૂ છે

શ્રીયા પીસ ખરચતા છતાં ન મહે તેવા આ પુસ્તક ની
કિંમત રૂ ૧-૦-૦ હતી છતાં હો સમુદાયને જનની ઉપયોગી
થઈ પડે અને જનસમાજને થાડે ખર્ચે મોટા લાભ મહે તેટલા
માટે આ પુસ્તક ની મુળ કિંમત ઘટાડીને રૂ ૫-૦-૦
રાખવામાં આવી છે

વંચા ૬૧ વર્ષક પી સીઓને ગર્ભ રહે તેવા ઉપાયો ૦-૨-૦

આ મીવાય વેદવના બીજામ થો પાપુ હમણી ક નેથી મળી રા ગે

યુવતી સોભાગ્યરત્ન

હિન્દુ સ્ત્રીસમાજ માટે અતિ ઉત્તમ ઉપયોગી પુસ્તક -

પ્રજાના બલિષ્ઠની ઉગતીનો મુખ્ય આગાર સ્ત્રીઓ ઉપરજ છે માટે
સ્ત્રીઓને સદ્ગુણી બનાવવાનો માર્ગ કેળાકનાર આ એક જ પુસ્તક છે

આઈ સતારીઓને પોતાના રમતું બાન રાય અને તેઓ પોતાના
જીવન સન્માર્ગે મુન્દરે એ શુભ હતુવી આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું
છે આ પુસ્તકની અદર ઇશ્વર સ્તુતિ સુવાલિનીધર્મ, જનની લક્ષણ રજકલ્પ
ધન પ્રોષિત ઓધર્મ, ગર્ભિણી સ્ત્રીધર્મ, વિવવાર્મ, જનનીપુલવિવી વીગેરે
સાદી સરવ બાપામાં બાપામાં આગા છે એટલે જ નહીં પણ સતી
સાવીરીયરિત પતિબન્ધિતવન દૈગિક તાપસિ આખ્યાન અતુસુધા અરુચન
કોમળાની બાગ્યોદય અને સતી મુલોનનાતુ એવુ તો સરસ આખ્યાન વધ
વામાં આવ્યું ૦ કે એક જ હુબની સ્ત્રી હોય તો પા મા એક આખ્યાન
વાંચે તો પોતાના પતિ પ્રતે લગ્ન, મન, અને ધનથી પ્રતિવ્રત થુ છે તે સમજ
પોતાના પતિની સેવા ને છે

આ પુસ્તકની ઉપયોગીતા અને લોકપ્રિયતા એટલી બધી વધી છે કે
જેન નીજ આદિત બહાર પડવામાં આવી છે અને પ્રીનત સરાર સ્ત્રી
નાય વાડ સરગરે લાખેરીઓ ત્યા ત્યારાગાઓ માટે મજૂર નેવું છે

આ પુસ્તક દરેક સ્ત્રી અને પુરુષાને પદ વાલીને બોધ દેવા તાયક
અન ઉગરની બાળાઓ માટે આ પુસ્તક બહુજ ઉપયોગી છે

આ પસ્ત ના ૨૦૮ પાના ત્યા મળવત પાડુ મુદ્દ હના કિમત માત્ર
બારજ આના રાખવામાં આવી છે આ પુસ્તક ની એ એક ન થ દરેક નિ

૪૮ જે પોતાના ઘરમા રાખી જોઈએ સુવર્તિ ઓવાળ્ય રતન-
 ૫ જાથી માગે વૃદ્ધાવધાને પ્રાત થયેલ સીમતિ માત્રને આસ
 પાચવા અને વિચારના નાથ ક્રમ પુસ્ત છે આ પુસ્તકમા સ્ત્રીની
 પ્રત્યેક વસ્થા માટે ભિન્ન ભિન્ન દિવસો ધર્મશાસ્ત્રનો જોલ આપ
 વાના આ રી છે જે ફક્ત

૦-૧૨

૫૯-કુળ અથવા વિવિધ રસમર્ષિત નાથ રસદાર સાદિલ
 સેવા મંદિરનું ૭૨૫ પૃષ્ઠનું મુદ્રે પ્રકાશન જેમા શ્રી ક્રમા
 ભ તોને ક્રમેલ નનન કરવા યાગ્ય આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિબિંદુથી
 આલેખાયલા રાસોનું બ સી રામ વિહાર ભજનો તાંબ પીતો
 ઉપદેશામૃત થવડારિતત્ત્વનાન ઉપર પ્રેમસ પાડતું તત્ત્વ પ્રકાશ,
 પ્રકીર્ણ રનેલ ઉપદેશ અથવા વાલરાજ ઉદયન નામનું મુદ્રે ત્રિગ્રમી
 નાગ, અને પેટ પગીને હસાવે જોડ હાસ્યરમ વગેરે આઠ પુષ્પો
 નો સમાવેરા કરવામા આવ્યો છે ઉતા શિખત માત્ર શ

૨-૮

પડિત દયારામ રત્નસિંહ શેલાવાળાના ઉત્તમ પુસ્તકો

૧ ભજન બૂધણ	૧-૦-૦	૫ ભજનસિંધુ	૧-૦
૨ ભક્તિબૂધણ	૧-૦-૦	૬ ભજનમંજરી	૧-૦
૩ ભજનમૂર્તી	૧-૦-૦	૭ શિવજીનાનલી ચોટી	
૮ ભજન ચંદ્રોમ	૧-૦-૦	સચિત્ર	૧-૪

વૈષ્ણવોને ઉપયોગી ગ્રંથો

વિવિધ ધોળ તથા ૫૦ સમઢ ભાગ ૧ થો	૧-૦
વિવિધ ધોળ તથા ૫૬ સમઢ ભાગ ૨ જો	૧-૦
નિત્યનિયમના (૨૪)પાઠનો ગ્રંથો	૦-૮
નિત્ય નિયમના (૩૫)પાઠનો ગ્રંથો	૦-૧૦
(૮૪)વૈષ્ણવની વાર્તા ગુજરાતીમાં ૧-૪-૦	જીર્તન સમઢ પ્રજ્ઞાપામાં ૧૦ ૦
(૨૫૨) વૈષ્ણવની વાર્તા	૨-૦-૦ વાસ તકીર્તન ૨-૦-
(૧૪૦)કેશવપાણી સ્વરૂપકર્ષેન	૨-૦-૦ વલ્લભાખ્યાન મુદ્રેપુસ્તક ગ્રં ૦-૮-
યો સ ગ્રંથ ગુજરાતીમાં	૧-૦-૦ વૃજભાષામાં ૦-૮-
ગુણાદ્યના (૪૦) પદ પ્રજ્ઞાપાના	૦-૩-
વલ્લભ દ્વિવિજય	૨-૮-
વિગયજનું બગે મિદ્ધાપત્ર	૧-૦-૦
તીર્થધારાનો હેવાલ	૨-૦-૦
સુતિ શ્લોક	૧-૦-૦
નતા આશ્રય કે પદ્યપ્ર	૦-૮-૦
નરુનિરૂપણ	૦-૧૦-૦

નિરખરગાસજી મહાગજના વચનામૃત	૩- ૦-૦
મૌનરેનેવાચના પ્રાવચ્યની વાર્તા	૦-૧૦-૦
શ્રીનરુણામૃતપ્રાપ્ત બુદ્ધરાત્રી સાગ ૧ લો	૩- ૮-૦
આમ ૨ લો	૩- ૦-૦
શ્રી ધૃષ્ટાકર	૨- ૦-૦
સુરસાગર મંજુભાષામા	૬- ૦-૦
રાજરતનાર	૪- ૮-૦
મંજુવિદ્યા	૪- ૮-૦
પુરુષોત્તમ સદ્ગુણનામ ગુજરાતી	૧- ૦-૦
જામીનુદ્ધમાનંદ મંદુર	૬- ૩-૦
૮૪ વૈષ્ણવની વાર્તા પ્રજાભાષા	૨- ૦-૦
૨૫૨ વૈષ્ણવની વાર્તા પ્રજાભાષા	૪- ૦-૦
નિરોધ લક્ષ્મી ગુજરાતી	૨- ૦-૦
નિમંત્રણ નિર્ણય	૧- ૦-૦
સિદ્ધાન્ત રહસ્ય	૧- ૦-૦
નવદાન	૧- ૦-૦
શ્રુતાર રસમંદન	૩- ૦-૦
મનોહર-હૃદયદન સંહિત	૦- ૮-૦

મહારાજ શ્રી નથુરામ ગર્ભાચારીત પુસ્તકો ગુજરાતીમાં

ઉપનિષદો (મુખ્ય ૧૨ ઉપનિષદો મુગ સાથે) ગુજરાતી લીંગમાં			
આશીર્વાદ ૧૦૬ ઉપનિષદોનું શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાનર	૬- ૮-૦
વેદાન્તદર્શન	૩- ૮-૦
ભગવદ્ગીતા રહસ્ય પ્રત્યક્ષ નામની વિસ્તૃતલીકા સાથે	૩-૧૨-૦
શ્રીપાર્શ્વજી યોગદર્શન	૨-૧૨-૦
શ્રીયોગકોતેતુલ્ય	૧-૧૦-૦
સાંખ્યપ્રવચન	૧- ૪-૦
સરમપદ ભાષિની	૧- ૨-૦
અષ્ટાધ્યયન દિવાનર પ્રથમકિત્ત	૦-૧૪-૦
" " બીજી કિત્ત	૦-૧૪-૦
" " ત્રીજી કિત્ત	૦-૧૪-૦
" " ચોથી કિત્ત	૧- ૪-૦
સંખ્યાદ્યપદા	૦-૧૦-૦

કલ્યાણદેવી રાહ, અગ્રેશ્વર, રંગ સુખાઈ ન ર રત

નકાશ મન્યાસ મ ય અર્થા	૧૦-૧૨-૦
૧ ગોપા મ્યાન ૨ ૧૩ સાથે યુજરાતીમાં	૧-૧-૦
૧૧ મોમ નિર્વાન કીતનાવળી	૧-૦-૦
૧૨ મ ગા ૧૩ મ અમલ મેદાના કોમર કી રોના ૮૩૬	
૧૩ મોનો નીના (૬) ફાદાઓ સાથે વાચવાવાચક	૩-૦-૦
૧૪ મરિની ૧ વાતા	૦-૫-૦

પીતાબ્જ પડિતના હિંદી દીનનાળા પુસ્તકો

નનાદુરમાના-સર્વત્ર ભાવધેની	૦-૧૨-૦
૧ ગામગાપનિ ૧૬	૧-૦-૦
૧૬૬૧ પદ્ય ૧૫૧૧૬ ત્રણ ભાગમાં ૮ પૃષ્ઠ	૧૫-૦-૦
ક્રમશઃ લક્ષ્મીના, પંચગવ્ય, અન્વય (૪૫૫) મીષ્વરી માથ	૪-૦-૦
૨૭ મુન્નોત્તમગાઓ	-૦-૦
૩૦ મોવમોમ દિની	૫-૪-૦
૩૧ મો વિશ્વ અક્રોધ	૨-૦-૦
૩૨ મો ગામ ગામુનિયદામ ૧ (૫૫૪) દીપ્તિઓ અને	
૩૩ મો લીલની સાથે દિનીમાં	૮-૦-૦
૩૪ મો લીલ સાથે ૧૭૭૧ દીપ્તિ ૫ મળતી રિમન	૨-૧-૦

હિંદીત નકારેવાશ કર નાગેશ્વર અયાપના લખેલા
હિંદુમનાજને ઉપયોગી-ધર્મમાં ગાળના લખે અતિ

ઉત્તમ સચિત્ર પુસ્તકો

૧ મો ભા ૧૬૦ આવૃત્તિ ત્રીજી ૦-૦-૦ મુદ્રાનો સસાર ભા ૧૬૦ ૨-૦-૦	
૨ મો ભા ૨૦૦ ,, બીજી ૦-૦-૦ મોમમદિર ભા ૧૬૦ ૦-૦-૦	
૩ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૨-૦-૦	
૪ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૨-૦-૦	
૫ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૨-૦-૦	
૬ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૦-૧-૦	
૭ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૦-૧-૦	
૮ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૦-૧-૦	
૯ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૦-૩-૦	
૧૦ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૦-૩-૦	
૧૧ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૦-૩-૦	
૧૨ મો ભા ૨૦૦ સાધી આ બીજી ૦-૩-૦	